

A KÖVETKEZŐ SZÁMOK TARTALMÁBÓL:

- ⊙ A DOKTORI ÉRTEKEZÉSEK ELEKTRONIKUS NYILVÁNOSSÁGÁNAK SZABÁLYOZÁSA
- ⊙ DIGITÁLIS ÁLLAMPOLGÁROK INTERNETHASZNÁLATI ÉS INFORMÁCIÓRENDSZEREZÉSI SZOKÁSAI
- ⊙ BIBLIOTERÁPIA NŐKNEK
- ⊙ BIBLIOTERÁPIA SZENVEDÉLYBETEGEKNEK
- ⊙ KLINIKAI BIBLIOTERÁPIÁS FOGLALKOZÁSOK
- ⊙ ALTMETRIA – ÚJ MÓDSZEREK A TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG ÉRTÉKELÉSÉBEN
- ⊙ IGAZOLÓBIZOTTSÁGI ELJÁRÁS ÉS B-LISTÁZÁS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN 1945–46-BAN
- ⊙ „MEGNEHEZEDETT AZ IDŐK JÁRÁSA FÖLÖTTÜNK” – AZ I. VILÁGHÁBORÚ A KORABELI KÖNYVTÁRI SZAKSAJTÓBAN
- ⊙ A NEMZETI CASINO KÖNYVTÁRÁNAK FELDOLGOZÁSA

HIRDESSZEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2015/1

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2015/1

⊙ A TANULÁS SZEREPE AZ ÉLETPÁLYA-ÉPÍTÉS SORÁN: AZ ISKOLARENDSZERŰ KÉPZÉS ⊙ SZÁMOKBA FOJTVA ⊙ A MAGYAR JOGI SZAKTÁJÉKOZTATÁS FORRÁSAI ÉS ESZKÖZEI (2. RÉSZ) A JOGALKALMAZÁSI GYAKORLATRA ÉS A JOGI SZAKIRODALOMRA VONATKOZÓ INFORMÁCIÓSZOLGÁLTATÁS ⊙ AZ EURÓPAI UNIÓ LETÉTI GYŰJTEMÉNY 15 ÉVE AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁRBAN ⊙ KISZERVEZZÜK VAGY MÉGSEM? AZ OUTSOURCING KÖNYVTÁRI ALKALMAZÁSÁNAK GYAKORLATAI ⊙ ÁTTEKINTÉS A TABULA HUNGARIAE-KUTATÁSOK ÁLLÁSÁRÓL ⊙ FÉL ÉVSZÁZADOS ÁLÓM. A SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR ÉPÍTÉSI TERVEI A JÓZSEFVÁROSI PALOTANEGYEDBEN A HUSZADIK SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN ⊙ OSLO, HELSINKI, LYON, BRNO. KONFERENCIA-MOZAIKOK 2014 TAVASZA ÉS 2015 JANUÁRJA KÖZÖTT ⊙ KÖNYVSZEMLE ⊙ REFERÁTUMOK ⊙

A TARTALOMBÓL:

25. (61.) ÉVFOLYAM, 2015. 1. SZÁM

FELELŐS SZERKESZTŐ: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

✂ Szerkesztőbizottság elnöke: Hegyközi Ilona

✂ Szerkesztőbizottság: dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes,
dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rácz Ágnes, dr. Sipos
Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

✂ Borítóterv: Gerő Éva ✂ Műszaki szerkesztő: Nagy László ✂ Szerkesztőség: OSZK
Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4–6. (Budavári Palota F. épület) ✂
Telefon: + 36-1-224-3795 ✂ Fax: +36-1-224-3875. ✂ E-mail: kovacs@oszk.hu,
feimer@oszk.hu ✂ Megjelenik: negyedévente. ✂ Egy szám ára: 1500.-Ft + 5% áfa.

✂ Éves előfizetés: 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség ✂ Külföldi előfizetés: 100 euró ✂
Terjeszti: az OSZK Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár ✂ Előfizet-
hető: a szerkesztőség címén. ✂ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár ✂ Felelős
kiadó: az OSZK főigazgatója ✂ Nyomda: Nalors Grafika Kft., Vác ✂ Felelős vezető:
Szabó Gábor ✂ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa),

Library Literature and Information Science Full Text (EBSCO),

LISA (Library and Information Science Abstracts)

LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO)

*A folyóirat megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.*

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma>

Nemzeti Kulturális Alap

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://ki.oszk.hu/kf> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői:

BÉRES Judit (Pécsi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), BOGNÁR Noémi Erika (Könyvtári Intézet, Bp.), CZÁKNÉ SZOMOR Ildikó (Országgyűlési Könyvtár, Bp.), DANKU György (OSZK, Bp.), ESZENYINÉ BORBÉLY Mária (Debreceni Egyetem Könyvtárinformatika Tanszék, Debrecen), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), JÁVORKA Brigitta (Könyvtári Intézet, Bp.), JUHÁSZ Éva (Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár és Levéltár és Művészeti Gyűjtemény, Bp.), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Könyvtártudományi Tanszék, Jászberény), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtárának ny. osztályvezetője, Bp.), MURÁNYI Péter (Nyugat-magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ, Könyvtár-és Információtudományi Tanszék, Szombathely), NÉMETH Márton (Monguz Kft. Szeged), POGÁNY György (a pilisi Kármán József Városi Könyvtár ny. igazgatója), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), RÁCZ Ágnes (OSZK, Bp.), SZABÓ Sándor (ny. főiskolai tanár, Bp.), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp., Pécsi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), VARGA Tímea (Országgyűlési Könyvtár, Bp.), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva (a BME OMIKK ny. osztályvezetője, Bp.)

Köszönjük szerzőink e számban végzett önzetlen munkáját!

Abstracts	5
------------------------	---

Az újabb változások elé (Hegyközi Ilona, Kovács Katalin)	8
---	---

TANULMÁNYOK

ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A tanulás szerepe az életpálya-építés során: az iskolarendszerű képzés	9
--	---

MURÁNYI Péter: Számokba fojtva... ..	17
---	----

VARGA Tímea: A magyar jogi szaktájékoztató forrásai és eszközei (2. rész) <i>A jogalkalmazási gyakorlatra és a jogi szakirodalomra vonatkozó információszolgáltatás</i>	29
--	----

CZÁKNÉ SZOMOR Ildikó: Az Európai Unió Letéti Gyűjtemény 15 éve az Országgyűlési Könyvtárban	(e)*
--	------

MŰHELY

JUHÁSZ Éva: Kiszervezzük vagy mégsem? Az outsourcing könyvtári alkalmazásának gyakorlatai	43
--	----

DANKU György: Áttekintés a Tabula Hungariae-kutatások állásáról	53
--	----

MŰLTUNKBÓL

RÁCZ Ágnes: Fél évszázados álom. A Széchényi Könyvtár építési tervei a józsefvárosi palotanegyedben a huszadik század első felében	65
---	----

KITEKINTÉS

NÉMETH Márton: Oslo, Helsinki, Lyon, Brno. Konferencia-mozaikok 2014 tavasza 2015 januárja között	75
--	----

KÖNYVSZEMLE

Szinnyei és követői

Szinnyei és követői. Id. Szinnyei József 100. évfordulójáról megemlékező centenáriumi emlékkönyv. Szerk. Szőnyi Éva.
Bp. OSZK, Gondolat, 2014. (Ism.: Szabó Sándor) 85

Magyar könyvtártörténeti kronológia 4. kötet

Magyar könyvtártörténeti kronológia 2008–2010. Pótlások, javítások, 996–2007. 4. kötet. Szerk. Gerő Gyula, közrem. Rácz Ágnes, Bp. OSZK, 2014. (Ism.: Pogány György) 88

A pécsi püspöki könyvtár története

Schmelcz-Pohánka Éva: „Boldog idők! Amikor az értelem ilyen intézményekben támogatásra lel. (...) Egyik fény gyűjtja a következőt.” A pécsi püspöki könyvtár története, 1774–1945. Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár, 2012. (Ism.: Béres Judit) 91

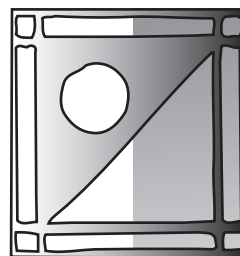
KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ (REFERÁTUMOK)

Könyvtár- és információtudomány	95
Könyvtár- és tájékoztatásügy	94
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	102
Munkafolyamatok és szolgáltatások	108
Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek	118
Vezetés, irányítás	120
Felhasználók és használat	126
Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés	137
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	144
Kapcsolódó területek	148

*Csak elektronikusan (<http://ki.oszk.hu/kf>)

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Feimer Ágnes, Murányi Lajos

STUDIES

The role of learning during career-building: school-based training

ESZENYINÉ BORBÉLY Mária

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 9–16.

This study analyses the data on full-time, state-funded LIS students admitted into a BA or MA programme from 2011 through 2014.

In the next 5-10 years a generational change is expected, since about a quarter of librarians will retire. In order to replace them, 250-300 new graduates per year would be needed. The low number of new admissions foreshadows that LIS education will not be able to meet the needs of the labour market in the short term either.

The study draws attention to certain phenomena in training that may critically impact library education and the situation of new professionals.

Keywords: LIS education, LIS schools, Entry level librarians, Library policy

Drowning in numbers...

MURÁNYI Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 17–28.

Analysing admission data to LIS education at the BA and MA levels, broken down by LIS schools, from 2006 to our days (regarding both the number of applicants and those admitted to regular, correspondence, and evening courses, as well as to combined forms of education resp., being financed from grants, state funds or own sources) it can be observed that the number of those admitted was roughly the same in the first years, while there came a dramatic decline, from 2012, after setting the advanced-level GCE exam as requirement and decreasing the number of those receiving support from fellowship funds. The figures on training indicate negative trends. The author comments on proposals to optimise various forms of education.

Keywords: LIS education, LIS schools, Entry-level librarians, Library policy

Resources and tools of legal reference in Hungary. Part 2. Information services on legal practice and legal literature

VARGA Tímea

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 29–42.

Part 2 of the study describes information services on legal theory and legal practice. First, the Hungarian court systems and the types of court rulings are overviewed. The resources presented include periodical publications, collections of decisions, also in electronic format. The listing covers, in a new chapter, also historical sources of legal practice at courts, followed by the sources of legal literature.

Essential information on law is to be found in bibliographies, encyclopaedias, dictionaries, handbooks, professional journals, and – as specific sources – commentaries on and explanations of legal regulations, as well as files of sample documents. Electronic materials, first of all legal databases, assume a significant role too.

The first part of this study was published in *Könyvtári Figyelő*, 2015. no. 4. pp. 426–438.

Keywords: Legal literature, Legal Reference, Parliamentary Library, Information tools

15 years of the EU Deposit Collection at the Library of the Hungarian Parliament

CZÁKNÉ SZOMOR Ildikó

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. (e)*

The EU Deposit Collection at the Library of the Hungarian Parliament is 15 years old. EU publications have changed a lot over this period. Initially, information could be obtained from printed documents only, while nowadays e-materials are accessible on many electronic platforms. Earlier, the Official Journal of the European Communities arrived in Hungary with considerable delay, and free access to the Celex database was granted only in the EU Deposit Collection and European Documentation Centres. Today, EU legislation in force is accessible in 24 official languages in the Eur-Lex database updated daily.

Keywords: Parliamentary Library, Special collection, Deposit Collection, EU, Information tools

WORKSHOP

To outsource or not to outsource? Library practice

JUHÁSZ Éva

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 43–52.

Having clarified the concept of outsourcing the review presents British, Italian and Hungarian examples of its application in libraries. Calls attention to that during outsourcing libraries may act not only as clients, but also as service providers offering better-quality and more efficient services to users.

Keywords: Outsourcing, Review

A review of the progress of research into Tabula Hungariae

DANKU György

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 53–64.

A recent publication presents the history of the first known printed map of Hungary issued in Ingolstadt in 1528, including many facets of producing and publishing this valuable source. This review summarises the opinions and interpretations provided by researchers of the topic, who contributed to identifying the creator of the map as well as to the research on the original manuscript of the map. The review evaluates the findings of relevant research and discusses the book's formal merits and inadequacies.

Keywords: History of printing, Map, Hungary, 16th century, Book review

FROM OUR PAST

A dream of half a century. Building plans of the National Széchényi Library in the palace quarter of Józsefváros in the first half of the 20th century

RÁCZ Ágnes

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 65–74.

The museum collections housed in the building of the Hungarian National Museum, opened in 1846, including the national library, faced a serious short-

age of space already in the early 1900s. The cultural government prepared several plans for the extension of the museum building and to adequately accommodate the library. The article covers the plans prepared in the period between 1906 and 1950, to extend and to move the library, as well as to raise a new building. Most of the plans envisaged the new location for the national library in some building of the so-called palace district in Józsefváros (Festetics, Esterházy or Károlyi Palace), or in the building of the National Riding Hall.

Most of these plans have not been implemented. Before moving to the Budavár Castle (in 1985) the national library was housed in the building of the National Museum, in the Festetics Palace, and in other parts of the city in leased premises. It has been an important issue ever since to solve the extension of the national library, or to find a new location for the institution.

Keywords: Building plan, Library building, Library history, National library

OUTLOOK

Oslo, Helsinki, Lyon, Brno. Conference mosaics from the period spring 2014 through January 2015

NÉMETH Márton

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 75–84.

A report on four events: the annual conference held in Oslo during the Knowledge Organization Days about new ways of information retrieval, information management and classification; the professional meeting organized in Helsinki, advertised with the IFLA Presidential Theme „strong libraries, strong societies „; the meeting of young librarians in Lyon prior to the IFLA General Conference; and the BOB-CATSSS conference in Brno, Czech Republic in January 2015.

Keywords: Cataloguing rules, Electronic materials, Metadata, International conference, Semantic web

* (e)* = see the e-version (<http://ki.oszk.hu/kf>)

BOOK REVIEWS

Szinnyei and his followers

Szinnyei és követői. Id. Szinnyei József halálának 100. évfordulójáról megemlékező centenáriumi emlékkönyv. Szerk. Szőnyi Éva. Bp. OSZK, Gondolat, 2014.

(Reviewed by Sándor Szabó)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 85–87.

Keywords: Bibliography, Biography, LIS research, National bibliography of the newspapers, Review

A chronology of Hungarian librarianship. Volume 4

Magyar könyvtártörténeti kronológia 2008–2010 : pótlások, javítások, 996–2007.

4. kötet. Szerk. Gerő Gyula, közrem. Rácz Ágnes, Bp., OSZK, 2014.

(Reviewed by György Pogány)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 88–91.

Keywords: Chronology, Hungarian library history, Librarianship, Review

The history of the Pécs episcopal library

Schmelczer-Pohánka Éva: „Boldog idők! Amikor az értelem ilyen intézményekben támogatásra lel. [...] Egyik fény gyújtja a következőt.” A pécsi püspöki könyvtár története 1774–1945. Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár, 2012.

(Reviewed by Judit Béres)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. pp. 91–94.

Keywords: Hungarian library history, Religious libraries, Review

FROM LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE JOURNALS

(Abstracts)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 25. (61.) 2015. no. 1. 95–148.

Az újabb változások elé

Egy évvel ezelőtt a 60. évfolyamába lépett folyóirat jubileumi lapszámát bevezető írásunkban nehézségekről számoltunk be. Az idei év a tavalyinál is komolyabb megszorításokat hozott: 2015-re radikálisan tovább csökkent az NKA-nak a szakfolyóiratok támogatására szánt kollégiumi kerete.

Hogy lapunk 2015-ben is megjelenhet nyomtatásban, az annak köszönhető, hogy anyaintézményünk, az Országos Széchényi Könyvtár a Könyvtári Figyelő kiadójaként a folyóirat hagyományos, nyomtatott közreadása mellett foglalt állást.

Az előfizetési díjakból és anyaintézményi támogatással megjelenhet a folyóirat, ugyan terjedelmét és példányszámát némileg csökkenteni kényszerültünk. Szerzőink munkáját továbbra sem lesz módunk honorálni, de ragaszkodunk kitűzött célunkhoz: a szakmai eredmények bemutatására lektorált publikációs fórumot kínálunk mindenkinek.

Mit kínálunk még? Tájékoztatót az OSZK-ban, a Könyvtári Intézetben és a nagykönyvtárakban folyó kutatásokról, fejlesztésekről és műhelymunkáról. Hagyományos erősségünket, referáló rovatunkat a kiadó döntése értelmében egy év kihagyás után ismét nyomtatásban tudjuk közreadni, így a nemzetközi trendekről ismét negyedéves ciklusokban kapnak tájékoztatást olvasóink. Az elektronikus használat erősítéséhez honlapunk korszerűsítésével szeretnénk hozzájárulni.

Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy előfizetőink nélkül nincs esélyünk a fennmaradásra. Kérjük, tartsanak ki a Könyvtári Figyelő mellett, támogassák megjelenését, maradjanak olvasóink – és szerzőink!

*Kovács Katalin, felelős szerkesztő és
Hegyközi Ilona, a szerkesztőbizottság elnöke*

Elkészült az OSZK angol nyelvű honlapja és angol nyelvű mobil változata

- 2015 márciusában megújult az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) honlapjának címlapja, elkészült az angol nyelvű honlapja és elindult a könyvtár angol nyelvű mobilhonlapja is.
- A magyar nyelvű címlapon megmaradt a két keresőmező (az oldal tetején, jobb oldalon a katalógus keresőmezője található, alatta a honlap teljes szövegű keresője), a gyorsmenü a képernyő bal szélén lebegő gombbal hívható elő, elérhetővé téve a fő almenüpontokat.
- A jobb oldali hasámban láthatók a könyvtár Facebook-oldalán megjelenő hírek, melyek a honlapon keresztül görgetve is olvashatók, lájkolhatók, megoszthatók.
- A címlap bal oldaláról a jobb oldalra kerültek át a hasznos linkek és a közösségi oldalak hivatkozásai.
- Az angol honlap címlapjánál tekintettel voltak a külföldi érdeklődők szempontjaira, ezért néhány almenüpont kimaradt, ill. rövidebb változatban jelenik meg. A képernyő jobb alsó szélén az angol nyelvű képmegosztó Flickr-oldal friss képei láthatók.
- Az OSZK mobilhonlapjának kezdőoldala is megújult, illetve elérhető lett angol nyelven is.
- A tematikus oldalak és a virtuális kiállítások bemutatására pedig gyűjtőoldal készült, melyen témák, illetve korszakok szerint lehet tájékozódni (http://www.oszk.hu/virtualis_kiallitas).

*Forrás: OSZK honlap, 2015. febr. 26. – Sudár Annamária
(Webtartalom Koordinációs Osztály) híre alapján*

A tanulás szerepe az életpálya-építés során: az iskolarendszerű képzés

ESZENYINÉ BORBÉLY Mária

Az alábbiakban olvasható tanulmány „A kiszámítható életpálya” címmel az MKE és az IKSZ által rendezett, a könyvtáriügy kiemelt kérdéseinek szentelt konferencián hangzott el 2014 novemberében.

A konferencián átfogó nemzetközi körképet kaptunk a könyvtári szolgáltatások változásairól és a könyvtárak átalakuló szerepéről, az életpálya-modell elemeiről és megismerhettük az MKE-IKSZ könyvtáros életpálya munkacsoport jelentését is. Az iskolarendszerű könyvtárosképzés helyzetéről Eszenyiné Borbély Mária adott képet, a minősítési eljárásokról pedig Barátné Hajdú Ágnes (következő számunkban bemutatásra kerülő) előadása tájékoztatót.

2015. március elején a Felsőoktatásért Felelős Államtitkárság „Fokozatváltás a felsőoktatásban” című államtitkári tervezete szerint a felsőoktatási képzés racionalizálása érdekében 2016 őszétől mintegy 15%-kal csökkenteni tervezik az egyetemi képzések számát, felmerült néhány szak megszüntetése, másoknál pedig az állami támogatást szüntetnék meg.

Reméljük, hogy a nemzetközi tendenciákat követő háromfokozatú (BA, MA, PhD) informatikus könyvtárosképzés a hírekkel ellentétben továbbra is megmaradhat a felsőoktatás kínálatában. (A szerk.)

A felsőoktatás keretein belül zajló informatikus könyvtáros alap- és mesterképzést számos külső hatás érte az elmúlt néhány évben. Ezek egy része közvetlenül és jellemzően negatívan hatott a képzés bemeneti oldalára. Soha eddig nem tapasztalt mértékben csökkent a könyvtár szakra jelentkezők és a képzésbe bekerülők száma. Ugyanakkor bizonyos változások a szakma presztízsének növekedésére utalnak. Világossá vált, hogy a felsőoktatásból kikerülő diplomás könyvtárosok – a szak képzési és kimeneti követelményeiben¹ meghatározottakkal összhangban, és azokon túlmenően is – képesek hatékonyan szerepet vállalni a lakosság infokommunikációs is-

mereteinek, készségeinek fejlesztésében, hozzájárulva ezzel a foglalkoztathatóság növeléséhez, a digitális szakadék csökkentéséhez a társadalom egyes rétegei között. Képesek továbbá az online tartalmak közvetítésére, digitális tartalmak előállítására, a lakossági e-szolgáltatások népszerűsítésére, a használók képzésére, a köz- és felsőoktatási, illetve kutatási célú infokommunikációs tartalmak fejlesztésében, kutatásokban való aktív részvételre. Ezt a bővülő könyvtári feladat ellátási kompetenciát és kötelezettséget már rögzíti az 1997. évi CXI. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről a nyilvános könyvtárak alapfeladatai között.²

Tanulmányomban elsősorban azokra a jelenségekre szeretném felhívni a szélesebb szakmai közvélemény figyelmét, amelyek alapvető hatással lehetnek a magyarországi könyvtárosképzésre és ebből következően a szakmai utánpótlásra is.

A felsőfokú könyvtárosképzés felsőoktatási környezete

A magyarországi könyvtárosképzésnek jelenleg a következő szintjei vannak:

- asszisztens,
- segédkönyvtáros,
- informatikus könyvtáros alapképzési szak (BA),
- informatikus könyvtáros mesterképzési szak (MA),
- könyvtárpedagógia-tanár mesterképzési szak (MA),

- osztatlan tanári-könyvtárostánár,
- doktori képzés.

Valamennyi képzési szint megtartása a továbbiakban is kívánatos és szükséges a szakma egésze szempontjából.

A felsőoktatás keretein belül zajlik az informatikus könyvtáros alapképzési szakos (BA), az informatikus könyvtáros mesterképzési szakos (MA), a könyvtárpedagógia-tanár mesterképzési szakos (MA), az osztatlan tanári-könyvtárostánár szakos hallgatók képzése, valamint a doktori képzés.

A könyvtáros életpálya és a szakmai utánpótlás szempontjából a nappali tagozatos alapképzési és mesterképzési szakoknak van a legnagyobb prioritása. Fontos, hogy ismerjük azt a felsőoktatási képzési környezetet, amelyben ezek a képzések működnek.

Az informatikus könyvtáros BA és MA képzés a *társadalomtudományi képzési terület*hez tartozik. Az informatikus könyvtáros alapképzés mellett a következő alapképzési szakok tartoznak még ehhez a képzési területhez: kommunikáció- és médiatudomány, kulturális antropológia, szociológia, társadalmi tanulmányok, szociális munka, szociálpedagógia, politológia és nemzetközi tanulmányok. A társadalomtudományi területen az informatikus könyvtáros mesterképzési szakkal együtt összesen 21 mesterképzési szak van. A társadalomtudományi képzési területen felsőoktatási tanulmányokat folytató nappali tagozatos hallgatók számát az 1. táblázat mutatja.

A társadalomtudományi képzési terület hallgatóinak a száma		
Év	BA	MA
2010. év	17 449	3568
2011. év	17 264	4366
2012. év	16 743	4480
2013. év	14 835	4242
2014. év	14 864	4311

1. táblázat

A társadalomtudományi képzési terület hallgatóinak száma³

A könyvtárosképzés egyes résztvevői részéről időnként elhangzik, hogy szerencsésebb lenne, ha az informatikus könyvtárosok képzése nem a társadalomtudományi képzési területhez tartozna. Többen úgy gondolják, hogy az *informatikai képzési terület*hez tartozás jelenthetné a megoldást a képzés gondjaira, de felmerült már a bölcsészettudományokhoz tartozás ötlete is. A felvetésekkel kapcsolatban nem bontakozott még ki széles körű szakmai diskurzus, jelenleg nincs kiforrott vélemény ebben a kérdésben.

Ugyancsak visszatérő eleme a szakmai fórumoknak a szak nevének esetleges megváltoztatása. A szak neve, az informatikus könyvtáros megnevezés – véleményem, és sokak véleménye szerint is – piacképes, fontos feladatunk a megnevezés mögött húzódó képzési tartalom folyamatos korszerűsítése.

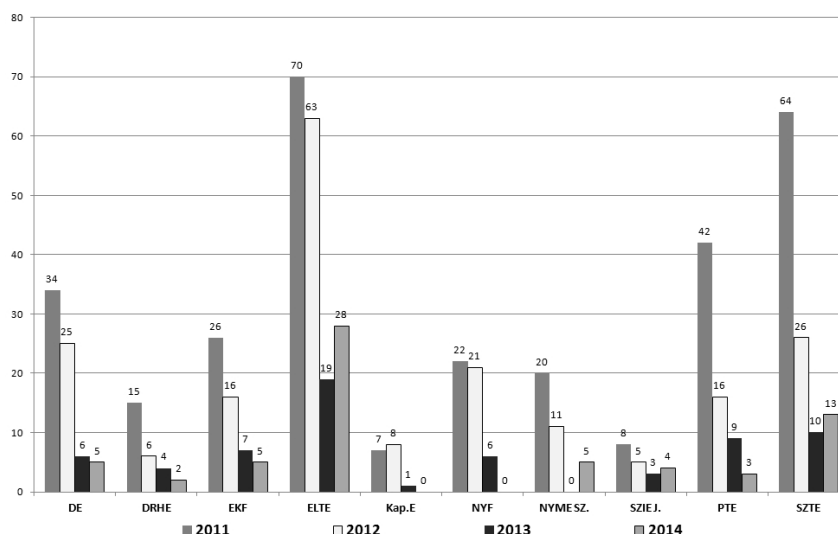
Az osztatlan tanári-könyvtárostanárszagos hallgatók képzése a pedagógusképzés képzési területén, az osztatlan mesterképzés keretein belül kapott helyet.

A könyvtárpedagógia-tanár mesterképzési szak kifutóban van, előreláthatólag 2016-ban indul-

hat utoljára ez a képzés, tekintettel az osztatlan tanárképzés megjelenésére.

Képzőintézmények a felsőfokú könyvtárosképzésben

A 2014/15-ös felsőoktatási tanévre jelentősen átalakult a könyvtárosképzőhelyek listája. 2013-as tanulmányában *Varga Katalin* még azt írta, hogy Magyarországon 12 felsőoktatási intézmény kínál iskolarendszerű felsőfokú könyvtárosképző programokat.⁴ Mára már tudjuk, hogy a bajai képzőhely megszűnt, Kaposváron és Nyíregyházán szüneteltetik a szakot, a Debreceni Református Hittudományi Egyetemre (DRHE), az egri Eszterházy Károly Főiskolára (EKF), a szombathelyi Nyugat-Magyarországi Egyetemre (NYME SZ) és a Szent István Egyetem jászberényi karára (SZIE J) 2014-ben nem vettek fel informatikus könyvtáros *nappali* alapképzésre jelentkező hallgatót. Alapképzésen első éves nappali tagozatos informatikus könyvtáros hallgatók a Debreceni Egyetemen (DE), az ELTE-n, a Pécsi Tudományegyetemen (PTE) és a Szegedi Tudományegyetemen (SZTE) vannak.

1. ábra*

Alapképzés, nappali tagozat, 1. helyes jelentkezések száma

* Kiegészítésként megadjuk még a bajai Eötvös József Főiskola (EJF) adatait: 2011-ben 9, 2012-ben 5, 2013-ban 5 volt az első helyes jelentkezések száma. A 2013/2014-es tanév 2. szemeszterétől a bajai képzésben részt vevő hallgatók a végzős évfolyam kivételével, a képzés szüneteltetése miatt, a Pécsi Tudományegyetemen (PTE) folytathatták tanulmányaikat. Az Eötvös József Főiskola, a Kaposvári Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola 2014-ben nem hirdetett meg képzést. A Nyugat-magyarországi Egyetemre (NYME) jelentkezettek számáról 2013-ban nincs adat a felvi.hu adatbázisban.

Informatikus könyvtáros nappali mesterképzési szakon első évfolyamot 2014-ben a Debreceni Egyetem, az Eszterházy Károly Főiskola, az ELTE, a Pécsi Tudományegyetemen és a Szegedi Tudományegyetem indított. A Debreceni Egyetemen az Informatikai Karon belül folyik a könyvtárosok képzése, itt informatikatanár – könyvtárpedagógia-tanár szakpárra is kerültek be nappali tagozatos mesterképzéses hallgatók.

Osztatlan tanári-könyvtárostánár képzés jelenleg csak nappali tagozaton folyik, a Debreceni Egyetemen és a Pécsi Tudományegyetem vannak első éves hallgatók a 2014/15-ös tanévben.

A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán könyvtárpedagógia-tanár mesterszakon, levelező tagozaton folyik képzés. Ugyancsak van könyvtárpedagógia-tanár mesterszakon 2014-ben felvételt nyert levelezős hallgatója a Pécsi Tudományegyetemnek is.

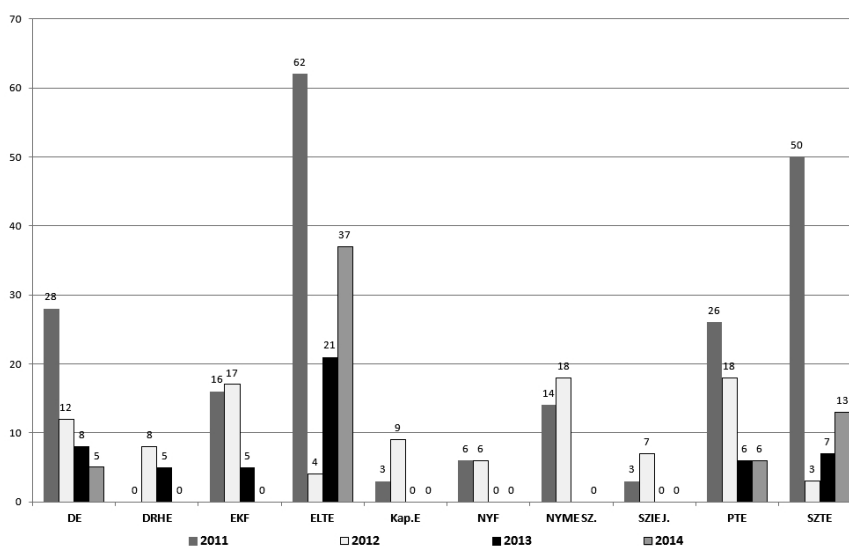
Informatikus könyvtáros alapképzési szakon levelező tagozaton az Eszterházy Károly Főiskolán, az ELTE-n, Jászberényben és Szombathelyen kezdték el tanulmányaikat a 2014-ben felvett hallgatók. Informatikus könyvtáros mes-

terképzést levelező tagozaton első évfolyammal Eger, az ELTE, Pécs és Szombathely indított. Levelező tagozaton költségtérítéses formában csak az ELTE-n vannak első évfolyamon informatikus könyvtáros hallgatók.

Az utolsó négy év intézményenkénti jelentkezési adatai és a felvettek száma nappali tagozatos, állami finanszírozású informatikus könyvtáros alapképzésre és mesterképzésre az 1–4. ábrán láthatók.⁵

A 2011. évi felvételi eljárástól kezdődően lényegesen csökkent a társadalomtudományi képzési területre felvehető államilag támogatott hallgatói létszámkeret. 2011-ben 2100 főben határozták meg a felvehető hallgatók számát.⁶ A 2012-ben újabb drasztikus mértékű csökkentés történt a társadalomtudományi képzési terület államilag támogatott keretszámaiban valamennyi érintett felsőoktatási intézményben. Ebben az évben mindösszesen 1000 fő volt az államilag támogatott létszámkeret.⁷

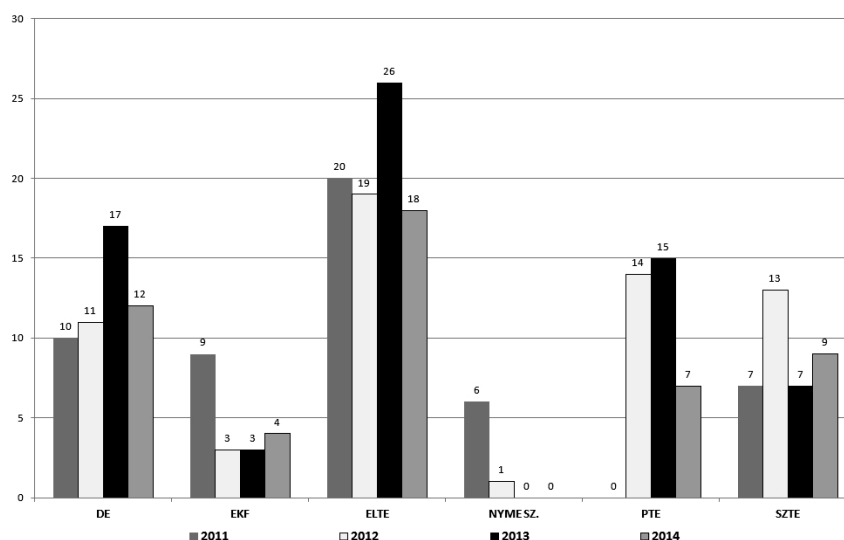
A keretszámok érintett szakok közötti, intézményenkénti felosztása alapvetően a jelentkezők arányában történt, a nagy létszámot vonzó szakok értelemszerűen felemésztették az informa-

2. ábra*

Alapképzésre (nappali tagozat, állami finanszírozással) felvettek száma

* Kiegészítő adatok: A bajai Eötvös József Főiskola (EJF) 2011-ben: 5, 2012-ben: 8, 2013-ban: 0 fő vett fel. A Nyugat-magyarországi Egyetem Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Karára 2013-ban 4 főt vettek fel, bár a felvi.hu nem közölt adatot. A szám az egyetem tanulmányi osztályának vezetőjétől kapott hivatalos adat.

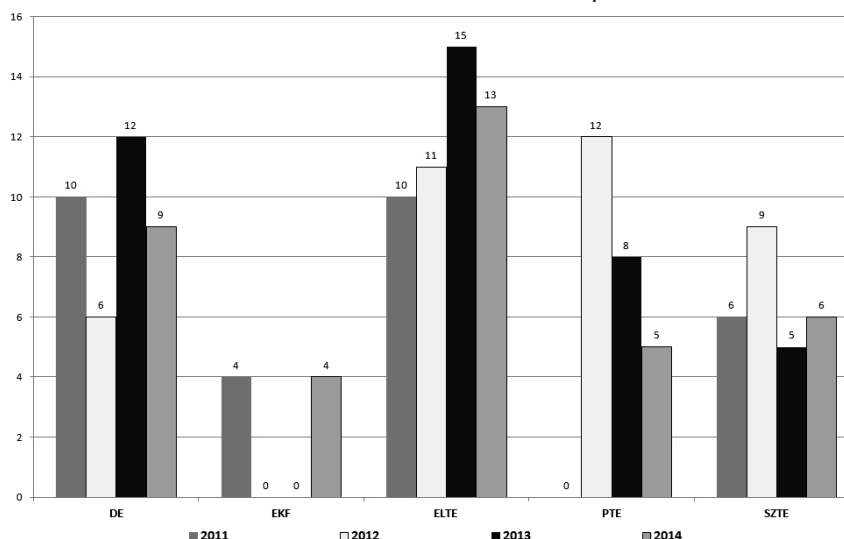

3. ábra

Mesterképzés, nappali tagozat 1. helyes jelentkezések száma

tikus könyvtáros alapképzési szak potenciális keretszámait. 2011-ben az informatikus könyvtáros alapképzési szakra első helyen jelentkezők 68%-át vették fel a képzőhelyek, 2012-ben viszont már csak 52%-ukat. 2013-ban már az elsőhelyes jelentkezők 80%-át, 2014-ben pedig 94%-át felvehették az intézmények, de ekkorra már egyéb okok miatt lezuhant az elsőhelyes jelentkezések száma az informatikus könyvtáros alapképzési szakra.

A nappali tagozatos államilag támogatott informatikus könyvtáros mester képzést nem érintette a keretszám csökkentése. 2011-ben az 1. helyen jelentkezettek 58%-a, 2012-ben 62%-a, 2013-ban 59%-a, 2014-ben pedig 74 %-a nyert felvételt. Itt a keretszámok viszonylag nagyok, a bekerülés gátja elsősorban az, hogy a jelentkezés időpontjában még sokan nem rendelkeznek nyelvvizsgával, és nem is tudják megszerezni az alapképzést lezáró záróvizsgáig, így diplomát sem kapnak.

4. ábra

Mesterképzés, nappali tagozatra felvettek száma

*Kiegészítő adat: NYME 2013-ban 5, 2014-ben 4 fő.

A felsőfokú könyvtárosképzést befolyásoló külső körülmények

2012-ben a társadalomtudományi képzési terület államilag támogatott keretszámainak erőteljes lecsökkentését az informatikus könyvtáros szak nagyon nagymértékben megszenvedte. Míg a felsőfokú továbbtanulásra felvettek az első helyre jelentkezők százalékában, nappali képzésben a társadalomtudományi képzési terület egészét tekintve 71,1% volt, az informa-

tikus könyvtáros képzésben csak 57%. 2013-ban a képzési terület egészén 84%-os volt az első helyes jelentkezők bekerülési aránya, az informatikus könyvtáros képzésben viszont csak 69%-os.

2011–14 között a felsőfokú könyvtárosképzés alap- és mesterképzésein, valamennyi tagozaton 988 fő kezdte el tanulmányait, közülük 600 fő nappali tagozaton. Nappali tagozaton alapképzésbe (BA) 438, mesterképzésbe (MA) 162 hallgató kezdett.⁸

	2011		2012		2013		2014	
	1. hely	felvettek	1. hely	felvettek	1. hely	felvettek	1. hely	felvettek
DE	34	28	25	12	6	8	5	5
DRHE	15	0	6	8	4	5	2	0
EKF	26	16	16	17	7	5	5	0
ELTE	70	62	63	4	19	21	28	37
Kap.E	7	3	8	9	1	0	0	0
NYF	22	6	21	6	6	0	0	0
NYME SZ.	20	14	11	18			5	0
SZIE J.	8	3	5	7	3	0	4	0
PTE	42	26	16	18	9	6	3	6
SZTE	64	50	26	3	10	7	13	13
összesen	308	208	197	102	65	52	65	61

2. táblázat*

Alapképzés, nappali tagozat, államilag finanszírozott hallgatók száma

Komoly aggodalomra ad okot, hogy míg 2011-ben 208 hallgató kezdte el az informatikus könyvtáros alapképzést, addig az utóbbi két évben és a 2014/15-ös tanévben mindösszesen 215. A felsőoktatásba bekerült informatikus könyvtár szakos hallgatók száma országos szinten jelentős mértékben csökkent, ugyanakkor a szakember utánpótlás fontos szakmai igény, így számbelileg is kiegyensúlyozott képzési bemenet és kimenet lenne kívánatos.

Amennyiben nem sikerül az alapképzésbe bekerülő hallgatók létszámát növelni, komoly veszélybe kerülhet az informatikus könyvtáros mesterképzés életben tartása is.

Az informatikus könyvtáros képzésre történő

jelentkezési hajlandóságot tovább csökkentette a 423/2012. (XII. 29.) kormányrendelet a felsőoktatási felvételi eljárásról.⁹ Ennek értelmében az informatikus könyvtáros képzésre jelentkezőknek a felsorolt tárgyak közül egyet emelt szinten, emelt szintű érettségi formájában kell teljesíteni: angol, francia, német, olasz, orosz vagy spanyol nyelv, magyar nyelv és irodalom, matematika, társadalomismeret, történelem, informatikai alapismeretek.

A rendeletről az a további probléma is származik, hogy könyvtáros szakra jelenleg nem lehet a középiskolákban közismereti tárgyként tanított informatika tárgyból emelt szintű vagy középszintű informatika érettségivel jelentkez-

*Kiegészítő adatként: EJF 2011-ben 9,5, 2012-ben 5, 8, 2013-ban 5,0 fő, 2014-ben nem hirdették meg a képzést.

ni, hanem a viszonylag kevés középiskolában tanított informatikai alapismeretek tárgyból lehet azt teljesíteni.

A drasztikusan alacsony jelentkezési hajlandóság miatt megfontolandó az emelt szintű érettségi felvételi követelmény átmeneti visszavonásának kezdeményezése, ugyanakkor látnunk kell, hogy a képzés szempontjából ezt komoly presztízsvesztésként is lehetne értelmezni.

Az informatikus könyvtáros mesterképzés megőrzése kiemelten fontos feladat, de az informatikus könyvtáros alapképzés jelenlegi szűk keresztmetszete nem garantálja ezt. Szélesíteni kell a mesterképzés bemenetét, esetlegesen megkönnyítve a nem informatikus könyvtáros alapszakot végzettek számára is a bekerülést.

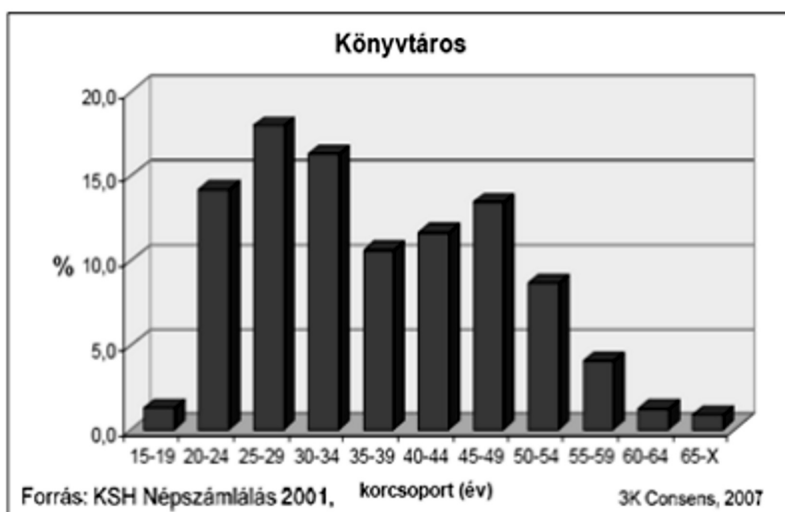
Az osztatlan tanárképzés kereteiben 2013-ban elkezdődött a tanár-könyvtárostanárral képzés, mintegy visszahozva a könyvtárosképzés kétszakos hagyományait.¹⁰

Az újra osztatlanná váló tanárképzés beindulása is érzékenyen érinti az alapképzést, a jelentkezők egyre nagyobb arányban választják az úgynevezett kétszakos könyvtárosképzést.

Megjegyzendő, hogy a tanárképzés nem válthatja ki az informatikus könyvtáros alap- és mesterképzést. Ugyanakkor előbb-utóbb számolni kell az informatikus könyvtáros alapképzés és a tanárképzés közötti kétirányú átjárhatóság igényének megjelenésével is.

A felsőfokú könyvtárosképzés és a munkáltatói, munkaerő-piaci igény

A könyvtáros munkakörben dolgozó szakemberek korfája alapján nagyszámú nyugdíjba menettel és szakmai generációváltás prognosztizálható a közeljövőben.

5. ábra

A könyvtárosok korfája

A 3 K Consens Iroda 2007-es jelentésében¹¹a következőket írja: „A szakmában elhelyezkedni kívánók lehetőségei a jövőben javulnak. A szakmában dolgozók száma 2015-re várhatóan a maihoz képest 17%-al fog növekedni. Ez azt jelenti, hogy a területen várható nyugdíjazásokkal és az egyéb okból történő pályaelhagyással is számolva évente körülbelül 350 munkavállaló tud elhelyezkedni a szakmában 2015-ig.”

A könyvtáros korfa a 2001-es KSH adatokat mutatja, így 13 év elteltével azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a következő 5–10 évben a könyvtáros munkakörben dolgozóknak kb. 25%-a nyugdíjba fog menni. Ez a hozzávetőlegesen 9000 fős munkavállalói csoportot alapul véve 2250 fő nyugdíjazását jelenti. Ezt támasztják alá a KSH *A foglalkoztatottak korcsoport, nemzetgazdasági ág és ágazat szerint, 2011* táblájából származó adatok is, amelyeket a 3. táblázat tartalmaz.¹²

2011 és 2014 között a felsőfokú könyvtárosképzés alap- és mesterképzéseinek, valamennyi tagozaton összesen kb. 1000 fő kezdte el tanulmányait, közülük 600 fő informatikus könyvtárosként napali tagozaton (BA 438 fő, MA 162 fő). Az osztatlan tanárképzésben részt vevők száma jelenleg még nem számottevő. 2013-ban és 2014-ben az informatikus könyvtáros alapképzési szakon és

	Könyvtári, levéltári, múzeumi, egyéb kulturális tevékenység					
Nemzetgazdasági ág, nemzetgazdasági ágazat	15–29	30–39	40–49	50–59	60–	Összesen
Könyvtári, levéltári, múzeumi, egyéb kulturális tevékenység	2001	3873	3757	4496	1311	15438

3. táblázat

Foglalkoztatottak, 2011

a mesterszakon összesen 190 hallgató kezdett a felsőoktatásban.

Amennyiben nem sikerül lépéseket tennünk annak érdekében, hogy emelkedjen a szakra jelentkezők és az oda felvettek száma, rövid időn belül komoly gondot jelent majd a szakember utánpótlás. Az ismertetett életkori adatok szerint az évi 250–300 frissen végzett könyvtáros szakember iránti igény pusztán a könyvtári területről is nagy biztonsággal előre jelezhető.

A pályakövetés adatai szerint az informatikus könyvtáros végzettségű szakemberek elhelyezkedési esélyei viszonylag jók, gyakran a könyvtári területen kívül eső munkakörökben is sikerrel helyezkednek el.

A könyvtárostanárok iránti igény is folyamatos az iskolák részéről. Ezt támasztják alá például a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal Közigallás (kozigallas.gov.hu) állásportáljának hirdetései is. Ahogyan azt már korábban is jeleztem, a tanárképzés nem válthatja ki az informatikus könyvtáros alapképzést és mesterképzést, mint ahogyan ez a három szak képzési és kimeneti követelményeiből egyértelműen következik is.

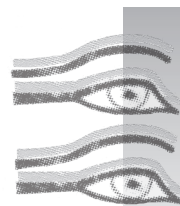
Jegyzetek

- 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600015.OM [2015. jan. 20.]
1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700140.TV [2015. jan. 20.]
- Oktatási Hivatal. http://www.oktatas.hu/felsooktatasi/felsooktatasi_statistikak [2015. jan. 20.]
- Varga Katalin: Merre tovább, könyvtárosképzés? = Könyv, könyvtár, könyvtáros. 2013. 11. sz.
<http://ki.oszk.hu/3k/2013/11/merre-tovabb-konyvtaroskepzes/> [2015. jan. 20.]
- Az 1-4. ábrák adatainak forrásául a FELVI.hu szolgált.
<http://www.felvi.hu/> [2015. jan. 20.]
- 1276/2010. (XII. 8.) Korm. határozat A 2011-ben a felsőoktatásban felvehető, államilag támogatott hallgatói létszámkeretről
<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk10185.pdf> [2015. jan. 20.]
- A felsőoktatásba 2012-ben felvehető, államilag támogatott létszámkeret intézmények közötti elosztása
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FFT2012A_AOF/2012A_keretszamok.pdf [2015. jan. 20.]
- <http://www.felvi.hu/> [2015. jan. 20.]
- 423/2012. (XII. 29.) Korm. rendelet a felsőoktatási felvételi eljárásról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200423.KOR [2015. jan. 20.]
- 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300008.EMM [2015. jan. 20.]
- Könyvtáros - A foglalkozás jelenlegi munkaerő-piaci helyzete
http://www.epalya.hu/media/mappa_kieg/Konyvtaros.pdf [2015. jan. 20.]
- A foglalkoztatottak korcsoport, nemzetgazdasági ág és ágazat szerint, 2011.
http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_nepesseg_gazdasagi_aktivitasa [2015. jan. 20.]

Beérkezett: 2015. január 20.

Számokba fojtva ...

MURÁNYI Péter

... bánatunkat, aggodalmainkat. Teljes mértékben egyetértek *Eszenyiné Borbély Máriával* abban, hogy nagy a baj az utóbbi időben a könyvtárosképzés számaival kapcsolatban. Mi, akik valamilyen formában részesei vagyunk a képzésnek, természetesen mindig figyeljük, hogyan alakulnak a jelentkezési számok, majd pedig júliusban azt is, hány hallgatót vesznek fel. A korábbiakkal szemben egyre inkább azt is, hogy melyik képzés indul el, melyik nem. 2012-ben, a szombathelyi képzésünk 50 éves évfordulója alkalmából rendezett konferencián is megvizsgáltam az alapképzés 2006-tól, a mesterképzés 2009-től addig megfigyelhető tendenciáit.¹

Most is csak az alapképzéssel és a mesterképzéssel foglalkozom, az egyéb képzési formákkal nem, azon belül viszont az összes lehetőséggel. Lehetséges tanulmányokat folytatni nappali és levelező tagozaton, a legújabb szóhasználatnál állami ösztöndíjas és költségtérítéssel formában, ezek kombinációját hárombetűs rövidítések fejezik ki: az első betű A vagy M (alap vagy mester), a második a tagozat, N vagy L (nappali vagy levelező), a harmadik a finanszírozási

forma, A vagy K (állami vagy költségtérítéses), ezek együttesen 8 lehetőséget adnak ki: ANA, ANK, ALA, ALK, MNA, MNK, MLA, MLK (nem számítva, hogy kisebb mértékben még az esti és a távoktatási képzési forma is él, s hogy 2006-ban és 2007-ben külön hirdettek a diplomásoknak alapképzést). Mindegyiknek megvan a szerepe. Természetesen a hallgatók szempontjából a legszerencsésebbnek az látszik, ha nappali tagozaton tanulhatnak, s állami ösztöndíjjal, tehát ha elvileg nem kell semmi mással törődniük, mint a tanulással, s ezért még fizetnek is nekik. Ennek ellenére nem lehet és nem érdemes csak az ennek megfelelő képzési formákat kiragadni (ANA, MNA). Ugyancsak nem indokolt csak 2011-től vizsgálni a számokat. Az alapképzés 2006-ban, a mesterképzés 2009-ben indult, ezért érdemes a kezdetekig visszamenni, hogy megállapíthassuk a különböző tendenciákat és azok okait, amelyek a mostani helyzetig vezettek. Minden lehetséges, rendelkezésre álló adatot meg kell vizsgálni. Valamennyinek a közlésére egy cikk keretében nincs lehetőség, de érdemes lenne gyakrabban összefoglalást adni.

A www.felvi.hu oldalon a Felvételi menüpon-
ton belül találhatjuk a Ponthatárok, statisztikák,
rangsor című részt, itt az *Elmúlt évek felvételi
statisztikái, ponthatárai* 2001 és 2014 között
nagyon sokféle szempont szerinti információkat
szolgáltató. A 7. *Jelentkezők és felvettek száma*
többszörösen szerkesztett indítható alap, osz-
tatlan képzések és a 8. *Jelentkezők és felvettek*
száma többszörösen szerkesztett indítható mes-
terképzési szakok szerint a különböző felvételi
időszakokra (az általános felvételi időszak mel-
lett a pótfelvételekre és a keresztféléves képzés-
re) vonatkozóan jó áttekintést ad, ha az egyes
időszakok egymás mellé tételével kibontakoz-
hatnak a tendenciák. A jelentkezőket tekintve a
teljes létszámuk mellett megismerhetjük, hogy
mennyien jelentkeztek első helyen, mennyien
akarnak nappali tagozaton, illetve állami ösz-
töndíjjal tanulni. A felvettekre vonatkozó ada-
tok is ugyanezek (értelemszerűen az első hely
kivételével). Ebből kiszámíthatjuk azt, hogy

mennyien vannak, akiket nem nappali tagozat-
ra (elsősorban levelezőre) vettek fel, s mennyit
nem állami ösztöndíjjal (tehát költségtérítéses-
ként). Kombinált adatokat (például azt, hogy
mennyi a nappali tagozatos állami ösztöndíjas)
innen nem kaphatunk meg, ahhoz részletesebb
adatokat kell keresnünk.

Mivel időben hamarabb az alapképzés indult
meg, először annak a rendelkezésre álló adatait
tekintjük át. Már 2012-ben is nagyon rossznak
tűnt az, hogy az első helyes jelentkezők száma
nagyjából harmadrészt csökkent 2006-hoz ké-
pest, a felvettek pedig még nagyobb mértékben,
azon belül is különösen a levelezőké. Az utóbbi
két évben szinte újabb harmadolódás figyelhető
meg a jelentkezők számában, a felvetteknél pe-
dig a nappali tagozatosoknál volt még nagyobb
tartalék a csökkenésre. A pótfelvételen felvettek
száma is jelentős csökkenést mutat, az első évek-
ben így felvettek száma alig marad el a most a
normál időszakban felvettekétől.

Felvételi időszak	Jelentkezők				Felvettek				
	Összes	Első helyes	Nappali	Állami	Összes	Nappali	Állami	Összes - Nappali	Összes - Állami
2006/Á	2146	953	1529	1924	702	362	438	340	264
2007/Á	1736	588	1252	1523	548	328	309	220	239
2008/Á	1371	435	963	1208	481	291	329	190	152
2009/Á	1610	481	1244	1492	423	315	307	108	116
2010/Á	1746	548	1450	1603	432	326	290	106	142
2011/Á	1597	493	1228	1436	380	248	241	132	139
2012/Á	977	302	774	881	195	147	115	48	80
2013/Á	383	125	276	324	79	54	70	25	9
2014/Á	360	110	275	321	90	63	77	27	13
Összesen	11926	4265	8961	10712	3330	2134	2176	1196	1154

1. táblázat

Jelentkezők és felvettek száma az informatikus könyvtáros alapszakra 2006 és 2014 között az általános felvételi időszakban

A jelentkezőknél az összes adat a www.felvi.hu oldalról származik (összes, első helyre, nap-
pali tagozatra, állami támogatásra (ösztöndíjra)
jelentkezők). A felvetteknél az utolsó két szám
a meglevőkből számított, az összes felvettből a

nappalira felvetteket levonva döntő többségében
a levelezőre felvetteket kapjuk meg, az állami
helyre bekerültek levonásával pedig a költség-
térítési helyre felvetteket.

Felvételi időszak	Jelentkező				Felvettek				
	Összes	Első helyes	Nappali	Állami	Összes	Nappali	Állami	Összes - Nappali	Összes - Állami
2008/P	60	60	17	0	55	13	0	42	55

Felvételi időszak	Jelentkező				Felvettek				
	Összes	Első helyes	Nappali	Állami	Összes	Nappali	Állami	Összes - Nappali	Összes - Állami
2009/K	7	3	0	0	0	0	0	0	0
2009/P	59	59	20	0	55	19	0	36	55
2010/K	16	9	6	0	11	2	0	9	11
2010/P	74	74	28	0	63	25	0	38	63
2011/K	5	3	0	0	0	0	0	0	0
2011/P	57	57	21	0	50	17	0	33	50
2012/K	8	1	0	0	0	0	0	0	0
2012/P	35	35	14	0	35	14	0	21	35
2013/K	3	1	0	0	0	0	0	0	0
2013/P	8	8	0	0	5	0	0	5	5
2014/K	3	2	0	0	0	0	0	0	0
2014/P	19	19	10	0	14	7	0	7	14
Összesen: (P+K)	312+42	312+19	110+6	0	277+11	95+2	0	182+9	277+11

2. táblázat

Jelentkezők és felvettek száma az informatikus könyvtáros alapszakra 2006 és 2014 között a pótfelvételin és keresztféléves képzésben

A pótfelvételi létszámok az első években mai szemmel már magasnak mondhatóak. (A 2006-os és 2007-es adatok nem állnak rendelkezésünkre.) 2008-tól 55, 63, 50, 35, 2013-ban ez is nagyon lecsökkent: 5, majd 2014-ben némileg emelkedett: 14. Az összesen 277 fő nagyobbik része, 182 fő levelezőre jött. Keresztféléves képzés meghirdetése egyszer, 2010-ben volt sikeres, ekkor a 11 felvetből 9 lett levelező.

A nappali alapképzés számai

Az éves statisztikákban kiemelten szerepelnek a nappali tagozatra és az állami finanszírozásra (ösztöndíjra) vonatkozó adatok külön-külön, együtt azonban onnan nem ismerhetjük meg őket, mert levelezőre is felvesznek támogatottakat, illetve nappalira is költségtérítéseket, ezért a most következő táblázatokat az egyes intézményekre vonatkozó adatok alapján lehetett összeállítani.

Felvételi időszak	ANA		ANK		Összes felvett
	Első helyes	Felvett	Első helyes	Felvett	
2006/Á	509	315	12	47	362
2007/Á	310	249	16	79	328
2008/Á	239	253	6	38	291
2009/Á	328	287	4	28	315
2010/Á	397	281	6	45	326
2011/Á	334	213	12	35	248
2012/Á	202	110	5	37	147
2013/Á	57	52	2	2	54
2014/Á	65	61	4	2	63
Összesen	2441	1821	67	313	2134

3. táblázat

Az informatikus könyvtáros alapszak nappali tagozatára 2006 és 2014 között felvettek száma finanszírozási forma szerint bontva

A levelező alapképzés számai

Felvételi idő- szak	ALA		ALK (+2006-2007 között DLK)		Összes felvett
	Első helyes	Felvett	Első helyes	Felvett	
2006/Á	276	123	131	189	312
2007/Á	145	60	90	153	213
2008/Á	116	76	64	103	179
2009/Á	102	20	42	82	102
2010/Á	84	9	43	83	92
2011/Á	100	28	42	90	118
2012/Á	54	5	26	33	38
2013/Á	19	18	11	4	22
2014/Á	24	16	4	0	16
Összesen	920	355	453	737	1092

4. táblázat

*Az informatikus könyvtáros alapszak levelező tagozatára 2006 és 2014 között felvettek száma
finanszírozási forma szerint bontva*

A ponthatárok alakulása 2006 és 2014 között

Az államilag támogatott pontszámokat érdemes megvizsgálni: a költségtérítésesen általában a lehetséges minimális pontszámot határozzák meg ponthatárként (néha magasabb az államinál, pl. amikor egyetlen hallgatót vesznek fel, s az ő pontszámát adják meg, de ennek nincs jelentősége).

Az egyes évek számai nem mindig összehasonlíthatóak, mivel 2007-ig 120+24 pontot lehetett szerezni, ezt 2008-ban 400+80, majd 2012-ben 400+100 pontos rendszer váltotta fel. A jelentkezők száma mellett a ponthatár meghatározása az, amely jelentősen befolyásolhatja a felvételt. A többségnél alkalmazott sáv mellett esetenként vannak kivételek, ezekben az esetekben ritkábban alacsonyabb pontszámot határoznak meg, de, gyakoribb az, hogy néhány intézménynél magasabbat (feltehetően azért, mert a magasabb jelentkezői létszám miatt hamarabb érik el a felvehető létszámot).

Az eddigi összesített számok után mostantól egyes intézményekre is utalunk.²

2006-ban nappalin a ponthatárok többsége 111–115 között volt, ennél magasabb volt a PTE (129), az SZTE (134) és az ELTE (137) esetében és feltűnően alacsony ponthatárt szabtak meg az EKF-nél (80). A levelezőknél minden pontszám 111 és 122 között volt. Ennek eredményeként nappali tagozaton állami támogatással az ELTE-re csak 10 államilag támogatott hallgatót vettek

fel a 77 első helyes közül, míg az EKF-en úgy jött össze 30 államilag támogatott hallgató, hogy csak 12-en jelentkeztek erre első helyen.

2007-ben a nappali pontszámok 115 és 120, a levelezők 115 és 127 között mozogtak, tehát a levelező valamivel magasabb volt, némileg csökkent is az első helyesekhez képest a felvettek aránya állami helyekre, s nőtt a fizetős helyeken.

2008-ban az ELTE kivételével nappalin mindenkié 286–288 között volt, az ELTE-é 321, a levelezőn egységesen 311, tehát magasabb, mint az ELTE-t nem számítva az összes többi helyen a nappalisoké.

2009-ben kezdődött annak a gyakorlatnak az érvényesítése, amely feltehetőleg azt célozta (legalábbis az eredmények azt mutatják), hogy levelezők ne kerüljenek be nagy számban állami helyekre. Ennek jegyében a levelező ponthatárt 390 és 393 között szabták meg, míg nappalin a többség 304–308 között volt, még a magasabb kivételek sem közelítették meg a levelező minimumot (SZTE 319, PTE 330, ELTE 356), míg két helyen 300 pont alá vitték a ponthatárt (EKF 288, SZIE 290). Ennek eredményeként 102 első helyes levelező jelentkezőből mindössze 20-at vettek fel (most és a továbbiakban is feltételezve, hogy az összes felvett első helyes volt, ami nem biztos, de legalább az valószínűsíthető, hogy döntő többségük igen), míg az előző években a felvételi arány 50% körül volt.

Ha valakinek még az előző év statisztikái alapján is kedvük volt levelezőn állami helyre jelentkezni, azoknak 2010-ben 408-ra emelték a ponthatárt, így 84 első helyesből már csak 9-en kerülhettek be. Nappali tagozaton 316–323 között alakultak a pontok, az SZTE (337) és az ELTE (381) kivételével. 2011-ben kicsit lazítottak, a levelező pontszámok (358–359) alig haladták meg a nappalit (340–349, ELTE 368), kicsit javult is a felvételi arány (100-ból 28), 2012-ben újra visszavitték 400-ra, ez az ELTE nappalis 425 pontja alatt maradt, a többi helyen a szokottnál jobban szóródott a ponthatár (310–395). Hasonló lett a felvételi arány is az ELTE-vel, 54 első helyesből 5-nek a felvétele épp úgy nem normális, mint 63 első helyesből négy felvétele

az ELTE nappali tagozatán ebben az évben. A levelező tagozatra jelentkezők is jóval többen jelölték meg az állami helyeket, mint a fizetést, egy részük másodikként is ezt. Ennek eredményeként sokkal több hallgatót vettek fel levelező tagozatra költségtérítésesként, mint amennyien azt első helyen bejelölték. Mivel nem ezt tervezték elsősorban, kérdés, mennyien csinálták ezt végig, hányan voltak képesek fizetni a féléves tandíjat. Az utóbbi időben azt tapasztalhatjuk, hogy még az állami ösztöndíjas helyekre felvett levelezősöknek is nehézségeik vannak, elsősorban azzal, hogy a munkahelyük elengedje őket a konzultációkra, s vannak olyanok, akik emiatt szakítják meg tanulmányaikat.

Az informatikus könyvtáros alapszakra felvettek intézményenkénti megoszlása

ANÁ+ ANK	2006/Á	2007/Á	2008/Á	2009/Á	2010/Á	2011/Á	2012/Á	2013/Á	2014/Á	Összesen
DE	32+5	33+7	32+7	57+2	55+4	28+4	12+3	8+0	5+0	262+32
DRHE	11+2	10+3	6+2	10+2	11+3	0+0	8+0	5+0	0+0	61+12
EJF	30+0	14+6	4+1	8+2	8+1	5+0	8+0	0+0	X	77+10
EKF	48+4	22+3	25+4	20+3	19+2	16+1	17+2	5+0	0+0	172+19
ELTE	10+11	45+19	70+1	66+5	53+18	62+8	4+19	21+1	37+2	368+84
KE	26+3	14+2	7+3	8+2	10+0	3+0	9+0	0+0	X	77+10
NYF	52+11	22+8	20+6	12+2	14+4	6+5	6+2	0+0	X	132+38
NYME	44+0	21+7	16+3	16+1	24+4	14+5	18+4	0+0	0+0	153+24
PTE	21+3	23+1	27+1	29+1	30+4	26+2	18+1	6+1	6+0	186+14
SZIE	20+4	15+10	16+2	11+3	6+3	3+7	7+0	0+0	0+0	78+29
SZTE	21+4	30+13	30+8	50+5	51+2	50+3	3+6	7+0	13+0	255+41
Összesen	315+47	249+79	253+38	287+28	281+45	213+35	110+37	52+2	61+2	1821+313

5. táblázat

Az informatikus könyvtáros alapszakra, nappali tagozatra felvettek intézményenkénti megoszlása 2006 és 2014 között
A táblázatokban X jelzi, ha az adott képzést nem hirdették meg.

2012-ig egy alkalom kivételével (DRHE, 2011) mind a 11 képzőintézményben mindig elindult a nappali képzés. 2012-ben az összlétszám (s így a legtöbb intézményben is) a szokásosnál jóval alacsonyabb volt. 2013-ban öt intézményben nem indult el a nappali képzés, s a megmaradt hat intézmény közül egyedül az ELTE létszáma volt kétszámjegyű. 2014-ben az addigi 11 hely helyett már csak nyolc intézmény hirdette meg a képzést, s közülük négyben indult el a képzés. A felvett hallgatók több mint fele az ELTE-re került be, mellette az SZTE létszáma emelkedett az előző éveké és tíz fölé. A többi esetben apróságokon múlhatott, hogy indul-e a szak vagy

sem. A DE-n és az NYME-n öt-öt, a PTE-n három első helyes jelentkező volt. Hivatalosan öt főben határozták meg a minimális létszámot. A DE-n ezzel a létszámmal el is indult a képzés, az NYME-n valaki kieshetett a felvehetőik közül (valószínűleg az emelt szintű érettségi miatt), és ez nem tette lehetővé a képzés elindulását, a PTE-n a három első helyes jelentkezőből hat felvett hallgató lett (nagyobb számban voltak nem első helyes jelentkezők, s köztük voltak olyanok, akik az elsőként megjelölt helyre nem kerültek be). 2015-ben az előző évhez képest emelkedik a minimális ponthatár, így lehet, hogy ami 2014-ben elegendő volt, idén már nem lenne az.

Intézmény	2006/Á	2007/Á	2008/Á	2009/Á	2010/Á	2011/Á	2012/Á	2013/Á	2014/Á	Össz.
DE	X+5	X+7	X+7	X+8	X+7	X+5	X+6	X+0	X+0	X+45
DRHE	X+8	X+0	X	X	X	X	0+0	0+0	0+0	0+8
EJF	9+29	5+9	13+20	5+13	2+13	5+17	1+13	0+0	X	40+114
EKF	13+35	19+29	14+5	7+10	0+8	5+13	0+0	3+0	5+0	66+100
ELTE	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
KE	14+10	9+2	13+13	1+9	1+8	1+8	0+0	0+0	X	39+50
NYF	36+23	7+24	12+12	1+8	3+6	4+7	0+0	0+0	X	63+80
NYME	11+19	6+21	9+15	3+9	1+8	3+9	0+0	7+1	5+0	45+82
PTE	X+18	X+11	X+0	X+0	X+0	X+0	X+0	X+0	X+0	X+29
SZIE	X+24	X+27	X+14	X+12	X+23	5+14	3+8	8+3	6+0	22+125
SZTE	40+18	14+23	15+17	3+13	2+10	5+17	1+6	0+0	0+0	80+104
Össz.	123+189	60+153	76+103	20+82	9+83	28+90	5+33	18+4	16+0	355+737

6. táblázat

Az informatikus könyvtáros alapszak levelező tagozatára felvettek intézményenkénti megoszlása 2006 és 2014 között

Látható, hogy nincs olyan intézmény, ahol összességében ne vettek volna fel jóval több hallgatót költségtérítéssel képzésre, mint államira. 2013 és 2014 kivételével alig találunk olyan alkalmat is, amikor több államist vettek volna fel adott helyre, mint költségtérítéssel, 2009 és 2012 között ez egyszer sem történt meg. Voltak olyan intézmények, amelyek végig csak költségtérítéssel helyeket hirdethettek meg. 2006-ban és 2007-ben ez sehol nem jelentett még gondot, ezt követően a PTE-re egyetlen levelezőst sem vettek fel, míg a DE-n az addighoz hasonlóan folytatódott a felvétel egészen 2012-ig, a SZIE-n időközben megkapták az állami helyek meghirdetésének jogát, ez nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy a képzés ma is él ott. A DRHE-n a nappali mellett több éven keresztül nem próbálkoztak másfajta képzéssel, a levelező alap-

képzés helyett 2012-től esti képzés hirdetése idáig nem bizonyult sikeresnek. 2012-ig a PTE (2008-2011) és a DRHE (2008) kivételével minden helyen, amikor meghirdették a képzést, az el is indult, 2012-ben ugyanakkor a PTE mellett öt olyan helyen sem, ahol elvileg államilag támogatott helyre is be lehetett volna jutni. Amíg 2011-ig minden évben legalább 8 helyen indult el a levelezőképzés (2006-ban 10, 2007-ben 9 helyen), addig 2012-ben csak három ilyen volt, közülük kettőben, eddig utoljára (EJF, SZTE), hogy 2013-ra és 2014-re is lett három ilyen intézmény, az annak köszönhető, hogy a SZIE mellett az EKF és az NYME is újra indíthatott levelező képzést ezekben az években. Talán önkényesnek látszik, de megpróbáltam külön megvizsgálni az MA-val rendelkező intézmények és a másik öt intézmény adatait.

Felvételi időszak	A hat MA-s intézmény					Az öt másik intézmény					A tizenegy intézmény együtt				
	ANA		ANK		Össz.	ANA		ANK		Össz.	ANA		ANK		Össz.
	Első	Felv	Első	Felv	Felv	Első	Felv	Első	Felv	Felv	Első	Felv	Első	Felv	Felv
2006/Á	347	176	7	27	203	162	139	5	20	159	509	315	12	47	362
2007/Á	206	174	12	50	224	104	75	4	29	104	310	249	16	79	328
2008/Á	181	200	2	24	224	58	53	4	14	67	239	253	6	38	291
2009/Á	258	238	4	17	255	70	49	0	11	60	328	287	4	28	315
2010/Á	289	232	5	34	266	108	49	1	11	60	397	281	6	45	326
2011/Á	256	196	9	23	217	78	17	3	12	41	334	213	12	35	247
2012/Á	157	72	5	35	107	45	38	0	2	40	202	110	5	37	147
2013/Á	56	47	5	2	49	21	5	0	0	10	77	52	5	2	54
2014/Á	59	61	3	2	63	6	0	1	0	0	65	61	4	2	63
Összesen	1809	1396	52	214	1610	652	425	18	99	524	2461	1821	70	313	2134

7. táblázat

Az informatikus alapszak nappali tagozatára jelentkezők és felvettek a hat 2009-től mesterszakot indító és a további öt intézményben 2006 és 2014 között

A 7. táblázatból az látható, hogy 2011-ig az első csoport számai nem különböztek lényegesen, a felvettek számainak hullámzása a ponthúzás változó gyakorlatának tudható be. Az összesített csökkenés idáig a többi intézménynél is megfi-

gyelhető fokozatos csökkenésnek tudható be. 2012-ben következett be lényeges csökkenés az első csoportban is, majd 2013–2014-ben újra, a végére gyakorlatilag magára maradt.

Felvételi időszak	A hat MA-s intézmény					Az öt másik intézmény					A tizenegy intézmény együtt				
	ALA		ALK		Össz.	ALA		ALK		Össz.	ALA		ALK		Össz.
	Első	Felv	Első	Felv		Első	Felv	Első	Felv		Első	Felv	Első	Felv	
2006/Á	146	64	75	95	159	130	59	56	94	153	276	123	131	189	312
2007/Á	83	39	52	91	130	62	21	38	62	83	145	60	90	153	213
2008/Á	51	38	31	44	82	65	38	33	59	97	116	76	64	103	179
2009/Á	54	13	20	40	53	48	7	22	42	49	102	20	42	82	102
2010/Á	42	3	15	33	36	42	6	28	50	56	84	9	43	83	92
2011/Á	41	13	22	44	57	59	15	20	46	61	100	28	42	90	118
2012/Á	17	1	18	12	13	37	4	8	21	25	54	5	26	33	38
2013/Á	6	10	5	1	11	13	8	6	3	11	19	18	11	4	22
2014/Á	14	10	4	0	10	10	6	0	0	6	24	16	4	0	16
Összesen	454	191	242	360	551	366	164	211	377	541	820	355	453	737	1092

8. táblázat

Az informatikus alapszak levelező tagozatára jelentkezők és felvettek a hat 2009-től mesterszakot indító és a további öt intézményben 2006 és 2014 között

Levelezőn a második csoport számai többször felül is múlták az elsőét (ebben szerepe volt annak, hogy az ELTE nem is hirdetett ilyen képzést, két másik helyen pedig csak költségtérítéses helyre lehetett jelentkezni), a csökkenés nem hirtelen, hanem fokozatos volt, kivéve 2011-et, amikor némileg enyhítettek az államilag támogatott levelezőket sújtó magasabb ponthatáron. Még így is jelentősnek mondható a csökkenés, 2012-től azonban drámainak. 2013-tól itt még nagyobb szerepe volt az emelt szintű érettségi követelményének, mivel levelezőre sokkal nagyobb arányban jelentkeznek több évvel az érettségi után, így sokak idejében még nem is volt ilyen lehetőség, a ponthatárok csökkenése

(mindenkit felvesznek, aki elérte a minimális ponthatárt) nem érvényesült. A nappalinál is sokkal nagyobb arányban voltak mindig olyanok, akik nem a költségtérítéses formát jelölték be első helyen, de oda kerültek be. Kérdés, hogy mennyien voltak olyanok, akik nem tudták befejezni tanulmányaikat anyagi okok miatt. Mostában az figyelhető meg, hogy még az államira felvetteket is sok munkahelyi gond akadályozza pl. a konzultációkon való részvételben. Az eddigi táblázatokban összefoglalt képzések mellett az egri Eszterházy Károly főiskola mindig meghirdette az informatikus könyvtáros alapképzési szakot távoktatási formában.

Felvételi időszak	Összes jelentkező	Első helyes jelentkező	Felvett	Ponthatár
2006/Á	33	15	20	78
2007/Á	29	7	7	78
2008/Á	26	10	11	160
2009/Á	12	5	6	160
2010/Á	25	16	14	273
2011/Á	30	16	14	273
2012/Á	18	12	10	284
2013/Á	9	5	3	240
2014/Á	6	1	0	NI
Összesen	188	87	85	

9. táblázat

Jelentkezők és felvettek informatikus könyvtáros BA távoktatási képzésre (ATK) az egri Eszterházy Károly Főiskolán 2006 és 2014 között

Látható, hogy a jelentkezők és a felvettek száma a legelső évben, 2006-ban volt a legmagasabb, de utána viszonylag egyenletesnek mondható egészen 2012-ig. Igazán jelentős csökkenés 2013-ban következett be, amikor mindenki számára meghirdették országosan, hogy a minimális ponthatár elérése mellett be lehet kerülni állami ösztöndíjas helyre, miközben ezt a képzést végig csak költségtérítéses formában hirdették meg. A kérdés az, hogy miért nem lehet a távoktatásos képzés államilag támogatott, amikor ez a képzési forma lehet a legelőnyösebb azok számára, akik dolgoznak, s mint tapasztalhattuk, a munkahelyi gondok még az államilag támogatott levelező képzésben résztvevőket is egyre jobban akadályozzák tanulmányaiban. Érdemes lenne megpróbálni, hogy mennyi jelentkező lenne ilyen képzésre állami helyekre.

Természetesen akadályozó tényező lehet az emelt szintű érettségi követelménye is, mivel feltehetően a levelezőkhöz hasonlóan az ilyen képzésekre is nagyobb arányban jelentkeznek korábban érettségizettek, akiknek erre még nem is volt lehetőségük a középiskola befejezésekor.

A minimális ponthatárt fokozatosan emelik, 2015-ben 280 pont lesz, egy emelt szintű érettségiért 50 pontot adnak, így ehhez az érettségi tárgyak jegye vagy százaléka alapján 230 pontot kell még megszerezni. A régebben érettségizettek szempontjából méltányos lehetne, ha ilyen minimális pontszám mellett nem követelnék meg az emelt szintű érettségit, hiszen könnyen belátható, hogy mennyivel jobb eredményre van szükség a 280 pont eléréshez az érettségi tárgyakból az emelt szintű érettségi plusz 50 pontja nélkül.

Az emelt szintű érettségit kiválthatja az, ha valakinek diplomája van, a diplomásoknak ugyanakkor lehetőségük van a mesterképzésre is jelentkezni, ha az informatikus könyvtáros mesterszak másik előfeltételét, az alapszak 50 kreditjét is megszerzik.

2006-ban és 2007-ben, amikor még öt helyen külön hirdettek levelező alapképzést diplomásoknak költségtérítéses formában, s ezek viszonylag magas létszámmal indultak, 2007-re még három meghirdető intézmény maradt, s közülük kettőben indult el a képzés.

Intézmény	2006/Á				2007/Á			
	Összes jelentkező	Első helyes	Felvett	Ponthatár	Összes jelentkező	Első helyes	Felvett	Ponthatár
KTIF	8	7	8	120	8	5	0	NI
EKF	16	13	15	78	21	7	11	78
BDF	11	11	9	78	X	X	X	X
PTE	11	9	10	105	X	X	X	X
SZTE	18	14	11	100	19	9	10	108
	64	54	53		48	21	21	

10. táblázat

A diplomás levelező költségtérítéses informatikus könyvtáros alapképzésre (DLK) jelentkezők és felvettek száma 2006-ban és 2007-ben

A későbbiekben is bekerülhettek diplomások az alapképzésbe, de erre vonatkozóan nincs adatunk. Ugyanakkor a későbbiekben már lehetőségük volt arra is, hogy államilag támogatott képzésbe kerüljenek, 2009-től pedig a mesterképzésbe is jelentkezhetek.

Informatikus könyvtáros MA

A vizsgált időszakban valójában 2006-ban és 2007-ben is volt mesterképzés, csak akkor még kiegészítő képzésnek nevezték, és az az öt intézmény hirdetett ilyen, amelyikben egyetemi

képzés folyt. Régebben is volt ilyen képzés, ahová elvileg jöhettek a főiskolán könyvtár szakot végzettek mellett olyanok is, akik egyetemen más szakon szereztek diplomát. Láttuk, hogy a más szakosok ebben a két évben elég nagy számban kerültek be az alapképzésbe, a szintén költségtérítéses kiegészítő képzésben valószínűleg (szinte) kizárólag könyvtár vagy a 2002-től indult főiskolai informatikus könyvtáros szakosokat találhattunk. Négy intézményben levelező tagozaton folyt a képzés, az ELTE-n pedig estin (KLK, illetve KEK).

Intézmény	2006/Á				2007/Á			
	Összes jelentkező	Első helyes	Felvett	Pont-határ	Összes jelentkező	Első helyes	Felvett	Pont-határ
DE	18	16	15	99	23	9	8	50
EKF	22	14	9	78	18	8	7	45
ELTE	41	37	16	78	29	20	16	58
PTE	15	13	12	105	37	21	21	85
SZTE	27	24	21	102	26	15	13	55
Összesen	123	104	73		133	73	65	

11. táblázat

Az informatikus könyvtáros kiegészítő levelező költségtérítési képzésre (KLK, az ELTE-n esti: KEK) jelentkezők és felvettek száma 2006-ban és 2007-ben

2008-ban már nem hirdették meg ezt a fajta képzést, 2009-ben pedig már a mesterképzés indult el a jelzett öt intézményben és az NYME-n. Voltak tehát olyanok (a 2008-ban diplomát szerzők), akiknek egy évet mindenképp várniuk kellett,

de lehettek olyanok is, akik már hosszabb ideje vártak erre a lehetőségre, így az első évek jelentkezői létszáma mindenképp magasabb volt, mint amire hosszabb távon számítani lehetett.

Felvételi időszak	Jelentkező				Felvettek				
	Összes	Első	Nappali	Állami	Összes	Nappali	Állami	Összes - Nappali	Összes - Állami
2009/Á	243	209	115	233	145	64	143	81	2
2010/Á	212	172	118	205	117	60	116	57	1
2011/Á	182	148	79	170	93	39	84	54	9
2012/Á	121	95	80	115	64	39	62	25	2
2013/Á	140	98	100	129	61	43	56	18	5
2014/Á	126	92	83	117	70	39	64	31	6
Összesen	1024	814	575	969	550	284	525	266	25

12. táblázat

Az informatikus könyvtáros mesterszakra az általános felvételi időszakban jelentkezők és felvettek száma 2009 és 2014 között

A pótfelvételi és keresztfeléves jelentkezésekben és felvételekben alacsony számokat találhattunk, kivételt a 2010-es pótfelvételi és a 2011-es keresztfeléves jelent, mindkettő azzal van összefüggésben, hogy 2010-ben Szombathelyen adminisztrációs hibából nem indult a nappali képzés, s ez a két másik felvételi kellett, hogy

végül oda kerüljenek be, ahova eredetileg is szerettek volna. A 9 főből 2 jelölte be a levelezőt is eredetileg, ezért a többinek pótfelvételi kellett bekerülnie, majd valamennyiüknek a keresztfeléves jelentkezéssel a nappali, állami finanszírozású képzésbe.

Felvételi időszak	Jelentkezők				Felvettek				
	Összes	Első helyes	Nappali	Állami	Összes	Nappali	Állami	Összes - Nappali	Összes - Állami
2009/P	7	7	3	0	4	2	0	2	4
2010/P	9	9	2	0	9	2	0	7	9
2011/K	9	9	9	9	9	9	9	0	0
2011/P	6	6	0	0	6	0	0	6	6
2012/P	3	3	2	0	3	2	0	1	3
2013/K	1	1	0	0	0	0	0	0	0
2013/P	3	3	0	0	3	3	0	0	3

Felvételi időszak	Jelentkezők				Felvettek				
	Összes	Első helyes	Nappali	Állami	Összes	Nappali	Állami	Összes - Nappali	Összes - Állami
2014/K	11	11	0	11	8	0	8	8	0
2014/P	3	3	1	0	2	1	0	1	2
Összesen	31+21	31+21	8+9	0+20	27+17	10+9	0+17	17+8	27+0

13. táblázat

Az informatikus könyvtáros mesterszakra pótfelvételin és keresztféléves képzésre jelentkezők és felvettek száma 2009 és 2014 között (P+K)

	2009/Á	2010/Á	2011/Á	2012/Á	2013/Á	2014/Á	Össz.
DE	13+0	15+0	10+0	6+0	12+0	9+0	65+0
EKF	5+0	2+0	4+0	0+1	0+0	4+0	15+1
ELTE	10+0	19+0	10+4	11+0	15+3	13+0	78+7
NYME	11+0	0+0	0+0	0+0	0+0	2+0	13+0
PTE	9+0	8+0	5+0	12+0	8+0	5+0	47+0
SZTE	16+0	16+0	6+0	9+0	5+0	6+0	58+0
Összesen	64+0	60+0	35+4	38+1	40+3	39+0	276+8

14. táblázat

Az informatikus könyvtáros mesterszak nappali tagozatára felvettek megoszlása intézményenként 2009 és 2014 között (MNA+MNK)

2009-ben és 2010-ben volt jelentősebb mértékben magasabb a felvettek száma, onnantól kezdve elég hasonló. 2014-ben újra valamennyi képzőhelyre bekerültek nappali tagozatos hallgatók. Mivel csak a maximális 100 pont a közös a felvételiben az intézmények között, ennek megoszlást azonban a plusz pontok kivételével saját maguk egymástól eltérően határozhatják meg, ezért a pontszámok összehasonlításának nincs jelentősége. Annak, hogy a felvettek szá-

ma sok esetben elmarad a jelentkezők számától, esetleg viszonylagosan magas első helyes jelentkezési létszám mellett sem indul a képzés, az időről időre változó minimális létszám mellett elsősorban az okozhatja, hogy a jelentkezők a februári jelentkezéskor nem tudhatják, hogy a felvételi idején nem rendelkeznek majd a szükséges feltételekkel (főleg a diplomával, s elsősorban amiatt, mert nincs meg a szükséges nyelvvizsgájuk).

Intézmény	2009/Á	2010/Á	2011/Á	2012/Á	2013/Á	2014/Á	Össz.
DE	9+1	2+0	X+0	X+1	X+0	X+0	11+2
EKF	9+0	3+0	4+1	10+0	6+0	10+0	42+1
ELTE	22+1	13+0	8+3	X+0	X+0	X+6	43+10
NYME	26+0	13+0	15+1	10+0	5+1	10+0	79+2
PTE	0+0	12+0	9+0	4+0	5+1	5+0	35+1
SZTE	13+0	13+1	13+0	0+0	0+0	X	39+2
Összesen	79+2	56+1	49+5	24+1	16+2	25+6	259+17

15. táblázat

Az informatikus könyvtáros mesterszak levelező tagozatára felvettek megoszlása intézményenként 2009 és 2014 között (MLA+MLK)

Az első két évben valamennyi intézmény rendelkezett azzal a joggal, hogy államilag támogatott képzést indítson, egy alkalom kivételével el is indult a képzés, a legtöbbször viszonylag jelentős létszámmal. 2011-től a DE, 2012-től az ELTE

csak költségtérítéssel indíthat, ez láthatóan nem olyan vonzó, a felvettek létszámában az ELTE 2014-es számai tekinthetők kivételnek. Az állami ösztöndíj lehetősége ellenére az SZTE-n 2012-ben és 2013-ban nem jött össze a szüksé-

ges létszám, 2014-re már nem is hirdették meg a levelező mesterképzést.

Az összesített nappali és levelező létszámokat nézve láthatjuk, hogy vannak intézmények, amelyekben az egyik, míg másoknál a másik a jellemzőbb, ha csak az egyiket ragadjuk ki ezek közül, akkor némileg torzított képet kaphatunk. A költségtérítéssel képzés nem nagyon jellemző sem nappalin, sem levelezőn, elsősorban azok kerülhetnek be ide, akiknek már elfogyott a 12 támogatható félévük, de mindenképp el akarják végezni ezt a szakot is. A végére valamivel többen lesznek, mert vannak olyanok, akiknek a képzés közben fogynak el a féléveik.

A csökkenő alapképzéssel számok alapján mindenképp felmerül az a kérdés, hogy honnan lesz utánpótlás a mesterképzésnek.

Nappali képzésre elsősorban azok jönnek, akik az alapképzést is nappali tagozaton végezték el, s utána közvetlenül bekapcsolódhatnak a nappali mesterképzésbe. Ha nem egyből a végzés után jönnek, s időközben álláshoz jutnak, akkor nagyobb a valószínűsége annak, hogy levelező tagozatra jönnek, hogy megtartsák állásukat, amely egyre inkább megőrzendő értéknek tekinthető.

A levelező mesterképzés esetében nem tekinthető jellemzőnek, hogy közvetlenül a levelező alapképzés után jelentkezzenek rá. A hároméves alapképzés a család és a munka mellett olyan megterhelést jelent, hogy a döntő többség akkor is némi pihenőt igényel, ha egyébként szeretné folytatni tanulmányait. Így a levelező mesterszakon részben inkább a szakot régebben elvégzettek számíthatunk, a régebben főiskolát diplomát szerzettek és az alapszakos diplomával rendelkezőkre. Közülük sokan kielégítették ilyen irányú igényeiket a kiegészítő képzéssel, az előző évek mesterképzésével, tehát csak rájuk építeni nem lehet. A 40 év felettiek már nem lehet azzal biztatni, hogy megúszhatják a nyelvvizsgát a végzéskor, sőt 2016-tól már a belépés feltétele lesz a középfokú C-típusú nyelvvizsga. A mostanában végzetteknek ez kevésbé lehet gond, mert anélkül diplomát sem kaphattak, de a régebbiek többségénél ez hiányzik.

A bolognai rendszer 2006-os bevezetése előtt,

2002-től vezették be kreditrendszert, ekkor kapta meg az addigi könyvtár szak az informatikus könyvtáros nevet. Nappali tagozaton a főiskolai és az egyetemi képzés is kétszakos volt, a főiskolai képzésben 95 volt a szak kreditértéke, az összóraszám 1200, az egyetemen 140 kredit, 1300 óra volt előírva.³ A bolognai rendszerben az informatikus könyvtáros alapképzés és mesterképzés is egyszakos, már az alapszak kredit- és óraszámja is meghaladja a korábbi egyetemi értékeket, ehhez adódnak hozzá a mesterképzés értékei. Amíg a korábbiakban az egyetemen öt év alatt két szakból lehetett diplomát szerezni, addig most a hároméves alapszak és a kétéves mesterszak elvégzése után egyetlen szak mesterdiplomájához juthatnak el a hallgatók, s más tudományterületekről messze nem szerezhetnek olyan ismereteket, mint egy másik szak elvégzésével. Nem látszana szerencsésnek, ha a könyvtárakban kizárólag olyanok dolgoznának, akik informatikus könyvtáros alapszakos, ill. egy részük mellette informatikus könyvtáros mesterszakos diplomával rendelkezne. Szerencsére ettől nem kell tartani, hiszen a teljes csere évtizedekbe telik, az elkövetkező években nyugdíjba vonuló Ratkó-nemzedék után még sokan vannak, akik más rendszerben tanultak, és várhatóan a mostani felsőoktatási rendszer is megváltozik néhányszor az elkövetkező évtizedekben.

Arról azonban mindenképp el kell gondolkodni, hogyan kerülhetnek be az informatikus könyvtáros szakos mesterképzésbe más szakokon szerzett diplomával rendelkezők.

Nekik a diploma mellett 50 kredittel kell rendelkezniük az informatikus könyvtáros alapszak ismereteiből. Ennek egyik megszerzési módja az alapképzés keretében az 50 kredites modul elvégzése. Mivel az alapképzésre épülő bolognai tanárképzés utoljára 2016-ban indul, utoljára az elmúlt, 2013/2014-es év alapszakosai választhatták azokat a tanári modulokat, amelyek lehetővé teszik számukra 2016-ban a kétszakos tanári mesterképzésre való jelentkezést. A mostani elsőévesek már vagy saját szakjukon belüli szakirányt választhatnak vagy pedig egy olyan másik szak modulját, amely lehetővé teszi számukra, hogy az ahhoz a szakhoz tartozó diszciplináris mesterképzés felvételi előfeltételeit

megszerezzék. Ez az eddiginél több lehetőséget, nagyobb esélyt adhat az informatikus könyvtáros alapszak moduljának választására. Az ezt teljesítőeknek megvan a lehetőségük arra, hogy alapszakos diplomájuk elvégzése után közvetlenül az informatikus könyvtáros mesterszak nappali tagozatára jelentkezzenek, vagy pedig későbbi jelentkezés esetén nagyobb valószínűség szerint levelező tagozatra.

A szükséges kreditmennyiség megszerzésének lehetősége a korábban diplomát szerzettek esetében a részképzés (részismeretek megszerzésére irányuló képzés). Levelező képzés keretében a levelező alapszakosokkal együtt (megfelelő létszám esetén esetleg külön csoportban) teljesíthetik a szükséges tárgyakat két félév alatt. Nem feltétlenül kell mind az 50 kreditet ekkor megszerezniük, korábbi tanulmányaikból lehetnek befogadható tárgyaik, s a munkatapasztalat szintén beszámítható (nagy valószínűséggel azok jelentkeznek ilyen képzésre, akiknek a munkájukhoz van szükség ilyen végzettségre). Ők természetesen a levelező mesterképzés létszámát gyarapíthatják. S hangsúlyozni kell, hogy nemcsak a létszám miatt van szükség rájuk, hanem mert a könyvtárak nehezen képzelhetők el olyan munkatársak nélkül, akik más tudományterülekről rendelkeznek mély ismeretekkel.

A munkatapasztalat felemlegetése kapcsán elgondolkodhatunk (ábrándozhatunk) a mostanában olyan sokat emlegetett duális képzésről a mi területünkön. Vajon hogyan változna a jelentkezők száma, ha havi 75 000 vagy 115 000 forint ösztöndíjjal kecsegtethetnénk őket, a képzés ideje alatt bőséges szakmai tapasztalat megszerzésének lehetőségével, és a végzés után az elhelyezkedés jó esélyével (s nem kulturális közfoglalkoztatottként).

Mindez valóban inkább ábrándozásnak tekinthető, de az biztos, hogy el kell gondolkodnunk a lehetőségeken. Nem valószínű, hogy zsákba dughatjuk az írás elején említett bánatunkat, de az biztos, hogy nem dughatjuk homokba a fejünket. Közben pedig várhatjuk tavasszal a 2015/2016-os felvételi jelentkezési létszámokat, majd figyelhetjük júliusban a felvettek számát.

Jegyzetek

1. MURÁNYI Péter: A könyvtárosképzés közelmúltja és jelene. In: 50 éve indult Szombathelyen a népművelő-könyvtáros képzés. Szerk. [Czövek Zoltán, Katona Attila, Murányi Péter]. Szombathely, Savaria Univ. Pr., 2013, p. 133–139. p.
2. A szövegben és a táblázatokban az intézményeket a www.felvi.hu-n szokásos rövidítésekkel jelöljük, az intézmények mai elnevezését használva, amikor összesített táblázatról van szó, ha korábbi állapotokról, akkor is a mostani betűrendi helyén vesszük fel a táblázatban az adott intézményt. Időnként a kar neve vagy a kari hovatartozás is változott egyes intézmények esetében, de mivel minden intézmény egyszer szerepel, ezért ezt nem látszott szükségesnek jelölni.
DE – Debreceni Egyetem, DRHE – Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2010-ig KTIF, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, EKF – Eötvös József Főiskola, Baja, EKF – Eszterházy Károly Főiskola, Eger, ELTE – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, KE – Kaposvári Egyetem, NYF – Nyíregyházi Főiskola, NYME – Nyugat-magyarországi Egyetem, 2008-ig BDF – Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely, PTE – Pécsi Tudományegyetem, SZIE – Szent István Egyetem, Jászberény (néhányszor hirdettek meg képzést Szarvasra is, de senkit nem vettek fel), SZTE – Szegedi Tudományegyetem.
3. MURÁNYI Péter: A bölcsész képesítési rendeletről könyvtárosi szemmel = Könyvtári Figyelő, 11. (47.) évf. 2001. 3. sz. 481–494. p.

Beérkezett: 2015. február 25.

Megjelent a Könyvtárvilág új száma

Megjelent a Könyvtárvilág, az MKE elektronikus folyóiratának 2015. évi első száma, melyben a hírek és aktualitások közlésén kívül a következő témákról olvashatnak: 80 éves a Magyar Könyvtárosok Egyesülete; Könyvbemutató a Műszaki Szekció szervezésében; Gerő Gyula 90 éves; Biztató évkezdés Hajdú-Biharban; Tisztújító közgyűlés a PEMEKSZ-ben; A könyvtár új útjai; A kiszámítható életpálya; Szakirodalmi ajánló.
A folyóirat az MKE honlapján érhető el (www.mke.info.hu).

(Forrás, Katalist, 2015. márc. 9. – Fehér Miklós tájékoztatása)

A magyar jogi szaktájékoztatók forrásai és eszközei*

(2. rész)

A jogalkalmazási gyakorlatra és a jogi szakirodalomra vonatkozó információszolgáltatás

VARGA Tímea

6. A jogalkalmazási gyakorlat közzétételi forrásai. Bíróági határozatok

A bírói gyakorlat ismerete mind a jogalkotó és jogalkalmazó, mind pedig a jogkereső állampolgárok számára igen fontos. A jogi információszolgáltatásnak ezért alapvető forrása a tételes jogszabályanyaghoz kapcsolódó, az azt értelmező jogalkalmazási gyakorlat is. A jogalkalmazási gyakorlat forrásai között vannak a bírósági határozatokat folyamatosan megjelentető időszaki kiadványok, léteznek visszatekintő, egy-egy na-

gyobb időszak vagy egy-egy konkrét jogág, jogterület bírói gyakorlatát összefoglaló gyűjtemények és természetesen a kutatás és a tájékoztatás alapvető, nélkülözhetetlen forrásai, az elektronikus formák (online elérések, jogtárak).

A bírósági közzétételi források bemutatása előtt röviden vázolom a mai magyar bírósági rendszer felépítését és áttekintem a bírósági határozatok fajtáit. A bírósági határozatok vonatkozásában mindenekelőtt a Kúria által a jogalkalmazás egységének biztosítása érdekében alkotott határozatok ismertetésére kerül sor.

* A tanulmány 1. része a tételes jogszabályokra vonatkozó információszolgáltatást mutatta be (Könyvtári Figyelő, 2014.4. sz. 426–438. p.), a második rész a jogalkalmazási gyakorlatra (bíróági határozatok) és az elméletre, a jogi szakirodalomra vonatkozó információszolgáltatást ismerteti.

6.1. A magyar bírósági rendszer

A magyar bírósági rendszerre vonatkozó alapvető szabályokat Magyarország *Alaptörvényének* 25–28. cikkei, a részletes szabályokat pedig a *bíróságok szervezetéről és igazgatásáról* szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban Bszi.) tartalmazza. A jogszabályok értelmében az igazságszolgáltatást a következő bíróságok gyakorolják: a Kúria (1949 és 2011 között Legfelsőbb Bíróság volt az elnevezése), az ítéltábla, a törvényszék, a járásbíróság, a közigazgatási és a munkaügyi bíróság. A Kúria a legfőbb bírói szerv, amely többek között elbírálja – törvényben meghatározott ügyekben – a törvényszék, továbbá az ítéltábla határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz, elvi bírósági határozatokat és elvi bírósági döntéseket tesz közzé (Bszi. 23–24 §§).

Az ítéltáblák a törvényszékek és a Kúria közötti szinten helyezkednek el a bírósági rendszerben, létrehozataluk célja a korábbi Legfelsőbb Bíróság tehermentesítése volt. Jelenleg öt ítéltábla működik az országban, a Fővárosi, a Debreceni, a Pécsi, a Győri és a Szegedi Ítéltábla. Az ítéltábla – törvényben meghatározott ügyekben – elbírálja a helyi bíróság és a Fővárosi Törvényszék vagy a törvényszékek határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot (Bszi. 22. §). Egy szinttel lejjebb helyezkednek el a törvényszékek és a törvényszékekkel azonos szintű Fővárosi Törvényszék. (Korábbi elnevezések: a megyei bíróságokból lettek a törvényszékek a megyeszékhely alapján, a fővárosban Fővárosi Bíróságból lett a Fővárosi Törvényszék, a Pest Megyei Bíróságból a Budapest Környéki Törvényszék). A törvényszék – a törvényben meghatározott ügyekben – első fokon jár el, és másodfokon elbírálja a járásbíróságok, valamint a közigazgatási és munkaügyi bíróságok határozatai ellen bejelentett fellebbezéseket (Bszi. 21. §). A bírósági szervezet alsó szintjén helyezkednek el a járásbíróságok (korábbi elnevezéssel a helyi bíróságok). Jelenleg Magyarországon 111 járásbíróság működik. A budapesti illetékességi járásbíróságok elnevezése kerületi bíróság. Bu-

dapesten a 23 kerületben összesen 6 egyesített kerületi bíróság működik. A járásbíróságok első fokon járnak el.

Az országban 20 közigazgatási és munkaügyi bíróság (19 megyei és fővárosi) működik, amelyek kizárólag a nevükből adódó speciális jellegű ügyekben járnak el első fokon. Elsődleges feladatuk a közigazgatási határozatok felülvizsgálata, és a munkaviszonyból és munkaviszonyjellegű jogviszonyból származó ügyek elbírálása (Bszi. 19. §).

6.2. A bírósági határozatok fajtái

A bírósági határozatokat két nagy csoportra oszthatjuk: az egyedi ügyekben hozott (érdemi) határozatokra és az általános vagy elvi határozatok csoportjára. Az elvi határozatok körébe tartozik a jogegységi határozat (JE), az elvi bírósági határozat (EBH), az elvi bírósági döntés (EBD), a kollégiumi állásfoglalás és a kollégiumi vélemény.

Jogegységi határozat (JE)

Az Alaptörvény és a Bszi. rendelkezései alapján a bírósági jogalkalmazás egységének biztosítása a Kúria feladata. Ezen feladat ellátása körében a Kúria jogegységi határozatokat hoz, elvi bírósági határozatokat és elvi bírósági döntéseket tesz közzé. „A jogegységi határozat arra szolgál, hogy a bírói mérlegelés során az azonos jellegű ügyekben született, de az alkalmazott jog eltérő értelmezése következtében különböző döntéseket lehetőleg egységesítsék: a jogegységi határozat ugyanis az alkalmazott jogszabály tartalmát bontja ki és arra nézve kötelező értelmezést állapít meg.”¹ A jogegységi eljárás 1997-ben került ismét a jogrendszerbe – a már hatályon kívül helyezett – *A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról* szóló 1997. évi LXVI. tv. rendelkezései nyomán.² A jogegységi határozat kötelező valamennyi bíróságra. A jogegységi határozat normatív erővel rendelkezik, mert az a felekre a bírói jogalkalmazás útján szükségképpen kiható. A jogegységi határozat jogforrásnak tekintendő: jogi norma, de nem jogszabály.³ A határozatokat közzé kell tenni a *Magyar Közlönyben*, a Kúria

honlapján és a *Bírósági Határozatok Gyűjteményében* is.

Elvi bírósági határozat (EBH) és elvi bírósági döntés (EBD)

Elvi bírósági határozatnak az minősül, ha a Kúria ítélező tanácsa valamely a társadalom széles körét érintő vagy a közérdek szempontjából kiemelkedő jelentőségű ügyben elvi kérdésekre is kiterjedő határozatot hozott. Az elvi bírósági döntés a Kúriánál alacsonyabb fokú bíróság által meghozott, a társadalom széles körét érintő vagy a közérdek szempontjából kiemelkedő jelentőségű ügyben elvi kérdésekre is kiterjedő határozat (Bsz. 31. §). A határozatokat közzé kell tenni a *Kúriai Döntésekben* (Bírósági Határozatokban, BH), a központi honlapon és a Kúria honlapján.

Kollégiumi állásfoglalás

A bírósági kollégium az azonos ügyszakba beosztott hivatásos bírák testülete. A kollégiumvezető szervezi a testület munkáját. Kollégium működik a Kúrián, az ítéletábrán és a törvényszéken. A Kúrián ítélező, jogegységi, önkormányzati, valamint elvi közzétételi tanácsok, büntető, polgári, közigazgatási-munkaügyi kollégiumok, továbbá bírósági joggyakorlat-elemző csoportok működnek (Bsz. 24. § (2)). Kollégiumi állásfoglalást 1997 után már nem hoz a Legfelsőbb Bíróság (Kúria). A bíróságok szervezetről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. tv. értelmében a törvény hatálybalépését – 1997. október 1. – megelőzően hozott irányelvek, elvi döntések és kollégiumi állásfoglalások az eltérő iránymutatást tartalmazó jogegységi határozat meghozataláig alkalmazhatók. A kollégiumi állásfoglalás nem kötelező a bíróságok számára, csak iránymutatást fogalmaz meg.

Kollégiumi vélemény

A kollégium az egységes ítélezési gyakorlat biztosítása érdekében figyelemmel kíséri a bíróságok gyakorlatát, és véleményt nyilvánít a vitás jogalkalmazási kérdésekben. A kollégiumi véleménynek a felekre és a terheltre kiterjedő hatálya

nincs, és az abban foglaltak a bíróságokra nézve sem bírnak kötelező erővel.

Irányelvek (a Legfelsőbb Bíróság irányelvei)

Ezt a határozatfajtát 1949 és 1997 között hozhatta a Legfelsőbb Bíróság (LB). Összesen 24 irányelv született a fent említett időszakban. Az 1. számú irányelvet 1952-ben hozta a LB, a 24. számút pedig 1996-ban. Jelenleg nyolc van hatályban. Az irányelvek a bíróságokra kötelezőek. A határozatokat a Magyar Közlönyben közzé kellett tenni.

Elvi döntések (A Legfelsőbb Bíróság elvi döntései)

Ezt a határozatfajtát 1949 és 1997 között hozhatta a Legfelsőbb Bíróság. Ebben az időszakban 8 büntető elvi döntés (BED) és 42 polgári elvi döntés (PED) született. Ilyen volt például a III. számú Büntető Elvi Döntés (BED) az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményéért való felelősségről vagy a XXV. számú Polgári Elvi Döntés (PED) az ingatlan-átruházási szerződés érvényességéről. Az elvi döntések a bíróságokra kötelezőek. A határozatokat a Magyar Közlönyben közzé kellett tenni.

7. A jogalkalmazási gyakorlat közzétételi forrásai. Bírósági források

7.1. Időszaki kiadványként megjelenő források

Bírósági Határozatok (BH)

Magyarország legfőbb bírói fórumának hivatalos lapja, mely 1953-tól havonta jelenik meg. A kiadvány 2013. januártól *Kúriai Döntések* címmel jelenik meg. A Kúriai Döntések meghatározó szerepet játszik az ítélezési gyakorlat egységesítésében, amely a Kúria egyik legfőbb feladata. 2014 áprilisától indult a <http://kuriaidontesek.hu> weboldal, amelyen a lap előfizetői elérhetik a BH régi lapszámait 1989-től

kezdődően. Az oldal hozzáférést biztosít a 2013. január 1-je óta keletkezett elvi határozatokhoz és elvi döntésekhez, valamint a közzétett egyéb határozatokhoz kapcsolódóan elérhetők a határozatok teljes, anonimizált szövegei is.

A Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteménye (EBH)

Az időszaki kiadvány 1999 és 2011 között évente két kötetben jelent meg. A folyóiratban a megjelenés évét megelőző év jogegységi és elvi határozatai kaptak helyet. A gyűjtemény a (rég) bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény 32. § (5) bekezdése alapján indult, miszerint a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatait és a jogegységi tanács által kiválasztott elvi bírósági határozatokat félévente egy hivatalos gyűjteményben teszi közzé az ítélkezési gyakorlat magas színvonalának és egységességének biztosítása érdekében.

Bírósági Döntések Tára (BDT)

A havonta megjelenő folyóirat 1999-ben indult és fő célja, hogy megjelenési fórumot biztosítson a megyei bíróságok (később törvényszékek), illetve az ítélőtáblák számára. Az ítélőtáblák jelentősebb eseti döntései és elvi állásfoglalásai mellett a lapban megjelennek a megyei bíróságok (később törvényszékek) fontosabb döntései is. A kiadvány online is elérhető a <http://bdt.complex.hu/> oldalon, használatához azonban regisztráció szükséges.

Közigazgatási-Gazdasági Döntvénytár (KGD)

Az iránymutató kúriai (legfelsőbb bírósági) határozatokat publikáló jogi szaklap 1992 óta jelenik meg havonta. A kiadvány online is elérhető a <http://kgd.complex.hu/> oldalon, használatához azonban regisztráció szükséges.

Ítéltáblai Határozatok (IH)

A 2007-től évente négy alkalommal megjelenő döntvénytár az öt ítélőtábla által büntető, polgári, gazdasági és közigazgatási ügyszakban hozott legfontosabb, a joggyakorlatot leginkább

orientáló határozatait, valamint a kollégiumi állásfoglalásokat teszi közzé.

7.2. Gyűjteményes munkák. Szakági döntvénytárak

A gyűjteményes munkák körében kell megemlíteni a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában kiadott többkötetes döntvénytársorozatokat. Ilyen például a *Büntetőjogi Döntvénytár* 1–9. kötet (1953–1986), a *Polgári Jogi Döntvénytár* 1–11. kötet (1953–1989) és a *Munkajogi Döntvénytár* 1–4. kötet (1970–1989). A szakági döntvénytárak rövidebb időszakra mutatják be egy adott jogágra vagy jogterületre vonatkozó bírósági gyakorlatot. A tematikus döntvénytárak egy szűkebb jogterülettel, kérdéskörrel foglalkoznak. Jó példa erre a Complex Kiadó *Tematikus bírósági döntések* sorozata, amelynek 2008 óta már 12 kötete jelent meg többek között az ingatlan-nyilvántartás és a kártérítési jog témakörben.

7. 3. A jogalkalmazási gyakorlat közzétételének elektronikus forrásai

Complex DVD Jogtár

A Complex határozatok, törvénykezés adatbázis-csoport tartalmazza a különböző szintű bíróságok határozatait, döntéseit (Alkotmánybíróság, Kúria, ítélőtáblák, törvényszékek, munkaügyi bíróságok, választott bíróságok, európai bíróságok). Ezen túl önálló keresést indíthatunk a különféle bírósági forrásokban, így például 1975-ig visszamenően a *Bírósági Határozatok* (most Kúriai Döntések) c. hivatalos lapban, a *Bírósági Döntések Tárában* 1999-től vagy kereshetünk a versenyfelügyeleti határozatok között 1993-tól kezdődően.

A Kúria honlapja <http://www.lb.hu>

A honlapon a Kúria jogegységi határozatait, elvi döntései, elvi határozatait és kollégiumi véleményei teljes körűen elérhetők.

Bírósági portál <http://www.birosag.hu>

Az Országos Bírósági Hivatal honlapja, ahol adatokat, tényeket találhatunk a magyar bírósági rendszerről, illetve a bíróságokról. Az oldalon hasznos linkek érhetők el, valamint továbbléphetünk a bírósági honlapokra.

Bírósági Határozatok Gyűjteménye

<http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 163. §-a előírja, hogy a Kúria a jogegységi határozatot, az elvi bírósági határozatot, az elvi bírósági döntést, az általa az ügy érdemében hozott határozatot, az ítéletábra az általa az ügy érdemében hozott határozatot, a közigazgatási és munkaügyi bíróság – ha a felülvizsgált közigazgatási határozatot egyfokú eljárásban hozták, és a bíróság határozata ellen nincs helye rendes jogorvoslatnak – az általa a közigazgatási perben az ügy érdemében hozott határozatot a *Bírósági Határozatok Gyűjteményében* digitális formában köteles közzétenni. A gyűjtemény jelenleg a Bírósági Portálon az *Anonimizált Határozatok Tárában* érhető el. A határozatot az azt meghozó bíróság elnöke a határozat írásba foglalásától számított harminc napon belül köteles közzétenni a Bírósági Határozatok Gyűjteményében. Főszabály szerint a felek összes személyes adatát törölni kell a határozatokból („anonim határozat”), és az eljárásban betöltött szerepüknek megfelelően kell megjelölni őket. Bizonyos eljárásokban hozott határozatok kivételt képeznek a közzétételi kötelezettség alól, így nem kell közzétenni a Bírósági Határozatok Gyűjteményében például a nemi erkölcs elleni bűncselekmény alapján indult büntetőeljárásban hozott határozatot, ha a sértett nem járult hozzá.

7.4. A jogalkalmazási gyakorlat történeti közzétételi forrásai

A történeti közzétételi források sorában meghatározó helyet foglalnak el a döntvénytárak, a különböző döntvénygyűjtemények. Ezek között alapvető fontosságú mű a Mária Terézia

rendelete nyomán 1769-ben elkészült *Planum Tabulare* című összeállítás, amely a bíraskodás egységesítése végett összegyűjtötte a királyi Kúria újjászervezése, azaz 1723 után hozott fontosabb döntéseket. Anyaga nagyrészt polgári jogi vonatkozású volt. A gyűjtemény latin nyelven jelent meg, majd 1825-ben magyarul is kiadták. A *Planum Tabulare* átment a gyakorlatba, szokásjogi alapon kötelezővé vált az alkalmazása, így módon a magyar jog egyik fő megismerési forrásává lett.⁴ A gyűjteménynek nem volt hivatalos folytatása, utóbb több nem hivatalos gyűjtemény is megjelent. 1823-tól kezdődően a Kúria minden ítéletét kinyomtatta és az ülésszakok (törvényszakok) között közreadta. A kiegyezés után *Döntvénytár* címmel jelent meg az első rendszerező döntvénygyűjtemény, a Jogtudományi Közlöny szerkesztőségének gondozásában. A kiadvány 1869. június 1-től 1906-ig válogatva közli a Királyi Kúria, a királyi ítéletábrák, 1884-től a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság, majd 1896-tól a Közigazgatási Bíróság elvi jelentőségű határozatait. A döntvénytárnak mintegy 100 kötete jelent meg. Fontos kiadvány még ebből az időszakból a *Márkus Dezső* által szerkesztett és 25 kötetben megjelentetett *Felsőbíróságaink elvi határozatai* c. gyűjtemény, amelynek kötetei 1891 és 1916 között láttak napvilágot.

Grill Károly könyvkiadói és könyvkereskedői vállalkozásának egyik legjelentősebb kiadványa volt a Grill-féle *Döntvénytár* (később a Grill-féle *Új Döntvénytár*). A Grill-féle *Döntvénytár* 19 kötete 1904 és 1913 között jelent meg, 1904-ig mindegyik kötet egy-egy jogág, illetve jogterület bírói gyakorlatát dolgozza fel. Folytatása a Grill-féle *Új Döntvénytár*, melynek 19 kötete 1927 és 1943 között került kiadásra.

A döntvényeknek – csakúgy, mint ma – voltak ún. hivatalos közzétételi forrásaik is, amelyekről jogszabályok rendelkeztek. A döntvényekről folyamatosan tájékoztattak a jogi szakfolyóiratok, a legjelentősebb jogi szaklapokban külön melléklet szolgált a határozatok közzétételére. A Jogtudományi Közlöny a *Curiai Határozatok* című mellékletében jelentette meg 1867 és 1905 között a kúria egyes határozatait, az 1885

és 1908 között megjelent A *Jog* című hetilap pedig általában minden füzetszámhoz *Jogesetek Tára* címmel adott ki mellékletet.

A legfontosabb történeti döntvénytárak digitalizált változata, az azokról szóló ismertető, valamint a döntvényjog kialakulását, történeti fejlődését áttekintő tanulmány elérhető a DTT portálon a <http://dti.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/jogforrasok/dontvenytarak> címen.

7. 5. Az Alkotmánybíróság határozatai

Az Alkotmánybíróság nem része a rendes bírósági rendszernek: az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLII. törvény 2. §-a értelmében az Alkotmánybíróság „*az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve.*” A határozatok közzétételének több forrása van: megtalálhatók a határozatok az Alkotmánybíróság honlapján (<http://www.mkab.hu/hatarozat-kereso>), az Alkotmánybíróság 1990-től megjelenő *Az Alkotmánybíróság határozatai* című hivatalos lapjában, amely azonban 2011-től már csak online elérhető a <http://www.kozlonyok.hu/oldalon>. Elérhetőek a határozatok *Az Alkotmánybíróság határozatai* című 1990-től évente megjelenő kiadványban is, amely utólag gyűjti egybe az adott év határozatait kiegészítve az egyes köteteket tárgymutatóval és számmutatóval. 2011-től az adott évre vonatkoztatva a gyűjteménynek csak az I. kötete jelenik meg, a másik kötet anyagát CD-n teszik közzé, amely mellékletként csatlakozik a kiadványhoz. Az éves kötetek 1990-től elérhetők az Alkotmánybíróság honlapján is (http://mkab.hu/ugyek_stat/kiadvanyok/abh-eves-kotetek).

A határozatok természetesen kereshetők a különféle elektronikus jogszabálygyűjteményekben, jogtárakban is. A Complex DVD Jogtár *Complex határozatok*, törvénykezés adatbázis-csoportban önálló menüpontban érhetők el az AB határozatai. 2010-től évente két alkalommal jelenik meg a HVG-ORAC gondozásában az *Alkotmánybírósi Szemle* című folyóirat, amely egyrészt egy döntvénytár, amely az Alkotmánybíróság legfontosabb döntéseinek részletes összefoglalóit tartalmazza. Másrészt a lap tanulmányrova- ta az Alkotmánybíróság gyakorlatához kötődő

tematikus cikkeket, vitarovata alkotmányjogi aktualitásokkal kapcsolatos véleményeket, dolgozatokat tartalmaz.

8. Szakirodalmi források

A jogi információs szolgáltatás harmadik nagy területe a jogi irodalomra vonatkozó információszolgáltatás. A jogi irodalomnak elméleti és gyakorlati jelentősége is van, mivel mind a tételes jogszabályanyag megalkotásánál, mind pedig a jogszabályok alkalmazása és értelmezése során fontos előkészítő és irányító szerepet tölt be. A jogi irodalmon a legtágabb értelemben minden, az állammal és a joggal kapcsolatos írásművet értünk.⁵ Ezen nagy terület átfogásához, áttekintéséhez elengedhetetlenek a megfelelő információszolgáltatási eszközök, azok hagyományos és elektronikus formái. Tekintettel az összefüggésekre, a szakirodalmi források esetében – eltérően az előzőekben tárgyalt fejezetektől – a történeti anyag nem kerül elkülönítésre.

8.1. Jogi bibliográfiák

A jogi irodalom egyik legfontosabb tájékoztatói eszközei a bibliográfiák. A jogi bibliográfiai irodalom, mint önálló műfaj Magyarországon viszonylag későn jelentkezik. A továbbiakban a legfontosabbakat veszem számba.

Állam- és jogtudományi bibliográfia (*Bibliographia iuridica hungarica*) 1945–1991

A bibliográfia 1945-től jogági elrendezésben tartalmazza a magyar(országi) jogi szakirodalmat: jogi szakkönyveket, tanulmánykötetek analitikus feltárását, jogi szakfolyóiratok cikkei. A köteteket tárgymutató és névmutató egészíti ki. Az egyes kötetek kezdetben az Országgyűlési Könyvtár állománya alapján készültek, később más könyvtárak – főként az MTA Könyvtára, az Országos Széchényi Könyvtár és az Egyetemi Könyvtár – anyaga is átvizsgálásra került. Az 1945 és 1976 közötti időszak anyaga tartalmazza a külföldön megjelent állam- és jogtudományi tárgyú hungarika anyagot is. Ebben a vonatkozásban nemzeti szakbibliográfiának tekinthetjük

a kiadványt. A kötetek összeállítását 1980-ig a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézete végezte, a következő évek anyagát az Országgyűlési Könyvtár tette közzé. Időközben címváltozások is voltak: 1980 és 1989 között *A magyar állam- és jogtudományi irodalom bibliográfiája*, majd 1990–1991-ben *A magyar jogi irodalom válogatott bibliográfiája* címet viselte a kiadvány. 1992-től már nem jelentek meg a nyomtatott kötetek. A jogi szakirodalom csak elektronikus formában, az Országgyűlési Könyvtár *Magyar jogi adatbázisában* került/kerül feldolgozásra. A nyomtatott bibliográfia teljes anyaga utólag került betöltésre az adatbázisba.

A magyar közigazgatási irodalom válogatott bibliográfiája, 1827–1944 / Hernádi László Mihály. Budapest : Statisztikai Kiadó Vállalat, 1983. 647 p.

A bibliográfia a KSH Könyvtára és az MTA Jogtörténeti Kutatócsoport gondozásában látott napvilágot. A kötet célja, hogy átfogó képet adjon a polgári korszak közigazgatásáról. A kiadvány a téma szakirodalmát (monográfiákat, szócikket, tanulmányokat) a tárgyszavak betűrendjében tartalmazza. A kötet mintegy kapcsolódik az előzőekben bemutatott és a magyar jogi szakirodalmat 1945-től feltáró Állam- és jogtudományi bibliográfiához.

Bibliography of Hungarian legal literature. 1945–1965. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1966. 315 p.

Bibliography of Hungarian legal literature. 1945–1980. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1988. 429 p.

A visszatekintő, válogatott bibliográfiák az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének gondozásában jelentek meg. Elsősorban az idegen nyelvű szakirodalmat veszik számba, melyet jogági elrendezésben tartalmaznak, kiegészítve azt tárgy- és névmutatóval. A kötetekben bibliográfiák, kézikönyvek, jogszabálygyűjtemények, szakfolyóiratok, monográfiák és tanulmánykötetek kerültek dokumentálásra.

Hetven év magánjogi irodalma : a magyar magánjog bibliográfiája, 1861–1930 / Újlaki Miklós. Budapest : Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1930. XIX, 575 p.

A bibliográfia célja a magyarországi magánjogi tárgyú jogi szakirodalom feltárása, könyveket és folyóiratcikkeket egyaránt tartalmaz. Az anyag felépítése a magánjog rendszerét követi kiegészülve betűrendes tárgy- és névmutatóval.

Öt év magánjogi irodalma : a magyar magánjogi bibliográfiája, 1930–1934 / Újlaki Miklós. Budapest : Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1935. 210 p.

A kiadvány az előzőekben ismertetett bibliográfiát folytatja, mintegy kiegészítve azt az 1930 és 1934 közötti időszak anyagával.

8.2. Jogi enciklopédiák, lexikonok

A korabeli jogi ismeretekről kezdetben elsősorban latin nyelvű lexikális anyagok adnak áttekintést, de találkozunk magyar nyelvű kiadványokkal is. Önálló jogi enciklopédikus mű azonban csak a kiegyezés után jelent meg *Pauler Tivadar* (1816–1886) tollából, aki 1872 és 1875, majd pedig 1878-tól egészen 1886-ban bekövetkezett haláláig az igazságügyi miniszeri tárcát is betöltötte. *A jog és államtudományok enciklopédiája* címet viselő, első kiadásban 1851-ben megjelent mű eredetileg egyetemi oktatás céljaira készült; jogtudományi bevezetés, a jogi alaptan kézikönyve, amely a legalapvetőbb jogi fogalmakat rendszerezte. Az összeállítás jelentős hatást gyakorolt az elméleti irodalomra is. Az enciklopédiának négy kiadása volt, a 4. bővített 1871-ben jelent meg. Bár nem az enciklopédia vagy a lexikon műfajához tartozik, de fontossága miatt meg kell említeni Pauler Tivadar másik jelentős, *Büntetőjogtan* című művét, amely először 1864-ben jelent meg két kötetben és tekintettel arra, hogy ez időben még nem volt Magyarországon önálló bűnvádi perrendtartás, ez a mű egyszerre szolgált jogszabálygyűjteményként, kommentárként és tankönyvként. A három kiadást (1864, 1869–1870, 1872–1873) is megért mű a jogalkalmazók számára jelentős segítséget nyújtott.

Az első, valóban átfogó és az ezredforduló időszakának joganyagát, jogi ismereteit összegző, mindmáig a legterjedelmesebb jogi lexikonunk a Márkus Dezső által szerkesztett *Magyar jogi lexikon*, amely 1893 és 1907 között jelent meg hat kötetben a Pallas Kiadó gondozásában. A lexikon „számos szakferfi közreműködésével” készült, rendkívül gazdag az adattartalma, a szócikkek többnyire névvel jegyzettek és a korszak legjelentősebb jogtudósai által írt tanulmányokat is találunk a kötetekben. „*Ez a lexikon nem hasonló külföldi vállalatok fordítása vagy másolása, hanem legapróbb részleteiben is a magyar viszonyokra alkalmazott eredeti alkotás, amelynek létesítésében száznál több szakferfi működik közre a nagy célhoz mért s ahhoz méltó lelkesedéssel és buzgósággal*”.⁶ Az egyes szócikkek tartalma kiterjed a kérdéskör történeti vonatkozásaira, az azt szabályozó tételes joganyagra, valamint a kapcsolódó joggyakorlatra is, kimerítve ezzel a kérdés valamennyi aspektusát. A szócikkek végén megtalálható az adott téma vonatkozó szakirodalma. Bár az összeállítás neve szerint „lexikon”, tartalmában inkább enciklopédikus munkának tekinthető.

Általános jellegű jogi lexikon a két világháború közötti időszakban nem készült. Az egyetemi oktatásban az úgynevezett „bevezetőket” használták. Ilyen volt például a Kuncz Ödön által írt és a Tudományos gyűjtemény sorozatban 1924-ben megjelent *Bevezetés a jogtudományba. Jogi encyklopédia* című mű.

Összefoglaló jellegű jogi lexikonok az 1980-as évektől jelentek meg. Így például: *Állam- és jogtudományi enciklopédia* 1–2. kötet. (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.) vagy *Jogi lexikon*. (Budapest, KJK-Kerszöv, 1999.; utóbbi újabb kiadása 2009-ben jelent meg.) Egyes jogi szakterületek vonatkozásában is láttak napvilágot lexikális jellegű munkák, ilyen például a Hajdú Gyula által szerkesztett és első kiadásban 1959-ben megjelent *Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon*.

A jogi lexikonok sorában kell mindenképpen megemlíteni a Pomogyi László által szerkesztett és 2008-ban kiadott *Magyar alkotmány-és jogtörténeti kéziszótár* című összefoglaló kö-

tetet, amely közel 3000 fogalom magyarázatát tartalmazza, nemcsak a jogtörténet, hanem a politikatörténet és a történettudomány forrásaiban előforduló fogalmak, intézmények tekintetében is. A mű alapvető tájékoztató és tájékoztatási segédeszköz.

8. 3. Jogi szakszótárak

A jogi szakszótárak körében elsősorban a két-nyelvű szótárakat kell megemlíteni, amelyek az idegen nyelvű jogi szakszövegek megértésében, a magyar jogi szövegek fordításában nélkülözhetetlen segédletek. A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában, majd a KJK-Kerszöv (KJK), későbbi nevén CompLex Kiadó gondozásában jelentek meg ilyen két-nyelvű szótárak a német, az angol és a francia nyelvre vonatkoztatva.

A szakszótárak közé sorolhatók az egynyelvű, illetve a két- vagy többnyelvű jogi értelmező szótárak is. Jogtörténeti érdekességgé lehet megemlíteni azt az 1806-ban kiadott, magyar és latin fogalommagyarázatokat egyaránt tartalmazó művet, amely *Szirmay Antal* (1747–1812) nevéhez fűződik és igen szép, hosszú címet visel: *Magyarázattya azon szóknak, melyek a magyar országi polgári, s törvényes dolgokban előfordulnak, némelly rövidebb formákkal*.

A kötet hasonmás kiadását 2007-ben megjelentette a Magyar Hivatalos Közlönykiadó. További példa lehet a jogi értelmező szótár műfajára *Az Angol-magyar jogi, kormányzati és politikai értelmező szótár*, melyet 2006-ban jelentetett meg a Panem Kiadó. A kötet közel 12 000 angol címszó és kifejezés magyar megfelelőjét és annak magyarázatát tartalmazza.

8.4. Jogi kézikönyvek, rendszerező művek, tankönyvek

A jogi kézikönyv a „*jogrendszer vagy egy-egy jogág ismereteinek és az ismeretek közötti összefüggéseknek rendszeres [...] feldolgozása*”.⁷ A kézikönyv átfogja egy-egy jogág vagy jogterület teljes problematikáját, annak elért eredményeit, a legfontosabb elméleti alapvetéseket, emellett tartalmazza a vonatkozó tételes joganyagot, an-

nak magyarázatát, valamint összegyűjti és elemzi a kapcsolódó joggyakorlatot. A kézikönyv rendszerint feltárja az adott jogi téma irodalmát is, a felépítését és a szerkezetét pedig az áttekinthetőség és a gyakorlati célú felhasználás szempontjai határozzák meg. Bizonyos kérdéskörök, adott esetben egy-egy jogág vagy jogterület vonatkozásában az egyetemi tankönyvek is szolgálhatnak kézikönyvként, amennyiben azok a vonatkozó terület teljes szintézisét adják. Azokon a területeken, ahol nem születtek kézikönyvek, rendszerező művek, ezt a funkciót alapvetően az egyetemi tankönyvek látják el.

A jogi kézikönyvek sora megszámlálhatatlan, ezért e helyütt a teljesség igénye nélkül csak néhány jelentős, az adott terület vonatkozásában alapvető fontosságú szerzőt és művet említek, melyek a korabeli és a mai joganyag tekintetében is jelentős információs források. A magánjog megismerésében nélkülözhetetlen mű a *Szladits Károly* (1871–1956) szerkesztésében 1939 és 1942 között hat kötetben napvilágot látott *Magyar magánjog* című kézikönyv, amelynek reprint kiadása 1999 és 2005 között jelent meg. A büntetőjog területén ilyen alapvető forrás *Fayer László* (1842–1906) *A magyar büntetőjog kézikönyve* című kétkötetes műve, amelyet 1895 és 1896-ban jelentetett meg a Franklin Kiadó. A büntetőjog másik jelentős alapműve az *Angyal Pál* (1873–1949) által írt *A magyar büntetőjog kézikönyve* című sorozat, melynek 21 kötete 1928 és 1943 között látott napvilágot. A közigazgatási jog területén *Magyary Zoltán* (1888–1945), a kereskedelmi jog területén *Kuncz Ödön* (1884–1965), a közjoggal, illetve az alkotmányjoggal összefüggésben pedig *Tomcsányi Móric* (1878–1951) vagy *Eckhart Ferenc* (1885–1957) nevét és az általuk írt összefoglaló, rendszerező műveket emelhetjük ki.

A korabeli és mai tankönyvek, egyetemi jegyzetek számos felsőoktatási intézményhez és kiadóhoz kötődnek, amelyek kimerítő számbavétele e helyütt szintén nem lehetséges. A jelenkor felsőoktatási tankönyveit megjelentető kiadók közül – a teljesség igénye nélkül – az Osiris, a Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó, a HVG-ORAC, az ELTE Eötvös Kiadó,

a Pázmány Press, a Patrocinium Kiadó, a pécsi Dialog Campus és a miskolci Novotni Kiadó nevét említhetjük meg.

8. 5. Jogszabályok magyarázatos kiadványai, kommentárok

A kommentárok alapvető jelentőségű kódexek, törvénykönyvek magyarázatos szövegkiadásait tartalmazzák. A kommentár feladata az adott törvényhez kapcsolódó anyagok: az egyéb jogszabályok, a jogalkalmazási gyakorlat (bíróági határozatok), valamint a magyarázatok gyakorlati használatra szánt összegyűjtése és rendezése. Elsősorban az akkor hatályos jogszabályanyagra, valamint az ahhoz kapcsolódó jogalkalmazási gyakorlatra vonatkozóan elsődleges fontosságú információs eszköz.⁸ Ilyen alapvető fontosságú magyarázatos kiadványokat jelentetett meg a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó a 80-as években a (régi) Polgári és a (régi) Büntető Törvénykönyvhöz kapcsolódóan. Az új Polgári Törvénykönyvhöz (2013. évi V. törvény) kapcsolódóan⁹ a CompLex Kiadó gondozásában és *Vékás Lajos* szerkesztésében jelent meg kommentár 2013-ban.¹⁰ Több kommentárt, illetve magyarázatos kiadványt jelentetett, jelentet meg a HVG-ORAC, többek között a *Kommentár a gyakorlat számára* című szabadlappos sorozat köteteit, amelyek számos terület joganyagát fedik le (például polgári, büntető-, adó-, ingatlan-nyilvántartási jog).

Az elektronikus jogtárak is tartalmazhatnak kommentárokat, így például a Complex DVD Jogtár *Nagykommentárok* adatbázisában is elérhetők az alapvető fontosságú törvénykönyvek magyarázatos szövegei, amelyek az adott jogág prominens képviselőinek tollából születtek.

8. 6. Iratminták, iratmintatárak

A jogi szakirodalom sajátos műfaját képviselik az iratminták, illetve az azokat tartalmazó iratmintatárak. Az iratmintatárak az egyes jogágakhoz, jogterületekhez vagy egy adott törvényhez kapcsolódóan jelennek meg (például munkajog, öröklési jog, polgári perjog, társasági jog, cégjog) és olyan példairatokat tartalmaznak, ame-

lyek magyarázatokkal és jogszabályi hivatkozásokkal ellátott mintákat adnak az adott kérdéskör vonatkozásában előforduló tipikus iratokra, nyomtatványokra, esetleg szerződésekre. Az összeállítások – témától függően – rendszerint bemutatják a bíróságok által hozható határozatok típusait is. Egy polgári perjogi iratmintatárban található példairatok megkönnyítik a bírósághoz intézett beadványok elkészítését azzal, hogy mintákat adnak például a keresetlevelek tipikus eseteire, az egyéb beadványokra, vagy a fellebbviteli eljárásban benyújtandó iratokra. Az iratmintatárak nyomtatott és elektronikus formában is elérhetők. Többek között a HVG-ORAC és a Complex Kiadó gondozásában jelentek, jelennek meg ilyen összeállítások. Elektronikus formában a Complex DVD Jogtár Iratmintatár adatbázisa több mint 1500 iratmintát és nyomtatványt tartalmaz a különböző jogterületekről, jogágakból. A Word-formátumú iratminták átszerkeszthetők, kitölthetők.

Érdekességként említem meg azt a rendhagyó iratmintatárat, amelyben az egyes határozatok alapját nem a hétköznapi élet jogesetei, hanem irodalmi alkotások adják. (Például a gazdasági bűncselekményekkel összefüggő jogeset megértéséhez *Jókai Mór Az aranyember* c. művét hívja segítségül a szerkesztő, a családon belüli erőszakhoz kapcsolódó tényállás, illetve határozat pedig *Othello* történetén keresztül kerül megvilágításra.)¹¹

8.7. Jogi szakfolyóiratok

A jogi irodalom szempontjából kiemelkedő jelentősége van a folyóirat irodalomnak, mivel rendszerint gyorsan reagálnak a gazdasági és társadalmi élet változásaira, a jogalkotás terén előkészítik a tételes jogi változásokat azzal, hogy a szabályozandó alapvető kérdéseket elvi-elméleti síkon kidolgozzák, illetve elemzik.¹² A jogalkotási folyamatot támogatva, illetve készítette elő a *Büntetőjogi Kodifikáció* című szaklap, amelyet a HVG-ORAC 2000 és 2008 között *Györgyi Kálmán* szerkesztésében jelentette meg. A lapban főképp a büntetőjogi kodifikáció elméleti megalapozása keretében készült tanulmányok kaptak

helyet. A jogalkalmazási gyakorlatban felmerült problémákról szóló olyan írásokat is közölt, amelyek jogalkotási igényeket, javaslatokat fogalmaztak meg, továbbá az ezekhez kapcsolódó vitacikkeknek is helyt adott. Hasonló funkciót töltött be a polgári jog területén az 1999 és 2008 között megjelenő *Polgári Jogi Kodifikáció* című lap, melyet a polgári törvénykönyv újrakodifikálása során felmerülő problémák megvitatása, az elkészült tanulmányok, illetve tervezetek közlése érdekében hoztak létre.

A jogi folyóirat anyagról való információszolgáltatást nagymértékben megkönnyíti, hogy a magyarországi jogi szakfolyóiratok gyakorlatilag teljességgel feldolgozásra kerültek/kerülnek az Országgyűlési Könyvtár által épített *Magyar jogi szakirodalmi adatbázis*ban. Nemcsak a kurrens megjelenésű lapokat dokumentálja az adatbázis, hanem 1811-ig visszamenően, az alapvető fontosságú történeti jogi folyóiratanyag is feltárássra került. Mivel nem csak jogi szaklapokban kerülhetnek közlésre jogi tanulmányok, szakcikkek, ezért az adatbázis dokumentációs munkálatai az egyéb társadalomtudományi folyóiratok (például gazdasági, politikai, történeti tárgyú lapok) jogi vonatkozású írásainak a feldolgozására is kiterjednek. Az adatbázisba szervezést megelőző időszakban az 1945 utáni magyar jogi folyóirat irodalomról, illetve a jogi anyagot is közlő egyéb társadalomtudományi lapokról a már tárgyalt Állam- és jogtudományi bibliográfia adott részletes áttekintést.

Elsődleges tájékoztatást adnak a jogi folyóiratokról az azok anyagát tárgy szerint is közlő *repertóriumok*, bár jellemzően inkább csak éves vagy féléves mutatók készültek/készülnek a jogi szaklapokhoz. Ilyen repertórium készült például a Jogtudományi Közlöny régi folyamáról, az 1865–1890 és az 1865–1904 közötti évekről. Külön repertórium dolgozza fel a Jogtudományi Közlöny 1865 és 1934 között megjelent büntetőjogi tárgyú cikkeit.¹³

8.7.1. A jogi folyóiratok történeti anyaga

Az első önálló jogi folyóirat a *Szalay László* által szerkesztett, rövid életű *Themis* volt, amely-

nek mindössze három száma jelent meg 1837 és 1839 között. Később 1857 és 1859 között látott napvilágot a *Törvénykezési Lapok* című folyóirat, amely elsősorban a jogtudomány gyakorlati problémáit tárgyalta. Az első hosszabb életű jogi szaklapunk a *Törvényszéki Csarnok* volt, amely 1859 és 1883 között hetente kétszer jelent meg. 1866-ban indult a *Jogtudományi Közlöny*, az egyik legjelentősebb és leghosszabb életű folyóirat, melynek régi folyama 1934-ig jelent meg. 1946-tól indult újra a folyóirat, amely azóta folyamatosan megjelenik. A 19. század második felében indult több jelentős jogi szaklap is, így például a *Magyar Igazságügy* (1874–1893), a *Jogi Szemle* (1889–1893) és az *Ügyvédek Lapja* (1884–1933). A szakági lapok közül ekkor indult a *Magyar Közigazgatás* (1885–1944), később pedig – többek között – a *Bűnügyi Szemle* (1912–1920), a *Kereskedelmi Jog* (1904–1938) és a *Polgári Jog* (1925–1938). Fontos szakirodalmi forrás a Magyar Jogászegylet kiadványa, a *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, amely 1880-tól sorozatként indult, majd 1933-tól folyóíráttá alakult át. A szaklap címe ekkortól *Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok* lett. A kiadvány füzetei általában negyedévenként jelentek meg, az utolsó füzet 1943-ban látott napvilágot. A lapban a kor legrangosabb magyar és külföldi jogtudósai publikáltak.

8.7.2. A jogi folyóiratok kurrens anyaga

A ma is élő magyar jogi folyóirat irodalom a második világháborút követően, 1946-ban indult meg. Az általános, több jogágot is érintő folyóiratok közül 1946-ban indult a már említett *Jogtudományi Közlöny*, 1954-től jelenik meg a Magyar Jogász Szövetség folyóirata, a *Magyar Jog* és 1957-ben indult az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének folyóirata, az *Állam- és Jogtudomány* című lap. Már a 90-es években indult több általános folyóirat is (pl. *Bírák Lapja*, *Ügyészek Lapja*, *Collega*). A több jogágot is érintő szaklapok mellett vannak olyan lapok is, amelyek tartalma egy-egy jogághoz köthető. A teljesség igénye nélkül emelek ki néhányat. A polgári jog, illetve a gazdasági jog területén

ilyen a *Gazdaság és Jog* (1993-tól), a büntetőjogi tárgyú lapok között a *Börtönügyi Szemle* (1990-től), a közigazgatási jog területén a *Magyar Közigazgatás* (1990-től, 1951–1989 között *Állam- és Igazgatás*), a nemzetközi jog és az emberi jogok terén a *Fundamentum* (1997-től) és az *Acta Humana* (1990–2008, majd 2013-tól). E mellett megjelennek állam- és jogelméleti, jogtörténeti, munkajogi és európai jogi tárgyú folyóiratok is.

Az időszaki kiadványok sorában kell megemlíteni az egyetemek állam- és jogtudományi karai által rendszeres időközökben (évente általában többször) közzétett sorozatos kiadványokat. Ilyen például a *Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának aktái* (1959–1992), melynek folytatása 1993-tól: *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae* vagy a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája által 2004-től évente megjelentetett, *PHD tanulmányok* című kiadvány.

A jogi szakfolyóiratok közül jó néhány csak elektronikus formában jelenik meg és vannak olyanok, amelyeknek nyomtatott formában és online is elérhetők. Csak elektronikusan jelenik meg például a 2000-ben indult *Jogelméleti Szemle* (<http://jesz.ajk.elte.hu/>), a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszékének kiadványa, a *Debreceni Jogi Műhely* (<http://www.debrecenijogimuhely.hu/>) vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának folyóirata, a *Pazmany Law Working Papers* (<http://plwp.jak.ppke.hu/hu/>). Az online verzió mellett nyomtatásban is megjelenik a 2006-ban indult Miskolci *Jogi Szemle* (<http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/>), a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata.

A hazai jogi szakfolyóiratok körében vannak olyan kiadványok is, amelyek idegen nyelvű cikkeket, tanulmányokat tartalmaznak. Ilyen folyóirat például az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának angol nyelvű folyóirata, az *ELTE Law Journal*, amely 2014-től jelenik meg nyomtatásban és elektronikusan is (<http://eltelawjournal>).

hu/). Találunk példát a magyar jogi szaklapok között a két- esetleg több nyelvű kiadványokra is. Erre példa *Az Agrár- és Környezetjog* című folyóirat, a CEDR-Magyar Agrárjogi Egyesület évente két- három alkalommal frissülő elektronikus folyóirata, amely az Egyesület honlapjáról érhető el (<http://www.uni-miskolc.hu/~agrarjog/ujsag/agrikezdo.htm>). A folyóirat három nyelven teszi elérhetővé a szerzők írásait, így a magyar mellett angolul és/vagy németül is olvashatók az értekezések.

8.8. Jogi szakirodalmi adatbázisok

A jogi adatbázisok tartalmára sok esetben az átfogó jelleg, a komplexitás a jellemző, azaz a jogi információ több fajtáját is elérhetővé teszi. A jogi információ fogalmáról a bevezetőben már volt szó: a tételes jogszabályanyagra, a jogalkalmazási gyakorlatra és az elméletre, a jogi irodalomra vonatkozó információkat jelenti. Mások szerint a jogi információk két csoportra oszthatók: az elsődleges jogi információk és a másodlagos jogi információk csoportjára.¹⁴ Az elsőbe az ún. pozitív jog, azaz a jogszabályok, valamint a bírósági határozatok tartoznak. A másodikba a megértést, a jogértelmezést segítő és megkönnyítő jogi segédanyagok sorolhatók: többek között a jogi szakirodalom, az iratminták, valamint a jogszabályok indokolása, az azokhoz fűzött magyarázatok, kommentárok. Az alábbiakban olyan jogi adatbázisokról lesz szó, amelyek alapvetően a jogi szakirodalom feltárását tűzték ki célul. Az Országgyűlési Könyvtár jogi szakkönyvtárként mind a külföldi, mind pedig a magyar jogi szakirodalom feltárására nagy hangsúlyt helyez. A dokumentációs munka egyik eredménye a könyvtár két saját építésű adatbázisa: a *Külföldi jogi* és a *Magyar jogi szakirodalmi adatbázis*. Mindkettő úgynevezett bibliográfiai adatbázis, azaz nem tartalmazzák a feldolgozott dokumentumok teljes szövegét, csak azok bibliográfiai adatait.

Külföldi jogi szakirodalmi adatbázis

A külföldi állam- és jogtudományi szakirodalom dokumentálása és információs szolgáltatása

1976-ban kezdődött el 300 külföldi jogi folyóirat feldolgozásával. Az adatbázis a könyvtár állományából kiválasztott több mint 300 külföldi jogi szakfolyóirat, valamint évkönyv és tanulmánykötet válogatott cikkeit és tanulmányait tárja fel, kiegészítve néhány jogszabály és nemzetközi egyezmény feldolgozásával. Az adatbázis kezdő évének 1976 tekinthető. Elsősorban az évkönyvek, valamint néhány büntetőjogi és közjogi tárgyú folyóirat régebbre visszamenően is feldolgozásra került, így akár 1911-ig is visszanyúlhatunk a keresésben. A Külföldi jogi szakirodalmi adatbázist 2011-ben lezárták; ennek egyik oka az volt, hogy a könyvtár által előfizetett teljes szövegű külföldi online adatbázisok a feldolgozott folyóiratok igen jelentős részét elérhetővé teszik teljes szöveggel.

Magyar jogi szakirodalmi adatbázis

Az Országgyűlési Könyvtár 1990-től kezdve a magyar jogi szakirodalom bibliográfiai adataiból tárgyszavakkal ellátott adatbázist épít. A Magyar jogi szakirodalmi adatbázisban rögzítésre kerültek a korábban csak nyomtatásban megjelent és az 1945 és 1989 közötti jogi szakirodalmat feltáró jogi bibliográfia tételei is, majd a további bővítéseknek köszönhetően az adatbázis jelenleg 1811-ig visszamenően teszi lehetővé a keresést a magyarországi jogi szakirodalom vonatkozásában. Az adatbázis tartalmazza a Magyarországon megjelenő magyar és idegen nyelvű jogi monográfiákat, tanulmányköteteket, a jogi szakfolyóiratokat, valamint egyéb társadalomtudományi művek és folyóiratok jogi tárgyú cikkeit, tanulmányait. Az 1990-től napjainkig terjedő szakirodalom válogatott tételei megtalálhatók a Complex Jogtár DVD *Jogi bibliográfia* nevű adatbázisában is.

Mindkét adatbázis tartalma teljes körűen elérhető az Országgyűlési Könyvtár honlapján (<http://www.ogyk.hu/>) a Szakirodalmi adatbázis menüpontban.

A két bibliográfiai adatbázis mellett a jogi szakirodalom tekintetében is fontos tájékoztatási forrás – a már többször hivatkozott – *Digitalizált Törvényhozási Tudástár* (DTT) (<http://dt.ogyk.hu/>).

hu/hu/), amelyben teljes szöveggel elérhetők a legfontosabb hazai jogtudományi művek és jogi szakfolyóiratok. A Tudástárban a folyóiratokban megjelent cikkek is feldolgozásra kerültek, így azok szerző, cím és tárgyszó alapján is kereshetők. Mintegy 90 ezer cikk érhető el így teljes szöveggel az adatbázisban. A szerzői jogi védelem miatt azonban a szakirodalomnak csak egy kisebb hányada érhető el az Interneten szabadon, a szerzői jogilag védett művek csak az Országgyűlési Könyvtár területén, az erre a célra kijelölt gépeken olvashatók.

Jegyzetek

1. PETRÉTEI József: Magyarország alkotmányjoga. 1. köt. Alapvetés, alkotmányos intézmények. Pécs: Kodifikátor Alapítvány, 2013. 160. p.
2. A jogegységi eljárás először 1912-ben került bevezetésre. A jogegységi döntvény meghozatalának szabályait alapvetően a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk életbeléptetéséről szóló 1912. évi LIV. tc. rögzítette. A jogegységi döntvények meghozatalára és közzétételére vonatkozó szabályokat a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának irányelvei és elvi döntései tárgyában alkotott 4.338/1949 (253) M. T. sz. rendelet helyezte hatályon kívül.
3. PETRÉTEI József, i. m. 161. p.
4. POMOGYI László: Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár. Bp. Mérték, 2008. 958. p.
5. NAGY Lajos: A magyar jogi információszolgáltatás forrásai és eszközei. Bp. Országgyűlési Könyvtár, 1977. 20. p.
6. MÁRKUS Dezső: Előszó In: Magyar jogi lexikon. Bp. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1898–1907. 1. kötet. III. p.
7. NAGY Lajos, i. m. 32. p.
8. NAGY Lajos, i. m. 33. p.
9. A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Budapest : Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981. 3 db, A Büntető törvénykönyv magyarázata. Budapest : Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986. 2 db)
10. A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest : CompLex, cop. 2013. 1086 p.
11. Büntények a könyvtárszobából. Interaktív iratmintatár büntetőjogi komplex gyakorlathoz és szakvizsgához. Szerk. Kiss Anna. Budapest. Complex, 2010.
12. NAGY Lajos, i. m. 35. p.
13. A Jogtudományi Közlöny (1865-1934) büntetőjogi tárgyú adatai. Budapest : Igazságügyi Minisztérium Bv. házi nyomda, 1988. 252 p. (Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály kiadványai)
14. BALOGH Zsolt György: Jogi informatika. Budapest – Pécs , Dialog Campus, 1998. 304–305. p.

Irodalom

BALOGH Zsolt György: Jogi informatika. Budapest ; Pécs : Dialog Campus, 1998. 386 p.

ERDÉLYI Szabolcs Péter: Elektronikus jogi információforrások Magyarországon: a nyomtatott joganyagtól a CompLex CD Jogtárig. Szeged, 2004. Szakdolgozat (Forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/inf/szakdoli/2004/erdelyi/elektronikus.htm>)

Jogi adatbázisok Európában és a nagyvilágban. In: Harmincadik jogász vándorgyűlés. Sopron, 2011. április 7-9. Bp. : Magyar Jogász Egylet, 2011. 31-35. p.

JÓNÁS Károly – VEREDY Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár története. 1870-1995. Bp. : Magyar Országgyűlés, 1995. 492 p.

LAMM Vanda (főszerk.): Jogi lexikon. Bp. : CompLex, 2009. 726 p.

A magyar hivatalos közlöny 150 éve. 1848-1998. Bp. : Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 1998. 235 p.

MÁRKUS Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon. 1-6. köt. [Bp.] : Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1898-1907. 6 db

NAGY Csaba: Az Országgyűlési Könyvtár jogi információs tevékenysége = Könyvtári Figyelő, 1990. 1-2. sz. 91-93. p.

NAGY Lajos: A magyar jogi információszolgáltatás forrásai és eszközei. Bp. : Országgyűlési Könyvtár, 1977. 102 p.

NAGY Lajos: A magyar jogi folyóirat irodalom fejlődésének vázlata. In: A Jogtudományi Közlöny (1865–1934) büntetőjogi tárgyú adatai. Bp. : Igazságügyi Minisztérium, Bv. Házi nyomda, 1988. 5–67 p.

NAGY Lajos: A magyar jogi lexikális irodalom vázlata = Állam- és Jogtudomány, 1975. 295-304. p.

PETRÉTEI József: Magyarország alkotmányjoga. 1. köt. Alapvetés, alkotmányos intézmények. Pécs : Kodifikátor Alapítvány, 2013. 343 p.

POMOGYI László: Bevezetés a Corpus Juris Hungarici CD változatához In: Búcsú az évezredtől – alkotmányosság

reményében. [Bp.] : Alkotmányossági Műhely és Fórum,
[2001.] 101-107 p.

POMOGYI László: Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár.
Bp. : Mérték, 2008. 1343 p.

SZERÓVAY Krisztina: A bírósági határozatok internetes nyilvánosságának egyes kérdései In: Jogi tanulmányok 2011.
Szerk. Fazekas Marianna. Kiad. [az] ELTE Állam- és Jogtu-

dományi Kara. Bp. 2011. 123-139 p.

ZÓDI Zsolt: Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás : gépek a jogban. Bp. Gondolat, 2012. 224 p. (Diké. Jog- és állambölcseleti értekezések. Doktori mestermunkák)

Beérkezett: 2014. szept. 12.

Magyarországi könyvtárak adatbázisa

A Könyvtári Intézet teszt jelleggel elérhetővé tette az EMMI által támogatott, új könyvtári metaadatbázisát, a Magyarországi könyvtárak adatbázisát, amely a Nyilvános könyvtárak adatbázisa és a Minerva gyűjtőköri adatbázis teljes összevonásával jött létre, illetve több évre visszamenően tartalmazza a könyvtárak éves statisztikai adatait is.

Az új felület szolgáltatásai:

- keresés könyvtárnévre, településre, irányítószámra, könyvtárvezetőre,
- szűkítés megyére, könyvtártípusra, gyűjtőkörré, a nyilvános könyvtárak jegyzékében szereplő könyvtárakra,
- könyvtárak keresése helymeghatározás alapján 5–10–25–50 kilométeres körben,
- a találatok megjelenítése térképen,
- az éves könyvtári statisztikai adatok elérése több évre visszamenően, ezekből grafikonok generálása az egyes könyvtárakra vonatkozóan,
- részletes adatlap az adatbázisban található könyvtárakról, térképpel, útvonal-tervezési lehetőséggel, műholdképpel kiegészítve.

A tárolt adatok aktualizálására, ill. javítására külön adminisztrációs felületet készítettek, amelyen a könyvtárak maguk végezhetik el (bizonyos adatoknál a Könyvtári Intézet jóváhagyásával) az adatok frissítését. Az adminisztrációs felület eléréséhez szükséges információkat a következő hetekben juttatják el a könyvtárakhoz.

(Forrás, OSZK intranet, 2015. márc. 17. – Garamvölgyi László híre alapján)

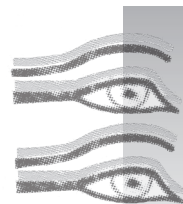

Megújult külső, új szolgáltatások a Gyerekirodalmi adatbázisban

A Könyvtári Intézet munkatársai által szerkesztett Gyerekirodalmi adatbázis (<http://ki.oszk.hu/gyerekirodalom/>) megújult külsővel, új szolgáltatásokkal jelentkezett. A gyerekirodalmi adatbázis célkitűzése nem változott: a Könyvtári Intézet munkatársai által készített válogatás a magyar nyelven megjelent gyermekirodalom legjavát tartalmazza rövid annotációk kíséretében, ezáltal hasznos kalauza lehet könyvtárosoknak, szülőknek, óvónőknek, tanítóknak és gyermekolvasóknak. Az adatbázisban az eddiginél több szempont szerint: a cím és szerző mellett közreműködőre és kiadóra is lehet keresést indítani. Továbbra is van lehetőség korcsoportok, nemek, illetve műfajok szerinti böngészésre, valamint az ajánlott és elolvasott könyvek osztályozására 1-től 5-ig terjedő skálán. Amennyiben a műnek van az interneten ingyenesen elérhető, teljes szövegű elektronikus változata (elsősorban a Magyar Elektronikus Könyvtárban vagy a Digitális Irodalmi Akadémia gyűjteményében), annak elérhetőségét a tételek végén feltüntetik. A link mindig az adott műre vonatkozik, de nem feltétlenül azonos a műnek az adatbázisban szereplő konkrét kiadásával.

Az adatbázisban szereplő, 2014-es kiadású kötetekből most a tavaszi szünetre ajánlanak olvasnivalókat minden korosztálynak, a későbbiekben az Ajánló menüpont folyamatosan frissül majd.

(Forrás: Katalist, 2015. márc. 30. – Tóth Andrea tájékoztatása alapján)

Az Európai Unió Letéti Gyűjtemény 15 éve az Országgyűlési Könyvtárban

CZÁKNÉ SZOMOR Ildikó

Történeti áttekintés

Immár tizenöt év telt el azóta, hogy az Európai Bizottság zöld utat adott egy új EU Letéti Gyűjtemény létrehozásához, ami azért tekinthető különlegesnek, mert a tagállamokhoz nem tartozó ország könyvtára kérte erre a jogot.

Az Országgyűlési Könyvtár (OGYK) 1997-ben kezdeményezte az Európai Bizottságnál, hogy létrehozassa az Európai Unió Letéti Könyvtárát, 1999-ben kapta meg a státuszt és 2001. január végén Áder János akkori házelnök nyitotta meg az olvasók előtt. A gyűjtemény Pintér Katalin vezetésével került kialakításra. A Letéti Gyűjtemény és az országban akkor még csak néhány helyen működő Európai Dokumentációs Központok (EDK) közösen biztosították az uniós szaktájékoztatást az európai információt igénylők számára.

Az Európai Bizottság a letéti könyvtárakat az

1960-as években hozta létre a tagállamok nemzeti vagy parlamenti könyvtáraiban. A Bizottság szabadpolcos elhelyezést ajánlott a fogadó intézményeknek az uniós dokumentumok gyűjtésére, tárolására és szolgáltatására. A letéti könyvtárak elsődleges célja az uniós kiadványokhoz való szabad és ingyenes hozzáférés biztosítása volt, ami a mai napig az alapvető prioritás.

A Luxembourgból érkező dokumentumok típusuk szerint monográfiák, periodikák, hivatalos közlönyök, a jogalkotás folyamán kiadott bizottsági anyagok, ismeretterjesztő füzetek és gyűjteményes művek voltak. Az OGYK Letéti Gyűjteményében az Európai Bizottság, az Európai Parlament, az Európai Unió Tanácsa, az Európai Unió Bírósága, az Európai Számvevőszék, az Európai Központi Bank, az Európai Ombudsman és az Unió szakosított szerveinek dokumentumait lehet megtalálni. A kiadványokat az OGYK integrált könyvtári rendszerében

(Aleph) dolgozzuk fel, ahol a teljes szövegű elérést biztosító linkek is megtalálhatók. A széles körű tájékoztatás érdekében elkezdtek az Európai Unióval foglalkozó idegen nyelvű tanulmánykötetek analitikus feltárását is.

2008-tól az Országgyűlés Európai Unió honlapján havi frissítéssel *uniós szakbibliográfiát* adtunk közre, ezen kívül havi *hírósszefoglalót* az Unióban történt fontosabb eseményekről.

A változások időszaka

2013-ban az Országgyűlési Könyvtárban lezajlott átalakítások eredményeként a Letéti Gyűjtemény a felújított olvasóteremben került elhelyezésre. Mivel a szakpolitikák szerinti bontás könnyű áttekintést biztosít a kiadványok között, a korábban alkalmazott harminc témacsoport (0–XXIX.) szerint kívántuk dokumentumainkat elhelyezni. Az olvasótermi polcokon az Európai Unió hivatalos kiadójától, az Eur-Op-tól érkező dokumentumok mellett az OGYK állományába tartozó magyar és idegen nyelvű uniós szakirodalom is helyet kap, melyek gyarapítása folyamatos. 2014-ben közel kétszáz idegen nyelvű külföldi szakkönyvvel bővült e gyűjtemény állománya. A kézikönyvtár kialakításakor az olvasói igényeket, a használatot és a relevanciát vettük figyelembe.

Az utóbbi időben változásokat tapasztalhattunk az információs- és kommunikációs technológiák területén, amelyekre az Unió is figyelmet fordított és a transzparenciát követve kidolgozta az 1049/2001/EK rendeletet, mely az intézmények dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférést biztosítja. Ma már az a jellemző, hogy a Luxembourgból érkező nyomtatott kiadványok száma folyamatosan csökken, az elektronikus dokumentumoké viszont emelkedik, amit két jelentős kiadvány bemutatásával demonstrálunk.

A hivatal egyik legfontosabb kiadványa *Az Európai Unió Hivatalos Lapja* (HL – http://publications.europa.eu/official/index_hu.htm). Először 1952. december 30-án jelent meg az akkor még Európai Szén- és Acélközösségként (Montánunió) hívott nemzetközi szervezet lapjaként négy nyelven, (francia, német, olasz

és holland) és egyetlen sorozatban. 1958-tól *Official Journal of the European Communities*-re változott a címe. Az országok csatlakozásával bővült a kiadási nyelvek száma, ma 24 hivatalos nyelven olvasható. A lap 1968-tól két sorozatra vált, az *L* (jogszabályok) és *C* (tájékoztatók és közlemények) sorozatra. 1978-ban megjelent a sorozat harmadik tagja is, a nyilvános pályázatokat közlő *S*.

2003. február 1-je, a nizzai szerződés hatályba lépése után a címe „*Az Európai Unió Hivatalos Lapja*” (*Official Journal of the European Union*) elnevezésre változott.

A Hivatalos Lap 1973 és 2006 közötti években megtalálható az OGYK-ban angol nyelven, a csatlakozás után 2013-ig magyar nyelven is. 2013. januártól már csak e-változatban érhető el a közlő L és C sorozata az *Eur-Lex adatbázisban* (<http://eur-lex.europa.eu/>) napi frissítéssel, teljes szöveggel, az S sorozat pedig a *TED adatbázisban* (<http://ted.europa.eu/>) kereshető. 2013. július 1-jétől a Hivatalos Lap elektronikus kiadása hiteles és teljes joghatást vált ki, melyet a 216/2013/EU rendelet szabályoz.

Az olvasóteremben külön egységet képez a luxembourgi Európai Unió Bíróság jogesetgyűjteménye *A bíróság és az elsőfokú bíróság határozatainak tára*, mely a Bíróság (1954–), a Törvényszék (1988–) és a Közszerződési Törvényszék (2004–) jogeseteit tartalmazza. A jogesetek nyomtatott formában 1954-től 2008-ig találhatóak meg az OGYK-ban, a kezdeti években francia, majd angol nyelven, a csatlakozásunk óta magyarul is.

Ma már csak elektronikusan találjuk meg a jogeseteket a *Curia adatbázisban* (<http://curia.europa.eu/>). Eddig közel 28 000 ítéletet hozott a három igazságszolgáltatási fórum.

Az uniós intézmények kiadványait az *EUBookshop adatbázis* (<http://bookshop.europa.eu/>) ingyenesen biztosítja a felhasználók számára, amit az Európai Unió hivatalos kiadója, az Eur-Op működtet 2008 óta. A kurrens kiadványok feldolgozása mellett a retrospektív feldolgozás is folyamatos. A teljes szövegű dokumentumok elérését biztosító adatbázis többek között könyveket, időszaki kiadványokat, poszttereket, térké-

peket, képeslapokat, tájékoztató kiadványokat, a gyerekeknek játékos ismeretterjesztő füzeteket, e-könyveket, CD-ROM-okat és DVD-ket tartalmaz. 1952-től 15 millió szkennelt oldal, 190 ezer elektronikus anyag, közel 100 ezer kiadvány között kereshetünk 50 nyelven. A magyar nyelvű kiadványok száma már 2000 fölött van. A felhasználóbarát keresőfelület téma-, szakpolitika-, intézmény-, újdonság-, kiadványtípus szerinti keresésre ad lehetőséget. A használni kívánt nyelv kiválasztása után az egyszerű- vagy az összetett keresést alkalmazva, könnyen megtaláljuk a találati halmazban a minket érdeklő dokumentumot. Ingyenes kiadványrendelésre is lehetőséget ad az oldal, de ehhez előzetes regisztráció szükséges.

Az *Unió honlapja* (<http://europa.eu/>) folyamatosan változó, az új technológiákat és a közösségi média alkalmazásokat igénybe vevő dinamikus honlap. Az Unió tagállamairól, intézményeiről, a szakpolitikákról, uniós hírekről, hatályos jogról és kiadványairól folyamatos információt szolgáltat. Az Unió ezen kívül komoly erőfeszítéseket tesz a polgárok és az uniós intézmények közötti információs szakadék csökkentésére. A korábbi kezdeményezések mellett számos új oldalt nyitott meg a polgárok tájékoztatására például az *Európa Önökért – Polgároknak, Vállalkozásoknak* (<http://europa.eu/youreurope/>) vagy a munkavállalást, álláskeresést támogató *EURES* (<https://ec.europa.eu/eures/page/homepage?lang=hu>) oldalt. Az egyik legújabb szolgáltatása az *'Európai Polgári Kezdeményezés'* (<http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome?lg=hu>) oldal, ahol a tagállamok lakói jogalkotási javaslat előterjesztésére kérhetik az Európai Bizottságot. A polgári kezdeményezésre vonatkozó szabályokat és eljárásokat a 211/2011/EU rendelet rögzíti.

Bár e-könyveink és e-folyóirataink nem látszanak a polcokon, de ott vannak a weben, az adatbázisainkban, a katalógusokban és a repozitóriumban, ahol egy kattintással kinyithatók, olvashatók és letölthetők. Az ingyenesen elérhető e-dokumentumokat szívesen használják olvasóink is. Az Országgyűlési Könyvtár közeli tervei között szerepel az uniós e-dokumentumok feldolgozása a könyvtár integrált rendszerében.

Online EU-információk az OGYK honlapján

Szaktájékoztató munkánkat az olvasói igényeket figyelembe véve és a kor elvárásainak megfelelően alakítjuk és szélesítjük. Olvasóinknak új e-szolgáltatást indítottunk az Országgyűlési Könyvtár weboldalán az Európai Unió Letéti Gyűjtemény pontnál *'Online eu-információk'* címmel

<http://www.ogyk.hu/kutatas-a-konyvtarban/kulonygyujtemenyek/eu/>.

Az *Online szakirodalmi útmutató* célja az online uniós információk elérésének könnyebbé tétele, összegyűjtése olvasóink, kutatóink számára, többek között az Európai Unióról, az e-dokumentumokról, adatbázisokról és hírportálokról. Havi frissítéssel ajánljuk az Országgyűlési Könyvtárba érkező kurrens uniós szakirodalmat: magyar- és idegen nyelvű könyveket és időszaki kiadványok cikkei, tanulmányait szakpolitikai bontásban.

Írásomban igyekeztem összefoglalni mindazokat a változásokat, melyek az uniós kiadványok életében történtek, és ezek hatása jelentős változásokat eredményezett a Gyűjteményben folyó munkában és a szolgáltatásban.

2014. december 6.

Pisai Deklaráció a szürke irodalomról — magyarul is

A szürke irodalomra vonatkozó ajánlásokat tartalmazó Pisai Deklaráció (Pisa Declaration), melyet 2014-ben fogadott el GreyNet, ezentúl magyarul is elérhető a GreyGuide oldalán (<http://greyguide.isti.cnr.it>).

(Forrás: Katalist, 2015. jan. 26. Holl András híre)

Kiszervezzük vagy mégsem?

Az outsourcing könyvtári alkalmazásának gyakorlatai

JUHÁSZ Éva

Bevezetés

„...ha van valami, amit nem tudunk hatékonyabban, olcsóbban és jobban megcsinálni, mint a versenytársak, nincs értelme tovább csinálni, hanem meg kell bízni valakit, aki jobban elvégzi.”¹ Henry Ford 1923-ban megfogalmazott gondolatában már tetten érhető a napjainkban is aktuális outsourcing alapelve. Jelen írás a fogalmi áttekintés után brit, olasz és magyar példát mutat be abból a célból, hogy továbbgondolja az említett idézetet és széles körben is felhívja a figyelmet: a kiszervezés során a könyvtár nemcsak ügyfél lehet, hanem szolgáltató is, aki színvonalasabb és hatékonyabb szolgáltatást nyújt.

Fogalmi áttekintés

A piac szereplői számára már az 1980-as évektől ismert a kiszervezés gyakorlata és a rendelkezésre álló szakirodalom is bőséges. A definíciók száma jelzi, hogy a fogalom jelentése szerteágazó. Az outsourcing kifejezés az „outside resource using” szókapcsolatból kialakított mozaikszó. A Collins English Dictionary (CED) 2000-es kiadásában szereplő szócikk alapján jelentése a következő: „szerződést kötni egy másik céggel egy munka elvégzése céljából”, illetve „egy termék alkatrészeit megvásárolni a gyártás helyett.”² A magyar szakirodalomban a „kiszervezés” és az angol változat egyaránt használatos. Számos próbálkozás született a fogalom pontos tartalmának meghatározására. Ennek illusztrálására szolgál Tomás F. Espino-

Rodríguez és Víctor Padrón-Robaina munkája. fogalom jelentését az általuk vizsgált szakiro-
A szerzők táblázatba foglalták (1. táblázat) a dalom definíciói alapján.³

Harrigan (1985)	„Készíteni vagy vásárolni” típusú döntések változatai, amelyek szükségesek egy szervezetben folyó termék és szolgáltatás-előállítás során szükséges anyag és szolgáltatás biztosításához.
Loh and Venkatraman (1992)	Külső forgalmazó által biztosított fizikai és/vagy humán erőforrás, amely a felhasználó szervezet információs technológiai infrastruktúrájához kapcsolódik.
Quinn és Hilmer (1994)	Tevékenységek külső akvizíciója, amely magában foglalja egy szervezet hagyományosnak tekintett tevékenységét, feltéve, ha nem része a szervezet alapképességeinek.
Ventura (1995)	Cserekapcsolatok olyan független cégekkel, amelyekkel stabil együttműködési szerződés jöhet létre.
Lei és Hitt (1999)	Külső képességeket és készségeket figyelembe vevő megbízás meghatározott alkatrészek előállítására és egyéb, hozzáadott értéket biztosító tevékenységekre.
Rothery és Roberson (1996)	Az előzőleg házon belül folytatott tevékenységeket külső szervezetre bízják rá. Ez tartalmazza a tervezés, adminisztráció és a fejlesztés tevékenységének harmadik félre való átruházását.
Casani et al. (1996)	Hosszú távú kapcsolat, melynek során egy szervezet által meghatározott, ugyanakkor nem alapvető tevékenységgel olyan professzionális felet bíz meg, amely az idő folyamán stratégiai partnerre válik.
Blumberg (1998)	Harmadik féllel történő szerződéskötési folyamat a megbízó cég egyes üzleti folyamatainak kezelésére. Szerződéskötés, melynek során egy külsős vállalat vesz részt a megbízó cég egyes üzleti folyamataiban.
Greaver (1998)	Szerződéskötés, melynek tárgya egy szervezet a periodikusan, rendszeresen ismétlődő belső tevékenységeket külső szolgáltatókra történő átruházása.
Sacristán (1999)	Együttműködési szerződés különböző típusú cégek között, amelyben az egyik cég bizonyos technológia szakértője, és jelentősen hozzájárul a másik cég céljainak eléréséhez, mégpedig úgy, hogy fizikai és/vagy humán erőforrást biztosít.
Gilley és Rasheed (2000)	Olyan tevékenységeket bíznak külső forrásra, amelyek házon belül is elvégezhetők, mert a cégnek rendelkezésre áll a szükséges menedzsment és pénz. Ez egyben a házon belül végzett tevékenységtől való tartózkodást is jelenti.
Campos (2001)	Olyan feladat végrehajtását bízta külső szállítóra a szervezet, amelyet előzőleg maga végzett.
Bailey et al. (2002)	Bizonyos tevékenység és az azzal kapcsolatos szolgáltatások részletes vagy teljes átadása egy külső menedzsmentnek, az elvárt eredmények érdekében.
Quélin és Duhamel (2003)	Művelet, amelynek során, egy hosszú távú megállapodás keretében egy előzőleg belsőleg vezérelt tranzakció külső szállítóhoz kerül.
McCarthy és Anagnostou (2004)	Nem csupán a külső forrásokból beszerzett termékeket, illetve szolgáltatásokat tartalmazza, hanem az üzleti funkciókhoz kapcsolódó tudást is átruházza a külső szervezetre.
Mol et al. (2005)	Jogilag független szállítóktól történő szolgáltatások beszerzése.

1. táblázat

Kiszervezés a szakirodalomban

Az említett források csupán töredékei annak a számos meghatározásnak, amelyek megkísérik az outsourcing kifejezés tartalmát pontosan definiálni. Közülük *Ventura*, *Casani* és *Sacristán*, a külsős céggel való hosszú távú partnerkapcsolatot emeli ki. *Harrigan* a döntéshozatalra fókuszál, melynek során eldől, hogy az outsourcing adott esetben járható út-e vagy sem. *Quinn* és *Hilmer*, *Lei* és *Hitt*, *Rothery* és *Roberson*, *Gilley* és *Rasheed*, *Campos*, *Bailey*, *McCarthy* és *Anagnostou*, valamint *Mol* a megbízás, átruházás és akvizíció felől közelítik meg az outsourcing mibenlétét. *Loh* és *Venkatraman* a külső szolgáltató által biztosított erőforrásokra fókuszál. *Blumberg*, *Greaver*, *Quélin* és *Duhamel* pedig a szerződéskötés folyamatát tekintik a definíció meghatározójának. Mindegyikből leszűrhető azonban, hogy az outsourcing során egy meghatározott cél érdekében az egyik szervezet megbízza a másikat, hogy végezzen el egy olyan tevékenységet, amelyet eddig ő végzett. (Például a Toyota cég a sebességváltókat olyan vállalkozással gyártatja, mely felméréseik szerint náluk nagyobb szaktudással rendelkezik ezen a területen.)

Alapkompetencia és kiszervezés

Ahhoz, hogy eldönthessük, mely tevékenységet tartjuk meg, és melyekhez kérünk külső segítséget, tudni kell, hogy az egyes szervezeteknek mi az alapkompetenciája (core competence). *Hamel* és *Pralahad* öt-tízetöt alapkompetenciát tart reálisnak egy-egy szervezet esetében. Ha a szám ennél nagyobb, akkor a fogalom túl szorosan, ha kisebb, akkor túl tágan értelmezett.⁴ A szerzők felhívják a figyelmet arra is, hogy a kompetencia nem jelenik meg a pénzügyi mérlegben. Egy márkanév, egy szabadalom vagy a kedvező földrajzi fekvés inkább csak előnyt jelent, de a szaktudás, a rátermettség és az alkalmasság már az alapkompetencia elemei. Jó példa erre, a Toyota cég lean termelése vagy a Wal-Mart Stores logisztikai megoldása.⁵ Az autógyártás területén maradván az Audi Hungária Motor Kft. alapkompetenciái közé tartozik, hogy erőteljes alvázat és motort tervezzenek, a takarítást pedig külső cégre bízzák.

A 2001. évi CXX törvény az egyes vállalkozások „kritikus funkciójának” „kiszervezési” lehetőségeit szabályozza. A törvényből kiderül, hogy mi nem tartozik a „kritikus funkciók” közé. Ezek közé tartozik a jogi tanácsadás, az alkalmazottak képzése és továbbképzése vagy személyi és vagyoni biztonsági szolgáltatás. A törvény részletesen kitér arra is, hogy kiszervezés esetén meg kell győződni arról, hogy a szerződő fél, akivel a jövőben a tevékenységet végeztetjük, rendelkezik-e a személyi, tárgyi és technikai, szervezeti feltételekkel, működési szabályzattal, biztonsági rendszerrel, illetve vészforgatókönyvvel.⁶

Számos profitérdekelt és nonprofit szervezet további lehetőséggel is élhet, felfogadhat „külsős” marketingest, rendszergazdát vagy fénymásoló szerelőt. A kiszervezés tervezési szakaszában lényeges az alapkompetenciák feltérképezése, mert így lehet meghatározni, hogy mely tevékenységeket érdemes a szervezetnek tovább folytatni. Az egyik legnagyobb nemzetközi vállalatjogi társaság, az Evershed⁷, mely több mint 40 országban, köztük Magyarországon is jelen van, például úgy döntött, hogy az ügyfelek eltérő igényeire tekintettel egységes internetes felhasználói felületet alakít ki és működtet. A feladat megoldásához az IT megközelítésű üzleti alkalmazások és a felhasználói infrastruktúra összehangolásában szerzett tapasztalatokra volt szükség. Mivel belső humánerőforrásból ez nem volt megoldható, az Evershed az angliai Attenda⁸ céget bízta meg, amely ezen a területen már nemzetközi sikereket ért el, és ügyfelei között megtalálható a Cambridge University Press is. Az outsourcing sikeres volt, mert mindkét fél számára előnyökkel járt. A vállalatjogi társaság ügyfelei elégedetten tapasztalták az elektronikus ügyintézés fejlesztésével járó időmegtakarítást, kényelmet és a szigorú adatvédelmet. Ezek a tényezők növelték az Evershed és az Attenda jó hírét is: újabb ügyfelek lettek, több bevételt könyvelhettek el.

A kiszervezés kockázatai

A kiszervezés tervezésekor azt is figyelembe kell venni, hogy hosszú távon megéri-e. Ha pusztán

gazdasági kényszer nyomására kapkodva és átgondolatlanul dönt egy cég vezetése a szolgáltatás, vagy termékgyártás kihelyezéséről, fennáll a kudarcs veszélye. Pillanatnyilag olcsóbb megoldásnak tűnhet, ha „külsősökkel” dolgoztatunk, azonban veszteség éri azokat a cégeket, melyeknél a kiszervezés folyamata nem kellően előkészített. Természetesen a legtöbb sikertelen projektet a résztvevő felek eltitkolják, de mégis nyilvánosságra kerülhetnek egyes esetek, mint például az Indiana Állam kontra IBM per, melynek során a bíróság elutasította Indiana Államnak az IBM-mel szemben támasztott, mintegy 170 millió dolláros kártérítési igényét. 2006-ban Indiana Állam vezetése privatizálni akarta a szociális ellátó hálózatot. A döntéshozók úgy vélték, hogy ennek lehetséges módja a széles körű automatizálás. A projekt kiterjedt az étkezési utalványok gyártástervezésére, az orvosi ellátási rendszer informatikai fejlesztésére és a szociális háló egyéb elemeire. A kiírt pályázat eredményeként az IBM 1,37 milliárd dolláros tíz évre szóló szerződést nyert. Az informatikai cég telefonnal, internettel, szkennelrel és faxszal felszerelt állomásokat hozott létre, hogy a rászorulóknak ott tudjanak jelentkezni a szociális ellátásért. Az új hálózatra hamarosan panaszkodtak a jogalkotók, a rászorulóknak és képviselőik is, mert nélkülözhetetlen dokumentumok tűntek el az elektronikus rendszerben. Ezentúl a telefonhívások kapcsolási ideje végtelenné nyúlt, és megszűnt a személyes ügyintézés. Végül a rendszer 2009-ben összeomlott. Az állam beperelte az IBM-et, de a szerződésszegést nem sikerült bebizonyítani. A bíróság „teszteletlen elméleti kísérletnek” minősítette a kudarcot, melynek oka a megfontolatlan kormánypolitika és a túlzott céges ambíció volt. Az adófizetőknek pedig további 65 millió dollárjába került a bírósági eljárás.⁹

A kiszervezés mint lehetőség a könyvtárak számára

Milyen párhuzamot vonhatunk egy autógyár, egy vállalati joggal foglalkozó cég és egy könyvtár működése között? Mindegyik szervezet tevékenysége sokrétű, ismernie kell az

ügyfelek igényeit, reklámozni kell a terméket, a szolgáltatást. Ezen kívül a szervezet valamely tevékenységi körének kiszervezése esetén a vezetőség részéről nagy körültekintést igényel az alapkompenciák meghatározása. A megvalósítási tanulmányokból kiderülhet, hogy egyes esetekben az adott könyvtárnak jobban megéri, ha továbbra is belső erőforrásokra támaszkodik. A tervezést a nonprofit szektorban nehezíti, hogy a versenyszféra szervezeteinek befektetése gyorsabban térül meg, mint a könyvtári szolgáltató rendszer fejlesztése. Ugyanakkor egy ország gazdaságának versenyképességét alapvetően befolyásolja az oktatás színvonala. Ehhez pedig elengedhetetlen a korszerű információ a képzés minden szintjén.¹⁰

Az outsourcing fogalom említésének gyakoriságát a szakirodalomban és az ágazat stratégiai tervében valamint a kiszervezés közkönyvtári alkalmazásának és mellőzésének okait vizsgálta *Köntös Nelli és Mikulás Gábor*.¹¹

A 2007-ben megjelent tanulmány táblázatban foglalta össze az 1996 és 2006 között megjelent, hazai könyvtári outsourcing témájú cikkeket, és a szerzők megállapítása szerint a fogalom nem terjedt el széles körben a szakajtóban. A kiszervezés mint gazdaságosságot és hatékonyságot növelő eljárás nem szerepelt a 2003–2007. évi ágazati stratégiai tervben. A megyei könyvtárak körében végzett felmérés alapján a szerzők megállapították, hogy a vizsgált könyvtárak az alapfunkciójukba tartozó tevékenységet nem szervezik ki.

Az azóta eltelt időszak hazai szakirodalmába való bepillantás a következő eredményt hozta: A Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisában (MATARKA) a „Cikk címe – kulcsszavak”, a 2007 és 2014 időszak beállítása, és az „outsourcing” kereső kifejezés használata alapján a jelzett időszakban nem szerepelt olyan könyvtári vonatkozású tanulmány, amelynek címében az „outsourcing” szerepelt. A keresés lefuttatása azzal a változtatással is megtörtént, hogy a „kiszervezés” került a keresőablakba. Ekkor megjelent a találatok között a fentebb említett szerzők cikke „*Lehetőség-e a kiszervezés a magyar megyei könyvtárak számára?*” címmel.

A *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* online felülete lehetőséget nyújtott a teljes szövegben való keresésre is. A találatok a következőképpen alakultak: 2007 és 2014 között nem jelent meg olyan cikk, amelynek címében szerepel az „outsourcing”. A teljes szövegre keresve egy írás lelhető fel, amely a témával foglalkozik. A referátumok közötti keresés alapján sem volt olyan írás, amely címében az „outsourcing” szerepel. A teljes szövegben való keresés három találatot adott. A „kiszervezés” keresőszó címben való használata alapján nem volt találat 2007 és 2014 között. Teljes szövegben való keresés két találatot eredményezett. A referátumokban való keresés során a címre keresésre két találat, a teljes szövegre pedig három találat érkezett. A *Könyvtári Figyelő* online felületén található keresőablak használata és az „outsourcing” beírása két könyvismertetést és egy cikket eredményezett. A „kiszervezés” kifejezés használatára hét találat érkezett. A *Könyv Könyvtár Könyvtáros* honlapján, az „outsourcing”-ra való keresésre egy, a „kiszervezésre” pedig három találat jutott 2007–2014 között. A *Könyv és Nevelés* honlapján történő böngészés nem eredményezett találatot. A *Könyvtári Levelező/lap* keresőfelületén a „kiszervezésre” egy, az „outsourcing”-ra két találat érkezett. A *Könyvtár, Információ, Társadalom* (KIT Hírlevél) archívumában kutatva az „outsourcing”-ra kilenc, a „kiszervezésre” harmincegy találat jutott. Bár a vizsgálat nem volt teljes körű, és nem vizsgálta a további fordítási lehetőségek figyelembevételét sem, a találatok nagyságrendje alapján már valószínűsíthető, hogy a tárgyalt időszakban nem növekedett jelentősen a könyvtár és outsourcing témával foglalkozó írások száma.

Az outsourcing az ágazat 2008–2013-as és a 2014–2020-as évi stratégiai tervében sem szerepel. Az említett tanulmány a felmérésben szereplő funkciókon kívül ötleteket ad további tevékenységek kiszervezésére. A téma továbbgondolását támasztják alá azok a hazai és külföldi példák, melyek azt jelzik, hogy vannak még olyan tevékenységek, amelyeket nagy körültekintéssel és szakemberek bevonásával a könyvtárak is vállalhatnak.

Könyvtár és kiszervezés a gyakorlatban

☉ Library Outsourcing Ltd. Rochdale

Az angliai Rochdale városában, az Evans Business Centre-ben 2010 óta működik a Library Outsourcing Ltd. (LO).¹² Profilja a munkaerő-igényes projektek megtervezése, kivitelezése speciálisan könyvtári környezetben. Szolgáltatásai között megtalálható az RFID automatikus kölcsönzési és vagyonvédelmi rendszer bevezetése, professzionális könyv-, illetve könyvtár-tákarítás, leltározás, retrospektív formai és tartalmi feltárás, cédulakatalógusok számítógépre vitele, valamint könyvtári asszisztensi feladatok ellátása. Az ügyvezető, *Martin Parsons* szerint az RFID és egyéb idény-jellegű projektek esetében azért érdemes az outsourcing mellett dönteni, mert ezáltal a napi állandó munka színvonala egyenletes marad. Az LO állandó munkatársakat alkalmaz, tehát nincs szükség tréningre minden egyes projekt előtt, így pénz és idő egyaránt megtakarítható, a minőség pedig garantált. Ügyfelei között megtalálható például a londoni Central Saint Martins College of Arts and Design Library művészeti felsőoktatási és a skóciai West Lothian Library is. A londoni egészségügyi Archway Healthcare Library 2013 nyarán bezárt, állományát Whittington Health Library vette át. A költöztetést az LO bonyolította.¹³

☉ „Biblioteca & scuola”: a Biblioteca Civica Riva del Garda iskolakönyvtári funkciója

Riva del Garda az olaszországi Dél-Tirolban, a Garda-tó partján fekszik. A Biblioteca Civica a könyvtári nyitvatartási idő alatt tölti be köz-könyvtári funkcióját. A nyitvatartási időn túl további más tevékenységeket is vállal. Ezek közül az egyik az outsourcinghoz kapcsolódik. Ám ebben az esetben nem a könyvtár az, amely a feladatot másra bízta, hanem a tanintézmények. A helyi általános és középiskolákban finanszírozási problémák és a szakképzett munkaerő hiánya miatt megszűntek a könyvtárak. A város mérete és a kis távolságok lehetővé tették, hogy a Biblioteca Civica iskolai könyvtárként is működhessen. A gyerekeket rendszeresen viszik

könyvtári órákra, bemutatókra. A kötelező olvasmányokat nemcsak gyűjtik, hanem rendhagyó irodalomórán fel is dolgozzák. A „Biblioteca & scuola” „Iskola és könyvtár” projekt már az óvodás korosztály számára is kínál érdekes programokat.¹⁴ A „Könyvtár felfedezése” során az intézmény épületét járják be a majdani olvasók. A „Majdnem olvasók” számára illusztrált kötetek, illetve hangoskönyvek segítségével teremtenek olyan hangulatot a könyvtárosok, hogy a kisgyerekek úgy érezzék, „olvasni kaland, olvasni izgalmas, olvasni megnyugtató”. Az általános iskolások találkozhatnak szerzőkkel és illusztrátorokkal is. A munkatársak a középiskola első osztályosai számára dolgozták ki a „Nuova scuola, nuove avventure” (Új iskola, új kaland) programsorozatot, amelynek során alapfokú bibliográfiai ismereteket sajátíttatnak el a tanulókkal. A felső tagozatosok és a középiskolások interaktív könyvtörténeti foglalkozáson is részt vehetnek, valamint megismerkedhetnek a művészeti tipográfia alapjaival. Az intézményben történelem órákat is tartanak. Alkalmanként vendégelőadót is hívnak, de a projekt túlnyomó részét a könyvtárosok valósítják meg, mivel a munkatársak könyvtári tanulmányaik mellett más szakokat is elvégeztek. Ebben a példában tehát az oktatási intézmények az outsourcing „megrendelői”, hiszen az iskolai könyvtár feladatait arra bízták, aki ehhez jobban ért. Az értéknövelt szolgáltatás a projektben résztvevő intézmények és a felhasználók számára egyaránt hasznos.

🌀 Infodok és a Magyar Telekom

A Magyar Telekom gyakorlata azért sajátos, mert olyan tevékenységet helyezett ki, amely a cég működésének feltétele: szakmai információk gyűjtése, szervezése és megosztása. A felsővezetés számára fontos volt, hogy a szolgáltatást továbbra is azok végezzék, akik addig is, de önálló szervezetként, mellyel együttműködési szerződés köthető. Tehát a vállalati könyvtár *Kóródy Judit* vezetésével önálló cégé alakult, amely az Infodok nevet vette fel. Az előzetes alku és egyeztetés alapján a Magyar

Telekom (mint megbízó) jelentős megtakarítást várt a megállapodástól. Közte és az Infodok (mint megbízott) között létrejött, 2005 és 2010 közötti időszakot átfogó outsourcing szerződés körülmények között szabályozta a jogköröket, az elvárt szolgáltatási szintet és a kompetenciákat. További szempont volt, hogy az alkalmazottak munkafeltételei nem változhattak kedvezőtlen irányba. Elengedhetetlen volt a fenntartható pénzügyi modell kidolgozása is. A szolgáltatás díjazása induláskor költségalapon történt, amelyet a későbbiekben nemcsak a fogyasztói árinдекс, a szolgáltatások terjedelmének változása befolyásolt, hanem az is, hogy mennyi időbe telt egy igény kielégítése, mekkora szakértelmet kívánt, milyen infrastrukturális költségvonzata volt. Az infrastruktúra anyagi feltételeinek biztosítása úgy történt, hogy a Magyar Telekom díjazta az Infodok szolgáltatásait, az Infodok pedig az így keletkezett bevételekből fizette az iroda és a számítógépek bérletét, a fénymásolást, telefonszámlát, és egyéb felmerülő költségeket. Végeredményként a Magyar Telekom nem csupán a kitűzött megtakarítást érte el, hanem a számlázás is leegyszerűsödött. Problémát jelentett, hogy az információforrások beszerzése során az Infodok szakembereinek javaslattételi joguk volt ugyan, de a végső döntést a Magyar Telekom vezetősége hozta meg. Ezentúl a megbízó ugyanannyi díjazásért több munkát várt, illetve az adott munkáért kevesebbet fizetett volna, azonban a bérleti költséget emelni akarta. A 2005-ben frissen megalakult cég szolgáltatásai azonosak voltak a kiválasztás előtti profillal. A Infodok legfőbb tevékenysége a szakkönyvtári hálózat működtetése, szakirodalmi tájékoztatás, személyre szabott információszolgáltatás, partner- és versenytárs figyelés, információkeresési technikák oktatása, valamint adatbázis-tervezés és szerkesztés, webfejlesztés, az intranet támogatása. Az Infodok önállósulása lehetőséget nyújtott a cég meglévő szolgáltatásainak bővítésére, ami további megbízásokat eredményezett. Ma ügyfelei között megtalálhatók a felsőoktatási könyvtárak, a hírközlési hatóság, illetve építőipari cég is.¹⁵ A klasszikus könyvtári feladatok mellett pedig a tevékenységi körök listáján a fordítás, tolmácsolás

és a kiadványszerkesztés is szerepel.¹⁶ A cég marketingeszközei között megtaláljuk a színvonalas szolgáltatást és szolgáltatói magatartást, a mértéktartó árképzést, a saját imázst, névjegyet, prospektusokat, az interaktív weboldalt, szakmai rendezvényeken való részvételt, sajtójelenlétet, valamint szakirodalmi publikációs tevékenységet is. A Magyar Telekommal kötött outsourcing szerződés 2010 márciusáig tartott. Az Infodok azóta más konstrukcióban, vállalkozói szerződés alapján, ugyanazon a helyen, változatlanul magas színvonalon nyújtja szolgáltatásait, így az üzleti kapcsolat eredményével mindkét fél kölcsönösen elégedett.¹⁷

Sajátos könyvtári gyakorlatok

Léteznek a klasszikus értelemben vett outsourcing értelmezésbe be nem sorolható együttműködések is. A következő példákban szereplő könyvtárak közös jellemzője, hogy fenntartóiktól a tevékenységi körüktől idegen feladatokat kaptak. Azonban a munkavégzés során megszerezték a megfelelő szaktudást és tapasztalatot az adott területen. (1. ábra)

1. ábra

Sajátos könyvtári gyakorlat

☉ Kensington Central Library és az irattár

A Royal Borough of Kensington and Chelsea központi könyvtára Londonban jelenleg nagy kihívást jelentő projektet végez. A könyvtár vállalta a városházi iratok kezelését és őrzését, valamint az adatszolgáltatást, gyakorlatilag új, irattári funkciót alakított ki. Ennek nyomán a városháza felismerte a könyvtár gyakorlati hasznát. A két intézmény nagyjából 100 méterre van egymástól, így a naponta keletkező iratmennyiség mozgatása nem jár plusz költséggel. Az iratok digitalizálását asszisztensek végzik. Az adatszolgáltatásban a helytörténeti gyűjteményt ismerő könyvtáros vesz részt, előzetes egyeztetés után.

Az irattár megfelelő működése további fejlesztési lehetőséget kínál. A könyvtár értékes levéltári iratokat, okleveleket őriz, azonban ezek feltárása még nem valósult meg. Az anyag kutatásához előzetesen engedélyt kell kérni, a munkatársak feladata csak a megtekinteni kívánt iratok odaadására korlátozódik. Amint a könyvtár megfelelő helyet talál, levéltár működését is tervezik az intézményben, mely a tudományos kutatáson kívül a családfakutatásban nyújt majd információkat a felhasználóknak.

A 2. táblázatban nyomon követhető, hogy a London Royal Borough of Kensington and Chelsea önkormányzata felismerte a levéltári funkció jelentőségét: az utóbbi három évben – ha csak gesztusértékűen is – de növekedett a tevékenységre fordítandó összeg. A számadatok jelzik, hogy az utóbbi néhány évben drasztikus forráselvonást szenvedtek el a brit, azon belül a londoni könyvtárak. Az irreálisnak tűnő adatokat az magyarázza, hogy a táblázatban nincs feltüntetve a bérköltség, az épületfenntartásra szánt összeg, a pályázatokból, a térítési szolgáltatásokból, a

Szolgáltatás	2011-2012-es költségvetési (GBP)	2012-2013-as költségvetés (GBP)	2013-2014-es költségvetés (GBP)
Könyvtár	6442	6119	6057
Levéltár	70	71	78

2. táblázat

Könyvtári, levéltári szolgáltatásra szánt összeg: London Royal Borough of Kensington and Chelsea

program- és rendezvényszervezésből, illetve a termek bérbeadásából származó bevétel sem.¹⁸

© **Biblioteca Civica Riva del Garda: irattár és rendezvényszervezés**

A már előzőleg bemutatott olasz város, a Comune di Riva del Garda vezetése törvénybe foglalta a közösség iratkezelési tevékenységét, élesen elkülönítette a levéltári és irattári teendőket, és kikötötte, hogy a feladatok koordinálását csak megfelelő képzettségű szakember végezheti.¹⁹ A projekt teljesítését a könyvtár végzi, mivel komoly digitalizáló, archiváló apparátussal rendelkezik. Mivel közel vannak az intézmények egymáshoz, ezért a városháza bevonta a könyvtárosokat a hivatalos dokumentumok digitalizálásával, rendszerezésével, őrzésével és az adatszolgáltatással kapcsolatos tevékenységekbe. Értékes levéltári dokumentumok őrzését is vállalták, de azok szakszerű feltárása a levéltáros feladata. A kutatómunka itt is előzetes bejelentkezés alapján lehetséges. A könyvtár gondot fordít arra is, hogy a levéltári szolgáltatást papíralapú kiadványban is népszerűsítse.²⁰ A Biblioteca Civica ezen kívül nemcsak a saját programjait és szolgáltatásait propagáló rendezvényeket szervez, hanem a város kulturális eseményeivel kapcsolatos kísérő programokat is. Konkrét példa a 2012 márciusa és júniusa között megrendezett „Viaggio al lago di Garda” című fotókiállítás a Roccaban, ahol a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény 61 értékes fotóját is kiállították.

© **Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény**

A hivatalos elnevezés azt tükrözi, hogy a levéltár és a művészeti gyűjtemény az intézmény szerves részeivé váltak. Az egyetemi szaklevéltár 1995-ben, *Blaskóné Majkó Katalin* kezdeményezése nyomán, minisztériumi jóváhagyással alakult meg. Ekkor került rendezésre az intézménytörténeti iratanyag. A levéltár 2000-ben költözött jelenlegi helyére. Az itt található iratok jelentős forrásértékkel bírnak a magyar művészképzés

kutatásában. Megtalálhatók közöttük az igazgatói iroda és a rektori hivatal iktatott és iktatás nélküli iratai, valamint titkos ügykezelési iratok. Az iratokat olvasva nem csupán a módszertani műhelymunkába (pl. 11/1885 Másolatok képtára felállítását vizsgáló bizottság meghívója), hanem a hallgatók mindennapi életébe is bepillantathatunk (pl. 59/1888 Megdorgálandó növendékek), amelyek történelmi eseményekhez is kapcsolódhatnak (819/1943 Légótanfolyamokon való részvétel). A legkutatottabb egység az 1875 óta folyamatosan vezetett hallgatói nyilvántartás.²¹ Éppen a magas kutatottság miatt volt indokolt egy elektronikus hallgatói adatbázis készítése. Jelentősége nemcsak abban áll, hogy visszakereshetők a hallgatók személyes adatai, hanem lehetővé teszi annak kutatását, hogy mely mestereknél tanultak, illetve tanárként mely hallgatók voltak tanítványaik. Ezek az összefüggések rendkívül fontosak a művészettörténeti és más témájú kutatások során. Bár a levéltár kicsi (93,7 folyóméter), a 2013-as adatok alapján az egyik legkutatottabb levéltár az országban. A megkeresések 90%-a a hallgatói nyilvántartásokkal kapcsolatos. Kutatási esetek száma (amelynek során konkrétan anyagot kerestek, kézbe vették az anyagot) 22. Adatszolgáltatás (e-mailen, telefonon) 23 volt. Ezek az értékek, a folyóméter nagysághoz képest kiugróak. (A négyszer nagyobb levéltárban ennek a fele a jellemző.) Az egyetem szenátusa a Képgrafikai Tanszék grafikai archívumának feldolgozásával és kezelésével a könyvtárat bízta meg, ahol a művek túlnyomó részét digitalizálták.²² A népszerűsítést segítik a rendszeresen szervezett kiállítások, és a hozzájuk kapcsolódó kiadványok megjelentetése is. A gyűjtemény gondozását a műtárgyanyag feltárását, dokumentálását, leírását, fotóztatását, digitális feldolgozásának előkészítését, kutatók fogadását, ismertető előadások tartását, kiállítások előkészítését és rendezését művészettörténész végzi, de az állomány revíziójával kapcsolatos teendőkbe a könyvtárosok is bekapcsolódnak. A digitális jelenlétnek köszönhetően nemcsak a magyar, hanem a külföldi múzeumok és galériák is érdeklődnek a gyűjtemény iránt. Így kerülhetett sor a már említett kiállításra Riva del Garda

városában, és a kapcsolatoknak köszönhetően a magyar képzőhely könyvtára értékes albumokkal gyarapodott.

Összefoglalás

Az új technológiák bevezetése kiterjeszti, egyben korlátozza az információhoz való hozzáférést, átformálja a globális információs környezetet, újradefiniálja az adatvédelmet. A közösségi hálók a civil elkötelezettséget erősítik. Az online oktatási források által felértékelődik az élethosszig tartó, illetve informális keretek között zajló tanulás.²³ „*Meglovagolni a hullámot vagy sodródni az árral*” – ez a kérdés olvasható az IFLA weboldalán található dokumentum címlapján. A trendjelentés és az alapkompenciák segítenek meghatározni, hogy az egyes könyvtárak mely tevékenységeket folytassanak tovább, mit hagyjanak másra, és mit vállaljanak fel. Ezeket felismerve széles körű felhasználói igény elégíthető ki. A fentebb felsorolt példák csupán töredékei a lehetőségeknek, szükséges lenne további kutatások végzése is. Azonban annyi már most is megállapítható: az outsourcing úgy is járható út, hogy a szolgáltatók maguk a könyvtárak.

Beérkezett: 2014. december 10.

Jegyzetek

1. IAI Company [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2013-12-05) URL: <http://www.idosell.com/uk/shop/outsourcing/istota/>
2. Collins dictionary [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2013-12-05) <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/outsourcing?showCookiePolicy=true>
3. ESPINO-RODRÍGUEZ, T. F. - PADRÓN-ROBAINA, V.: A review of outsourcing from the resource-based view of the firm. = International Journal of Management Reviews, (vol. 8). Issue 1.49–70.p. (2006): [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2014-07-03) DOI: 10.1111/j.1468-2370.2006.00120.
4. HAMEL, G. – PRALAHAD, C. K.: Competing for the future. Boston, Mass: Harvard Business School Press, 1994. 327 p.
5. HAMEL, G. – PRALAHAD, C. K.: Competing for the future.- Boston, Mass: Harvard Business School Press, 1994. 327 p.
6. 2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2013-12-07) URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0100120.TV#bj381param
7. Evershed [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2014-03-28) URL <http://www.eversheds.com/global/en/index.page>
8. Attenda Business Critical IT [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2014-03-28) URL <http://www.attenda.com/>
9. WILSON, Charles – CALLAHAN, Rick: Judge denies Indiana claim over failed IBM project [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-03-28) URL: <http://outsourcing.about.com/gi/o.htm?zi=1/XJ&zTi=1&sdn=outsourcing&cdn=b2b&tm=12&f=00&tt=2&bt=6&bts=6&zu=http%3A/www.huffingtonpost.com/huff-wires/20120718/us-indiana-welfare-lawsuit/>
10. ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella: Fókuszban a nonprofit I. :Közjavak, emberi tőke, nonprofit szektor, finanszírozás = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás ,(53.) köt. 1996. 11-12. szám [elektronikus dokumentum] (letöltve 2013-12-06) URL: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2288&issue_id=67
11. MIKULÁS Gábor – KÖNTÖS Nelli: Lehetőség-e a kiszervezés a magyar megyei könyvtárak számára?. = Vezetéstudomány, (38.) köt. 2007. 2. sz. 48-52. p.
12. Library Outsourcing Ltd [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2014-04-23) <http://libraryoutsourcing.com/>
13. PARSONS, Martin : Retrospective RFID Tagging :the importance of 'getting it right the first time [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2013-12-07) URL: <http://www.mickfortune.com/Store/RFID%20Tagging%20White%20Paper.pdf>
14. Biblioteca & scuola [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-03-28) URL: <http://www.comune.rivadelgarda.tn.it/Comune/Comunicazione/Notizie/Biblioteca-scuola>
15. Infodok referenciánk [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2014-07-03) <http://infodok.hu/site/page/index/id/szolg>
16. KÓRÓDY Judit: Kiszervezett információszolgáltatás a Magyar Telekomnál = Magyar Távközlés (3.) sz. 2006. 28 – 31. p.
17. Interjú Kóródy Judittal. – Az interjú időpontja: 2014-09-03.
18. Revenue budget presented to the council 2013-2014 project [elektronikus dokumentum] letöltve 2014-04-16) URL http://www.rbkc.gov.uk/pdf/revenue_budget_2013-14.pdf
19. Comune di Riva del Garda: Regolamento per la disciplina dell'attività dell' archivio storico comunale [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-04-14) URL. <http://www.comune.rivadelgarda.tn.it/Aree-tematiche/Biblioteca-civica/Regolamenti/Regolamento-archivio-storico>
20. Determinazione del 2008: Biblioteca Civica: Realizzazione guida all' archivio storico comunale di Riva del Garda [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-04-14) <http://www.comune.rivadelgarda.tn.it/Albo-pretorio/Atti/Determinazioni/Determinazione-del-2008-BIBLIOTECA-CIVICA-REALIZZAZIONE-GUIDA-ALL-ARCHIVIO-STORICO-COMUNALE-DI-RIVA-DEL-GARDA>
21. KISS József. Mihály: A Magyar Képzőművészeti Főiskola rektori hivatalának iratai 1871-1949. Budapest, Magyar Kép-

zművészeti Egyetem, 2006.72 p.

22. BLASKÓNÉ MAJKÓ Katalin: A Magyar Képzőművészeti Egyetem könyvtárának története és különgyűjteményeinek bemutatása. Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2007. 88 p.
23. Riding the Waves or Caught in the Tide? : Navigating the Evolving Information Environment project [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-03-28) URL: http://trends.ifla.org/files/trends/assets/insights-from-the-ifla-trend-report_v3.pdf

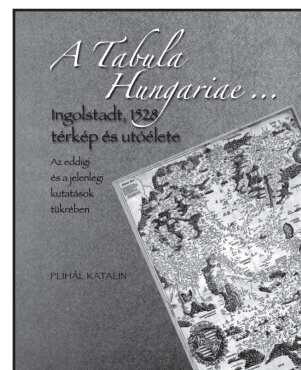
Irodalom

2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról [elektronikus dokumentum] (letöltve 2013-12-07) URL: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0100120.TV#lj381param
- ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella: Fókuszban a nonprofit I. :Közjavak, emberi tőke, nonprofit szektor, finanszírozás. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás ,(53.) köt. 1996. 11-12. szám [elektronikus dokumentum] (letöltve 2013-12-06) URL: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2288&issue_id=67
- Attenda Business Critical IT [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-03-28) URL:<http://www.attenda.com>
- Biblioteca & scuola [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-03-28) URL:<http://www.comune.rivadelgarda.tn.it/Comune/Comunicazione/Notizie/Biblioteca-scuola>
- BLASKÓNÉ MAJKÓ Katalin: A Magyar Képzőművészeti Egyetem könyvtárának története és különgyűjteményeinek bemutatása. Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem,2007. 88 p.
- Collins dictionary [elektronikus dokumentum] (letöltve 2013-12-05) <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/outsourcing?showCookiePolicy=true>
- Comune di Riva del Garda: Regolamento per la disciplina dell'attività dell' archivio storico comunale [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-04-14) URL. <http://www.comune.rivadelgarda.tn.it/Aree-tematiche/Biblioteca-civica/Regolamenti/Regolamento-archivio-storico>
- Determinazione del 2008: Biblioteca Civica: Realizzazione guida all' archivio storico comunale di Riva del Garda [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-04-14) <http://www.comune.rivadelgarda.tn.it/Albo-pretorio/Atti/Determinazioni/Determinazione-del-2008-BIBLIOTECA-CIVICA-REALIZZAZIONE-GUIDA-ALL-ARCHIVIO-STORICO-COMUNALE-DI-RIVA-DEL-GARDA>
- ESPINO-RODRÍGUEZ, T. F. - PADRÓN-ROBAINA, V.: A review of outsourcing from the resource-based view of the firm. = International Journal of Management Reviews, (Volume 8). Issue 1.49–70.p. (2006): [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2014-07-03) DOI: 10.1111/j.1468-2370.2006.00120.x
- HAMEL, G., Evershed [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-03-28) URL <http://www.eversheds.com/global/en/index.page>

- HAMEL, G., PRALAHAD, C. K.: Competing for the future.- Boston, Mass: Harvard Business School Press,1994. 327 p.
- IAI Company [elektronikus dokumentum] (letöltve 2013-12-05) URL: <http://www.idosell.com/uk/shop/outsourcing/istota/>)
- Infodok referenciánk [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2014-07-03) <http://infodok.hu/site/page/index/id/szolg>
- Interjú Kóródy Judittal. – Interjú ideje: 2014-09-03.
- KISS József. Mihály: A Magyar Képzőművészeti Főiskola rektori hivatalának iratai 1871-1949. Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2006.72 p.
- KÓRÓDY Judit: Kiszervezett információszolgáltatás a Magyar Telekomnál. = Magyar Távközlés (3.) sz. 2006. 28 – 31. p.
- Library Outsourcing Ltd [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-04-23) <http://libraryoutsourcing.com/>
- MIKULÁS Gábor, KÖNTÖS Nelli: Lehetőség-e a kiszervezés a magyar megyei könyvtárak számára? . = Vezetéstudomány, (38.) köt.2007. 2. sz. 48-52. p.
- PARSONS, Martin : Retrospective RFID Tagging :the importance of 'getting it right the first time [elektronikus dokumentum] (letöltve 2013-12-07) URL: <http://www.mickfortune.com/Store/RFID%20Tagging%20White%20Paper.pdf>
- Revenue budget presented to the council 2013-2014 project [elektronikus dokumentum] letöltve 2014-04-16) URL http://www.rbkc.gov.uk/pdf/revenue_budget_2013-14.pdf
- Riding the Waves or Caught in the Tide? : Navigating the Evolving Information Environment project [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-03-28) URL: http://trends.ifla.org/files/trends/assets/insights-from-the-ifla-trend-report_v3.pdf
- WILSON, Charles, CALLAHAN, Rick: Judge denies Indiana claim over failed IBM project [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-03-28) URL: <http://outsourcing.about.com/gi/o.htm?zi=1/XJ&zTi=1&sdn=outsourcing&cdn=b2b&tm=12&f=00&tt=2&bt=6&bts=6&zu=http%3A/www.huffingtonpost.com/huff-wires/20120718/us-indiana-welfare-lawsuit/>

Ábra és táblázat forrása

1. táblázat: ESPINO-RODRÍGUEZ, T. F. - PADRÓN-ROBAINA, V. (2006): A review of outsourcing from the resource-based view of the firm. International Journal of Management Reviews, Volume 8, Issue 1 pp. 49–70. [elektronikus dokumentum] (Letöltve 2014-07-03) DOI: 10.1111/j.1468-2370.2006.00120.x
1. ábra: saját (J. É.)
2. táblázat: Revenue budget presented to the council 2013-2014 project [elektronikus dokumentum] (letöltve 2014-04-16) URL http://www.rbkc.gov.uk/pdf/revenue_budget_2013-14.pdf

Áttekintés a Tabula Hungariae- kutatások állásáról

DANKU György

A következő írás eredetileg könyvismertetésnek készült, de a végeredmény túlmutatott egy recenzió keretein. Az elemzés mintegy száz év térképészeti kutatásairól ad alapos áttekintést a 2013-ban megjelent díjnyertes könyv, Plihal Katalin: A Tabula Hungariae... Ingolstadt, 1528: térkép és utóélete az eddigi és a jelenlegi kutatások tükrében (Bp.: OSZK ; Kossuth, 2013. 224 p. : ill., részben színes, részben térk. ; 31 cm + DVD) bemutatása részeként. A szemletanulmány mélysége és részletgazdagsága egyértelművé teszi, miért a műhelytanulmányok között mutatjuk be (A szerk.)

A 15. és 16. század fordulóján a kartográfia nagy újdonságát a regionális léptékű ország- és tartománytérképezés megindulása jelentette. Az európai ember térismeretében, tértapasztalatában és térhasználatában e térképezés eredményeképpen megalkotott ország- és tartománytérképek gyökeres változást hoztak. Minden kezdeti pontatlanságuk és torzításuk ellenére e térképek először nyújtottak az egyéni emberi biológiai-fizikai tapasztalatot meghaladó tágasságú, egyúttal szisztematikus térismeretet. Általuk egy addig nem létező, új külső ismereti eszköz jött létre, amely nagyban hozzájárult a

nemzeti léptékű közösségi tudat létrejöttéhez is, mely tudat a modern társadalmak ma is létező, alapvető sajátja.

A *Tabula Hungarie* avagy *Lazarus-Tanstetter-térkép*¹ ezen országtérképek egyik legkorábbi példája, egyúttal a korszak egyik legfigyelemreméltóbb térképi alkotása is. A mű ma ismert egyetlen példányának 1880. évi felbukkanása óta² foglalkoztatja a kutatókat, mindenekelőtt a térképészeket és térképtörténészeket. Az első szakmainak tekinthető értékelések a 20. század első évtizedében jelentek meg.³ A két világháború között már terjedelmesebb tanulmányok is

születtek,⁴ de a térkép részletekbe menő vizsgálata első nagy korszakának az 1970–80-as évek tekinthetők. Ebben a két évtizedben számos tanulmány keletkezett, sőt, egy kutatói közösség erőfeszítésének eredményeképpen egy tanulmánykötetben, mely angol nyelven is megjelent, a mű sok szempontú vizsgálatára is sor került.⁵ A Tabula Hungarie-kutatás azonban az ezt követő évtizedekben sem állt le. A kutatók közül kettőt név szerint is ki kell emelnünk. *Hrenkó Pált* és *Plihál Katalint*. Ők tekinthetők a Tabula Hungarie-kutatás vezető személyiségeinek, akik a térképpel kapcsolatos szinte minden kérdéssel és problémával foglalkoztak és azokról tanulmányok sorában foglaltak állást.

Plihál Katalin, aki e kiadványnak is szerzője, napjainkig kutatója-vizsgálja e különleges térképalkotás sajátosságait és rejtélyeit. Jelentős szerepe volt azon kutatói alapállás hangsúlyozásában – mint ezt már első tanulmánya is jól jelezte⁶ –, mely szerint a Tabula Hungarie-kutatásban alapvető a történeti szempontok és a történeti kontextus figyelembe vétele, miként az a törekvés is leginkább az ő személyéhez köthető, mely a mű lehetőség szerinti legteljesebb megismerését célozza.⁷

E legújabb kiadványa egészen különleges vállalkozás. A mű ugyanis már címében azt ígéri, hogy a történeti és történeti nézőpontot a Tabula Hungarie tartalmi és készítési körülményeire vonatkozó megállapításokkal egyenlő súllyal és arányban kezeli, mutatja be. Azt a lehetőséget kínálja fel olvasójának, ill. használójának,⁸ hogy nem csupán összegző ismereteket szerezhessen a térképről a kutatás mai állása szerint, de a Tabula Hungarie-kutatás egész történetébe is bepillanthat.

Szokatlan és izgalmas vállalkozás. Mert valóban, milyen is volt ennek a több mint száz évnek a Tabula Hungarie-kutatása, milyen eredményeket hozott, és hozott-e véglegesnek mondhatóakat? Mik voltak az egyes kutatói korszakok sajátosságai, munkamódszerei, a kutatók érdeklődését mely oldala és mely kérdései foglalkoztatták, foglalkoztatják. Végül pedig kutatástörténeti szempontból miként is jellemezhető a ma már több mint százéves *Tabula Hungarie*-kutatás.

Írásom lényegében ezekkel a kérdésekkel kíván foglalkozni: egyrészt megragadja a felkínált lehetőséget és rámutat a Tabula Hungarie-kutatás néhány markásnak tűnő sajátosságára, másrészt a kiadványt, annak formai sajátosságait vizsgálja meg azzal a céllal, vajon megfelel-e a maga elé állított kettős feladatnak, segíti-e az olvasót-kutatót a mű, a Tabula Hungarie, továbbá a Tabula Hungarie-kutatás megismerésében.

A téma, a Tabula Hungarie kutatása alapvetően három kérdés, illetve problémakör köré szerveződött. Az első keretében a kutatók megkísérelték kideríteni, ki volt, ki lehetett az a bizonyos *Lazarus secretarius*, akit a térkép címfelirata a mű szerzőjeként említ.⁹ A második magának a műnek, a ma ismert térképnek a tartalmi és formai sajátosságaival kapcsolatos. Végül a harmadik kérdéskört a szerzőség mibenléte, pontosítása jelenti: mivel és hogyan járult hozzá *Lazarus secretarius* a ma ismert térképmű létrejöttéhez. *Lazarus secretarius* személyét keresve a Tabula Hungarie-kutatás alapvetően négy korabeli dokumentum adataira támaszkodik, illetve azokból indul ki:

- a térkép már említett címfeliratának adataira,¹⁰
- *Jacob Ziegler* (1470/1–1549) humanista tudós 1529. április 6-i levelének¹¹ egyik részletére („*Lázár, a munka jeles szerzője*”), valamint
- *Wolfgang Lazius* (1512–1564) Magyarország-térképére, illetve e térkép latin és német nyelvű kiadásában található ajánlások vonatkozó részleteire („*egy bizonyos magyar származású Lázár*”, „*egy magyar deáknak, Lázárnak*”).¹²

A kutatástörténet mintegy száz éve során több javaslat is született *Lazarus secretarius* személyére vonatkozóan. Akik a címfelirat adataiból indultak ki, azok *Bakócz Tamás* érsek környezetében keresve egyházi, papi funkciót betöltő személyekben vélték megtalálni Lazarust. Az egyik szerint egy bizonyos *Lazarus Rozetus* székesfehérvári káptalani javadalmassal lenne azonos, egy másik álláspont szerint viszont *Rozen Mihály* egyetemet végzett pap volna a kutatás által keresett személy. *Ernst Bernleithner*

(1903–1978) osztrák kutató korabeli forrásban, a bécsi egyetemi anyakönyvben talált bejegyzés alapján egy székesfehérvári származású Lázárban, *Lazarus de Stuelweissenburg*-ban vélte megtalálni Lazarusunkat, aki 1512-ben a bécsi egyetemre járt, és *Georg Tanstetter* tanítványa is volt.¹³ Plihál Katalin viszont – a fenti három személy melletti érveket nem tartva kellően megalapozottnak – a Wolfgang Lazius-i, Lazarus képzettségére, iskolázottságára vonatkozó („*deák*”) adatból kiindulva és legújabb levéltári kutatásaira támaszkodva úgy véli, hogy Lazarus egy bizonyos *Tinódy Lázár* nevű „királyi emberrel” lenne azonos. Ezt írja: „*jelenleg ő az egyetlen olyan személy, aki a korabeli forrásokban szereplő adatoknak a legteljesebben megfelel.*”¹⁴ Szerzőnk a kiadványban külön részt szánt ezen javaslat bemutatásának, mely nem csupán a Tabula Hungarie-kutatás legfrissebb fejezetének tekinthető, de szakítás is a korábbi kutatók többségének megközelítésével, akik vagy abból indultak ki, hogy Lazarus csakis magasan képzett, azaz egyetemi végzettségű személy lehet, vagy abból a címfelirati adatból, mely szerint Lazarus Bakócz érsek „titkára” volt, így csakis az érsek környezetében lehet és kell keresnünk.¹⁵

A kiadvány Lazarus személye, illetve neve mellett külön fejezetekben és részletesen tárgyalja a Lazarus származására, anyanyelvére, iskolázottságára, foglalkozására és lehetséges „munkahelyére”¹⁶ vonatkozó, a kutatástörténetben felmerült javaslatokat.

A kutatás másik két, már említett kérdése – a térkép tartalmi-formai sajátosságai, illetve Lazarus szerepe e jellemzők megalkotásában – egymással is szorosan összekapcsolt természetű, így a tanulmányok többsége a két kérdéskörrel egyaránt foglalkozott.

Ráadásul e két kérdéskör vagy problématerület a Tabula Hungarie-nak alapvetően két olyan tartalmi, de egyúttal formai sajátosságához kötöttek, amelyek egymással szoros belső viszonyban is állnak.

Melyek ezek a sajátosságok? A térkép keretében égtájfeliratok láthatóak, melyek megadni látszanak a térkép tartalmának térbeli helyzetét, s így a nézés-szemlélés irányát is. A térkép

topogeográfiája azonban önmagában is jól láthatóan egységes, a ma ismert, valódi téri viszonyokkal jól egybevágó, szisztematikus szerkezetet mutat, amely azonban a keretfeliratoktól eltérő tájolási irányt, irányokat jelöl ki, amely a térkép negyvenöt fokos, az óramutató járásának megfelelő irányú elforgatásával felismerhetővé válik. A térképet tehát feltűnő, jól azonosítható tartalmi, egyúttal formai ellentmondás jellemzi. Röviden: a keret feliratai nem a tartalom tényleges tájolását tükrözik.

Hogyan oldható fel, hogyan magyarázható ez az ellentmondás? – tették fel a kérdést szinte már a kezdetekkor a Tabula Hungarie kutatói. A válaszkísérletek pedig, miként azt a kutatástörténet egésze szemlélteti, a műnek és készítési körülményeinek egészére kiható vizsgálatokat követeltek, egyúttal azonban egymástól eltérő eredményeket hoztak.

A magyarázatok egyik csoportja a megoldást az eredeti lazarusi kézirat és a kész, ma ismert mű szétválasztásában látja. Így az egyik értelmezés szerint a keretben olvasható égtájfeliratok a készítés legutolsó fázisában, a nyomódúcok készítésekor kerültek, mintegy utólag és tévedésből vagy gondatlanságból a térképre.¹⁷ Egy másik álláspont szerint viszont a térképi tartalom elrendezése és a keretben szereplő jelölés szerinti tájolás összhangban van egymással: A „*Duna folyásiránya egyszerűen olyan irányú, mint minden korabeli Lázár előtti és a Lázár utáni térképen! A kartográfusok-kozmoográfusok nagyjából 1450-től 1700-ig úgy vélték, nyilván megfelelő mérések hiányában, hogy a Duna magyarországi szakasza ÉNy-DK-i futású, és ezt az összeurópai tudós nézetet Lázár és munkatársai is átvették...*”.

E magyarázat szerint a tájolás modelljei a korptolemaioszi eredetű térképei voltak, és a Tabula Hungarie készítői egyszerűen átvették, követni kívánták a Dunának e modell szerinti folyásirányát, s így a térkép nagyszerkezete ennek megfelelő, ma ismert elrendezést kapott.¹⁸ De volt – és ma is van – olyan szakmai álláspont, mely a nagy kiterjedésű területek térképei szerkesztésének modern elveit követve vetülethasználatot tételez, mely szerint bizonyos vetülettípus választása a

Tabula Hungarie ellentmondásosnak tűnő kereti tájolását és a tartalom egységes rendjét egyaránt magyarázni képes.¹⁹

A tájolás problémája mellett az eredeti lazarusi kézirat tartalmának és lehetséges szerkezetének vizsgálata is számos eltérő magyarázatot hozott.²⁰ A kiadványban Plihál Katalin a kutatói vélemények közreadása és értékelése mellett saját legfrissebb álláspontját is részletesen ismerteti. A kor földrajzi koordinátaadatainak értékelésére, továbbá saját rekonstrukciójára alapozva szerzőnk úgy véli, hogy az eredeti kézirat egy átlóján álló négyzetbe rendezte az egységes szerkezetű, északi tájolású térképi tartalmat. Ezen sarkain álló, négyzet alakú lazarusi eredetit a nyomtatott változat készítésekor Georg Tanstetter forgatta el, mivel Tanstetter a tartalmat álló téglalap alakú papíron kívánta kinyomtatni. Emellett a címfeliratot és a címet a kereten belül kívánta elhelyezni, továbbá a mohácsi csata ábrájának is helyet akart szorítani, ezért az eredeti kézirat szerkezetét némileg átalakította. Azonban ezek a változtatások, szerzőnk szerint, az eredeti kézirat egységes szerkezetén csupán kis mértékben módosítottak.²¹

A térkép tartalmi gazdagságát és meglepő metrikus pontosságát tapasztalva a kutatók többsége megkísérelte kideríteni e gazdagság és pontosság forrásait is. A többségében térképész és geodéta képzettségű szakemberek számára kézenfekvő volt a pontosság és részletgazdagság forrását a terepi felméréseknek és a helymeghatározásoknak a lehetőségében keresni. Magyarázataikban a terepi felmérés mikéntjét, a csillagászati helymeghatározás kérdését, annak részletességét, a szükséges mérőműszerek meglétét vagy hiányát állították a középpontba. Bár a válaszok köre a felmérés és a térképszerkesztés részleteit illetően széles skálán mozog, a szerzők többsége úgy véli, hogy a térképet valamifajta terepi felmérés alapozhatta meg. Ezen belül is elsősorban utamenti felmérést valószínűsítene, viszont igen eltérők a vélemények abban a kérdésben, hogy milyen részletességű volt a felmérés, az ország mely részeit érintette, használt-e a felmérő (vagy felmérők) műszereket, és ha igen, miféleképpen. Történt-e továbbá földrajzi helymeghatározás, s

ha igen, milyen módon és miféle eszközökkel? Ebben a kérdéskörben is megfigyelhető azonban, hogy a kutatók többsége a történeti, szakmatörténeti vonatkozásokat csupán az általánosság szintjén érintette. Két kutató, *Fleck Alajos* és *Plihál Katalin* azonban külön említendő, mint akik számára kellően világos volt, hogy a kérdésre adandó helyes válaszhoz a korszak felméréstörténetének behatóbb ismerete szükséges. Annál meglepőbb, hogy éppen az általuk képviselt álláspont, illetve magyarázat áll eredményeiben a legtávolabb egymástól.

Fleck Alajos a 15–16. század felmérési gyakorlatát áttanulmányozva arra a következtetésre jutott, hogy „a Lázárról elnevezett térkép kartográfiai alkotás. Helyszíni mérés nélkül jött létre. [...] A térképi megjelenítéséhez szükséges adatokat feljegyzések, határleírások, de leginkább itineráriumok alapján Lázár secretarius gyűjtötte össze („congesta”). Az adathalmazt Tanstetter szerkesztette térképpé („revisa”), [...] azt feltételezni, hogy Lázár netán földrajzi helymeghatározást, előmetszéseket, [...] terepi irányméréseket, [...] sokszögelést [...] végzett, naivitás”.²² A „térkép alapját korábbi térképek és vázlatos felmérési lapok képezhették, melyek [...] összedolgozásával állott elő a végleges térképmű, talán csak egyynyári munkával.”²³ A „Lázár-térkép összeállításához földrajzi szélességméréseket sem végeztek, vagy ha igen, nem vették figyelembe őket.”²⁴

Fleck tehát szakmai tapasztalataira és szakmatörténeti ismereteire építve nemcsak hogy elveti a tényleges felmérés lehetőségét, de Lazarus secretarius szerepét is a térképszerkesztés anyagának pusztá összegyűjtésére korlátozza.

Plihál Katalin viszont – ugyancsak a felméréstörténeti ismeretekre támaszkodva – Lázár terepi felmérő munkája mellett foglal állást. A kiadvány legterjedelmesebb, központi részét alkotó fejezetében járja körül a felmérés és térképszerkesztés problémakörét, s ennek részeként kitér a kor felmérési módszereinek és eszközeinek bemutatására is. Vizsgálatai eredményeképpen pedig arra az álláspontra jut, hogy Lázár részletes felmérésekre alapozta térképét: a „16. században használt korográfiai térké-

pek szerkesztésére vonatkozó javaslatok szerint egyedül a polárkoordináta-módszerrel²⁵ (vagy annak kombinálásával) lehetett olyan térképet szerkeszteni”,²⁶ amely a Tabula Hungarie tartalmi gazdagságát biztosíthatta. „Térképezésének alapja egy derékszögű koordinátahálózat volt, ez számára a méretarány szerinti térképezést is lehetővé tette.”²⁷

Szerzőnk kiterjedt vizsgálat alá vette a térkép tartalmát, mely alapján, több korábbi állásponttal egybehangzóan, úgy véli, hogy „...a lázári kézirat gerincét a középkori Magyarország úthálózata képezhette”.²⁸ Több kutatóhoz hasonlóan javaslatot tesz a felmérés során használt eszközökre is. „A polárkoordináta-módszerrel történő térképezéshez félkörös iránytűs tárcsára is szüksége volt Lázárnak [...], nem minden település helyét kellett méréssel rögzíteni, elegendő volt néhány helység helyének pontos ismerete ahhoz, hogy a többi már – több-kevesebb pontossággal – el lehessen helyezni”. [...] Saját „napórát is vihetett magával, és azt nemcsak a csillagászati észak helyes megállapításához használhatta, de segítségével megismerhette egy-egy helység földrajzi szélesség is”.²⁹

Szerzőnk a kutatástörténetben először veti föl annak a lehetőségét, hogy „falsíkokra elhelyezett napórák megbízható adatokat szolgáltathattak Lázár számára egy-egy település, vár, monostor stb. földrajzi szélességéről.”³⁰ Majd ekként vélekedik: „A polárkoordináta-módszerrel történő áttekintő térképezés, azaz Lázár eredeti kéziratának elkészítése bizonyítva több évig eltarthatott. Mi mégis azt tételezzük fel, hogy ilyen részletességű térkép megrajzolására, mint amilyet ő készített Magyarországról, öt év is elegendő lehetett”.³¹

Meglepő, miként születhetett két egymással szinte minden részletében szembenálló álláspontot képviselő magyarázat ugyanazon szakmai elvekből kiindulva és hasonló szakmatörténeti ismeretekre támaszkodva?

A Lazarus személyére és a térkép tartalmi problémáira vonatkozó sokféle magyarázatból kirajzolódni látszik a Tabula Hungarie kutatástörténetében tapasztalható néhány főbb jellemző.

A legfőbb, legfeltűnőbb sajátosság talán, amely

szinte a teljes kutatástörténetre érvényesnek mondható, a kutatás tárgyának, a Tabula Hungariának tudatos történeti keretben való értelmezésének a felszínessége, több kutató esetében szinte teljes mellőzése. A felszínesség leginkább abban érhető tetten, hogy bár a kutatók elképzeléseik megerősítéséhez korabeli forrásokat kerestek, a források adatait azonban modern, 20. századi fogalmak keretébe illesztve értelmezték.

Lássunk egy példát. „... Két biztos forrásközlőnk van, akiknek adataiban nem kételkedhetünk, és akik a további kutatásokhoz alapot nyújtanak. Ezek: Jacobus Ziegler mathematicus, Lázár deák egykori beosztott mérnöke, valamint Wolfgang Lazius, a neves osztrák kartográfus”.³²

Több kifejezés is árulkodó. Nem csupán a „beosztott mérnök”, ill. a „kartográfus” kifejezés, amelyek olyan foglalkozásokat tételeznek, amelyek a 16. század elején még nem léteztek, de a „biztos” forrásközlő és a „nem kételkedhetünk” kifejezések is mutatják, hogy az idézet írója nincs tisztában azzal, hogy több évszázados szövegek – esetünkben a Tabula Hungarie címfeliratának, illetve a Lazius-térkép ajánlásának – a lehetőség szerinti hű értelmezése a szöveg keletkezéstörténetének és a keletkezés kontextusának a lehető legrészletesebb ismeretét feltételezi. A korabeli latin és német nyelvhasználatról, írásmódtól, azok általános és helyi sajátosságaitól, a szövegeknek a tágabb dokumentumbeli szerepén és szövegeink esetében a korszak térkép- és nyomatkészítésének részletein át egészen a kor átfogóbb fogalmainak és szemléletének a megismeréséig és megértéséig. Röviden szólva, nincs tisztában a történeti tárgyú kutatás alapvető szempontjaival és feladataival. A „biztos” és a „nem kételkedhetünk” kifejezések olyan retorikai fogások, amelyek épp azon bizonytalanságot hivatottak, bizonyára még csak nem is tudatosan leplezni, amely a kevés forrásra való támaszkodás eleve magában hordoz.

Egy másik jellemző kutatói gyakorlat az, amikor a kutató kritika nélkül vesz át korábbi tanulmányokból kijelentéseket, és azokat saját adataival kapcsolja össze, egészíti ki. Így alakulnak ki a kutatás azon „tényei”, amelyek valójában nem

ellenőrzött hipotézisek láncolatai csupán. Lásunk erre is példát. „*Lazarus (Rosetus), a magyar kartográfia atyja, [...] 1510-ben Bakócz Tamás érsek és kardinális káplánja, [...] 1512. év nyári szemeszterében a bécsi egyetemen tanult, miként azt az anyakönyvi bejegyzés tanúsítja. [...] Ekkor [1514-ben] Jacob Ziegler ösztönzésére egy Magyarország-térképet készített. Azt követően Bakócz Tamás mellett titkárként tevékenykedett Esztergomban*”.³³ Az idézet szerzője egy korábbi tanulmány állítását, mely szerint létezett egy bizonyos Lazarus Rosetus nevű személy, aki Bakócz káplánja volt 1510-ben, továbbá a térkép címében szereplő titkári pozícióra vonatkozót egyszerűen egymás mellé helyezte azok mindenfajta ellenőrzése nélkül. A módszer eredményeképpen a tüzetesen nem vizsgált feltevések felhalmozódnak, ami minden későbbi kutató munkáját csak nehezítette.

Az idézet egy másik igen gyakori, sőt, a *Tabula Hungarie*-kutatásnak egyik általános hibája, hogy az idézet írója a kevés alapforrások egyikének, a Ziegler-levélnek egyik kulcsmondatát, ill. a mondat lényegi részét saját hipotéziséhez igazítja, mely szerint a térkép készítésének kezdeményezője a humanista tudós, Ziegler lett volna. „*Jacob Ziegler ösztönzésére*” – írja, jöllehet a levél vonatkozó részében a „*rationem hanc super Ungaria componenda inibamus*” kifejezés áll, amelynek jelen kiadványban közétett fordítása azonban egészen mást sugall Ziegler szerepéről („*ennek a Magyarországot ábrázoló térképnek az összeállítását fontolgattuk*”).³⁴

Ez a példa, a forrás szövegének a saját elképzeléshez való, kellően nem indokolt igazítása azonban nem csupán egy általános kutatói magatartást mutat, de egy még alapvetőbb problémára is rávilágít, amely – mondhatjuk – a kutatástörténet egészére máig hatóan érvényes: nevezetesen az alapvető források, amelyek döntően latin nyelvű szövegek, gondos, több szempontot is figyelembe vevő értékelésének, kritikai változatának vagy kiadásának a hiányára.

Így például a térkép latin címének több fordítása is született a kutatástörténet során, de olyan tanulmány nem, amely e forrás fordításait mind nyelvi, mind szakmai és történeti szempontok

figyelembe vételével összevetette, kritikailag értékelte volna. Még szerzőnk, Plihál Katalin tanulmányaiban is, aki a források fontosságát hangsúlyozva lépett a *Tabula Hungarie*-kutatás színpadára, két – igaz, csak apróbb részletekben eltérő – változatával találkozunk.³⁵

A kevés alapforrás lehető leggondosabb vizsgálatának, értelmezésének, az értelmezések esetleges korlátainak a számba vétele, az értelmezéseknek és e korlátoknak a kutatói közösség számára világossá tétele úgy tűnik tehát, máig várat magára, jöllehet ezen források képezik az alapot, a kiindulópontot a térkép kutatásának minden területén.³⁶ A források kulcskifejezéseinek eltérő értelmezése pedig jelentős mértékben járult hozzá az egymástól eltérő álláspontok megfogalmazásához: legyen az akár Lázár kilétét érintő, akár az az alapvető kérdés, miként és kinek az alkotásaként készült az eredeti kézirat vagy ma ismert változata, a *Tabula Hungarie*.

Az írásokat, tanulmányokat olvasva a kutatói magatartásnak is több változatával találkozunk. Az egyik véglet az érzelmektől fűtött, kreatív forráskezelés, amely nem riad vissza a forrásokat figyelembe nem vevő történetmeséléstől sem. Ezen romantikusnak nevezhető alapállás leginkább *Bendefy László* (1904–1977) írásait jellemzik, akinek forrásokkal alá nem támasztott „állításait” azonban máig magával hordozza a *Tabula Hungarie*-kutatás.³⁷ Esetenként azonban mások írásaiban is felismerhető ez a kutatói alapállás. A források laza kezelésének, a modern szakmai fogalmak és ismeretek reflektálatlan használatának, továbbá a történeti háttér felszínes ismeretének jellemző példaként *Bede István* egyébként sok tekintetben igen értékes írása említhető, melyben a szerző szinte regényszerű történetet kreál annak bemutatására, hogy az általa „*névtelen térképkészítőnek*” elgondolt Lázár térképe hogyan készülhetett és jelenhetett meg.

Lássuk a „rekonstrukció” egy jellemző részletét, amelyet szerzőnk az ismert történelmi tényekre alapozottnak tekintett. „*Lehet, hogy az elkészült térképpel Lázár jelentkezett valamely térképkiadónál is, azonban nem valószínű, hogy megbíztak egy névtelen térképkészítő vázlatában. Ekkor szólhatott közbe a 'nagy' történelem. Magyar-*

országot közvetlenül fenyegette a török, saját erejéből nem volt képes feltartóztatni. Bakócz Tamás bíboros azzal a kinyilvánított szándékkal és királyi megbízatással ment Rómába a lateráni zsinatra, hogy a pápát nemzetközi katonai összefogás számára nyerje meg. Hazánk ezzel sokféle idegen hadsereg felvonulási területévé vált volna, ezek irányításához, elhelyezéséhez feltétlenül hasznos lett volna egy részletes térkép. Bakócz megtudhatta, hogy egy Lázár nevű ember készített ilyent (vagy Lázár tudhatta meg, hogy Bakócz mit keres), azonban kétség merülhetett fel, hogy az ismeretlen térképész műve jó-e. Biztosat csak az jelenthetett, ha a térképet elismert tudós ellenőrzi a helyszínen. Bakócz tehát – miután pápává sajnos nem választották, de pápai megbízást kapott a nemzetközi keresztes hadak szervezésére – felkérhette az ellenőrzésre, Landavust (Zieglert).³⁸

A tanulmányok többségében általános vonásként említhető a forrásokra utalás részlegessége, pongyolasága. A szerzők – és a közreadó folyóiratok – beérik a pontos, oldalszámot is megadó hivatkozások nélküli pusztta műjegyzék közlésével, ami a kutatói közösség számára mind az adatok ellenőrzését, mind a szerzői állítások rekonstrukcióját nehezíti. Bár e gyakorlat a korábbi évtizedek írásaira érvényes elsősorban, de a 2000. év utáni írások esetében is előfordul még.³⁹

A korai írások egy további jellemző vonása az érzelmi elfogultság, esetenként túlfűtöttség. Ez a vonás a Trianon utáni országban, a két világháború között megjelent cikkek egész hangvételében azonnal szembetűnik. *Okolicsányiné Harmos Eleonóra* írása ekként kezdődik: „Amikor a sokat szenvedett Magyarország életének legrettenetesebb éveit élte: három részre szaggatva, egyrészt idegen zsarnokoktól, másrészt töröktől sanyargattatva küzdött fennmaradásáért, akkor az élet-halál küzdelem közepette nagy fontosságú kulturális alkotás látott napvilágot bizonyítékaul annak, hogy a magyarság, bár állandóan karddal kezében küzdött a saját és egész Európa békéjéért, kulturális alkotásokra is képes volt s ebben a tekintetben nem állt a művelt nyugati államok mögött.”⁴⁰

Cholnoky Jenő, a kiváló földrajztudós, a Földrajzi Társaság 1943. évi közgyűlésén elmondott elnöki beszédében a fényes mátyási idők nagyságának keretébe ágyazva mutatja be a Lázár-Tanstetter-térképet és a rá vonatkozó szakmai álláspontját. Egy rövid idézet a beszédből: „Nem tudtam sokáig elképzelni, hogy hol vette Lázár diák ezt az alapos tudást! Hol tanulta ezt a csillagászati módszert, amelyet akkor még a nyugati országokban sem igen alkalmaztak, mert egyik ország térképe sem vetekekedhet Lázár diák csodálatos térképével!”⁴¹

Az idézet az elnöki beszéd érzelmekkel telített retorikai hevületét kevéssé tudja visszaadni, de a *Tabula Hungariae*-kutatók többségének máig érvényes felfogását, alapállását jól érzékelteti. A „nem tudtam sokáig elképzelni” gondolata a kutatók többségének az alapszemléletét is tükrözi, mivel kellően mély történelmi, kultúrtörténeti és szakmatörténeti ismeretek hiányában a Lázár-Tanstetter-térkép azon egyébként valós sajátossága, hogy korának metrikus értelemben egyik legpontosabb országtérképe, a döntően térképészek, geodéták, térinformatikusok köréből verbuválódott kutatók számára meglepetést jelentett. A magyar térképészet részben a későbbi, 18–20. századi fejleményeknek is köszönhetően, soha sem tudta teljesen „ledolgozni” a török idők okozta szakmai lemaradását, ezért nagy, nemzetközi értelemben is kimagasló teljesítményekben szegényesebb a honi szakma története. Erre az objektív helyzetre vonatkozó ismeretből kiindulva nehezen felfogható anomáliának tűnt a *Tabula Hungariae* kiválósága, főleg az, hogy a mű címfeliratának és más korabeli forrásokban idegen közreműködő tanúsága szerint magyar ember készítette, készíthette. Ez az örömteli meglepetés a Lázár-térkép kutatásának máig az egyik, noha már csak a háttérben meghúzódó energiaforrása.

A magyar térképészítés történetét alapjaiban megrázó kora újkori történések más megvilágításba kerülhetnek, ha sikerül a térképnek és készítésének titkait, rejtélyeit megfejteni. A kutatástörténetnek ez a – mondhatjuk mélyszerkezetében meghúzódó, egyébként teljesen legitimnek tekinthető – érzése azonban a kutatási folyamatba is beszívárgott.⁴²

A tudományos kutatás általános és természetes eleme a kutatók érzelmi elköteleződése, melynek további fontos eleme a szakmai problémák megoldásában elért személyes siker, az arra való törekvés, és nem utolsósorban egy-egy adott tudományos probléma megoldásában az elsőség elérése. A *Tabula Hungarie* több olyan vonással, sőt, rejtéllyel bír, amelynek felfejtőjét, megoldóját a kutatói közösség általános elismerése jutalmazhatja. Érthető tehát, hogy a térkép bármely részkérdésének a megoldása erős érzelmi energiaforrása a kutatásnak. Legmeglepőbb példaként kiadványunk szerzőjének, Plihál Katalinnak a Lázár személyére vonatkozó, már fentebb említett legújabb kutatási eredménye említhető. Szerzőnk külön fejezetet szánt Tinódy Lázár személyének és azon véleménye bemutatásának, miért Tinódy lenne az a személy, aki a korabeli források adatainak a „*legteljesebben megfelel*”. A nem túl terjedelmes fejezetben azonban szerzőnk eltér az egyébként általa is elfogadott és máshol követett standard kutatói eljárástól. Nem közli az eredeti latin forrásokat, olyan állítást tesz, amely a magyar nyelven közreadott forrásokban nem található, s a fejezet más állításai sem tűnnek kellően megalapozottnak.⁴³

Az ismertetés írója nem tud másra gondolni, hogy szerzőnk az itt említett személyes kutatói törekvés, a titokzatos „Lazarus secretarius” személye megtalálásának, azonosításának a hite, valamilyen heuréka-érzés gátolta e fejezetben a körültekintőbb forráskezelésben.

A tanulmányok további általános sajátosságaként említhető az a gyakorlat, mely a korábbi, egy-egy problémát tárgyaló tanulmányok adataira, állításaira, érvelésére vagy épp rekonstrukciójára vagy egyáltalán nem reagál, azt nem értékeli, vagy ha igen, akkor az megreked az általánosság vagy a puszta említés szintjén, s ha mégis reagálna, akkor sem mutat rá a korábbi álláspontok, magyarázatok gyenge pontjaira.⁴⁴ A szerzők ezen eljárásának az a következménye, hogy a részkérdések többségében, mint a fenti példákban is láthattuk, az álláspontok és a magyarázatok ütköztetésére nem kerül sor: a szerzők akár évtizedeken át „elbeszélnek” egymás mellett.⁴⁵ A kutatástörténet így a vélemény-

nyek pusztja felhalmozódásához lesz hasonlatos. Nehéz eldönteni, hogy a problémákra adott oly sokféle magyarázat a problémák objektív, nehezen felfejthető sajátosságának a következménye, vagy az adatkezelés sajátosságaiból, a kutatók módszertani szempontjaiból, esetleg épp a kellő mélységű történeti ismeretek hiányából fakad.

A *Tabula Hungarie* kutatástörténete egészét áttekintve az a benyomás alakul ki, hogy a tudományos kutatásnak kettős rekonstrukciós eljárás módját, gyakorlatát csak részlegesen valósította, valósítja meg a kötet. A problémák megoldásához szükséges tartalmi rekonstrukciókra törekedve a kutatók többsége elhanyagolta álláspontjának későbbi rekonstrukcióját lehetővé tevő formai követelményeknek a lehetőség szerinti legpontosabb közzétételét, miként sok esetben a tartalmi kérdésekre vonatkozó álláspontjának részletekbe menő bemutatását is. Míg a természettudományokban a kísérleti helyzetek paramétereinek és az elméleti, gyakran matematikai eszköztárának a pontos bemutatása, közreadása a tanulmányok elengedhetetlen részét képezik, a történeti vonatkozású problémák esetében – mint amilyen a *Tabula Hungarie*-kutatás is, az adatok forrásának közzététele – a megoldási módok részletes bemutatása, a korábbi megoldási kísérletek alapos értékelése, mindezek pontos hivatkozásokkal történő dokumentálása elengedhetetlen feltétele a kutatás eredményességének, hiszen a kutatói közösség csak ezekre támaszkodva szűrheti ki a téves magyarázatokat, térhet le meddőnek bizonyult utakról, juthat tartós eredményekre.

Áttérve a tartalmi kérdésekről és a kutatástörténetről magának a kiadványnak a formai-szerkezeti és szerkesztési sajátosságaira, a recenzens meglepődött, hogy a szép kivitelű, reprezentatív kiadványnak sem szakmai lektora, sem szerkesztője nem volt.⁴⁶ Ez annál is sajnálatosabb, mivel egy ilyen tartalmában rendkívül gazdag és korszakosnak tekinthető mű esetében a kiadvány formai kérdéseiben a szerkesztői munka több olyan részletkérdésben hatékony támogatást adhatott volna, amely a kiadvány jobbítását segítette volna: a mű formai és tartalmi arányainak

kérdésében, a jegyzetapparátus, az irodalomjegyzék, a helyesírási pontatlanságok vagy épp a külső, internetes hivatkozások kérdésében egyaránt.⁴⁷ A mű végleges tartalmának kialakításában és egyes tartalmi elemeinek pontosításában pedig a lektori figyelem vált volna javára.⁴⁸

Mégis, ha a kiadvány egészét tekintjük, egy koncepcionális problémát is meg kell említenünk. A kiadványt áttanulmányozva kérdésesnek tűnik a kettős, könyv–DVD megosztás alkalmazása. Az olvasó számára ugyanis már pár fejezet után világossá válik, hogy a DVD-anyag használata nélkül sem a tartalom, sem a szerzői okfejtés nem követhető. Ezért kérdéses, milyen funkciót is szántak a kiadvány egészén belül a könyvnek valójában. Jelenlegi formájában ugyanis csupán a DVD-változat kivonatának tekinthető. Ha jól értjük a szándékot, a könyvváltozat ismeretterjesztő változatként szolgál, míg a DVD-változat szólna a tartalom mélyebb megismerését igénylőkhöz. E két cél azonban oly mértékben követel eltérő tartalmi és formai megoldásokat, hogy ha ez volt a cél, akkor a könyvváltozat egész szerkezetét és részben tartalmát is az ismeretterjesztési célhoz kellett volna igazítani.⁴⁹

Milyen összkép alakul ki a mű olvasójában a Tabula Hungarie-kutatás mintegy száz évéről?

Miként a fenti vázlatos ismertetésből is látható, a kutatók a térképkészítés- és kiadástörténetének részkérdéseiben számos és sokféle álláspontot fogalmaztak meg, és úgy tűnik, a kérdések többségében nem alakult ki a kutatói közösség által elfogadott, vagy akár véglegesnek mondható értelmezés, illetve magyarázat. Így továbbra is nyitottnak tűnik a Lázár személyét illető kérdésre adandó válasz, a térkép szerkezeti rejtélyének problémája, mint ahogy az eredeti kézirat létrejötte és mibenléte sem tekinthető lezárt, megoldott problémának. Ugyanakkor jól látható előrelépés történt a szakmai pontosság, az ismeretek közreadásának formai kérdései területén, miként – döntően Plihál Katalin kutatásainak köszönhetően – a térkép és későbbi másolatai tartalmi kapcsolatainak feltárása terén, mint ahogy az új, térinformatikai módszerek alkalmazása is jelentős fejleménynek tekinthető. A kiadvány

pedig minden formai, tartalmi és szerkesztési pontatlanság ellenére, bizonyosan mérföldkönek tekinthető: nem csupán a szerző mintegy negyedszázados kutatói tevékenységének teljességre törekvő, s így imponáló mennyiségű ismeretet tartalmazó összefoglalása, de azzal, hogy e különleges értékű térképmű megértését érintő tanulmányok döntő többségét tartalmazza, a Tabula Hungarie-kutatók következő generációi bizonyosan megkerülhetetlen műként fogják használni.

Jegyzetek

1. A kiadvány címében a helyes latinságú *Hungariae* szó szerepel. Mivel azonban az eredeti mű, azaz a térkép címfeliratában, valószínűleg metszői tévedés eredményeképpen a *Hungarie* alak szerepel, a kartobibliográfiai pontosság okán ez utóbbi, hibás formát használok. Bár a címfelirat tanúsága szerint a mű alkotójának Bakócz Tamás „titkára”, *Lazarus secretarius* tekinthető, Georg Tanstetter bécsi humanista tudós volt az, aki *Lazarus secretarius* művét a ma ismert formában megalkotta, így a mű szerzőjének mind a lazarusi, mind a Lazarus-Tanstetter-i értelmezés, ill. megnevezés egyaránt elfogadható, a vizsgálati szemponttól függően mindkettő használható.
2. Gróf Apponyi Sándor 1880. május 23-án mutatta be Budapesten a *Tabula Hungariet* a szélesebb nyilvánosságnak.
3. Oberhummer, Eugen – Wieser, Karl von: *Wolfgang Lazius's Karten der österreichischen Lande und des Königreichs Ungarn aus der Jahren 1545-1563*. Innsbruck, 1906. 37–39. p.; Penck, Albrecht: *Wolfgang Lazius' Karten von Österreich und Ungarn = Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*, 1907. 82–85. p.
4. Okolicsányiné Harmos Eleonóra: Magyarország térképe 1528-ból = *Térképszerűi Közlöny*, 1. köt. 3. füz. 1931 (3) 165–171. p. + mell. (1–16. p.); Cholnoky Jenő: Elnöki megnyitó a Magyar Földrajzi Társaság 1943. április 29-én tartott rendes közgyűlésén = *Földrajzi Közlemények*, 1943. 91–100. p.
5. Stegena Lajos (szerk.): *A magyar térképészet kezdetei*. Bp. 1976.; Stegena, Lajos (ed.): *The first Hungarian mapmaker and his work*. Bp. 1982.
6. Plihál Katalin: A Magyarországot ábrázoló első ismert részletes térkép készítője a források tükrében = *Geodézia és Kartográfia*, 1990. 3. 217–221. p.
7. Szerzőnk e törekvése kiterjed a készítés történelmi körülmé-

- nyeinek bemutatásától a szakmatörténeti háttér feltárásán át a nyomtatási technológia sajátosságainak, továbbá a térkép későbbi időszakok térképműveire tett hatásának számba vételéig. A *Tabula Hungariae*-kutatásban e történész-szemléletű alapállásnak ő a fő képviselője.
8. A *Tabula Hungariae ... Ingolstadt, 1528 térkép és utóélete ...* c. kiadvány valójában kettős: a könyv mellett a DVD-változat is részét, sőt fontosabb részét képezi.
 9. A „*per Lazarum quondam Thomae Strigonien. Cardin. Secretariū virū exptz congesta...*” a mű 164. oldalán közreadott fordításban: „*Lázár, a néhai Tamás esztergomi érsek titkára, hozzáértő férfiú által összeállítva*”.
 10. Ld. 9. jegyz.
 11. Ziegler Georg Tanstetterhez írt levele; a levél latin eredetijét, vonatkozó részletének magyar fordítását és a forrásadatokat ld. a *Tabula Hungariae ... Adattár – Források*, 167. p.
 12. Az idézetek eredetijét és magyar fordítását ld. a *Tabula Hungariae... Adattár – Források*, 168. és 169. oldalán.
 13. *Tabula Hungariae...* 31–33. p., 188. p., 190. p.
 14. Uo. 55. p.
 15. Uo. 54–55. p. Azonban nem előzmények nélküli elgondolás. Bede István és Lotz Gyula már korábban megfogalmazta azt az elképzelést, mely szerint Lázár nem egyetemi végzettségű, csupán az országot jól ismerő, „tapasztalt” férfiú lehetett. Sőt, Lotz a latin források értelmezése alapján Lázár tevőleges szerepét is megkérdőjelezte azt írta: „...az is kérdéses, hogy volt-e Lázárnak egyáltalán valami köze a térkép alapadatainak elkészítéséhez, az alapul szolgáló geodéziai mérések elvégzéséhez? Valószínűbb [...], hogy Lázár [...] csak összegyűjtötte és őrizte mindazokat a különböző adatokat, amelyekből a térkép összeállítható volt.” Bede I.: Lázár, a deák és térképe = *Geodézia és Kartográfia* 1987. 5. 369. p.; Lotz Gy.: A Lázár-térképről = *Geodézia és Kartográfia*, 1988. 5. 353. p.
 16. A munkahely kifejezést Plihal K. használja. (Ld. *Tabula Hungariae...* 49–53. p.)
 17. Cholnoky J.: Elnöki megnyitó = *Földrajzi Közlemények*, 1943. 99. p.
 18. Stegena L.: A Duna folyásának ábrázolása régi térképeken és a Lázár-térkép tájolása = *Geodézia és Kartográfia*, 1988. 5. 369. p.
 19. Cholnoky Jenő már 1943-ban felvetette a vetülethasználat lehetőségét. Cholnoky J.: Elnöki megnyitó = *Földrajzi Közlemények*, 1943. 97–98. p. Stegena Lajos 1982-es tanulmányában egy képzetes, területtartó kúpvetület használatát tartotta valószínűnek: „*All this indicates, that Lazarus may used some sort of imaginary (perhaps conical) projection which may have been an equal area one. We may think of the second projection of Ptolemy or perhaps of that of Stabius.*”, amit 1988-as írásában viszont már elvetett. (L. Stagen: Distortions on Lazarus's map In: *The first Hungarian mapmaker and his work*. Bp. 1982. 102., illetve Stegena L.: A Duna folyásának ábrázolása régi térképeken és a Lázár-térkép tájolása = *Geodézia és Kartográfia*, 1988. 5. 356. p. Térinformatikai szakemberek a térképkészítés modern elveiből kiindulva, továbbá a térképnek több száz helységeen alapuló georeferálását elvégezve úgy vélik, hogy a *Tabula Hungariae* Ptolemaiosz első vetületében szerkesztett térképalkotás, amelynek következtében „a Lázár-térkép vetített, georeferált változata derékszögű sarkokkal és vízszintes, ill. függőleges szélekkel jelenik meg.” (Tímár G. et al.: A Lázár-térkép és a ptolemaioszi vetület = *Geodézia és Kartográfia*, 2008. 7. 23. p.)
 20. Meglepő, de egyúttal a *Tabula Hungariae*-kutatás egészére is jellemzőnek tűnik, hogy az eredeti kéziratnak csupán a tájolására a kutatók hányféle javaslatot tettek. Az északi mellett északnyugati, déli, de északkeleti tájolásra is született javaslat. (Az északnyugati Hrenkó Pál javaslata. Ld.: Hrenkó P.: A Lázár-térkép szerkezete = *Geodézia és Kartográfia*, 1974. 5. 262. p.) A déli tájolás Török Zsolt javaslata. Ld. Török Zs.: Renaissance cartography in East-Central Europe, ca. 1450–1650. In: Woodward, D. (ed.): *The history of cartography Vol. 3 Cartography in the European Renaissance*. Chicago – London: University of Chicago Pr., 2007. 1826. p. 125. jegyz. Okolicsányiné Harnos Eleonóra szerint „Lázár deák az északkeleti tájékozást tudatosan alkalmazta.” (Magyarország térképe 1528-ból = *Térképészeti Közlöny*, 1931. 3. 167. 4. jegyz.)
 21. *Tabula Hungariae...* 59. p., 77–78. p., 90–91. p., 106–109. p.
 22. Fleck A.: A szögmérés kezdetei a földmérésben = *Geodézia és Kartográfia*, 2003. 5. 26. p.
 23. Fleck A.: Miről beszélnek régi idők koordinátái = *Geodézia és Kartográfia*, 1979. 6. 435. p.
 24. Uo. 436. p.
 25. „A polárkoordináta-módszerrel történő térképezésnél a térkép készítője a félkörös iránytűs tárcsa segítségével az egyes álláspontokról az irányzott hely szögértékét határozta meg. A távolságokat, azaz a polárisok hosszát lovaglással, meneteléssel vagy becsléssel állapították meg.” In: *Tabula Hungariae...* 65. p.
 26. Uo. 68. p.

27. Uo. 69. p.
28. Uo. 72. p.
29. Uo. 73. p.
30. Uo. 73. p.
31. Uo. 74. p.
32. *Tabula Hungariae...* DVD-változat, a *Tabula Hungariae* készítője c. fejezetben a Bendefy-tanulmányból (A forrás Bendefy L.: Lázár deák személye = *Geodézia és Kartográfia*, 1971. 5. 338–339. p.)
33. „LAZARUS (ROSETUS), Vater der ungarischen Kartographie, ... wurde 1510 Kaplan des Erzbischofs und Kardinals Thomas BAKÓCZ ... , studierte ab Sommersemester 1512 ... an der Universität Wien, wie die Matrikeleintragung beweist ... Hier wurde er durch Jacob ZIEGLER angeregt, eine Ungarnkarte anzufertigen (1514). Anschließend war er als Sekretär bei Kardinal Thomas BAKÓCZ in Gran-Esztergom tätig.” – Id. a *Tabula Hungariae...* DVD-változat, a *Tabula Hungariae* készítője c. fejezetben a Bernleithner-tanulmányt. (Bernleithner, E.: Der Autor der ältesten Ungarnkarte und seiner Mitarbeiter = *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 1974. 182. p.)
34. *Tabula Hungariae* ... 167. p.
35. Plihál K.: A Magyarországot ábrázoló első ismert részletes térkép készítője a források tükrében = *Geodézia és Kartográfia*, 1990. 3. 217–221. p., *Tabula Hungariae* ... 164. p.
36. Ezen alapforrásoknak a szakmai gyakorlattól eltérő átirási módja, továbbá az átirásokban fellelhető apróbb pontatlanságok már átvezetnek a kiadvány formai-szerkesztési kérdéseinek számbavételéhez, de az egyébként nem túl jelentősnek tűnő hanyagság, az átirás ellenőrzésének az elmaradása is jelzi a forráskezelés terén máig meglévő kellő mélységű tudatosság hiányát. *Tabula Hungariae* ... Adattár – Források, 164–170. p.
37. Mindez a kiadvány DVD-mellékletében jól nyomon követhető. Plihál Katalin a Bendefy-féle megalapozatlan, forrásokkal alá nem támasztott kijelentések sokaságára mutat rá.
38. Bede I.: Lázár, a deák és térképe = *Geodézia és Kartográfia*, 1987. 5. 372. p.
39. Példaként Fleck Alajos: A szögmérés kezdetei a földmérésben c. tanulmánya említhető. (*Geodézia és Kartográfia*, 2003. 5. 19–26. p.)
40. Okolicsányiné Harnos E.: Magyarország térképe 1528-ból = *Térképészeti Közlöny*, 1931. 3. 165. p.
41. Cholnoky J.: Elnöki megnyitó = *Földrajzi Közlemények*, 1943. 96. p.
42. Ennek az alapállásnak egyik nyilvánvaló jele a mű szerzőségének kérdésében is tetten érhető. A kutatók, már hagyományosan, a magyar Lázár térképének tekintik és nevezik a művet, jóllehet mindenki számára nyilvánvaló, hogy a ma ismert formáját Georg Tanstetternek köszönheti, így szakmai szempontból megfelelőbb lenne a 'Lázár-Tanstetter-térkép' elnevezés.
43. A fejezetbeli érvelés szerint Tinódy Lázár 1517. október-decemberében Perényi Imre nádortól utasítást kapott birtokviszony-rendezésre, mely feladat határleírást és terepi munkát is magába foglalt, így joggal következtethetünk Tinódy Lázár felmérői jártasságára, s ezáltal akár a *Tabula Hungarie* elkészítésére való alkalmasságára is. Azonban a fejezetben közölt források, de az ott nem közreadott további kapcsolódó iratok sem említenek birtokrendezést, így nem világos szerzőnk állításának és következtetéseinek forrása, alapja. (Az oklevelek mindegyike erőszakos cselekedetek miatti vizsgálatokra vonatkozik.) Id. *Tabula Hungariae* ... 54–55. p. Az okleveleket Id. Érszegi G.: Fejér megyére vonatkozó oklevelek a székesfehérvári keresztes konvent magán levéltárában, 1193–1542. In: *Fejér megyei történeti évkönyv* 5. Szerk. Farkas G. 1971. 253–255., 311–319. sz. oklevelek.
44. E téren is előrelépést jelent e kiadvány, melyben formailag is jól elkülönítetten találjuk meg az „eddigi kutatások eredményeit” és „a jelenlegi kutatások eredményeit”. Ez fontos előrelépésnek tekinthető, azonban több részprobléma esetében az „eddigi kutatások” tényleges értékelése vagy az összező általánosság szintjén marad, vagy a tanulmányok pusztasorsolása, pusztasorsolása, pusztasorsolása (a DVD-változatban sem értékelési bővebben, hanem eredeti formájukban közreadja őket). Példaként hozhatók a Lázár anyanyelvére, iskolázottsága, foglalkozására vonatkozó fejezetek, de a térképezésre és térképszerkesztésre vonatkozó fejezet is akár.
45. A kevés kivétel között említhetjük Lotz Gyula tanulmányát, melyben részletekbe menően értékeli Bede István tanulmányának állításait. (Lotz Gy.: A Lázár-térképről = *Geodézia és Kartográfia*, 1988. 5. 347–354. p.)
46. Legalábbis az impresszumban közreműködésükre vonatkozó információ nem található.
47. A szerkesztői figyelem kiszűrhetné volna az arányát tekintve nem túl sok, de mégis zavaró helyesírási hibát. Így például Hagymásky Bálint neve kétféle alakban is szerepel: a 11. és a 25. oldalakon Hagymásky, a 27. oldali 52. jegyzetben viszont Hagymási. Egységesíthető lett volna a szerzők életrajzi ismertetőjének elhelyezése. Mint a személyek többsége esetében, így a Perjés Gézára vonatkozó is az Adattárba kerülhetett volna, és nem a 327. jegyzetbe. De az adattári

hiányok is észlelhetők lettek volna, mint például a „királyi ember” kifejezése, melynek magyarázatát a 39. jegyzet az *Adattár – Fogalom: királyi embemél* ígéri, ott azonban nincs. Továbbá a némely adat esetében tapasztalható pontatlanság is kiküszöbölhető lett volna. (Példaként lássunk két fontos adatot, elsőként a térképen található nevek számát. A recenzens meglepődött azon, hogy a kutatástörténetben nemigen van ezen egyszerűnek tűnő kérdésben azonos adat (pl. egyaránt előfordul az 1567, a kb.1400 vagy épp a „mintegy 1300” érték). A kötetben a 120. oldalon találkozunk a bizonnyal teljesnek tekintett 1558-as számmal. Ugyanígy két különböző értéket kapunk a nyomódúcokról leezett, és így a térképnymatról hiányzó nevek számát illetően is. A könyv 120. oldalán a négy nyomódúc esetében $71 + 45 + 8 + 8$ (együttesen tehát 132) név említődik, míg a 147. oldalon összesen 133 név hiányáról van szó. A jegyzetapparátus mennyiségi aránytalanságai és az irodalomjegyzék közreadási módja a jelenlegi formájában ugyancsak megkérdőjelezhető. Minden fejezet elején, jelentős helyet foglalva el, sorjáznak a többségében ugyanazon tanulmányok listái, míg az összefoglaló végjegyzékben hiányos hivatkozási adatokkal találjuk őket. A táblázatok formája, azok szerzőnk általi értékelésének kérdése – miként a kiadvány tartalmi arányainak kérdése is – részben kiadványszerkesztői kompetenciának tekinthető.

48. A szakmai lektor felhívhatta volna szerzőnk figyelmét a könyv tartalmának néhány problémás részletére. Mindenekelőtt a kiadástörténeti (Utókor 1–2.) fejezeteknél. Kérdéses ugyanis a *Tabula Hungarie* 16. századi másolatainak a szakmai gyakorlattól eltérő ismertetése. A területen járatlanokat fél-

revezeti az a közreadási mód, mely e későbbi másolatokat – eltérve a szakmai elvektől és gyakorlattól, mely szerint azok tekinthetők egyazon mű kiadásváltozatainak, azaz állapotainak, melyek ugyanazon nyomódúcra vagy nyomólemezzel készültek – a mű későbbi kiadásaként vagy változataiként, ill. variánsokként ismerteti. A lektor a nyomdatechnikai fejezetben felhívhatta volna a szerző figyelmét azon furcsaságra is, amely az egyes 16. századi másolatok példányszáma terén tapasztalható. Jóllehet szerzőnk jól ismeri a kor térképnymtatási technológiáit, mégis, egy forrásként használt mű (Karrow, R.: *Centers of map publishing in Europe, 1472–1600*) nyomtatási darabszáma vonatkozó információit félreértve a *Tabula Hungarie* 16. századi másolatainak egykor nyomtatott példányszámára sajátos értékeket adott. Jóllehet e térképműveket ugyanazon technológiákkal (fametszés, ill. rézmetszés) sokszorosították a század első felében, közepén, ill. a végén, szerzőnk e nyomdászattörténeti fejezetben (118–134. p.) egyre növekvő példányszámmal kalkulál. 1528: 50–75 példány; 1558–59: 150–180, 1577: 250–280; 1602: 570–900 példány. A tartalom mennyiségi aránytalanságai, továbbá az igen értékes táblázatok szerzői magyarázatának túlzottan tömör jellege szintén lektori figyelmet érdemeltek volna.

49. Ebben a szakmai lektor és a kiadványszerkesztő hatékony segítséget nyújthatott volna, ami persze nem lett volna egyszerű feladat egy ilyen alapvetően szakmai, sőt, elsősorban a Lázár-térkép kutatóinak szánt mű esetében.

Beérkezett 2015. január 12.

CIVIC oldal az OSZK honlapján

Az OSZK 2014-ben csatlakozott az EU Civic Epistemologies projekthez, melynek elsődleges célja az online közösségek támogatása a digitális kulturális örökség hozzáférhetővé tételében, a társadalomtudományi kutatások területén (<http://www.civic-epistemologies.eu/>).

Elkészült és folyamatosan frissült az OSZK honlapján a Projektek menüpontban a CIVIC oldal, amely a fejlesztési programról ad tájékoztatást (<http://www.oszk.hu/civic>), és néhány magyar nyelvű tanulmánnyal és referátummal, illetve hazai és külföldi példákkal kiegészülve ad tájékoztatást a projekt célkitűzéseiről.

Az oldal folyamatosan bővül az alkalmazható szoftverek és eszközök listájával is. A CIVIC projekt olasz koordinátorai azt szeretnék elérni, hogy EU-s szintű pályázatok támogassák a jövőben ezeket a kezdeményezéseket.

(A 2015. április első napjaiban Sárospatakon megrendezésre kerülő Networkshopon két előadás is foglalkozik majd e témával.)

(Forrás: Katalist, 2015. január 22. – Moldován István tájékoztatója alapján)

Fél évszázados álom

A Széchényi Könyvtár építési tervei a józsefvárosi palotanegyedben
a huszadik század első felében

RÁCZ Ágnes

*A tanulmány rövidebb változata 2014. november 25-én az OSZK
házi ünnepségén, a Széchényi-emléknapon hangzott el.*

Írásomban egy olyan álmról lesz szó, amelyet a Magyar Nemzeti Múzeum kezdett el álmodni a huszadik század elején, és az Országos Széchényi Könyvtár volt kénytelen felébredni belőle az 1950-es években.

1. kép

*A Magyar Nemzeti Múzeum
és mögötte a Pollack Mihály
téri paloták*

Ismeretes, hogy a gyűjtemények növekedésével a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) 1846-ban elkészült épülete egyre szűkösebbé vált, és már a 19. század utolsó évtizedében napirendre került a bővítés. Sőt, már előbb is: a Magyar Nemzeti Múzeum ügyeinek felülvizsgálatára 1880-ban kiküldött országos bizottság 1881-ben közzétett jelentésében¹ rámutatott a könyvtár és más múzeumi gyűjtemények szűk elhelyezésére, és felvetette új épület szükségességét egy létrehozandó Természettudományi Múzeum számára, valamint a képtár kitelepítését a múzeumpalotából (s egyesítését az országos képtárral önálló múzeum formájában).

1896-ban, *Pulsky Ferenc* nyugalomba vonulása után került az MNM élére *Szalay Imre* (1846–1917), aki korábban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban (VKM) a tudományos és művészeti ügyosztály vezetőjeként foglalkozott a múzeum ügyeivel; múzeumigazgatóként a költségvetési gondok megoldása mellett a helyhiány problémáinak orvoslását tekintette legfőbb feladatának.

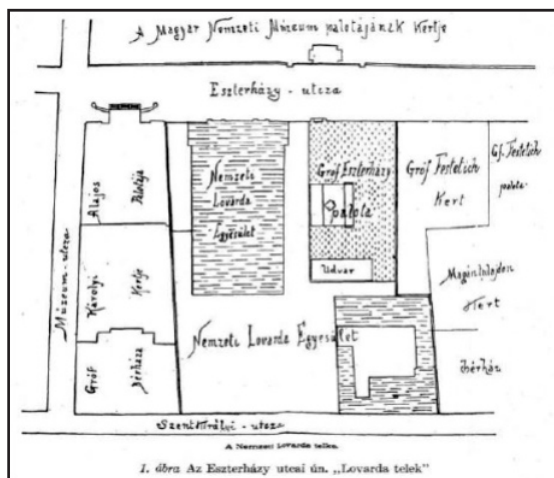
Korai múzeumbővítési elképzelések

Szalay az 1900. évi jelentésben arról írt, hogy a képviselőház – ma a Bródy Sándor u. 8. alatt álló épület, az Olasz Kulturális Intézet székháza – és a műgyetem épületeit – ma az ELTE Bölcsészkarának épületei – a Nemzeti Múzeum fogja megkapni: „noha az 1900. évi november 7-ikén tartott nemz. múzeumi tanácsülésen ismételt biztosítékot nyertünk arra nézve, hogy a mostani képviselőház és a műgyetem épületei annak idején intézetünk céljaira fognak fordíthatni, mégis oly nagyok és oly sürgősek ma már helyiség bővítés iránti szükségleteink, hogy sem az évtizedig elhúzódható várakozás, sem egy adaptált épületnek mindenkor csak félig alkalmas helyiségei ebbéli óhajításainknak ma már meg nem felelnek.”²

Az intézkedés azonban egyre később, a múzeum helyiségbővítése iránti szükségletei egyre sürgetőbbek lettek, ezek az épületek viszont az ígérek ellenére hamar lekerültek a napirendről. A *Vasárnapi Újság* az MNM Tanácsának 1901.

jún. 23-i üléséről beszámolva arról adott hírt, hogy Szalay Imre a jelenlévő *Wlassics Gyula* közoktatásügyi miniszternek javasolta, hogy a Nemzeti Lovardát és a szomszédos Esterházy-palotát a múzeum céljaira sajátítsák ki, illetve vásárolják meg. A lap szerint a „*miniszter a tervre vonatkozólag nem nyilatkozott, de azt mondta, hogy alkalmas időben gondoskodni fog a múzeum kibővítéséről.*”³

Az alapítás századik évfordulójára Szalay tervet dolgozott ki a múzeumi gyűjtemények elhelyezésére, amelyben egyebek mellett azt ajánlotta, hogy a Nemzeti Múzeum épületét foglalják le a könyvtár, a képtár és a történelmi gyűjtemény számára, a természettudományi gyűjtemények számára meg emeljenek új palotát a Nemzeti Múzeum közvetlen közelében, az Esterházy utcában, a nemzeti lovarda tágas telkén. Ezt a tervet a múzeum 1906. évi jelentésében részletes memorandumban is ismertette, majd 1907-ben különlenyomatban is közreadta *A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményének méltó elhelyezése* címmel.⁴

2. kép

Szalay Imre tervrajza az Esterházy utcai telkekről

A jubileumra kiadott díszműben⁵ ugyan nincs utalás a múzeumbővítés konkrét helyszínére, de a következő idézet jól összefoglalja az épület iránti követelményeket, amelyek a 21. században is korszerűnek mondhatók:

„Röviden szólva: a Nemzeti Múzeum helykérését csakis a mostanihoz hasonló nagyságú

új épület segítségével lehet alaposan megoldani. Múzeumi épületnek vagy s tűzbiztonság, továbbá világosság szempontjából előfeltétele, hogy minden oldalról szabadon álljon, másrészt pedig a tudományos világ és a nagyközönség érdeke egyaránt követelik, hogy a nemzeti múzeumi gyűjtemények lehetőleg együtt, s a főváros tudományos életének központjában a belváros közvetlen közelében legyenek; egy ilyen alkalmas és mindenben megfelelő helynek megszerzése s a rajta való építkezés habár nagy anyagi áldozatokat igényel is, a mai pénzügyi viszonyok között nem tartozik a lehetetlenségek sorába s ha elődeink a csirájában létezett kezdő intézetre az akkori nehéz pénzügyi viszonyok és valóban sanyarú állapotok között tudtak annyit áldozni, a mennyiből ez a Magyar Nemzeti Múzeum és palotája létesült, akkor a mai kor sem zárkozhatik el amaz erkölcsi kötelesség elől, hogy a száz éves adakozás és szorgalmas gyűjtés gyümölcseinek megfelelő otthont teremtsen.”

Az alapítás évfordulójára készülődve tehát Szalay Imre még nem az OSZK-t tervezte a múzeum mögötti Esterházy utcai telkeken elhelyezni: a Nemzeti Lovarda épületének megvételével kapcsolatos tárgyalások megindultak, majd megszakadtak.

Tervek az OSZK elhelyezésére

Fejérpataky László könyvtárigazgató 1907 áprilisában egy másik elképzeléssel fordult Szalayhoz, amely szerint a Múzeumkert Esterházy utcai oldalán, a kert területén építendő külön épület, amelyben tágas olvasóterem és az irodák egy része kapna helyet. Az épület az Esterházy utca felől kapna külön bejáratot, és az olvasótermet függő folyosóval kötné össze a múzeumpalotában lévő könyvtári helyiségekkel, amelyeknek „*valamikor majd a régi épület egész első emeletét el kell foglalniok*”.⁶

A múzeumbővítés ügyével a kormányzat 1909-ben kezdett foglalkozni, de nem Szalay elképzelései alapján. *Apponyi Albert* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1909. november 30-án leiratban értesítette *Fejérpataky Lászlót*, hogy a könyvtár leendő épületét a Duna-partra, az Országház és a Margit-híd között az V. ker., Rudolf [ma: Széchenyi] rakpart – Balaton utca – Személynök [ma: Balassi Bálint] utca – Klotild [ma: Stollár Béla] utca által határolt telken (tehát a Nemzeti Múzeumtól és az akkori kulturális centrumtól távol) kívánja felépíttetni „*a törvényhozás által a múzeumi pótépitkezések céljaira engedélyezett két millió korona költségen*”.⁷

Hiába fejtette ki *Fejérpataky* az ellenvéleményét arról, hogy a könyvtár számára a terület nem megfelelő, *Apponyi* bécsi és berlini tanulmányútra küldte néhány építészeti szakember társaságában, és elrendelte, hogy haladéktalanul készítse el az új könyvtár építési programját. Ez el is készült,⁸ de az építkezés a Wekerle-kormány bukása után lekerült a napirendről.

3. kép

A Nemzeti Lovarda épülete az Esterházy utcában

A könyvtári gyűjteményrészek kiköltöztetése

Néhány év múlva megkezdődött a könyvtár anyagának a súlyos helyhiány miatti kitelepítése a múzeumpalotából. Ennek első lépéseként 1912 augusztusában a Hírlaptár részére kibérelték az *Erzsébet Népakadémia* Szentkirályi u. 7. sz. udvarán lévő toldaléképület földszintjét és pincehelyiségeit, ahová a kevésbé használt hírlapanyag és a könyvtár duplumai kerültek.

Ezt a helyet 1919. február 17-én a fővárosi központi lakáshivatal „elrekvirálta”, és az ott elhelyezett anyag részére az Esterházy utca 26. szám (később Puskin u. 26., ma Pollack Mihály tér 10.) alatti *Festetics-féle palota* istállóját jelölte ki. *Festetics herceg* a helyiséget két évre ingyen átengedte, de az OSZK más hely hiányában csak 1926 végén tudta a hírlaptári anyagot elvinni, holott az átköltöztetett állományt itt veszélyeztette a nedvesség. Az istálló mellett egy dolgozószobát és az első emeleten három további helyiséget is kapott a könyvtár, amelyet megfelelő állványozással tettek használhatóvá. (Ekkor került először kapcsolatba az OSZK a Festetics-palotával.)

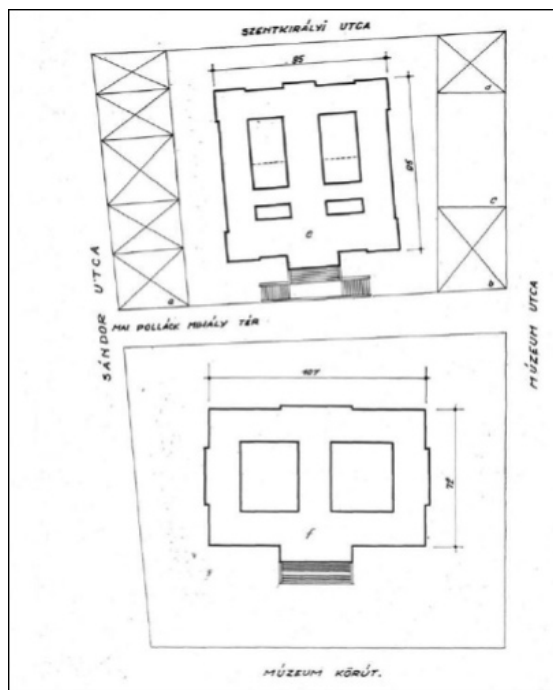
4. kép

A Festetics-palota ma (Az Andrássy Egyetem épülete)

A múzeumpalota átépítése

1922-ben készült el az első általános múzeumi rendezési terv, amely önálló természettudományi múzeum létesítését javasolta az Állattár, az Ásvány- és Őslénytár odatelephelyezésével. A Múzeum

körüli épületet megosztották volna a könyvtári és a történeti-régészeti gyűjtemények között. A terv azt is tartalmazta, hogy végső esetben a könyvtár égető helyigénye miatt az udvarra kellene építkezni, de ez nem valósult meg. Helyette *Hóman Bálint*, az OSZK új főigazgatója *Nyireő Istvánt*⁹ bízta meg a könyvtár elhelyezésével és átszervezésével kapcsolatos tervezéssel, akinek a tervei alapján 1926–1928-ban folytak az átalakítási munkálatok a múzeumpalotában. Elsőként az OSZK Levéltári Osztálya költözött át az Országos Levéltár újonnan elkészült budai épületébe 1926 májusában, majd nyáron megkezdődött az egyéb múzeumi – néprajzi és természettudományi – gyűjteményektől is tehermentesített főépület restaurálása és a bent maradt gyűjteménytárak helyrajzi átcsoportosítása, illetve átépítése. (Ekkor készült el az OSZK számára az első, Schlick-Vajda rendszerű ún. „vasraktár”.) Anyagiak hiányában azonban 1929 első felében megtorpant a könyvtár átrendezése.

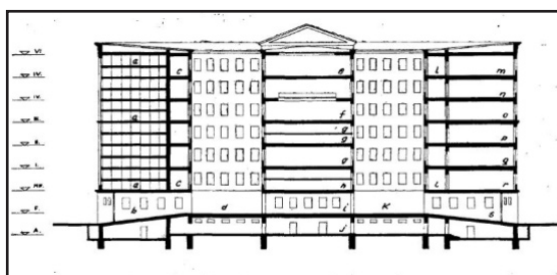

5. kép

A Könyvesház alaprajza az Esterházy utcai telken, előtérben az MNM

Az Eszterházy utcai könyvesház terve

Hóman Bálint főigazgató és Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter szóbeli megbízása alapján Nyireő István hozzáfogott a Nemzeti Múzeum kertjének az Eszterházy utcával való egybekapcsolásával egy új könyvtárépület, az ún. *Eszterházy utcai könyvesház* programjának kidolgozásához is. Az épületet a Nemzeti Lovarda telkén kívánták felépíteni. (A könyvesház tervét a Nyireő Istvántól kapott kézirat alapján részletesen ismertette Tombor Tibor az OSZK évkönyvének 1967-es kötetében.¹⁰)

6. kép

A Könyvesház terve: előlnézet

Sajnos, a terv nem valósult meg, és Klebelsberg visszavonulásával a telek megszerzése is lekerült a napirendről. Közben felbukkant egy új szereplő a színen, aki nemcsak epizodista volt, hanem később főszereplővé lépett elő, s ez végzetesnek bizonyult az OSZK számára. 1925 végén a *Magyar Rádió* rendszeres adása a Telefonhírmondó első, Rákóczi út 22. alatti stúdiójából indult, de már két év múltán szükségessé vált, hogy új helyet keressenek a számára. Ezt a helyet a Főherceg Sándor (később Sándor, 1949 óta Bródy Sándor) utca 5. és 7. sz. alatti két eklektikus lakóépületben találták meg. Ezeket 1927-ben megszerezték, majd 1928-ban két emeletet építettek rájuk. A telekhez tartozó tágas udvar déli végében új kétemeletes épületet is emeltek, majd megvásárolták a szomszédos Festetics-palota kertjét, ahol 1932–1936, majd 1939–1944 között újabb bővítésekre került sor. 1949-ben épült fel az ún. Pagoda épülete.¹¹ Közben a Lovarda-telek Szentkirályi utca felőli részének beépítése is megkezdődött: 1928–1929-ben a

Nemzeti Lovarda Egyesület három lakóházat építtetett, amelyek később úgyszintén a Rádió birtokába kerültek.

Újabb helyszínek

Az OSZK elhelyezésére ezután újabb elképzelések születtek. Klebelsberg miniszternek az volt a terve, hogy a Műszaki Egyetemről délre fekvő területet – ahol ma az ELTE és a BME új épületei vannak a Petőfi és a Lágymányosi híd között, s amely akkor tavas-lápos-mocsaras volt – feltölteti, és ott helyezi el a Természettudományi Múzeumot, az Országos Növénykertet és más természettudományos intézményeket, a BME régi épületei mellett pedig, a Budafoki út – Petőfi híd – rakpart által határolt területen nagy könyvtárépületet emel az Országos Széchényi Könyvtár és az Egyetemi Könyvtár közös használatára.

Klebelsberg felkérésére Nyireő István erre is készített tervet. (Erről is Tombor Tibor idézett tanulmányából lehet többet megtudni.)

Dacára az MNM épülete 1926–1928 közötti átépítésének a könyvtár néhány év múlva megint olyan helyzetbe került, hogy *Asztalos Miklós* 1935-ben az *ordító helyhiányról* írva azt javasolta, hogy „az Országos Széchényi-Könyvtár számára mielőbb kellene építeni egy könyvtári céloknak megfelelő épületet”.¹²

Egyéb ötletek is születtek a könyvtár elhelyezésére, így 1933-ban a Fiumei úti OTI-székház, 1935-ben a Közraktár utcai Elevátor épület átalakítása, ill. egy másik terv szerint a Nemzeti Múzeum udvarának olvasóterem és raktár céljára való felhasználása.

Az Esterházy utcai épületek megszerzése

Hóman Bálint VKM-miniszter és MNM-elnök tovább álmodta a józsefvárosi álmokat, és életben tartotta az Esterházy utcai beépítéssel kapcsolatos terveket:

– 1936. július 3-án a Minisztertanács ülésének¹³ egyik napirendi pontja „A Nemzeti Lovarda Egyetel telkének a Nemzeti Múzeum számára leendő megszerzése” volt. (A vétel még ez évben megtörtént.)

- A Minisztertanács 1939. május 12-i ülésén a vallás- és közoktatásügyi miniszter a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulása alapján kérte (és meg is kapta) a minisztertanács hozzájárulását az Esterházy u. 26. sz. alatti *Festetics-palota* megvásárlására. A vétel 1939 júliusában megtörtént, és a nyár folyamán ideköltöztették Hírlap- és Folyóíratár, a Zeneműtár, a Térkép-, Gyászjelentés-, Plakát- és Iskolai Értesítőgyűjtemények anyagát, valamint több mint 400 m³ nyomtatványt.
- 1940. június 7-én a minisztertanácsi ülés az *Esterházy-palotának* az MNM Országos Széchényi Könyvtára számára történő megvásárlásához adta hozzájárulását. Ezzel kapcsolatban ez jelent meg a *Magyar Könyvszemle* 1940. 4. számának Levél-szekrény rovatában: „*Az Eszterházy-utcai Eszterházy-palotát megvásárolta az állam a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára számára és most már három szomszédos épület várja a Magyar Nemzeti Múzeum főépülete mögött az átalakítást, vagy részbeni átépítést, hogy a nemzet legnagyobb és minden magyar, vagy magyarvonatkozású könyvet magában foglaló könyvtára terjedelmének, fontosságának és a modern kor igényeinek megfelelő módon helyeztessék el. Az átalakítás, vagy átépítés ügyében illetékes helyen már foglalkoznak a javaslatok és tervek elkészítésével.*”¹⁴

1940–1941-ben még a Magyar Élet Pártja bérelte országos központjának helyiségeit az Esterházy-palotában, s onnan csak 1941-ben költözött új helyére. A palotában kapott helyet a Közgűjtemények Országos Főfelügyelősége, ott gyűjtötték és osztották el a Hóman által szervezett könyvakció keretében az erdélyi és partiumi könyvtárak számára adományozott könyveket. Később kiállítások rendezésére használták az épületet: 1942. július–szeptemberben itt rendezték az első Magyar Címerkiállítást, 1944. március 2–5. között finn fényképkiallítás volt, majd 1944. március 15-én nyílt meg az OSZK Kossuth-émlékiállítása, amelyet március 19-én

7. kép

Az Esterházy palota ma

be is zártak. Az épületben rendezték be 1941–42 folyamán az OSZK Ady-múzeumát is.

Rövid ideig tehát, 1940–1941-ben egyszerre volt a nemzeti múzeum birtokában a Festetics-palota, az Esterházy-palota és a Nemzeti Lovarda épülete és telke. 1941. szeptember 6-án azonban Hóman Bálint miniszter intézkedésére a Festetics-palotát az újonnan alakult Teleki Pál Magyar Történettudományi Intézet részére vették igénybe, ezért az OSZK-nak haladéktalanul ki kellett költözködnie. A Térképtár, a Plakáttár és a Zeneműtár átköltözött az Esterházy-palotába, ahol közös olvasótermet alakítottak ki a számukra, és ott kapott helyet a Hitelesítési Osztály, a Hírlaptár külföldi részlege, a Sajtókivágat-archívum, a Kiadványtár, a Magyar Asszonyok Könyvtára és a kasírozóműhely is.

Az építkezés terve a sajtóban is felbukkant: A *Pesti Hírlap* 1941. október 11-i száma foglalkozott a Széchényi Könyvtár költözködésével, és beszámolt arról a tervről, mely szerint a Nemzeti Múzeum épületének tehermentesítése érdekében *a teljes Széchényi Könyvtárt az Esterházy-palotában és a vele szomszédos telken, a Nemzeti Lovarda épületének helyén felépített modern és nagy raktárépületben helyeznék el.*¹⁵

A háború azonban megakadályozta a tervek végrehajtását.

A háború után...

1946. február 11-én az OSZK igen nehéz helyzetbe került azzal, hogy az *Esterházy-palotát a köztársasági elnöki palota céljára át kellett adnia*. Az ott tárolt, a nemzeti könyvtár állományának mintegy negyed részét kitevő anyagot három és fél hét alatt a Nemzeti Múzeum dísztermébe kellett szállítani, ahol aztán hosszú időre hozzáférhetetlen lett a különgyűjtemények anyaga.

A Magyar Köztársaság Elnöke Elnöki Hivatalának vezetője 1948. június 17-én egy olyan levelet küldött véleményezésre dr. Jánossy Dénesnek, a Magyar Nemzeti Múzeum elnökének, amelyből kiviláglik, hogy 1946-ban nemcsak az Esterházy-palotát, hanem a Nemzeti Lovarda területét is elvették az OSZK-tól: „*A Nemzeti Lovarda területének rendezése és a Köztársasági Elnöki Palotához való csatolása során célszerűségi és szépészeti szempontból szükséges volna, hogy a lovarda telkén hátul épülő gépkocsisínek, valamint a palota hátsó gazdasági udvara úgy volnának megközelíthetők, hogy a bevezető út a Lovarda területén létesítendő kertet ne válassza el a palotától. [...] Felkérem Elnök Urat, hogy az 5364. hrsz. ingatlan szóbanforgó részének a Köztársasági Palota céljaira leendő igénybeviteléhez a Magyar Nemzeti Múzeum hozzájárulását megadni szíveskedjék.*”

Az OSZK nevében Goriupp Alisz főigazgató-helyettes válaszolt: „*van szerencsém az Országos Széchényi Könyvtár számára kiigénylendő Eszterházy és Múzeum utca sarkán álló Károlyi-palota oldalán lévő 9 x 44 méteres területnek a Köztársasági elnöki Palota számára történő igénybevétele tárgyában a következő véleményezést beterjeszteni. Minthogy a palota romokban van s nagyobb építkezés nélkül teljesen hasznavehetetlen, a fent említett terület az Országos Széchényi Könyvtár szempontjából közömbös mindaddig, amíg a kisajátítandó telken az építkezések megindulnak, amire egyelőre nincs sok kilátás. Így a terület átmeneti átengedése könyvtári érdeket nem érint.*”

A VKM nevében Tolnai Gábor miniszteri osztályfőnök az Elnöki Hivatal kéréséhez júl. 10-én hozzájárult.¹⁶

8. kép

A Károlyi-palota ma

Az 1940-es évek második felében ugyanis – várva az új épület emelésének megkezdését – a katasztrofális helyhiány megoldása érdekében felmerült az OSZK végleges elhelyezésére is alkalmas másik épület, a *Károlyi-palota* megszerzése is. 1947. június 6-án Tolnai Gábor főigazgató a VKM-től az Esterházy u. 38–40. – Múzeum u. 4. által határolt telek kisajátítását kérte. (Itt állt a Károlyi-palota, az egykori olasz követség épülete.) A VKM azonban a kisajátítás helyett a megvételt és a Károlyi család ügyvédjével való kapcsolatfelvételt ajánlotta a Közalapítványi Ügyigazgatóság útján.¹⁷ 1948 januárjában kiderült, hogy a Károlyi családi hitbizomány – jóhiszeműen, de valószínűleg a vevő által megtévesztve – eladta a palotát a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak, ezért a közalapítványi főügyész a kisajátítási eljárás kezdeményezését ajánlotta a VKM-nek. Az ügy folytatására 1949 januárjában került sor, amikor a Közalapítványi Ügyigazgatóság megkeresésére Varjas Béla főigazgató a következőt válaszolta: „*javaslom a Károlyi palota megvételt, mert ezzel az egész Eszterházy-utcai front a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába kerülne és régi tervünk, hogy az Országos Széchényi Könyvtár*

új épületét ennek területén építsük fel, megvalósulhatna.”¹⁸

A továbbiakról nincs irattári anyagunk, de ismert, hogy nem került sor sem a kisajátításra, sem a megvételre.

Egy hónap múlva, 1949 februárjában a köztársasági elnök hivatala azzal kereste meg az OSZK-t, hogy a volt Nemzeti Lovarda romépületére az Elnöki Hivatal nem tart igényt a továbbiakban. *Varjas Béla* az MNM Tanácsának küldött jelentésében ismét megerősítette, hogy „arra az időre, ha az Elnöki Hivatal jelenlegi helyiségéből kiköltözik, a Nemzeti Múzeum újból igényt tart a Nemzeti Lovarda területére, hogy ott a régi elgondolás szerint múzeumi épület épülhessen.”¹⁹ (Az épületet később lebontották, helyét parkírozták.)

A Köztársasági Elnöki Hivatal megszűnését követően, 1949. augusztus 31-én az MNM elnöki tanácsa és az OSZK – az OSZK részéről *Kéki Béla* megbízott főigazgató-helyettes – közös feljegyzésben kérte *Ortutay Gyula* minisztert, hogy a kiürülő épületet ne engedje át másnak: „Mindezek figyelembevételével ismételten hangsúlyoznunk kell, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum [ekkor, az év végéig az OSZK még a múzeum része volt] a tulajdonába tartozó és elengedhetetlenül szükséges épületet, melyből az Elnöki Hivatal kiköltözőben van, másnak át nem engedheti és az épülethez minden körülmények között ragaszkodni kénytelen.”²⁰

Az épületbe való visszaköltözést azonban nem szorgalmazták annak reményében, hogy a korábbi terveknek megfelelően az Esterházy-palota és a Lovarda egyesített telkén néhány éven belül elkezdődhet egy új könyvtár felépítése, ahogy annak megkezdését az első ötéves terv utolsó évére, 1954-re tervezték: helyette pótépületeket kértek az átmeneti időre.²¹

1950 októberében a minisztérium az OSZK rendelkezésére bocsátotta, tulajdonképpen visszaadta a Puskin (korábban Esterházy) utca 26. sz. alatti *Festetics-palota* 11 helyiségét, de a teljes épületet csak 1955 áprilisában utalta ki az OSZK számára a Közületek Elhelyező Bizottság. Cserében az OSZK-nak a múzeum épületében

négy szobát kellett átadnia az Országos Történeti Múzeum részére. (A *Festetics-palota*ban helyezték el a Zenemű-, a Mikrofilm-, a Plakát- és Aprónyomtatványtárat, a Szerzeményi Osztályt és a Nemzetközi Kapcsolatok Csoportot, a Zártanyag-gyűjteményt, valamint a Könyvelosztó egyik részlegét.

1951 tavaszán értesült az OSZK arról, hogy a Magyar Rádióhivatal megkapta a Puskin u. 30. sz. épületet (az Esterházy-palotát), amelyet át akar alakítani. *Varjas Béla* tájékoztatta a Rádió gazdasági vezetőjét az OSZK építkezési terveiről, s egyben kérte a VKM Tervosztályát, hogy „a Tervhivatal felépítési csoportjánál szíveskedjék szintén eljárni az új könyvtár építési terve érdekében”. *Varjas* ismét hangsúlyozta, hogy az OSZK igényt tart az épületre, és főöslegesnek tartja nagyobb összegek ráfordítását, amikor összesen két esztendő van hátra az épület lebontásának megkezdéséig; s még egy gondolatot felvetett: „Megfontolandónak tartjuk azt is: vajon helyes-e, hogy a legnagyobb magyar tudományos intézetek, egyetemi épületek, klinikák és a magyar kultúra kincseit őrző Országos Történeti Múzeum és Országos Széchényi Könyvtár közvetlen szomszédságában fejlesszék tovább a magyar rádió apparátusát. Katonai szempontból ez igen nagy veszélyt rejt magában a legnagyobb magyar kulturális intézményekre nézve.”²²

Ismeretes, hogy ez az újabb próbálkozás sem járt sikerrel, és a Puskin utcai telkek a könyvtárépítéssel kapcsolatosan végleg lekerültek a napirendről. 1966-ban a Károlyi-palota is a Rádió birtokába került.

Helyettük pótépületeket kapott a könyvtár, amelyeket hosszú évtizedekig volt kénytelen használni: 1952-ben az OSZK-hoz került a megszűnt Országos Könyvtári Központnak a Guszev (ma Sas) utca 1. szám alatti épülete, majd 1956-ban a Múzeum utca 3. sz. alatti épület nagy része, később a Rosenberg házaspár (ma Hold) utcai épület, valamint a rákospalotai zsinagóga és számtalan külső raktárhelyiség.

Bár a palotanegyedbeli álmok szertefoszlottak, a *Festetics-palota*t egészen 1985-ig használtuk. 1983 novemberében a Mikrofilmtár az OSZK régi elhelyezését megőrkítő fényképsorozatot

készített; a Fotótárban őrzött képek közül való a 9., melynek külön érdekessége, hogy a fal mellett látható kiállítási tárlókat ma is használja a nemzeti könyvtár.

9. kép

Az OSZK díszterme a Festetics-palotában

Egyéb füstbement tervek és a végkifejlet

A Könyvtár elhelyezése továbbra is központi téma maradt, újabb és újabb lehetőségek és helyszínek merültek fel: 1952-ben a volt főkapitányság épülete, a Lloyd palota, az OTI (SZTK) palota (ez az ötlet már 1933-ban is felbukkant), a Vigadó, a Tabán, 1953-ban a közgazdasági egyetem és a Petőfi-híd közötti Duna-part, új pótépületként a Múzeum u. 17. és Reviczky u. 6. sz. (később az Országos Műszaki Könyvtár otthona), 1957-től a volt Kúria, a Kilián laktanya, a Kossuth Akadémia, a volt Margit Gimnázium, a volt Tözsdepalota, újra a Vigadó épülete, 1958-tól pedig a Budavári Palota nyugati, Krisztinavárosi szárnya.

Felhasznált irodalom

1. RADVÁNSZKY Béla: A Nemzeti Múzeum ügyeinek megvizsgálására kiküldött országos bizottság jelentése = Magyar Könyvszemle, 6. évf. 1881. 1. füz. 31–63. p.
2. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1900. évi állapotáról. 4. p.
3. A Nemzeti Múzeum százéves jubileuma = Vasárnapi Újság, 48. évf. 1901. 26. sz. (jún. 30.) 423–424. p.

4. SZALAY Imre: A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek méltó elhelyezése. Bp. Athenaeum, 1907. 23 p., 1 t.
5. SZALAY Imre: A Magyar Nemzeti Múzeum alapítása és fejlődése mai napig In: A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene: alapításának századik évfordulója alkalmából írták a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői. Bp. Hornyánszky ny., 1902. XL p.
6. OSZK Irattár 1907/230
7. OSZK Irattár 1909/976
8. A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára épületének tervezési programja címmel.
9. Nyireő István az Erzsébet Tudományegyetem könyvtárőre volt, akit 1923-ban helyezték át Hóman a Széchényi Könyvtárba. 1929-ben a debreceni egyetemi könyvtár vezetésével bízták meg.
10. TOMBOR Tibor: Az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezésével és berendezésével kapcsolatos tervek és munkálatok az első világháború után, 1920–1929. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1967. Bp. 1969. p. 182–226.
11. A Magyar Rádió épületei (<http://egykor.hu/budapest-viii-kerulet/magyar-radio-epuletei/3895>)
12. ASZTALOS Miklós: A Magyar Nemzeti Múzeum legégetőbb kérdése = Könyvtári Szemle, 2.évf. 1935. 4. sz. 25–27. p.
13. A minisztertanácsi jegyzőkönyvek a Magyar Nemzeti Levéltár honlapján: <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944>
14. Az Eszterházy-utcai Eszterházy-palotát ... = Magyar Könyvszemle, 64. év=3. foly. 1940. 4. füz. 443. p. – <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00203/pdf/443.pdf>
15. PÉTER Zsigmond: Költözik az Országos Széchényi Könyvtár. Már megkezdtek az óriási múzeumi anyag elszállítását az Esterházy palotába = Pesti Hírlap, 1941. okt. 11. 6. p.
16. OSZK Irattár 317/1948
17. OSZK Irattár 256/1947
18. OSZK Irattár 17/1949
19. OSZK Irattár 113/1949
20. OSZK Irattár 415/1949
21. OSZK Irattár 177/1950. Varjas Béla a miniszternek 1950 március 7-én írt feljegyzése. Az építkezés 1954-ben nem kezdődött meg, és az építkezés terve már be sem került a második öt éves tervbe.
22. OSZK Irattár 219/1951

A képek jegyzéke

1. Magyar_Nemzeti_Múzeum_fekvése.jpg
forrás: hu.wikipedia.org (Wikimedia Commons), cop. Civertan Grafikai Stúdió, 1997-2006
2. Esterházy-utcai_terv_1902.jpg
forrás: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, . – 1967, p. 184.
3. budapest-nemzeti-lovarda-pesten-a.jpg
forrás: egykor.hu – Képeslap Ády
4. 800px-Budapest_Festetics_Palota_Andrássy_Egyetem.jpg
forrás: hu.wikipedia.org - Kovács Dániel fotója (Creative Commons Nevezd meg! – Így add tovább! 3.0 Unported licenc alapján)
5. Könyvesház_1.jpg
6. Könyvesház_2.jpg
Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. – 1967, p. 209.
7. 611px-Pollack_Mihály_tér_Esterházy_palota.jpg
forrás: hu.wikipedia.org - Kovács Dániel fotója (Creative Commons Nevezd meg! – Így add tovább! 3.0 Unported licenc alapján)
8. 707px-Budapest_Károlyi_Palota.jpg
forrás: hu.wikipedia.org - Kovács Dániel fotója (Creative Commons Nevezd meg! – Így add tovább! 3.0 Unported licenc alapján)
9. Pollack-tér_002.jpg (forrás: Az OSZK Fotótára)

Beérkezett 2015. január 5.

Könyvtárosok Dolgozószobája a Facebookon

A Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtára munkatársai csoportot hoztak létre a Facebookon Könyvtárosok Dolgozószobája néven (<https://www.facebook.com/groups/638792582893875/>), hogy a szakkönyvtár virtuális olvasótermeként folyamatosan tájékoztassák az érdeklődőket a Könyvtári Intézetben és a szakkönyvtárban folyó munkákról. Azért választották a csoport formát, mert hangsúlyozni szeretnék, hogy a könyvtáros kollégák aktív részvételére számítanak, és várják a hazai és külföldi könyvtárak képviselőinek megjelenését is a híradásokban.

(Forrás: Katalist, 2015. márc. 20. – Kollár Mária híre alapján)

Megjelent a Mercurius új száma

A Mercurius (és angol nyelvű változata, a Bulletin), az OSZK kiadásában évente közreadott reprezentatív szakmai évkönyv, amely az egykori OSZK Híradó, illetve az OSZK évkönyvek szerepét folytatva 2002 óta ad tájékoztatást a nemzeti könyvtár munkájáról, éves teljesítményéről, jeles eseményeiről, kutatásairól.

A Mercurius 2014. évi 52 oldalas számában olvasható írásokból néhány cím: Ismét együtt a Kölcsey-könyvtár egykori kötetei; A Titoknok úr – Szigligeti 200; A szultán ajándéka: négy corvina a szeráj könyvtárából; „Merészebb, mint a festészet” – a modern kereskedelmi plakát 1924–1942; Könyv és ember. Eltíporva. A vészorszak és az Országos Széchényi Könyvtár; Könyves fesztiválok az OSZK; ELDORADO – Elektronikus dokumentumot mindenkinek!; Pálosa-ink, a fehér barátok; az OSZK 2014. évi tudományos ülésszaka; MEK 20; EPA 10; Széchényi-emléknap; Perszonália.

Információ: kiadvanytar@oszk.hu

Kerek születésnaposok: Gerő 90, Szabó 80

Gerő Gyula, a Könyvtáros, majd a Könyvtári Levelező/lap, az utóbbi időkben pedig a nagy könyvtári Kronológia elismert szerkesztője 2015. február 13-án töltötte be 90. életévét. Kollégái a Könyvtári Intézetben szűk körű megemlékezést rendeztek a tiszteletére. Gerő Gyula a mai napig rendszeresen bejár az OSZK-ba, jelenleg a Kronológia 5. (befejező) kötetén dolgozik a kitüntetett könyvtárosokról.

Szabó Sándort az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében köszöntötték fel egykori munkatársai (<http://elte-lis.blogspot.com/2015/03/a-80-szuletsnapjat-unneplo-szabo.html>).

Szabó Sándor könyvtárosok generációit tanította a tájékoztató és bibliográfiai ismeretekre, indította el a kutatói és szakmai munka útján. Neve – ahogy Gerőé is – fogalomává vált.

E lapszámunkban olvashatják a Kronológia 4. kötetéről készült ismertetést Pogány György tollából és egy recenziót a Szinnyi-emlékkötetről, melyet Szabó tanár úr írt.

Szeretettel gratulálunk az ünnepeleknek! Mindkettőjüknek sok egészséget és további töretlen munkakedvet kívánunk!

Oslo, Helsinki, Lyon, Brno

Konferencia-mozaikok 2014
tavasza és 2015 januárja között

NÉMETH Márton

Bevezetés

2014 májusában a Monguz Kft. munkatársaként részt vehettem két eltérő arcélú, ám bizonyos pontokon mégis egymáshoz illeszkedő szakmai eseményen Oslóban¹ és Helsinkiben², majd nyáron Lyonban megismerkedhettem fiatal könyvtárosokkal és 2015 elején a BOBCATSSS éves konferencián lehettem jelen Brnóban.

Az információkeresés, információszervezés, osztályozás új útjait kutató *Knowledge Organization Days* (Kunnskapsorganisasjonsdagene) című konferencia minden évben kiemelkedő szakmai eseménye a norvég könyvtáros társadalomnak, mely egyúttal elsőrangú szakmai továbbképzési lehetőséget is kínál. Ezeken az éves konferenciákon mindig a legújabb fejlődési irányokról lehet értesülni és minden évben előtérbe kerül egy-egy sajátos nézőpont. 2014-ben a központi kérdés a metaadatok kezelése és szolgáltatása volt, információtechnológiai, etikai és átfogó, társadalompolitikai szemszögből egyaránt.

Helsinkiben *Sinikka Sippilä* az IFLA elnöke az „erős társadalom, erős könyvtárakkal” elnöki program jelmondatából kiindulva hirdette meg szak-

mai találkozóját, mely arra a meggyőződésre épített, hogy a könyvtárak jelentős társadalomfejlesztő erőként hozzájárulnak mind a globális, mind az egyes nemzeti, regionális összefüggésszisztemekben a tudás és a jólét kiteljesítéséhez. Az élethosszig tartó tanulás, a széles körű információ-hozzáférés által kínált egyenlő társadalmi esélyek, a kutatás és az innováció fokozott támogatása, valamint a különféle rekreációs lehetőségek erősítik a felhasználói közösségeket, rajtuk keresztül pedig az egész társadalmat. Ehhez a központi gondolathoz kapcsolódtak a konkrét programok, illetve a stratégiai kezdeményezésekben az egyes könyvtári területek, szekciók képviselői.

Mindkét konferencia témakörei mögött ott bujkált az információkezelés, s azon keresztül a könyvtárak társadalmi, etikai felelősségének kérdésköre. Oslóban szó esett a szemantikus információszervezési paradigmaváltás legfontosabb elemeiről, valamint azokról a társadalmi kihívásokról, amelyeket magukban foglalnak. Például a Google rábírása, hogy töröljék az európai vonatkozású személyes információkat, vagy az NSA (Nemzetbiztonsági Ügynökség) megfigyelési botránya Amerikában rámutatnak arra, hogy mekkora társadalmi tétje és súlya van az újszerű információfeldolgozásnak a személyes adatok kezelésében és az információszabadság tekintetében. Helsinkiben ezzel összefüggésben arról hallhattunk, hogy a könyvtárak rendelkezésére álló egyre szélesebb információs eszköztárat hogyan lehet pozitív stratégiai társadalomformáló erővé fordítani, csökkenteni az esélyegyenlőtlenségeket, növelni a társadalmi kohéziót, versenyképessé tenni az adott társadalmi környezetet.

A terjedelmi korlátok miatt a két rendezvény előadásaiból csak szemezgetni lesz módom, de szerencsére a világhálón mindkét konferencia előadásainak prezentációi elérhetőek. A helsinki konferenciáról fotók készültek³. A norvégul, illetve angolul folyó oslói konferenciáról pedig a teljes videofelvétel rendelkezésre áll az oslói főiskola portálján.⁴

E két rendezvényen kívül áttekintést adok az IFLA konferenciát megelőző ún. fiatal könyv-

tárosok találkozójáról, melyre Lyonban az ENSSIB (École Nationale Supérieure des Sciences de l'Information et des Bibliothèques) könyvtársképző intézményében került sor, és ahol a kötetlen információcsere biztosítása érdekében az első napon együtt határoztuk meg a megtárgyalandó – s végül igen változatosra sikeredett – témaköröket.

Végül pedig a 2015. január végi BOBCATSSS konferenciáról idézem fel a benyomásaimat a csehországi Brnóból, ahol azon kívül, hogy csak ámultunk a példás szervezésen, sikerült hasznos eszmecseréket folytatnunk a könyvtár- és információtudományi képzést érintő kérdésekről, és alkalmunk volt megismerkedni az egyetemista nemzedék alap, illetve mesterképzést végző tagjaival (a horvát diákok szakmai felkészültsége például kimagaslónak mondható).

Metaadatok szemantikus webes környezetben

Oslóban *Tor Arne Dahl*, az oslói főiskola könyvtár- és információtudományi tanszékének oktatója bevezető előadásában széles körű áttekintést adott az osztályozási és információkeresési szabályzatok és eljárások fejlődéséről a MARC-tól, az FRBR-en (Functional Requirements for Bibliographic Records) keresztül a szemantikus webhez kötődő RDA (Resource Description and Access) és a legújabb, BIBFRAME (Bibliographic Framework) koncepcióig. Az előadás fő erénye, hogy a fejlődési mutatókat szélesebb szakmai történeti fejlődési távlatba állította. Összegezte, hogy miképpen jutottunk el a MARC alapú feldolgozás világtól az FRBR-modell megszületésén át a linked open data világába. Mindennek jelenlegi csúcspontja az RDA katalogizálási szabályzat bevezetése és a Kongresszusi Könyvtár 2012-es BIBFRAME bibliográfiai keretrendszer modellje, melyek közös keretbe helyezik a szemantikus alapú információfeldolgozás technikáit a MARC szabvánnyal és az FRBR koncepció elemeivel. A Norvég Nemzeti Könyvtár 2014 márciusában jelentette be, hogy átáll az RDA katalogizálási szabályzat alkalmazására. Az angolszász világ-

ban is fokozatosan leváltja az RDA az AACR 2-t. Az indokok egyértelműek. A katalogizálás szabványos gyakorlatának alkalmazkodnia kell a modern információs környezethez. Ráadásul (ahogyan egy másik, a szabványok közötti átállásról szóló előadásban az oslói főiskola iráni származású PhD- hallgatója, *Malileh Farrokhnia* rámutat) most már arról van szó, hogy míg az első generációs világhálón a számítógépek egymással kommunikálva információt osztanak meg, a szemantikus világban szeretnék megérteni a megosztott információ tartalmát is! Ezért kell az információforrások metaadatait linkelhetővé tenni szabványos URI kapcsolat segítségével. A világhálón található dokumentumleírás nemcsak arról tájékoztat, hogy miként tárták fel formailag és tartalmilag az adott művet, kifejezési formát, digitális objektumot, hanem arról is, hogy miképpen kapcsolódhat más vonatkozó dokumentumforráshoz. Az RDA szabályzat egyik fő célja olyan adatok előállítása, amelyek hatékonyan használhatóak és megoszthatóak szemantikus webes környezetben. Tehát sokkal nagyobb hangsúly helyeződik az intellektuális tartalomra, mint annak fizikai megjelenési formájára. A másik lényeges célkitűzés, hogy segítsük a felhasználót abban, hogy egyszerűbben megtalálja a könyvtári gyűjteményben lévő információt s a szemantikus társítások segítségével teljesebb körű információkeresést teszünk számára lehetővé. Sok leírási szabályt, mely egyszerűen a katalóguscédula fizikai méretéből adódott a múltban, az új szabvány kiküszöböl, a leírások így teljesebbé és áttekinthetőbbé válnak. A katalogizálás költségét az egy mű, több megjelenési forma modellel jelentősen mérsékelni lehet. A mű leírására elég hivatkozni s hozzátenni az adott megjelenítési formához kötődő információkat. Nem kell teljes tartalmi és formai leírást készíteni az egyes megjelenítési formákhoz kötődő tételekhez. A művekhez, megjelenési formákhoz kötődő besorolási adatokat lényegében tetszőleges mértékig lehet bővíteni (akár külső tartalomforrások bevonásával is szemantikus URI linkek révén).

Dahl és Farrokhnia előadásának végkövetkeztetése rámutat arra, hogy rengeteg a megoldat-

lan, nyitott kérdés: a katalogizálási rendszerek változásainak teljes hatóköre (maga az RDA szabvány is fejlődik, formálódik, implementációja számos kihívást foglal magában), s ezzel összhangban a katalogizálási gyakorlat módszereinek változásai még nem láthatóak át a maguk teljességében. A BIBFRAME koncepció abban segíthet, hogy a már meglévő hatalmas MARC alapú adatmennyiséget átkonvertáljuk az új környezetbe. De mekkora erőforrást köt ez le? Mennyire lesz nehéz egyszerre tanulni az újat a munkavégzés mellett? Valóban elnyeri-e annyira a felhasználók tetszését az új szemantikus alapú környezet, mint amennyire feltételezzük?

Ezen a ponton vette fel a fonalat a következő előadó, *Sally McCallum*, az amerikai Kongresszusi Könyvtár munkatársa. A MARC kétségtelen előnyeként említette a könyvtári munkafolyamatok hatékony támogatását, a különféle katalogizálási szabályzatokhoz való rugalmas alkalmazkodást, az XML és Unicode alapú környezetekhez történő adaptációt. Hátránya viszont a különféle adatelemek felhalmozódása, a strukturális korlátok által keltett egyre nagyobb problémák, valamint a Linked Data szabályaihoz és szükségleteihez való alkalmazkodás nehézkessége (URI-és adatelemek társítása).

Az új könyvtári katalogizálási normák (RDA) az adatrelációkon alapulnak. A MARC-hoz képest az adattípusok többféle meghatározását, nyelvtani elemzését kínálják, sokféle kötött szavas szótár alkalmazását teszik lehetővé, a besorolási adatok rugalmasabban kezelhetőek. Az URI összeköttetés segítségével rengeteg adatforrást tudnak rugalmasan magukban foglalni a Linked Data szabályai szerint. A nem hagyományos könyvtári dokumentumok használata terén is áttörést jelenthet alkalmazásuk (címlapfotók, tartalmi kivonatok, tartalomjegyzékek, recenziók stb). Számos adatmodell létezik a különféle dokumentumtípusok ábrázolására (ezek között említi meg például az FRBR-t és a CIDOC CRM-et (CIDOC Conceptual Reference Model), de ezek komponens készlete néhol nem tűnik számára elég részletesnek, számos fontos, a dokumentumot, s annak tárgyát jellemző, feltáró tényezőt figyelmen kívül hagynak (az előadás

prezentációja szolgál erre példákkal). Fontos eleme az új katalogizálási szabvány filozófiájának, hogy többféle dokumentumtípust, médiatípust kell összekapcsolnia egymással. Miközben a nyomtatott dokumentumok súlya továbbra is számottevő, hozzájuk hasonló prioritással kell kezelni a digitális erőforrásokat és a különféle médiatípusokat (mozgóképek, hangfelvétel, webarchiválás stb.). Figyelemmel kell lenni az e-dokumentumok hozzáféréseinek menedzselésére (licenc, szerzői jogok) és az e-dokumentum mint speciális forrástípus kezelésére is (például a hosszú távú megőrzés terén). Az e-források integrációjában jut nagy szerep a szabványos összekapcsolhatóságnak.

A BIBFRAME adatcsere formátum bibliográfiai koncepciója a különféle adatmodellek és dokumentumokra vonatkozó normák egységes kezelését teszi lehetővé. Egyértelműen meghatározza új nézőpontból a különféle metaadat funkciókat és típusokat (a dokumentumok leírásához, feldolgozásához, kezeléséhez és megőrzéséhez kötődő feladatkörök szerint). Az adatkezeléshez kötődő tevékenységeket némileg újraértelmezi (adatcsere, belső tárhely, adat bemeneti felületek és eljárások). Az adatforrások összekapcsolásának többféle módját támogatja hagyományos alapon (szövegesen, azonosítók révén), illetve szemantikusan (URI hivatkozások révén). Mindenfajta könyvtártípusra alkalmazható, az intézmény méretétől függetlenül. Fontos, hogy a BIBFRAME kompatibilis a MARC szabvánnyal. Lehetővé teszi a MARC alapú adatok újrafelhasználását. Az új modellekre való áttérést is segíti a MARC alapú környezet felől.

A BIBFRAME általános modelljének legfelsőbb eleme a tartalmi erőforrás koncepcionális szintje a bf: Work (az FRBR mű, illetve kifejezési formájának felel meg). A bf: Instance kötődik az adott mű, kifejezési forma megjelenéséhez (FRBR-ben a megjelenési forma). A bf: Authority a mű, kifejezési forma, illetve annak megjelenési formái közötti kapcsolatokat határozza meg. Például személyek és szervezetek lehetnek szerzői, közreműködői, kiadói stb. szerepben. S ide tartoznak a szabványos besorolási adatok szótárai és tételei is. A bf:

Annotation rugalmas kiegészítéseket nyújt a mű, illetve a megjelenési forma szintjeihez pl. könyvtári állományinformáció, borító, tartalmi összefoglalás stb.

Minden MARC cím és név/cím besorolási rekord konvertálható bf: Work leírássá. A Tárgy és Név MARC rekord besorolási adatok a BF: Authorities leírásba kerülnek. Az összes műre és kifejezési formára vonatkozó MARC adat is konvertálható BF: Work leírássá. A BF: Work tartalmazza tehát az összes bibliográfiai jellemzőre vonatkozó információt. A kiadói adathoz, megjelenési formához, transliteráláshoz, ISBN-hez stb. kötődő MARC mezők tartalma a bf: Instance leírásba kerül. Itt találjuk meg tehát a dokumentum fizikai jellemzőire vonatkozó részleteket, egyéb fontos járulékos információkkal együtt. Az adatkonverzió elvégzése után az egyes BIBFRAME leírás elemek URI linkekkel is összeköthetők mindenütt ahol kívánatos.

A felhasználók számára a gazdag URI linkekkel ellátott kereszthivatkozások az állományban egyértelműen pozitívak. A feldolgozók munkáját pedig számos, még fejlesztés alatt álló eszköz, eljárás segítheti a jövőben (olyan rendszerek, amelyek külső elérhetőséget adnak a szükséges forrásadatokhoz, automatikus kitöltési funkciót kínálnak, automatikus URI feloldást tesznek lehetővé stb.).

Természetesen a BIBFRAME modell mögött is számos kihívás rejlik. Ezek közül néhány példa: URI linkekkel kapcsoljuk össze a leíró adatforrásokat ahelyett, hogy saját katalógusállományba importálnánk azokat vagy párhuzamosan importáljuk azokat, illetve linkeljük az adott célponttól függően. A linkekkel történő adatkapcsolatok esetében nagyon kell figyelni a forrás/célpont naprakészségének és megbízhatóságának követelményeire! Ha többféle besorolási állománykészletet használunk párhuzamosan, amit a BIBFRAME lehetővé tesz, akkor is fontos döntés, hogy pontosan melyeket és hány darabot. A mű és járulékos jellemzői (instance) kapcsolat sokkal részletesebb szabályozást igényel a hagyományos formához képest (milyen mélységben, milyen forrásokból merítsünk)? El kell dönteni, hogy az egyes műveket, kifejezési

formák megjelenési formáit dokumentumhordozónként és /vagy médiatípusonként bontsuk szét (kell-e a keménykötést, puhakötést, könyvtári kötést külön kezelni nyomtatott könyvek esetében, illetve elég, ha csak nyomtatott, elektronikus illetve hangos megjelenési formákat határolunk meg az adott mű vonatkozásában)? Lehet-e fejleszteni besorolási adatokat több tételhez (pl. a kiadók neve esetében)?

Az előadás mindenestre meggyőző volt abban a tekintetben, hogy az eddigi MARC alapú feldolgozói munka nem vész kárba és a MARC 21 gondozása a Kongresszusi Könyvtár részéről még megmarad. A BIBFRAME viszont olyan környezethez kínál hozzáférést, ahol a MARC adatállományokból történő konverziót követően a jelen igényeinek megfelelőbb módon írhatjuk le a dokumentumokat, kapcsolhatjuk össze szemantikus a tulajdonságaikat, jellemzőiket, s vonhatunk be külső adatforrásokat. A végeredmény pedig a sokkal részletesebb, felhasználóbarát információszolgáltatás.

Az előadásokat kiegészítette még egy rövid prezentációkkal körített kerekasztal-beszélgetés a norvégiai helyzetről. Ennek során kiderült, hogy mindenki nagyon az út elején tart még. Az RDA/BIBFRAME irányba való átállás elhatározott tény, ám még megfelelő anyagi feltételek között is hatalmas szakmai munkát igényel az átállás feltételeinek biztosítása, az új rendszerek, és az adatkonverzió révén. Két markáns út látszik kibontakozni: az egyik, hogy az eddig önállóan fejlesztett BYBSYS könyvtári rendszer bekerül az Ex-Libris nemzetközi szolgáltató és fejlesztő cég portfóliójába. Ily módon nemzetközi környezetben, de jelentékeny norvég hozzájárulással történik meg az átállás. A másik út az oslói Deichman Városi Könyvtár útja, mely a nyílt forráskódú KOHA integrált rendszer mellett kötelezte el magát. Ők egyrészt a rendszer mögött álló önkéntes fejlesztői közösség erejére kívánnak támaszkodni, másfelől pályázatot írnak ki, amelyben az új, modern épületbe költöző könyvtár teljes szolgáltatási vertikumának újjászervezéséhez keresnek üzleti információtechnológia fejlesztő partnereket.

A metaadatok felhasználásának társadalmi vetülete

Az oslói konferencia második napján néhány norvég tartalomfejlesztési projektet mutattak be, de ezeket nem tárgyalom részletesebben. Szó esett viszont a metaadatkezelés jogi, politikai, etikai, társadalmi dimenziójáról is. *Ove Skara* a Norvég Adatvédelmi Hatóság (Datatilsynet) képviselőjében áttekintette, amit a sorozatos amerikai lehallgatási botrányok háttéréről tudni lehet. Az összkép korántsem szívdertítő. A metaadatokból nyert információkat olykor célzott likvidálások megtervezéséhez használják fel, kiszivárogtatókat buktatnak le. Amennyiben békésebb vizekre evezünk, akkor is látni kell, hogy nem a tartalmat figyelik, hallgatják le átfogóan a hírszerző szervezetek, hanem mintázatok keresnek az emberi tevékenységek kapcsán (pl. hová megy, hol, kivel érintkezik), amit a saját érdekeiknek megfelelő környezetekben értelmeznek (pl. hogy a metaadatokból leszűrt viselkedésminták, cselekedetek kapcsolatba hozhatók-e bűncselekmény elkövetésével vagy előkészítésével). Hatalmas adatmennyiségről beszélünk. A világ adatvagyonának 90%-a az elmúlt két évben keletkezett. Napi 247 milliárd e-mail, percenként 193 ezer sms, 133 milliárd blogbejegyzés közül kell válogatniuk a hírszerző szervezeteknek. Az így keletkezett adatok 80%-a strukturálatlan formában jelenik meg. Hatalmas iparág épül rá arra, hogy ezt az irtatlan adatmennyiséget rendszerezze, feldolgozza, elemezze. Ez az egyik legrohamosabban fejlődő üzleti terület napjainkban. A figyelmeztető példák azonban előttünk vannak: korántsem mindegy milyen szabályok szerint, mennyire ellenőrzöten és a jogszabályoknak megfelelően zajlik ez a tevékenység. Számot kell vetni azzal is, hogy a jogszabályi környezet az adatfelhasználási feltételekről, a hatóságok jogosítványairól élesen eltér nemcsak az USA és Európa között, hanem az uniós tagállamok között is. Az adatoknak komoly kereskedelmi értéke van, személyes életünk, mindennapi fogyasztási életviteli szokásaink, egészségügyi állapotunk mind több részlete követhető nyomon, s felvetődik a veszélye az anonimitás teljes aláásásának is.

Könyvtári szempontból kulcskérdés, hogy miképpen szabályozzák a különféle adatbázisok, információforrások összekapcsolhatóságának szabályait, illetve a személyes adatok szolgáltatásfejlesztési célú felhasználását. Norvégiában például nem lehet az Amazon mintájára olyan korrelációs adatbázisokat építeni, ami a korábbi keresési és kölcsönzési adatok alapján ajánl további dokumentumokat, s egyéb szolgáltatásokat a könyvtári felhasználóknak. A könyvtárak nem építhetnek szolgáltatásokat semmiféle olyan adatforrásra, amelyről az olvasók érdeklődési körére, életvitelére, világnézetére, egészségügyi állapotára lehetne következtetni. A könyvtári kölcsönzési, s egyéb felhasználói szokásokra vonatkozó adatok jogállami módon különleges védelmet élveznek. Másfelől az Adatvédelmi Hatóság attól is tart, hogy a könyvtári kölcsönzési nyilvántartásokra alapuló ilyesfajta szolgáltatások révén ezen intézmények is alanyaivá válhatnak az általuk kezelt adatokon keresztül különféle hírszerzési, terrorellenes műveleteknek. Alapszabály, hogy az olyan adat, amit nem kezelsz, nem tárolsz hosszú távon, nem válhat visszaélés tárgyává. Norvégiában a könyvtárakat a törvény védi attól, hogy személyes felhasználói adatokat kelljen kiszolgáltatniuk. A felhasználókkal szembeni könyvtári bizalmat semmiféle egyéb intézkedés nem áthatja alá.

Könyvtári szolgáltatások a társadalom jólétének, kohéziójának, versenyképességének erősítésére – globális példák alapján

A Helsinkiben 2014. május 22–23-án tartott IFLA elnöki találkozó (President's Meeting) arra összpontosított, hogy az aktuális fejlődési irányvonalakat ismertető szakmai jelentésből, az *IFLA Trend Report*-ból milyen praktikus következtetéseket lehet levonni a könyvtárak társadalmi szerepének erősítésére vonatkozóan. A Helsinkiben elhangzottak jól kiegészítették az oslói rendezvényt. Az Oslóban tárgyalt információtechnológiai fejlődési trendek, IKT-fejlesztési projektek mögé elhelyezte a könyvtár társadalmi dimenzióját, hogy miképpen lehet sikertörténet egy adott helyi közösség számá-

ra új szolgáltatások bevezetése. Kulcskérdés a könyvtárak szerepének erősítése oly módon, hogy szolgáltatásaikkal megkerülhetetlen társadalompolitikai tényezővé tudják emelni magukat. A közösség kohéziójának erősítésével, egyes tagjai tudásának bővítésével például az ily módon megspórolt szociális költségeket és a magasabb színvonalú munkaerő gazdasági hasznát már közgazdaságilag is értelmezni lehet. Mindez rámutathat arra, hogy a könyvtárak nem csupán egyoldalú kulturális beruházási transzferek célpontjai lehetnek, hanem vissza tudnak hatni a társadalmi környezetükre. Így kiderülhet, hogy minden egyes könyvtárra költött euró akár három-négyszeresen is megtérülhet az adott felhasználói közösség hasznára. A könyvtárnak mint kimutatható társadalmi nyereséget termelő intézménynek a működése így nagyban növeli az egyes intézmények, intézményrendszerek legitimációját a felhasználók, fenntartók előtt és erősebb tárgyalási pozíciókat biztosít az anyagi erőforrásokért folytatott küzdelemben.

Figyelmeztető azonban a konferencia másik, ezzel kapcsolatos egyértelmű üzenete: a könyvtár értékét a szolgáltatási portfóliójának minősége adja, nem pedig az állományának nagysága! Az állományalakítás, a könyvtári állomány formálásával kapcsolatos összes művelet alárendelődik a szolgáltatásalapú, felhasználó-orientált szemléletmódnak. Természetesen a könyvtár értékét nagymértékben meghatározza állományának minősége, ám ez csak holt tőke marad, ha ezt a minőséget nem lehet megfelelő szolgáltatásokon keresztül megjeleníteni. Mindezt oly módon, hogy az intézményt körülvevő, fenntartó társadalmi környezettel kölcsönhatásban formáljuk a szolgáltatásokat. A könyvtár olyan kulturális tér, mely közösségi fórum jellege mellett komoly pedagógiai, képességfejlesztő, kulturális esélyteremtő tevékenységekkel is bírhat. Főszerepet vállalhat felhasználói közönsége digitális információs műveltségének fejlesztésében is. A sikeresség záloga, hogy ezeket az általánosan megfogalmazott szolgáltatási szerepeket hogyan lehet tényleges cselekvési formákra lefordítani. A továbbiakban néhány példát kiemelek az előadások gazdag kínálatából.

Néhány előadás (pl. *Juhana Aunesluoma, Jarmo Saarti*) a könyvtárak szolgáltatásai átformálásának gazdasági és esélyegyenlőségi funkcióinak elméleti kereteit villantotta fel. Az előadók aláhúzták a demokratikus, nyitott és sokszínű társadalmi háttér egyértelmű előnyeit az erős, a felhasználóikat szolgáló könyvtárak működésének biztosításához.

Az IFLA elnöke, *Sinikka Sippilä* a már ismertett elméleti célkitűzések mellett finn és tanzániai konkrétumokkal is szolgált. Finnországban a lakosság 80%-a tartozik a könyvtárhasználók csoportjába. Egy átfogó, 13 ezer fős mintával készült felhasználói felmérés arról tanúskodik, hogy a válaszolók 70%-a szerint pozitív irányba változott az életminőségük a könyvtári szolgáltatások révén. Afrikában is számos példa utal arra, mennyire fontos szerepet tudnak betölteni a könyvtárak felhasználók gazdasági és társadalmi életében.

Egy másik érdekes esettanulmány londoni példát mutatott be: *Judit St John* a Tower Hamlet kerületben elhelyezkedő fiókkönyvtár esetét áttekintve ismertette, hogy miképpen segítheti a szolgáltatások és a fizikai tér átformálása a bevándorlók és hátrányos társadalmi helyzetű személyek lakta kerület szociális kohéziójának erősítését. Az intézmény új márkanevet teremtett magának az „IDEA Store” jelmondat révén. Otthonos környezetet biztosít a környék lakosságának a kapcsolódáshoz, tájékozódáshoz, s különféle addig rejtett képességeik kibontakoztatásához a különféle képzési, tudásfejlesztő programok révén. Napjainkban a könyvtárosok a lakossággal vállvetve harcolnak e fontos esélyegyenlőséget növelő szolgáltatásokat nyújtó intézmény bezárásának elkerüléséért.

Donna Scheeder, az IFLA leendő elnöke (2015 augusztusában veszi át ezt a funkciót) a különféle felhasználói kompetenciák fejlesztési lehetőségét vázolta fel előadásában. Végig nagy hangsúlyt helyezett a könyvtárak pedagógiai tevékenységeire, szoros összefüggésben az információhoz való nyílt hozzáférés kihasználásával (illetve a nyílt hozzáférést akadályozó kihívásokkal). Szólt a társadalmi és a technológiai környezet folytonos változásáról, s az erre

adható könyvtári szakmai attitűdök típusai közül is felvillantott néhány sikeresnek tűnő példát. Kiemelte, hogy rajtunk áll, sodródunk-e az árral vagy kreatív ötletek révén a legjobbat hozzuk ki a rendelkezésünkre álló mozgástérben a felhasználói, tágabb társadalmi közösségünk javára.

Ellen Deshi Nambhila a namíbiai könyvtárügy fejlesztésének nehézségeit, de ugyanakkor szépségeit és eredményeit ismertette. *Ngian Lek Choh* a szingapúri nemzeti könyvtár és levéltár főigazgató-helyettese pedig az egész ázsiai földrészt felölelő áttekintéssel szolgált a könyvtárak társadalom és gazdaságfejlesztő, életminőség javító tevékenységeit ábrázoló rengeteg gyakorlati példán keresztül. *Jaime Rios Ortega* pedig a latin-amerikai példákat tekintette át.

Európából is számos esettanulmány gazdagította még a rendezvényt, többek között lengyel, spanyol, norvég, balti államokbeli környezetbe illesztve. Előkerült az információs jogok és a cenzúra témaköre is *Kai Ekholm*, a Finn Nemzeti Könyvtár főigazgatója révén.

Összességében elmondhatjuk, hogy a könyvtárügy számos fontos szolgáltatási területe, demokratikus társadalmi és gazdasági funkciója került megtagyargalásra a rendezvényen. Az elméleti irányvonalak tanulságait árnyalt gyakorlati példák tették kézzelfoghatóvá, átfogó távlatokba helyezve a különféle kihívásokra adott gyakorlati válaszokat.

A rendezvényt tovább színesítette, hogy alkalmunk nyílt ellátogatni Turkuba, és az ottani városi és egyetemi könyvtárakban közvetlen tapasztalatokat szerezhettünk a könyvtárak társadalmi kölcsönhatásának megjelenéséről.

Fiatall könyvtárosok eszmecseréje Lyonban

Lyonban az IFLA keretei között működő fiatal könyvtárosok csoportja 2014 nyarán az IFLA kongresszust megelőzően szervezte meg szakmai találkozóját.⁵ A csoport az IFLA Könyvtári Egyesületek Menedzsmentje szekcióhoz társulva 2004 óta működik, s globális jelleggel gyűjti össze a fiatal könyvtárosokat. Tízéves évfordulójukat a helyszínen ünnepelték⁶. Virtuális előadásokat s fizikai környezetben is meg-

valósuló eszmecseréket szervez a fiatalok számára. A rendezvény kötetlenül zajlott: mindkét nap reggelén plenáris ötletbörzén jelöltük ki a megtárgyalandó témaköröket, majd kisebb csoportokban a rendezvényhelyszín könyvtárának csoportszobáiban vitattuk meg 35–40 percben az elfogadott témákat. A rendezvény különlegessége a fiatalokkal való közvetlen szakmai tapasztalatcserében rejlett. A résztvevők között voltak amerikaiak, kanadaiak, németek, franciák, svédek, dánok, olaszok, svájciak is, de a szomszédságunkban lévő országok (Csehország, Horvátország) is delegáltak résztvevőket.

Ízelítőül néhány példa az első napon tárgyalt témákból: könyvtári munkakultúra és hivatásbéli attitűdök; kutatók és diákok munkájának támogatása felsőoktatási intézmények könyvtáraiban; a könyvtári tevékenységek mérhetősége, értékelhetősége; közösségi események a könyvtárakban; könyvtár és gasztronómia (mint értéknövelt szolgáltatás); könyvtárak, levéltárak és múzeumok együttműködése; pályakezdő könyvtárosok mentorálása, szakmai motiválása; hajléktalanok társadalmi reintegrációjának segítése a könyvtárak segítségével.

A második nap a digitális könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos témák kerültek elő: digitális műveltség, nemzeti nyílt hozzáférés platformok, könyvtárosok számára szükséges információtechnológiai készségek, zenei streaming szolgáltatások áttekintése.

A könyvtárhoz kötődő általános tevékenységek kapcsán megvitattott témák: a szóbeliség szerepe a fizikai és virtuális könyvtári szolgáltatásokban; a könyvtárosok szakmai tudásának, képességeinek folyamatos fejlesztése; a könyvtárosok társadalmi imázsa.

A résztvevőknek bemutatták a lyoni könyvtárosképző intézmény, az ENSSIB⁷ munkáját is, mely a francia könyvtárosképzés fellelvárára. 1992 óta működik a francia könyvtárügy legfontosabb kutató és felsőoktatási képzési intézményeként. Képzéseket folytat alap és mesterszinten, továbbá felkészít a francia közigazgatásban történő munkavállaláshoz kötelező versenyvizsgára is. Betekintést nyerhettünk az intézmény tevékenységébe és szolgáltatási körébe is. Érdekes kuta-

tás-fejlesztési tevékenységek is zajlanak itt például asztalba építhető interaktív érintőképernyős tájékoztató felületekkel (melyre saját fejlesztésű digitális könyvtári alkalmazást telepítenek). Most még a kezdeti lépéseknél tartanak, de erre érdemes lesz majd odafigyelni a későbbiekben is, hogy milyen saját oktatási tartalmakat, illetve kereskedelmi forgalomban kapható e-könyveket tudnak integrálni, s milyen funkciókkal gazdagodik az alkalmazás, s milyen fajta hardverekhez (bútorokhoz) illesztik majd a későbbiekben. Erről a fejlesztésről önálló poszterrel jelentkeztek a brnói BOBCATSSS 2015 konferencián is.

BOBCATSSS 2015 Brno: dizájn, innováció, részvétel

A 2015. január utolsó hetében a morvaországi Brnóban rendezett BOBCATSSS konferencián először is a szervezettség, és a szervezők lelkesedése volt szembeűnő⁸. (Például saját készítésű házi finomságokkal vártak minket a Scala moziban a regisztrációs nap reggelén.) A második és a harmadik nap előadásaira és műhely-beszélgetéseire a Masaryk Egyetem Társadalomtudományi Karának szépen felújított épületében került sor. (Az épületben emléktábla emlékeztetett azokra a zsidó származású magyar hallgatókra, akik az egyetem elődintézményében a hazai numerus clausus törvény miatt itt végezték tanulmányaikat a két világháború között.)

Mindhárom konferencia napon érdekesek voltak a bevezető előadások: először *Jay Edwin Gilette* a reneszánsz kor innovatív szemlélete és napjaink viharos átalakulási hullámai között vont párhuzamot. Másnap Brnóban is üdvözölhettük Sinikka Sippilä IFLA elnököt, aki előadásában a már emlegetett elnöki programját összegezte az IFLA Trend Reports, valamint a lyoni deklaráció megállapításával összefűggésben. Az utolsó nap nyitó előadásában pedig *Roberta Tassi* az online innovációt segítő dizájn-eszközökről adott átfogó áttekintést.

A programszekciók az első napon az online és offline információszolgáltatások különféle dimenzióival foglalkoztak, kulturális intézményi, illetve piaci környezetben egyaránt. Az első

napon került sor a villámprezentációkra is, melyek szintén több érdekes témakört érintettek. A villámprezentációs ülészekkal párhuzamosan csatlakozni lehetett a könyvtárosképző intézményeket tömörítő EUCLID szekcióülésére is. A korábbi évekhez hasonlóan idén is bemutatkozott néhány intézmény, többen pedig a legújabb intézményi kihívásokról adtak számot. Bemutatkozott a prágai Károly Egyetem Könyvtár- és Információtudományi tanszéke, valamint a lyoni ENSSIB. A párizsi Sorbonne tanszékének képviselője a képzési programjaikat érintő újdonságokról számolt be. *Murányi Péter* (NyME Savaria EK) az itthoni könyvtár- és információtudományi képzés egyre tragikusabb helyzetét illusztrálta a statisztikai adatok segítségével. A találkozót kötetlen beszélgetés zárta.

A második nap délelőttjén az információs viselkedés, illetve az információk széles körű terjesztésének különféle dimenzióihoz csatlakozó előadások (két párhuzamos szekcióban), valamint egy műhelybeszélgetés nyitotta a napot.

A könyvtári hálózatos szolgáltatások témakörei adták a nagyteremben rendezett késő délelőtti szekcióülés magvát. A másik helyszínen a már korábban elkezdett témakör újabb részletei kerültek kifejtésre az információs szolgáltatások kapcsán. Ennek keretében került sor *Kósik Melinda* (PTE FEEK) előadására a süketnéma tanulók könyvtári és információs műveltségének fejlesztéséről. A szekcióüléseket poszterbemutatók zárták.

Délután a könyvtári fizikai és virtuális gyűjtemények fejlesztéséhez kötődő különféle szolgáltatások kerültek terítékre, majd a könyvtárakat és felhasználóikat érintő innovatív szolgáltatásokról s a jövőbeli kihívásokról esett szó. Egy másik szekcióban a könyvtárosképzés, valamint a könyvtáros életpálya képezte a megbeszélés témáját. A könyvtárak által kínált szolgáltatásokhoz kapcsolódóan hangzott el *Béres Judit* (PTE FEEK) előadása a hátrányos helyzetű fiatalokat segítő biblioterápiai programról, *Csorba-Simon Eszter* (a PTE FEEK frissen diplomázott mesterképzéses hallgatója) pedig a női börtönlakók körében végzett hasonló kezdeményezésről számolt be.

A második részben az érdekes szolgáltatási modellek és a jövő irányába mutató kihívások kapcsán *Tóth Máté* és *Jávorka Brigitta* (OSZK-PTE FEEK) feltette a kérdést, hogy melyik rajzfilm-karakter emlékeztet minket egy könyvtárosa, majd ezt a témakört járták körül. *Nemes László* (ELTE) az egyetemi könyvtárak társadalmi, szolgáltatási pozíciójának különféle összetevőit villantotta fel általános felsőoktatási rendszerperspektívából szemlélve.

A képzéssel foglalkozó szekcióban *Németh Márton* áttekintette az USA-ból indult, s mára globálissá lett iSchool mozgalom fejlődését, illetve az ehhez csatlakozó észak-európai információtudományi képzőintézmények párhuzamos fejlődési útját, s a hálózati együttműködés különféle képzési és kutatási perspektíváit. *Szalacsi Alexandra* (a PTE Neveléstudományi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója) pedig a szekció utolsó előadóként a 21. századi felsőoktatási paradigmaváltás természetét s különféle összetevőit ábrázolta.

A záró napi szekcióüléseken a nyílt hozzáférésről és a könyvtárak nyílt társadalomban betöltött szerepéről esett szó, illetve a másik szekcióban *Roberta Tassi* a bevezető előadáshoz kapcsolódva az online szolgáltatások dizájnjának összefüggéseit járta körül és gyakorlati példákkal ábrázolta, hol tartunk most e területen a horvát múzeumi szférától az ENSZ információs rendszeréig bezárólag. A rendezvényzáró szekcióülés a könyvtári videojáték alapú szolgáltatások típusait és gyakorlati példáit ismertette.

Ebből a szűkre fogott összefoglalóból is látható, hogy milyen gazdag tematikájú programot állítottak össze a szervezők. Már utaltam rá a bevezetőben, hogy szembetűnő volt az alapképzésben és mesterképzésben tanuló horvát diákok előadásainak és posztereinek színvonala és tematikai gazdagsága. Magyarországot főként egyetemi oktatók, gyakorló szakemberek s egy-egy PhD, illetve mesterképzéses hallgató képviselte csupán...

A Monguz Kft. szponzorként és kiállítóként mutatta be szolgáltatásait s járult hozzá a rendezvény sikeres lebonyolításához.

A szakmai programot könyvtárlátogatások, városnézés egészítette ki a korábbi években megszokottakhoz hasonlóan.

Összegzés

Beszámolómban négy, gazdag programot kínáló konferenciáról adtam áttekintést. Azokat a témákat részletesebben is próbáltam ismertetni, amelyekről kevesebb szó esett eddig a hazai szaksajtó hasábjain. Ezen szempontok indokolják az egyes eseményekhez kötődő beszámolók közti belső aránytalanságot. Nem törekedhettem a teljességre, de a megadott online hivatkozások segítségével az érdeklődők bővebben is tájékozódhatnak. A BOBCATSSS konferencia előadásainak prezentációi és teljes szövegű publikációi 2015 tavaszán kerülnek nyilvánosságra.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm a Monguz Kft. vezetőinek a támogatását, hogy az ismertetett konferenciákon részt vehettem, s megoszthattam tapasztalataimat az itthoni szakmai nyilvánossággal.

Az általunk látogatott szakmai eseményekről való folyamatos tájékoztatást szakmai küldetésnek is tekintjük.

Jegyzetek

1. <http://www.hioa.no/Forskning-og-utvikling/Hva-forsker-HiOA-paa/Forskning-og-utvikling-ved-Fakultet-for-samfunnsfag/Avholdte-konferanser-ved-Fakultet-for-samfunnsfag/Kunnskapsorganisasjonsdagene-2014> [2015. febr. 4.]
2. <http://blogs.helsinki.fi/iflapresidentsmeeting2014/> [2015. febr. 4.]
3. <http://blogs.helsinki.fi/iflapresidentsmeeting2014/presentations/> – itt elérhető az összes prezentáció s a videótudósítás valamint a fotók is. [2015. febr. 4.]
4. <http://new.livestream.com/hioa/hioatv1/videos/51420411> - első nap és <http://new.livestream.com/hioa/hioatv1/videos/51484163> - a második nap [2015. febr. 4.]
5. A rendezvény főoldala: <https://npsig.wordpress.com/archive/iflacamp/iflacamp-2014/> a program az alábbi hivatkozással érhető el: <https://npsig.wordpress.com/archive/iflacamp/iflacamp-2014/schedule/> [2015. febr. 4.]
6. <https://npsig.wordpress.com> [2015. febr. 4.]
7. <http://www.enssib.fr> (franciául) [2015. febr. 4.]
8. <http://www.bobcatsss2015.com/wp/program/> [2015. febr. 4.]

Beérkezett: 2015. február 4.

Internet Fiesta 2015

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség szervezésében 2015. március 19. és 26-a között került sor az Internet Fiestára, melynek idei témája, „Környezetünk és családunk az interneten” lehetőséget kínál arra, hogy a könyvtárak népszerűsítsék az internet lehetőségeit a szűkebb és tágabb környezet (város, falu, épített és természeti környezet) megismerésére. Alkalmom adódik a helytörténeti adatbázisok bemutatására, a helyi kutatások prezentálására. A lakóterületük értékeit interneten közkinccsé tevű különböző közösségek sokszor kapcsolatban állnak egymással, a programokon résztvevők játékosan, akár vetélkedők során tehetik próbára tudásukat.

A családok nemcsak a mindennapjaikat dokumentálhatják (fotósorozatok, blogok segítségével), hanem akár családtörténeti kutatások elindításához is segítséget kaphatnak.

Részletes információk az Internet Fiesta (<http://fiesta.kjmk.hu>) honlapján található.

(Forrás: Katalist, 2015. márc. 17. – FSZEK sajtóanyag)

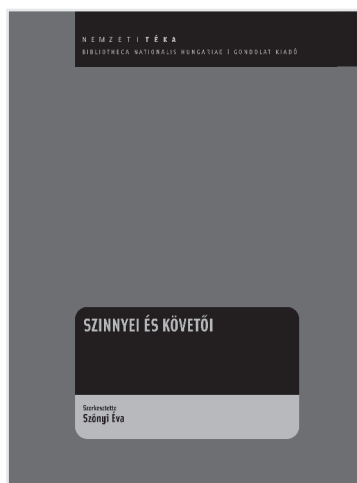

Szinnyei és követői

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének Bibliográfiai Szekciója fontos feladatának tekinti a hazai könyvtártörténet jeles személyiségei emlékének ápolását, ezért kerek évfordulók alkalmával emlékülés keretében tiszteleg életművük előtt. Az 1994-ben indított „Emlékezzünk jeles elődeinkre!” című konferenciasorozat előadásait kezdetben szakfolyóiratokban publikálták, majd 2000-től az Országos Széchényi Könyvtárral együttműködve önálló kötetekben jelentetik meg.

A hazai könyvtáros-társadalom 2013-ban emlékezett meg *id. Szinnyei József* (1830–1913) halálának 100. évfordulójáról, mely alkalomból a hagyományoknak megfelelően az MKE Bibliográfiai szekciója az OSZK-val karöltve tudományos konferenciát rendezett, melyhez a Szinnyei-életmű főbb állomásait bemutató kamara-kiállítás is kapcsolódott. Az ülésszak előadásainak szerkesztett szövegét a Nemzeti téka sorozat 30. tagjaként, *Szinnyei és követői* címen közreadott kötetben olvashatjuk. Az emlékkönyvben a Szinnyeivel foglalkozó tanulmányok mellett helyet kapott még néhány 20. században alkotott bibliográfus munkásságát bemutató írás is.

A nagyon gazdag, sokrétű Szinnyei-életműnek napjainkig csupán egy része került feldolgozásra, tekintélyes hányada még ma is feltáratlan, s ezért mielőbb megoldást kellene találni a teljes hagyaték digitalizálására – vallja *Gazda István* a kötetben közreadott tanulmányában. A szerző nyolc pontban fogalmazza meg az e munkák során elvégzendő feladatokat, miközben áttekinti a teljes Szinnyei oeuvre-t, s elemző módon mutatja be a már elkészült, megjelent opusokat, ezzel is segítve a jövő Szinnyei-kutatóinak munkáját. Gazda István külön érdeme, hogy a hatalmas és szerteágazó

Szinnyei és követői : id. Szinnyei József 100. évfordulójáról megemlékező centenáriumi emlékkönyv / szerk. Szőnyi Éva. – Budapest : OSZK ; Gondolat; MKE, 2014. – 185 p. (Nemzeti téka) ISBN 978 963 635 2
ISBN 978 963 572 6
ISSN 1586 1163

Szinnyei-életműben igyekezett „rendet tenni”, a tudós bibliográfus tevékenységét rendszerbe foglalni.

*Kégli Ferenc*nek a kötetben közölt írásából megismerhetjük az első kurrens sajtóbibliográfia megszületésének körülményeit. E kevésbé ismert könyvészeti vállalkozás létrejöttében jelentős szerepe volt Szinnyei József barátjának, *Aigner* (írói álnevén *Abafi*) *Lajos*nak. Aigner 1868-ban nyitotta meg könyvkereskedését Pesten és ezzel lehetősége nyílt arra, hogy megvalósítsa régi álmát: *Magyar Könyvészet* címen kurrens bibliográfia indítását. Aigner 1869 januárjában Szinnyeihez címzett levelében kérte fel, hogy a Magyar Könyvészet számára állítsa össze az újonnan megjelent hírlapok jegyzékét. Szinnyei a kérésnek készséggel eleget is tett, s ezt követően a periodikák az évi 10 számban megjelenő kiadványban 1870 végéig rendszeresen közlésre is kerültek.

Az első kurrens sajtóbibliográfia létrejötte körülményeinek vizsgálata jó alkalmat adott *Kégli Ferenc*nek, hogy a tőle megszokott precizitással és alapossgal bemutassa Aigner Lajos személyét, életútját és tevékenységét. Az elsősorban könyvkereskedőként és -kiadóként számon tartott Aigner nagyon színes és széles érdeklődésű személyiség volt: könyvészeti munkálkodása mellett, főleg életének második felében, ideje nagy részét néprajzi gyűjtéseknek és a lepkészetnek szentelte.

Id. Szinnyei József élete során mintegy 16 évet töltött az Egyetemi Könyvtár szolgálatában, ebből azonban csak rövid ideig, 1876 szeptemberétől 1878 októberéig állt az intézmény élén. Ez a két esztendő azonban a könyvtár történetének és Szinnyei életének is fontos időszaka volt, hiszen ekkor került sor a könyvtár új épültének felépítésére és megnyitására, s ugyancsak erre az időre esett az a jelentős kultúrtörténeti esemény, amelyen az egykoron Törökországba hurcolt Corvinákból és más kódexekből II. Abdelhamid szultán 35 kötetet visszajuttatott Magyarországra, s ezeket az Egyetemi Könyvtárban megtartott ünnepségen Szinnyei József vette át. *Szőgi László* értekezése e két esztendő eseményeiről számol be, s felvázolja azt a szakmai vitát is, amely ezekben az években az intézmény vezetésében lezajlott.

Az Országos Széchényi Könyvtár a 2013. évi centenáriumi megemlékezések keretében Szinnyei-emlékkiállítást is rendezett. A kötet további két írása e rendezvényhez kapcsolódik. *Borsos Attilának* a kiállítás megnyitóján elhangzott köszöntője után *Perjámosi Sándor* igényes dolgozatát olvashatjuk, melyben részletekre is kitérő alapossgal ismerteti és háttérmagyarázatokkal látja el a négy tárlóban elhelyezett Szinnyei relikviákat.

Az emlékkötetben helyet kapott még további három jeles bibliográfus életművének méltatása is, akiknek jubileumáról a Bibliográfiai Szekció a korábbi években emlékezett meg.

Fitz Józsefet (1888–1964) elsősorban kimagasló könyv- és nyomdászattörténeti kutatásaiért tartja számon az utókor, de példaértékű az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójaként kimunkált

és megvalósított könyvtárvezetői programja is. Bibliográfusi tevékenysége kevésbé közismert, bár mint *Pogány György* tanulmányából kiderül, e területen is jelentőset alkotott. A dolgozat először Fitz Józsefnek a bibliográfiáról vallott nézeteit veszi górcső alá, jó érzékkel számos példával követi nyomon, hogy az évek során miként változott Fitz József nézete a bibliográfia fogalmáról. Gyakorló szakemberként több bibliográfiát is készített, melyek közül kiemelkedik a *Herczeg Ferenc* irodalmi tevékenységét feltáró összeállítás, amelyet *Pogány György* behatóan elemez.

Fitz József munkásságából, ahogy ezt jeleztük, mindenképpen kiemelkedő a nemzeti könyvtár reformjának kidolgozása, melynek keretében megtervezte a magyar nemzeti bibliográfia kialakítandó rendszerét, melynek azonban csak egy töredékét tudta gyakorlatban is megvalósítani. Nézetének korszerűségét jelzi, hogy az 1945 utáni bibliográfiai tevékenység is sokat merített ebből.

A 20. században Európában, így hazánkban is, felértékelődött a sajtó szerepe, felismerték, hogy a hírlapok a történeti kutatások egyik legfontosabb forrásai. Ezzel is magyarázható, hogy a 20. század első felétől megszorodtak a sajtótörténeti, sajtóbibliográfiai munkálatok. E korszak magyar sajtótörténetének és a bibliográfia ügyének egyik legjelentősebb személyisége *Dezsényi Béla* (1907–1972) volt, aki húsz éven át, 1943-tól 1962-ig vezette az OSZK Hírlaptárát. Dezsényi ezen idő alatt folytatott jelentős sajtóelméleti és sajtótörténeti kutatásai mellett számos bibliográfiai vállalkozás kezdeményezője is volt, s több könyvészet elkészítése fűződik a nevéhez. Nem rajta múltott, hogy számos reménybeli programsorozat torzó maradt. *Vass Johanna* alapos és részletekre is kitérő értekezésében elsődlegesen Dezsényi Béla bibliográfusi munkálkodását értékeli, és próbálja a tekintélyes számú, sok esetben félbeszakadt bibliográfiai produktumokat rendszerbe foglalni.

*Busa Margit*nak (1914–2009), a 20. századi magyar sajtóbibliográfusok jeles képviselőjének megadatott az a lehetőség, hogy hosszú könyvtárosi pályájának szinte egészét, mintegy hatvan évet az Országos Széchényi Könyvtár

munkatársaként élje meg. A nemzeti könyvtár állománya biztosította számára a korlátlan kutatási lehetőséget, így szabad idejének minden percét tudományos tevékenységének szentelhette. *Nagy Anikó* hosszabb ideig volt Busa Margit közvetlen munkatársa, így ennek is köszönhető, hogy igényes dolgozatában nem csupán a fáradhatatlan tudóst és bibliográfust, hanem a szerény és hivatásának élő embert is bemutatva, ezzel is szép emléket állított egykori munkatársának.

Busa Margit sok éves kutató- és gyűjtőmunkának köszönhetően készítette el a *Magyar sajtó-bibliográfia* című összeállítását, melynek kötetei az 1705–1849, és az 1850–1867 között megjelent periodikákat veszi számba. Nagy Anikó körültekintő, szinte oknyomozó munkával derítette fel e könyvészetek keletkezéstörténetét. Busa Margit kutatásainak másik meghatározó területe *Kazinczy Ferenc* élete és munkássága volt. Jelentős szerepet játszott levelezéseinek felkutatásában is, különösen a Kazinczy-levelezések 24. és 25. kötetének megjelentetésében.

A kötet záró tanulmányában *Pogányné Rózsa Gabriella* tudománytörténeti megközelítésben tekinti át a könyvtári feldolgozó tevékenység alakulását a legrégibb időktől napjainkig. Az elméleti jellegű, gondolatébresztő tanulmány rengeteg példával, adattal, gazdag hazai és külföldi szakirodalom felhasználásával bizonyítja, hogy a könyvtári feldolgozó tevékenység mai modern elemeinek, célkitűzéseinek csírái már jóval korábban, szinte a legrégebbi időktől kimutathatók. A szerző azzal a gondolattal zárja eredeti, figyelemre érdemes okfejtését, hogy így mindez arra hívja fel a figyelmet, hogy mindig érdemes odafigyelni elődeinkre, mindig van mit tanulni tőlük.

Az értékes kötet megjelentetéséért dicséret és köszönet illeti az Országos Széchényi Könyvtárat és a Gondolat Kiadót, mert a közreadott értekezésekkel nem csupán emléket állítanak szakmánk jeles elődeinek, hanem egyúttal számos új ismerettel és szemponttal bővítik meglévő bibliográfiai ismereteinket, valamint hozzájárulnak korszerű, rendszerben való gondolkodásunkhoz is.

Szabó Sándor

Magyar könyvtártörténeti kronológia 2008–2010 : pótlások, javítások, 1996–2007. 4. kötet / összeáll. Gerő Gyula ; [közrem.] Rác Ágnes ; [közread. Az] Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest : OSZK, 2014. – 428 p.

Magyar könyvtártörténeti kronológia 4. kötet

Néhány évvel ezelőtt, 2010-ben látott napvilágot három kötetben *Gerő Gyula* monumentális könyvtártörténeti kronológiája, mely a kezdetektől 2007-ig sorakoztatta a hazai könyvtárügy múltját regisztráló adatokat, az elmúlt év végén pedig megjelent az adattár folytatása, a 2008-tól 2010-ig terjedő időszak eseményeit és az alapmunka pótlásait, javításait is tartalmazó negyedik tomos. A kiegészítő résszel lezárul a kronológia, ugyanakkor az összeállító az adattárhoz a közeli jövőben egy ötödik kötetet is közread a kitüntetett könyvtárosokról. Ezzel a munkával válik majd teljessé a hazai könyvtárügy történetét adatokban, faktumokban összegző vállalkozás.

Gerő Gyula több évtizedes munkájának jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. A magyar könyvtárügy, könyvtártörténet eseménysorozatának közreadásával megteremtette azt a szilárd vázat, amelyre felhúzható lesz egyszer a hazai könyvtártörténet kellően részletes és tényekre alapozott szintézise. A történetelméleti szakirodalom megkülönbözteti egymástól az eseménytényt és a struktúratényt. Az előbbi végső soron minden számszerűsíthető mennyiség, minden a tér meghatározott pontján valamely időben lezajló esemény, valamilyen ágens által valamilyen hatást kiváltó akció, cselekedet. Az eseménytény tehát a história alapja, váza, nélküle nem lehetne történetírásról beszélni. A pusztá eseményekből azonban nem rekonstruálható a múlt a maga teljes totalitásában. Ahhoz, hogy a hallatlanul sokféle és egymással látszólag semmilyen kapcsolatban nem álló tényekből értelmes rend legyen, szükséges olyan absztrakciók, elvonatkoztatások alkalmazása, amelyek egybefűzik a különféle tényeket és értelmezik azokat. Ezeknek a logikai műveleteknek az elvégzésével, vagyis az eseménytények struktúraténnyé szervezésével jönnek létre a múlt egészének megértését segítő fogalmak. Vagyis konkrét példával megvilágítva az előbbieket: Gerő Gyula kronológiájából összegyűjthetők a néhány évvel ezelőtti intézmény-összevonások adatai, tényei – ezek egyenként az eseménytények. Ezekből és más eseménytényekből kell megalkotni a historikusnak a struktúratényeket ahhoz, hogy értelmezhesse a 2008-tól 2010-ig tartó időszak hazai könyvtárügyét. Nagy kérdés, hogy valamivel nagyobb rálátással a jövő könyvtártörténésze hogyan fogja értékelni ezt az időszakot, milyen struktúratényt alkot az egyedi adatokból. Az elhúzódó válság éveinek? Az átalakulások kezdetének? A ha-

gyományos, papíralapú könyvtárak utolsó időszakának? Ma még nem lehet tudni. Egy biztos: Gerő Gyula adattára az eseménytények olyan monumentális és megbízható corpora, amely jelentősen megkönnyíti most és a jövőben a könyvtárügy múltját kutatók helyzetét.

A pótkötet gyűjtőköre, szerkezeti felépítése az alaplához képest nem változott, vagyis a könyvtárügy húsz területére vonatkozóan találhatók a különféle adatok. Ezek az egyes konkrét könyvtárak működésére (alapítás, névváltozás, összevonás, megszűnés, bűnesetek, katasztrófák, az épület felavatása, felújítása, bővítése) vonatkozó információkon túl felölelik a könyvtárügy, könyvtárpolitika eseményeit, a szakmai szervezetek tevékenységét, a képzésre vonatkozó adatokat, a könyvtárak (és könyvtárosok) által megjelentetett szakkönyveket, kiadványokat, a könyvtárosok által elnyert tudományos fokozatokat, kitüntetések, a könyvtárak vezetésében bekövetkezett személyi változásokat, a jeles személyek halálának időpontját. Emellett tartalmazzák az országos vagy regionális tanácskozások, a könyvtári akciók, kampányok stb. adatait is. Lényegében tehát minden, az egyedi könyvtárakra és a könyvtárügyre vonatkozó jelenség, esemény, történés bekerült most is az adattárba.

Az alaplumban mintegy 16 ezer esemény, adat, tény, közel 4700 személy és 3050 intézmény, szervezet, továbbá a könyvtárak által kiadott vagy a könyvtári munkát szolgáló 1900 kiadvány bibliográfiai adata szerepelt. Az újonnan közölt adatokkal jelentősen bővült a kronológiában regisztrált történések száma: az eseményleírások 18 830-ra, a név szerint említett személyeké 5700-ra, az intézményeké 3600-ra, a regisztrált kiadványoké pedig 2541-re emelkedett.

A kronológia első nagy szerkezeti egysége a 2008–2010-es évekre vonatkozó anyag közlése, vagyis az alapmű folytatása. Kétségtelen, hogy ez a három esztendő nem tartozik a hazai könyvtárügy egyértelműen fényes korszakába a jelentős összegű *európai uniós* pénzekből megvalósult támogatások ellenére sem. A közölt adatokból világosan kirajzolódik, hogy ezekben az években milyen sok települési könyvtár ala-

kult át, veszítette el önállóságát és lett egy másik szervezet része. Részben ennek (is) köszönhetően lett kevesebb a foglalkoztatott könyvtárosok száma, illetve az összevont intézményekben többnyire csökkent a bibliotékák súlya, jelentősége. A negatív tendenciák azonban nemcsak a közkönyvtárakat érintették, számos szakkönyvtár, többek között kórházi könyvtár is megszűnt ezekben az években. A veszteségeket kétségtelesenül pótolják némileg a megépült, felújított, bővített könyvtárak adatai, ezek sorából a legjelentősebb esemény Pécsen a *Dél-dunántúli Regionális Tudásközpont és Könyvtár* 2010. szeptember 8-ai felavatása, illetve október 25-i megnyitása volt. A fejlesztések többnyire a *Társadalmi Megújulás Operatív Program* (TÁMOP), illetve a *Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program* (TIOP) keretében valósultak meg, a kronológiából jól összegyűjthetők a fontosabb könyvtári fejlesztések adatai.

Az adattár második szerkezeti egysége a *Pótlások és javítások*. A közölt adatokkal az egész kronológia arányosabb lett, és jobban dokumentáltá vált például az 1952–1984 között működött járási és az 1960-as évektől megszervezett megyei kórházi könyvtárügy története. De számos új információval gazdagodott a 19. századi könyvtártörténet is, különösen sok, eddig ismeretlen adat került elő az 1850-es években községi könyvtárak létesítésére vonatkozó kezdeményezésekről. Az önkényuralom alatti felvetések, tervek arra szolgálnak példát, hogy az osztrák elnyomás éveiben a köz művelődését, az olvasás terjesztését a nemzet megmaradását szolgáló programnak tekintették a tervezetek kidolgozói. A pótlások és javítások között egyébként kiegészítések is találhatók az alapkötetben közölt adatokhoz; ezt minden esetben szögletes zárójelben tudatja a szerkesztő a kötet használatával. Elsősorban ebben a részben figyelhető meg Gerő Gyula lelkiismeretes munkája, amely egyúttal élvezetes olvasmányt is nyújt a kötet használatjának. Az egy-egy naphoz csatolt események többnyire nem csupán önmagukban tanulmányozhatók, hanem előzményeivel és következményeivel együtt, vagyis egy kronológiai bejegyzés számos faktumot tartalmaz. Ezek a

szövegek szinte élvezetes esszék, néhány sorban olykor egész életpályákat rögzített az összeállító, olyannyira, hogy akár belefeledkezve lehet olvasni a kronológiát és nem pusztán az információt praktikusán használni a kötetet. A számtalan eset közül egy jellemző példa az 1924. április 28-ai bejegyzés az *Akadémiái Könyvtárban* történt könyvlopásról. A tettes, *Holik Flóris László* egykori szerzetes, akkor tanár ügyét elutasították a hatóságok, és később Olaszországban *Florio Banfi* néven jelentős tudományos eredményeket ért el. 1945 után újabb fordulatot vett életútja, a magyar állambiztonsági szolgálatok beszerveztek, és hosszú ideig jelentett. Ha már az ügynökökről esett szó, érdemes lett volna *Szőnyi Tamás: Titkos írás 1956–1990: Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet* (Bp. : Noran, 2012.) című kétkötetes munkáját is átnézni, ugyanis számos könyvtári és könyvtárosra vonatkozó adattal lehetett volna bővíteni mindkét irányból a kronológiát, vagyis a megfigyeltek és megfigyelők között egyaránt akadtak kollegáink.

Az adattár harmadik szerkezeti egysége *Somogyi József* összeállítása; *Magyar nagykönyvtárak* címmel közölt statisztikai jellegű kimutatást négy oldalon. A táblázatban 63 könyvtár adata sorakozik a 2010. december 31-ei állapot szerint az intézményekben foglalkoztatott könyvtárosok csökkenő száma szerinti rendben. Az összeállítás logikájára nem tudtam rájönni. A jegyzék élén értelemszerűen az *Országos Széchényi Könyvtár* szerepel teljes munkaidőre átszámítva 397 fővel, az utolsó, 63. helyen pedig egy fővel a *Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár* található. Az nem világos, hogy mely könyvtárak kerültek be az összeállításba, illetve milyen elv alapján maradtak ki mások. Egyetlen városi könyvtár sem szerepel a jegyzékben, márpedig szép számmal akadnak 10–15 főt foglalkoztató városi bibliotékák (*Sopron, Nagykanizsa, Dunaujváros* stb.), illetve az országos szakkönyvtárak közül is hiányzik például a *Hadtörténeti és az Országos Egészségtudományi Könyvtár*, az egyházi gyűjtemények közül pedig nem szerepel a *Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Könyvtára*, az *Országos Evangélikus Könyvtár*, a múzeumiak közül pedig kimaradt

a *Nemzeti Múzeum*, az *Iparművészeti Múzeum* és a *Szépművészeti Múzeum* könyvtára. Ezek a gyűjtemények mind egy főnél több munkatársat foglalkoztatnak (amúgy számos községi és kisvárosi könyvtár is helyet kaphatott volna az összeállításban, ha egy fővel is bekerülhetett intézmény a „nagy” könyvtárak jegyzékébe).

A következő szerkezeti egység *Rácz Ágnes* munkája, *A magyar könyvtártörténeti kronológiában említett kiadványok bibliográfiája* című fontos jegyzék. A kronológia négy kötetében összesen 2541 könyvtári, könyvtártudományi munka adata szerepel az adattár megfelelő helyén. Az összeállítás ezúttal egységes időrendben, pontos leírásokkal közli a bizonyos értelemben a hiányzó magyar könyvtártörténeti bibliográfiát is pótló jegyzéket. Az összeállítás adott éven belül szerzői, illetve cím szerinti betűrendben közli az egységesített leírásokat. Többnyire könyvtárak által kiadott kiadványok sorakoznak a jegyzékben, többnyire bibliográfiák, repertóriumok, nyomtatott katalógusok, de szép számmal akadnak közöttük szakkönyvek, tankönyvek, jegyzetek, gyűjteményes munkák, könyvtári évkönyvek és megtalálhatók a könyvtári szaksajtóra vonatkozó legfontosabb adatok is. Az egységes szerkezetbe foglalt könyvészet segítségével megbízható képet kaphat az olvasó a könyvtáros szakmát foglalkoztató témákról, kérdésekről, az adott korszak által favorizált kiadványtípusokról.

A kronológia használatát segíti a 4. kötetben előforduló új rövidítések jegyzéke, vagyis a rövidítések feloldásához nélkülözhetetlen az alapmű 2. kötetében közölt jegyzék használata. A kötet használatához nélkülözhetetlenek a különféle mutatók. A személynevek mutatója az adott napra mutat. A pótlások és javítások dátumai megelőzik a 2008-2010 közötti évekre vonatkozó új tételeket, a két adatcsoport közötti határt a Δ szimbólum jelöli. A mutatóban közölt rendszavak **fett** betűvel, az utalók viszont kurrens típussal szerepelnek. Utalóként többnyire az asszonynevek leánykori alakja található. Mindössze egy esetben figyelhető meg következtetlenség a névmutatóban, az Assisi Szent Ferenc utaló a Szent Ferenc, Assisi alakhoz vezet, holott

célszerűbb lett volna a mutatótételt Ferenc, Assisi Szent alakban elkészíteni. A névmutatóban nem szerepelnek a bibliográfiában közölt nevek, így ez a visszakeresési lehetőség némileg hiányzik.

A kronológiához még két mutató kapcsolódik. Az egyik az Intézmények, szervezetek, települések, földrajzi egységek, a másik pedig a Tárgymutató. Előbbi esetében a praktikum és nem az elméleti egységesség volt a vezető szempont. A budapesti intézmények ugyanis nevük betűrendjében találhatók, kivéve a fővárosi középiskolákat, amelyek a „Budapest” címszó alatt sorakoznak. A vidéki intézmények a településekhez rendelve, azon belül betűrendben találhatók. Az intézménynevek egységesítésének bonyolult problémáját jól oldotta meg a szerkesztő. Amennyiben módosult az intézmény neve, minden változatnál találhatók kronológiai adatok és utalók is segítik a használatot. Bonyolult struktúrájú szervezeteknél (például

Magyar Könyvtárosok Egyesülete) a címszó mögött betűrendben sorakoznak az alárendelt egységek. A Tárgymutató válogató jellegű, célja szerint „*kiegészíti a személynevek, valamint az intézmények, szervezetek, települések, földrajzi egységek mutatója által nyújtott keresési lehetőségeket.*” Ebben az indexben kaptak helyet a konferenciák, értekezletek, tanácskozások, rendezvények dátumai is.

A szerkesztő az előszó elején latin nyelvű mottóval, végén annak magyar fordításában költői sorokban összegzi vállalkozását: „*Ami erőmből telt, megtettem / Bevégeztem, amit elkezdtem.*” Gerő Gyula idén február 13-án tölti be kilencvenedik életévét. A szakma és a magam nevében azt kívánom a jubilánsnak, hogy még sok hasonlóan fontos mű előszavában írhasa le a fentieket.

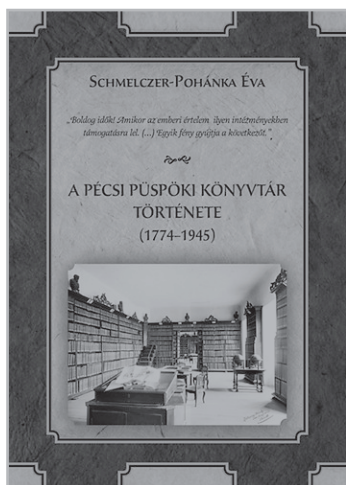
Pogány György

A pécsi püspöki könyvtár története

Különös aktualitása van annak, hogy *Schmelcz-Pohánka Éva* kötetéről szóljunk. A közelmúltban zárult le ugyanis a pécsi Klimó Könyvtár fennállásának 240. évfordulóját ünneplő jubileumi év, amely a magyar könyvtártörténet első nyilvános könyvtárának állított méltó emléket. A megemlékezés fénypontját jelentette az a 2014. októberi könyv- és könyvtártörténeti konferencia, amely az ország és a tudomány legkülönbözőbb területeiről érkező szakemberek részvételével mutatta be a rendkívül gazdag Klimó-gyűjtemény kapcsán végzett tudományos kutatások legfrissebb eredményeit. A könyvtár betűrendes katalógu-

sának 2001-ben történt megjelenése óta hagyománnyá vált Klimó-konferenciák mindegyike, a legutóbbi is annak adta ékes tanúbizonyságát, hogy a könyvtár gyűjteménye nem holt anyag, hanem egy rendkívül gazdag állomány, amely folyamatosan kínálja a kutatási témákat és anyagokat a legkülönbözőbb tudományterületek képviselői számára. De említendő ezen kívül a jubileumi év nagy vállalkozása, az *Illustrationes* digitális metszetgyűjtemény mint új szolgáltatás kialakítása is, amelynek segítségével hosszú távon megőrizhetővé, kutathatóvá és a széles közönség számára hozzáférhetővé válik a pécsi

Schmelczer-Pohánka Éva: „Boldog idők! Amikor az értelem ilyen intézményekben támogatásra lel. (...) Egyik fény gyújtja a következőt.” A pécsi püspöki könyvtár története, 1774–1945. [Közread. a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára] PTE Egyetemi Könyvtára, Pécs, 2012. 370 p., [24] t. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 10.)

Klimo Könyvtárban őrzött kötetek metszetanyaga. A vállalkozás szellemi előzményét *Móro Mária Anna* (1944–2010) belső használatra szánt jegyzékei jelentették.

A jubileumi konferencián tartott előadásában Schmelczer-Pohánka Éva arra hívta fel a figyelmet, hogy a hajdani püspöki könyvtár 1774-es alapítását és nyilvánossá tételét már a megnyitás évében kiemelkedő kulturális eseményként mutatták be az újságok, s követendő mintaként állították kortársai elé Klimo kezdeményezését. Ennek megfelelően nem meglepő, hogy a 18. század végén számos hazai és külföldi ismertetés, útikönyv, költemény és possessorbejegyzés megemlékezett a nagyszerű nyilvános gyűjtemény felállításáról. Levéltári dokumentumok hiányában e források nagy segítséget jelentenek a könyvtár korai történetének feltárásában, többek között az alapítás évével és az állomány nagyságával, összetételével, gyarapodásával kapcsolatban.

Kevés olyan hazai történeti gyűjtemény van, amelyről fennállása óta annyi publikáció született volna, mint a Klimo Könyvtárról, mégsem állíthatjuk, hogy ne maradtak volna feltáratlan aspektusok. Schmelczer-Pohánka Éva a Pécsi Tudományegyetem Modernkori Történeti Tanszékének doktoranduszaként 2004-ben kezdte meg kutatásait, amelyek e vakfoltok feltárását, és a könyvtár 1774-től 1945-ig ívelő történetének az addigiaknál nagyobb teljességre törekvő, szisztematikus forrás- és szakirodalomfeltáráson alapuló leírását tűzték ki célul. Pohánka ilyen irányú kutatásai új és mélyebb értelmet nyertek, amikor 2008-ban a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára Történeti Gyűjtemények osztályvezető főkönyvtárosává nevezték ki, akinek immáron munkaköri feladata és missziója lett az irányítása alatt álló egység legnagyobb és legértékesebb különgyűjteményének gondozása, megismertetése, feltárása.

Az évek során Pohánka számos kiváló publikációt készített és előadást tartott a történeti gyűjteményhez kapcsolódó rész kutatási eredményekről, három Klimo Könyvtárral foglalkozó tanulmánykötet szerkesztője és a hozzájuk kapcsolódó konferenciák szervezője volt. Disszertációját elkészítve, annak eredményeit továbbgondolva 2012-ben publikálta önálló monográfiáját „*Boldog idők! Amikor az emberi értelem ilyen intézményekben támogatásra lel. (...) Egyik fény gyújtja a következőt.*” *A pécsi püspöki könyvtár története, 1774–1945* címmel.

Ez a monográfia tehát egy fiatal helytörténész kutató doktori témaként kezdett művelődéstörténeti kutatásából nőtt ki, ami egy ígéretes szakmai karrier kiindulópontját is jelentette. Pohánka kutatómunkája tíz éve alatt a könyvtártörténet szempontjából nézve is kivételes művet alkotott, hiszen megszületett az első teljes körű történeti monográfia a pécsi Klimo Könyvtárról.

Bár a szerző bevezetőjében szerényen összefoglalónak nevezi munkáját, jóval többet végzett el pusztá összefoglalásnál: jelen-

tős mennyiségű eredeti forrásanyagot dolgozott fel és minden adatot, legapróbb részletkérdést is alaposan ellenőrzött. Ez a munka annál is inkább kihívást jelenthetett, mivel a könyvtár történetének szisztematikusan előkészített forrásfeltárására tett kezdeményezések félbemaradtak, az egyházi és a könyvtári irattári dokumentumok összehasonlító vizsgálatára senki nem kerített sort. Pohánka e hiány pótlására vállalkozott, építve a nagy elődök (pl. Fitz József és Móró Mária Anna eredményeire). Nemcsak összefoglalta a korábbi kutatási eredményeket, hanem ki is egészítette, pontosította őket, rámutatott a szakirodalomban tovább hagyományozódó hibákra, ezen kívül pedig új adatokat tett közzé, illetve rámutatott további kidolgozásra váró kutatási témákra, részproblémákra is. (A teljességre törekvést nehezíti, hogy bizonyos korszakokra vonatkozóan hiányoznak a levéltári források, amelyek például azt taglalnák, hogy ki és mit használt a Klimó Könyvtárban a 18. században, pedig ez alapvető lenne az olvasmányműveltségre vonatkozóan, de sokáig hiányoznak a gyarapodási jegyzékek, valamint az egyházmegye és a pécsi könyvtárak 18. századi történetére vonatkozó adatok is, amelyek szintén kulcsfontosságúak lennének.)

Vannak olyan források is, amilyen a hatalmas terjedelmű, huszonhatéves, feldolgozatlan Klimó-magánlevelezés, amellyel valószínűleg csak egy külön kutatási projekt és több, biztos latitudással rendelkező kutató tudna megbirkózni. Ugyanígy sok hibát rejtettek a rendelkezésre álló statisztikák, amelyek arról tájékoztatnak – hosszú ideig tévesen –, hogy pontosan milyen példányszámú a gyűjtemény. Ezt a hibát az alapállományra vonatkozó kéziratos kataló-

gusok áttekintésével, utánaszámolással lehetett korrigálni.

A kötet első fejezetéből megismerhetjük a Klimó Könyvtárra vonatkozó forráskutatás múltját, amelyhez képest az itt tárgyalt monográfia jelentősége is érzékelhető. Ezt követi egy viszonylag rövid fejezet, amely kijelöli a Klimó-gyűjtemény helyét a pécsi könyvtártörténetben. Logikájában ez elé illt volna az a bővebb fejezet, amely a 18. század európai és hazai könyvtárkultúrájának művelődéstörténeti hátterét összegzi, de egy szerencsétlen strukturális megoldás folytán a kötet végére került. Hasonlóképpen szervetlenül illeszkedik a kötet végére az a kitekintés, amely a püspöki könyvtár 1945 utáni történetét vázolja.

A többi fejezet jól felépített rendben, egyre mélyebb és speciálisabb kérdéseket tárgyal a püspöki könyvtár személyzetére, az állományra és katalógusaira, a könyvtárhasználatra és a működésre, a könyvtárárpület változásaira, valamint a különgyűjtemények tartalmára vonatkozó tudnivalók apró részletekbe menő taglalásával.

A munka szemléletességre és pontosságra törekvését mutatja a gazdag jegyzetapparátus, a bőséges adatfüggelék, a könyvtárra és egyes köteteire vonatkozó szakirodalom korrekt bibliográfiája, valamint a szépséges (de a katalógusadatok, listák és táblázatok részletességéhez képest feltűnően szűk) képanyag.

Pohánka Éva eddigi munkásságát, teljesítményét szemlélve kiemelhetjük, hogy az benne a csodálatos, hogy fiatalon és viszonylag rövid idő alatt érte el kiemelkedő, helytörténeti, egyháztörténeti és könyvtártörténeti jelentőséggel is bíró eredményeit.

Béres Judit

*„A kreatív tehetség nemcsak az egyéni élet, hanem az egész társadalom, sőt az egész evolúció mozgatója is.”
Csíkszentmihályi Mihály*

Tehetség – zene – olvasás (Debrecen, 2015. április 11.)

„Hazánk legnagyobb energiaforrása a szürkeállomány” – mondogatjuk, nem ok nélkül. A magyar emberek talpraesettsége, találékonysága, ötletgazdag alkotókészsége, egyszerűbben szólva tehetsége, párosulva a megbízhatósággal, szorgalommal, kitartással, tanulékonysággal, a megküzdési stratégiák sokféleségével, már számtalan alkalommal keltett ország- és világszerte méltán megérdemelt figyelmet.

„Kis nemzetek egyetlen esélye a minőség!” – írta Klebelsberg csaknem egy évszázada, és megállapításának igazsága, aktualitása mit sem veszített erejéből. Hogyan bánunk meglévő tehetségeinkkel, ha a PISA 2012-es jelentése szerint a legjobban teljesítők aránya is romlott 2009 és 2012 között?

Időben felismerjük, megfelelően támogatjuk a kivételes teljesítményeket felmutató diákjainkat, gyerekeinket, unokáinkat? Kapnak-e elegendő figyelmet, bátorítást, reményt, önbizalmat, motivációs bázist a még jobb eredmények eléréséhez? Tudunk-e a Pygmalion-effektus működéséről?

Ismerjük-e, alkalmazzuk-e az jobb és bal agyféltekék összekapcsolódását, együttműködését segítő, a művészi (ének, zene, rajzolás, festés, testmozgás), valamint a racionális, verbális funkciók egymásra hatásának, a kölcsönös serkentést eredményező akciók, módszerek sokféleségét?

Kikerülhetetlen feladatot jelent ebben a kérdéskörben, ha a hagyományos tehetség (átlag feletti, kiemelkedő teljesítmény) fogalmát kiegészítve figyelmet fordítunk az átlagosnál alacsonyabban iskolázott, hátrányos helyzetű, (mások mellett, bizonyos roma/cigány), szülők gyengébben teljesítő gyerekeire és bennük is meg kívánjuk látni a bizonyára meglévő, jól fejleszthető egyedi adottságot, tehetséget.

A fenti kérdéskörök megvitatására szervez konferenciát 2015. április 11-én a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar Neveléstudományi Doktori Iskolája, a városban működő Kodály Zoltán Zene-művészeti Szakközépiskola, továbbá a Magyar Olvasástársaság.

A konferencia a kutatás és a gyakorlat termékeny párbeszédét helyezi a középpontba. Ennek megfelelően a nyitó plenáris ülésen elsősorban elméleti jellegű előadások hallhatók (Balogh László, Hámori József, Bagdy Emőke, Duffek Mihály), majd a délután jelentős részét a kiemelten fontos gyakorlati (iskolai, könyvtári) példák bemutatására és megvitatására kerül sor. A konferencián négy szekció munkájában lehet párhuzamosan részt venni: 1.) Pedagógusképzés, a pedagógus személyisége, 2.) Óvodáskor és alsó tagozat, 3.) Felső tagozat, 4.) Középiskolások.

A konferencia fő témái: a) a hazai tehetséggondozás aktuális kérdései, a tehetségpontok erényei; b) tehetséggondozás a pedagógusképzésben; c) az agykutató szempontjai; d) személyiség és tehetség; e) Bartók és Kodály országában mit tudunk, mit gondolunk az ének- és zenetanulás, valamint a tehetségfejlesztés összefüggéséről; f) a tehetség felismerése, felkészít erre a pedagógusképzés; g) a tehetség, áldás és teher – egyéni bánásmód, egyéni feladatok, egyén és csoport viszonya a kiemelkedően tehetségesek esetében; h) olvasásfejlesztés (a legfontosabb fejlesztési módszerek hagyományos és digitális eszközökkel iskolában és a könyvtárban); i) zene és olvasás; j) a tehetség és az olvasás fejlesztése a hagyományos elitképző és az átlagos intézményekben, valamint a „végeken”; k) speciális tehetség és/vagy általános személyiségjegyek; l) korcsoportok, eltérő intézmények, m) tehetséges pedagógus az „átlagos” tantestületben; n) kísérleti kezdeményezések; o) egyéb témák.

A konferenciát a Nemzeti Kulturális Alap támogatja, a részvétel ingyenes.

A szervezőbizottság elnöke: Móré Marianna (Debreceni Egyetem)

A szervezésben közreműködött: Gombos Péter és Nagy Attila (HUNRA)

További információ: hunra@hunra.hu

Könyvtár- és információ- tudomány

Tudománymetria, bibliometria

1/2015

STONE, Sean M. – LOWE, M. Sara: Who is citing undergraduate theses in institutional digital repositories? : implications for scholarship and information literacy. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 21. (2014) 3-4., p. 345-359.

Ki hivatkozik az intézményi repozitóriumokban található szakdolgozatokra?

Bibliometria; Disszertáció; Egyetemi hallgató; Elektronikus könyvtár; Hivatkozás; Hozzáférhetőség

Az egyetemi hallgatók diplomamunkái hozzáférhetők nyílt hozzáférésű repozitóriumokban. Ez azt jelenti, hogy a diákok munkája beleépül a tudományos kutatások világába, és ha igen, ez hogyan zajlik? A szerzők kiválasztottak hallgatói záródolgozatokat tartalmazó intézményi repozitóriumokat, és a Google Scholar hivatkozási módszerével (forward citation) kerestek címeket, hogy megállapítsák, hivatkoztak-e ezekben egyetemi hallgatók kutatásaira. Az eredmények azt mutatták, hogy a felsőévesek diplomamunkáira való hivatkozások 24%-a lektorált folyóiratokban volt, és 33% szakdolgozatokban és disszertációkban. A cikk vizsgálta a hivatkozások forrását és a diákok tudományos munkájának potenciális értékét,

valamint mindezek kihatásait a diplomázó hallgatók számára szervezett információ műveltségi kurzusokra.

(Autoref.)

2/2015

TUOMAALA, Otto – JÄRVELIN, Kalervo – VAKKARI, Pertti: Evolution of library and information science, 1965–2005 : content analysis of journal articles. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 7., p. 1446-1462.

A könyvtár- és információtudomány fejlődése, 1965–2005: a folyóiratcikkek tartalmi elemzése

Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Könyvtártudományi szakirodalom

A cikk először a könyvtár- és információtudomány (KIT) magfolyóirataiban 2005 óta publikált tudományos cikkeket elemzi. A KIT fejlődését is vizsgálja 1965-től 2005-ig összehasonlítható adatállományok alapján az 1965., 1985. és 2005. évekből. Mindkét esetben a szerzők bemutatják, hogy (a) milyen a tudományos cikkek témák szerinti megoszlása, és (b) milyen szemléletmódokat, kutatási stratégiákat és módszereket alkalmaztak a cikkekben. E vizsgálat

alapján 2005-ben a KIT leggyakrabban kutatott területe az információtárolás és –visszakeresés, a tudományos kommunikáció, a könyvtári és információs szolgáltatások és az információkeresés volt. Ugyanezek a területek képezték a KIT mennyiségi magját az 1965 óta eltelt években is. Az információ-visszakeresés évek óta a legnépszerűbb kutatási terület. A könyvtári és információs szolgáltatásokra vonatkozó kutatások aránya csökkent 1985 után, de az információkeresés és a tudományos kommunikáció népszerűsége nőtt a vizsgált időszakban. A kutatások fókuszában a könyvtárak és tájékoztatási intézmények helyett a felhasználók és a számukra fejlesztett rendszerek állnak. Az empirikus kutatási stratégiák aránya magas volt, és idővel nőtt is, amelyek során a kérdőíves felmérés volt az egyetlen és legfontosabb alkalmazott módszer. 1985 után azonban az értékelés és a kísérletezés jelentősen emelkedett. A konceptuális kutatási stratégiák és a rendszerelemzés, a leírás és a tervezés eléggé közkedvelt volt, de ma már hanyatlóban van. 1965 és 2005 között a legjelentősebb változást egyrészt a könyvtári és információs szolgáltatások iránti csökkenő érdeklődés, másrészt az információkereséssel és a tudományos kommunikációval kapcsolatos kutatások számának növekedése jelenti.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Nemzeti könyvtárügy

3/2015

ALEN'KOVA, Svetlana Anatol'evna: Podhody k ocenke éffektivnosti gosudarstvennyh vloženij v razvitie bibliotečnogo dela. – Bibliogr. 10 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2014) 3., p. 19-22.

A könyvtári fejlesztésekre fordított állami befekteté-

sek hatékonyságának mérése

Fejlesztési terv; Hatékonyság; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Társadalmi követelmények

A könyvtárügy fejlesztése az állam részéről az innovációs irányítási döntések mellett jelentős pénzügyi támogatást is igényel. Az orosz kormány 2020-ig szóló társadalmi-gazdasági fejlesztési koncepciója érinti a kultúrát és a könyvtári innovációs politikát is: a kultúrának vezető

szerepet szán a gazdaság innovációs típusú alakításában. A cél az egyes emberek és az egész társadalom kulturális és szellemi potenciáljának fejlesztése. A minőségi mutatók és eredmények eléréséhez a fő irányok a következők:

- a kulturális javak, a kulturális és művészeti oktatás maximális elérhetőségének biztosítása;
- a feltételek megteremtése a szolgáltatások sokféleségéhez és minőségének emeléséhez;
- az Oroszországban élő népek kulturális örökségének megőrzése és népszerűsítése;
- a kulturális potenciál felhasználása az országról külföldön alkotott pozitív kép kialakításához;
- a szervezeti, gazdasági és jogi mechanizmusok javítása a kulturális szféra fejlesztéséhez (elsősorban a szerzői jog megvalósítása).

Az állami befektetéseket az *Oroszország kultúrája a 2012–2018. években* c. szövetségi célprogram írja elő. A vonatkozó kormányhatározat többek között a határidőket, a forrásokat és az irányokat szabályozza. Gazdasági szempontból a lényeg a korlátozott állami források célirányos felhasználása. A feladatok fontossági sorrendbe állításának kritériumai: a programban szereplő feladatok újdonsága, koordináció a műszakilag összefüggő ágazatok irányításában, a gazdaság technológiai korszerűsítése, a tudományra épülő termékek exportjának fejlesztése, a program megvalósításának társadalmi-gazdasági és ökológiai következményei. Az állami megrendelő évenként átnézi a projekteket, ezekből pályázati úton kiválasztja azokat, amelyek az aktuális intézkedési tervbe kerülnek.

A projektek hatékonyságának meghatározásához a megvalósítás minden következményét figyelembe kell venni, beleértve a nem gazdasági jellegűeket is, mint a külső hatások és a közjó. A külső hatások olyan gazdasági és egyéb következményeket jelentenek a termékek és szolgáltatások előállításakor, amelyeket a piaci árak nem tükröznek. A közjó hasznos hatását közvetlenül nem lehet mérni. Az orosz jogszabályok nem ismerik a „hasznos hatás” fogalmát, csak a társadalmi hatékonyságét. A termelés társadalmi hatékonyságát az életmódnak és -minőségnek az élettartamban tükröződő mutatói általánosítják. A célprogramok hatását a könyvtárügyben a hi-

teles információhoz való szabad hozzáféréshez lehet kötni.

Az Oroszország kultúrája célprogram hatékonyságának elemzésekor figyelembe kell venni az állami finanszírozás sajátosságát: a befektetést nem a befektető kapja vissza, hanem egy harmadik személy (az állam fedezi a költségeket, az eredményeket a társadalom kapja).

A társadalmi hatékonyság meghatározásának célja az állami kiadások és a társadalom érdekeinek kielégítése közötti megfelelés feltárása. A társadalom érdekeinek kielégítése a kitűzött célok teljesítését jelenti – tehát, a társadalmi hatékonyság a költségvetési kiadások és az állami befektetésekből kapott eredmények aránya a társadalmi célokhoz és eredményekhez. Ha a cél az egyes személyek és a társadalom kulturális és szellemi potenciáljának növelése, akkor az állam célirányosan változtatja a társadalmi rendszert. A fentiek alapján a fogalmak meghatározása:

- költségvetési befektetések társadalmi hatása a társadalmi rendszerben a lakosság életszínvonalával és -minőségével jellemezhető változások eredményeinek abszolút értéke;
- a költségvetési befektetések társadalmi hatékonysága a társadalmi rendszer változásainak aránya a költségvetési kiadások eredményeihez.

Az államnak a szociális szféra pénzügyi támogatására és fejlesztésére fordított kiadásait igazságtalanul sorolják a nem hatékony költségek közé. A könyvtárakba történő befektetések valójában a tudást, az emberek fejlődését, a polgári társadalom kialakítását eredményezik, ezért az állami stratégia kategóriájába tartoznak.

(Viszocsekné Péteri Éva)

4/2015

ERMAKOFF, Thierry: Digitale Medien, Rückgang der Besucher und eine Gebietsreform : Frankreichs Bibliotheken stehen vor drei großen Herausforderungen : ein Überblick über die Bibliothekslandschaft im Gastland des diesjährigen IFLA-Weltkongresses In: BuB. – 66. (2014) 7/8., p. 560-563.

Res. angol és francia nyelven

Áttekintés Franciaország könyvtáiról az IFLA idei világkongresszusa alkalmából

Könyvtári rendszer -országos

A cikk a francia könyvtártípusokról ad áttekintést a német szakmai érdeklődők számára a Lyonban megrendezett IFLA világkonferencia alkalmából. A *nemzeti könyvtárak* részben először a párizsi *Bibliothèque nationale de France* (BnF) rövid történeti leírását kapjuk; a jelenleg három helyszínen működő intézmény gondozza a francia közös katalógust (CCFr) és a jelentős digitális könyvtárat is (Gallica). Ezután következik két nagykönyvtár, a Pompidou Központban működő modern intézmény, a *Bibliothèque publique d'information* (bpi), és a tudományos és műszaki könyvtár, a *Bibliothèque des sciences et de l'industrie* (BSI) bemutatása. A Strasbourgi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár zárja a sort, melyet az első világháború után alapítottak egymillió kötettel, és amely mára a vallástudományok és az európai kérdések országos szakkönyvtára (*Centre d'acquisition et de diffusion de l'information scientifique et technique*, CADIST) lett.

Jelentős szerepet játszanak az *egyetemi könyvtárak* (számuk 2010-ben 96 volt), melyek 1984 óta hálózatba szerveződtek. 2008-ig a felsőoktatási és kutatási minisztérium biztosította számukra a gyarapítási keretet, majd az egyetemek költségvetésébe kerültek. A vezetők köztisztviselők (*conservateurs d'état*), a kisebb könyvtárak vezetői közalkalmazottak (*bibliothécaires d'état*). Néhány egyetemi könyvtár a teljesség igényével gyűjti egy-egy tudományterület irodalmát. (A vezetőket az egyetem hozzájárulásával az illetékes miniszter nevezi ki.)

A *területi könyvtárak* közül először a megyei kölcsönkönyvtárakkal (*bibliothèques centrales* (1986-tól *départementales*) de prêt, BDP) ismerkedhetünk meg (számuk azonos a megyék számával, vagyis 96), melyek általában a régiók központjában működnek, és a 10 ezer lakosnál kisebb településeket látják el irodalommal – könyvtárbuszokkal keresik fel az ún. olvasópontokat (*points de lecture*). A városi és falusi könyvtárak száma közel 3000 – ha a képzett

személlyel, megfelelő mérettel és gyarapítási összeggel rendelkezőket nézzük –, illetve 16 ezer, ha az olvasópontokat is idesoroljuk. A 36 ezer település könyvtárai szövetségekbe tömörülnek, a könyvtárak és hálózataik az ún. interkommunális könyvtárak. (Persze számos kivétel is akad.) Ezek a könyvtárak viszonylag rövid ideig tartanak nyitva, és internetkapcsolattal sem rendelkezik mindegyik.

Az *egyéb könyvtárakhoz* sorolhatók a *kiemelt státuszú városi könyvtárak* (*Bibliothèques municipales classées*, BMC), melyeket értékes régi könyvvállományuk miatt tartanak becsben (54 van belőlük), a regionális feladatkörrel is rendelkező városi könyvtárak (*Bibliothèques municipales à vocation régionale*, BMVR – 12 van belőlük), továbbá az egyéb – üzemi, börtön- és kórházi – könyvtárak.

Franciaországban három problémával kell a könyvtáraknak megbirkózniuk a jövőben: a digitális dokumentumok számának növekedésével, az olvasóközönség csökkenésével és egy közeli közigazgatási reformmal. Utóbbi következtében várható a megyék (és természetesen a megyei kölcsönkönyvtárak) megszüntetése.

(Murányi Lajos)

5/2015

HILLER von GAERTRINGEN, Julia: Strukturwandel der Landesbibliotheken : Fusionen, Kooperationen, Reorganisationen In: Bibliotheksdienst. – 48. (2014) 7., p. 483-486.

A tartományi könyvtárak szerkezetváltása. Fúziók, kooperációk, átszervezések

Felsőoktatási könyvtár; Működési feltételek; Összevonás -könyvtáraké; Regionális könyvtár

Németországban a tudományos tartományi-városi könyvtárak igen sokfélék. Hatvanöt tagja a könyvtári szövetség (*Deutscher Bibliotheksverband*, dbv) regionális munkaközösségének: régiek és újak, nagyok és kicsik, univerzálisak és speciálisak, szolgáltatásaik vagy állományuk miatt becsesek, de valamennyien regionális tudományos intézmények. Az évszázadok so-

rán megszokták, hogy alkalmazkodniuk kell a változásokhoz, különböző társintézményekkel együttműködniük vagy összeolvadniuk. A megszorítások, a veszteségek újításra ösztönzik őket, gyakran gyatra épületekben és anyagi körülmények között kell tevékenykedniük, s különféle megoldásokkal próbálkoznak.

Az elmúlt évtizedekben az volt a nézet, hogy e könyvtáraknak csak akkor van esélyük a megmaradásra, ha csatlakoznak a helyi felsőoktatási intézmények könyvtáraihoz. (Korábbi példák is akadnak erre a megoldásra.)

Manapság még áttekinthetlenebbé vált a helyzet. Több tartományi könyvtár például levált az addigi egyetemi könyvtárról, és egy másik tartományi könyvtárral fuzionált. Vannak viszont olyan egyetemi könyvtárak is, melyek regionális feladatokat is ellátnak.

Ezt követően a szerző – a már említett regionális munkaközösség vezetője – bevezető írásában arra a hét tanulmányra és az abban bemutatott intézményre hívja fel a figyelmet, ahol a mostani körülmények között valami újjal próbálkoznak. (Ezek a *Themenheft* rovatban kaptak helyet.)

Az első négy tanulmány az átalakulásról számol be, így a *fuldai* regionális könyvtárról, a *lippei* könyvtári központról, a *mainzi* tudományos városi könyvtárról és az *augsburgi* állami és városi könyvtárról. Az utolsó három intézmény esetében nem a szerkezeti átalakítás a téma, hanem az, miként módosult intézményük – a speciális *coburgi* tartományi könyvtár, az *oldenburgi* tartományi könyvtár és a *regensburgi* állami könyvtár – profilja a gyorsan változó szakmai környezetben.

(Murányi Lajos)

6/2015

KILEROVÁ, Iveta: Knižničný systém Slovenskej republiky v rokoch 2008–2013 In: Knižnica. – 15. (2014) 3., p. 21–27.

A Szlovák Köztársaság könyvtári rendszere 2008 és 2013 között

Jelentés -évi, többévi; Könyvtári rendszer -országos; Statisztika

2008 és 2013 között fontos változást jelentett számos közkönyvtár és fiókkönyvtárak megszüntetése. Az iskolai könyvtári hálózatban a csökkenés a diákok és tanárok könyvtárainak összevonása miatt következett be, a településeken azonban a finanszírozás hiánya okozta a megszűnéseket. A települési könyvtárak száma a 2008-as 2116-ról 2013-ra 1789-re, az iskolai könyvtárak száma 4554-ről 1759-re csökkent. Összességében 5 év alatt a könyvtárak száma 7062-ről 3902-re csökkent. Összesen az 5 év alatt 364 könyvtár szűnt meg vagy szünetelt. A megszünt könyvtárak között jelentős számban a regionális, kistérségi, valamint a városi könyvtárak fiókkönyvtárai szerepelnek. Jellemzőek a régiók közötti különbségek, a legrosszabb a helyzet a kassai (-77), eperjesi (-79) és besztecebányai (-71) térségben. A megszüntek mellett itt a legmagasabb a szünetelők száma is.

2007-től az internetelérések száma főként az iskolai könyvtárakban jelentősen javult, megháromszorozódott. Az iskolai könyvtárakban 5 év alatt 605-ről 1873-ra nőtt az internetes gépek száma, a közkönyvtárakban 1523-ról csupán 1851-re emelkedett. A teljes könyvtári rendszerben 3419-ről 5651-re emelkedett 5 év alatt a használók számára biztosított internetes hozzáférések száma. 2013-ban csupán 481 közkönyvtárban volt internetelérés, ez a közkönyvtárak 26,9%-a. Saját honlappal 93 könyvtár rendelkezett, további 327 csak információkat nyújtott az interneten szolgáltatásairól. A könyvtárak weboldalait több mint 2 és fél millió személy látogatta.

Lassan nő az interneten online katalógussal rendelkezők száma is, 2013-ban csupán 102 működő könyvtár (5,7 %) rendelkezett online katalógussal, ám a katalógushasználat folyamatosan növekszik. Egyre aktívabban használják a közkönyvtárak keresői az adatbázisokat is.

Csekély növekedést mutat a vásárolt könyvtári egységek száma: vészhelyzetet mutatnak a közkönyvtárak adatai, ahol 56 ezer egységgel csökkent a beszerzett dokumentumok száma. A teljes könyvtári rendszerben 2012-ig folyama-

tosan csökkent, 2013-ra némi emelkedést mutat, de az 5 év alatt 77 ezerrel csökkent a vásárolt dokumentumok száma. Az öt év alatt a beszerzési keretek csökkentek a köz-, felsőoktatási és szakkönyvtárakban, emelkedtek a tudományos és iskolai könyvtárakban.

Jelentős csökkenés jellemző a kölcsönzések számában. 2007-ben a teljes könyvtári rendszerben mintegy 28 millió, 2013-ban 23,6 millió dokumentumot kölcsönöztek. Jelentősen csökkent az aktív könyvtárhasználók száma, főként a közkönyvtárakban, egyedül a felsőoktatásban volt némi emelkedés. A könyvtári rendszerben az aktív használók száma a 2008-as 1 207 106-ról 2013-ra 1 068 525-re esett vissza.

A használók számára szervezett foglalkozások, programok száma jelentősen emelkedett. A könyvtárak személyi ellátottsága a közkönyvtárakban csökkent, az iskolai könyvtárakban megháromszorozódott. A könyvtárak számában összességében fejlődés jellemző az iskolai könyvtárakra, a köz- és szakkönyvtárak száma azonban csökkent vagy stagnál, ez jellemző a beszerzési keretekre és a szolgáltatásokra is.

A humán erőforrás tekintetében csak a tudományos és felsőoktatási könyvtárak ellátottsága stabil. A közkönyvtárakban jelentős csökkenés történt a foglalkoztatottak számában, legrosszabb a helyzet a községi könyvtárakban, ahol a könyvtári feladatokat a hivatal munkatársai összevont munkakörben vagy önkéntesek látják el, a személyzet gyakran változik.

Növekedett a könyvtárhasználati képzés körében szervezett foglalkozások száma az iskolai és a közkönyvtárakban. Növekszik az elektronikus információforrások és szolgáltatások iránti igény valamennyi könyvtártípusban.

(Prókai Margit)

Együttműködés

7/2015

FERNAU, Michael: *Europeana Sounds – Ein Tor zu Europas Klang- und Musikerbe* In: *Dialog mit Bibliotheken*. – 26. (2014) 2., p. 36-40.

Europeana Sounds – út Európa hangzó és zenei örökségéhez

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Hangarchívum; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

Az *Europeana Sounds* egy Európát átfogó program, melynek során három év alatt egymillióra fog nőni a digitalizált hangzó dokumentumok száma. A tanulmányban a Német Nemzeti Könyvtár (Deutsche Nationalbibliothek) zenei archívumának és a British Library audiovizuális részlegének a vezetői mutatják be a programot, ahol a britek a projekt irányítói és koordinátorai, a németek pedig elsősorban az adatcseréért és az online hozzáférésért felelősek.

A 19. század vége óta a hangfelvételek kultúránk alapvető részét képezik. A digitális technika révén jelentősen javult a hozzáférés a kulturális örökség eme részéhez. Az *Europeana* soknyelvű, gazdag gyűjteménye 32 millió digitális tárgyat tartalmaz 2200 intézmény gyűjteményéből, de ennek csak 2%-a digitalizált. Ennek ellenére a hangfelvételek és a mozgóképek iránti érdeklődés a többivel összehasonlítva tízszeres. Európa vezető kulturális intézményei kiváló hangarchívumokkal rendelkeznek, azonban a hozzáférésnek számtalan akadálya van. Ennek megoldását célozza a 2014 februárjában indult, hároméves, több mint 6 millió eurós költségvetésű *Europeana Sounds* projekt.

Először fognak össze neves intézmények a közzetétel érdekében, és hogy kicseréljék egymással tapasztalataikat. A hangzó anyagok hozzáféréseinek biztosításával végre teljes a portál kínálata, mivel eddig csak a levéltárak (APEX), a televíziós anyagok (EUScreen), a filmek (European Film Gateway) és a könyvtárak (The European Library) anyaga volt elérhető. Hogy a tervek valóra váljanak, az alábbi célokat tűzték ki:

1. a hangzó anyagok számának legalább egymillióra növelését,
2. kétmillió dokumentum metaadatokkal való kibővítést,
3. a zenei kiadók és a jogtulajdonosok közötti együttműködést és ajánlásokat a korlátozások feloldására,
4. célcsoport-specifikus audiocsatornák kifej-

lesztése az Europeanában, és
5. szakértői hálózat kiépítése.

A hangzó anyagok publikált és publikálatlan, valamint rádiós felvételekből állnak majd. Először lesznek a hosszabb, közel egyórás hangfelvételek hozzáférhetőek. A British Library 12 tagállam 24 intézményét koordinálja. A hozzáférés javítása alapvető fontosságú a jövő szempontjából. (A BL hangzó anyaga több mint ötmillió tételes.)

A Deutsche Nationalbibliothek zenei archívuma projektpartnerként a már említett feladatok mellett a kereskedelemben már nem kapható hangzó anyagok digitalizálása és online szolgáltatása licencmodelljeinek a kidolgozását végzi. A zenei archívum hangzó anyagokat és kottákat gyűjt, feltár és őriz, közönsége tudósokból, diákokból és gyakorló zenészekből áll. Állománya a kötelességteljesítőknek köszönhetően már eléri a kétfélmilliót. Használatuk azonban csak helyben – Frankfurtban és Lipcsében – lehetséges, olykor még úgy sem, hiszen a szerzői jogvédelem miatt csak a szerző vagy közreműködő halála után 70 évvel játszhatók le. (Javulást hoztak az ún. árva művek és a kereskedelemben már nem kapható hangzó anyagok digitalizálását lehetővé tevő jogszabályok – Németországban bizonyos korlátok és ellentételezések mellett.) Fontos feladat a 450 ezer egység metaadatainak elkészítése és a már említett szabadon elérhető audioanyagok összegyűjtése.

A projektről bővebb információk a <http://www.europasounds.eu> címen olvashatók.

(Murányi Lajos)

Lásd még 64

Könyvtárosi hivatás

8/2015

VASSILAKAKI, Evgenia – MONIAROU-PAPACONSTANTINOU, Valentini: Identifying the prevailing images in library and information science profession : is the landscape changing?. – Bibliogr. In: New library world. – 115. (2014) 7/8., p. 355-375.

A könyvtárosi hivatásról alkotott kép és sztereotípiák a társadalomban: van változás?

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárkép; Tömegkommunikáció

A tanulmány célja, hogy szakirodalmi áttekintést nyújtson a könyvtárosi hivatásról kialakult képről és sztereotípiákról az 1999 és 2013 között megjelent publikációk segítségével, különös tekintettel a különböző kontextusokban általánosan elterjedt könyvtárosképre, valamint ebben az idők folyamán felmerülő esetleges változásokra. A szakirodalmi áttekintéshez 60 tanulmányt választottak ki, amelyeket a publikációk céljának alapos vizsgálata után öt fő témába sorolták be: „közvélekedés”, „könyvtárosi vélemények”, „hallgatói vélemények”, „tömegkommunikáció” és „a kép mint téma”. Azt találták, hogy a könyvtárosokról negatív kép alakult ki mind a nagyközönség, mind a hallgatók körében. A tömegkommunikációs eszközökben a „vénlány” kép volt az uralkodó, míg az újságok a férfi könyvtárosokra koncentráltak, akiket elbűvölőnek találtak. Gyermekkönyvekben is találtak pozitív sztereotípiákat. Általánosságban véve a könyvtároskép és a sztereotípiák nem változtak az évek folyamán. A szemle csak a 2000 és 2013 között megjelent angol nyelvű tanulmányokat tekintette át a nyelvi korlátok miatt, de a szakirodalom alapos elemzését adja a témáról.

(Autoref. alapján)

Oktatás és továbbképzés

9/2015

ASATO, Noriko: Intellectual freedom education in Japan and the United States : a comparative study. – Bibliogr. In: The international information & library review. – 46. (2014) 1-2., p. 1-10.

A szellemi szabadság oktatási Japánban és az Egyesült Államokban: összehasonlító elemzés

Felmérés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Összehasonlító könyvtártudomány; Szellemi szabadság

Az információtechnológia gyors fejlődése alapvetően megváltoztatta a hozzáférés paradigmáját a könyvtárakban, de a könyvtárosok szerepét és feladatkörét is. Annak érdekében, hogy lépést tudjunk tartani ezekkel a változásokkal, a könyvtárosképzésen belül a szellemi szabadság oktatását újra meg kell vizsgálni és át kell alakítani. Eddig csak kevés tanulmány foglalkozott a szellemi szabadság oktatásának helyzetével a könyvtárosképző programokban, s még kevesebb vizsgálta ezt nemzetközi vagy összehasonlító megközelítésben. A jelen cikk a szellemi szabadság oktatásának helyzetét elemzi Japánban. Interjút és felmérést készítették öt japán könyvtáros oktatóval, az eredményeket összehasonlították Bruce Shuman 1977-es felmérésével. A Hawaii Egyetem könyvtár- és információtudományi tantervét használták összehasonlításként, illetve egy frissebb, kisebb léptékű felmérés az amerikai gyakorlatot is illusztrálja. A tanulmány két megállapítása további vizsgálatokat igényel. Először is, a szellemi szabadság oktatásának japán megközelítése és perspektívája meglehetősen elméleti jellegű, míg az amerikaiaké egyszerűen próbál elméleti és gyakorlati lenni. A különbség a könyvtárak, a felsőoktatás és az egész társadalom szocio-kulturális környezetével magyarázható. A tanulmány különbségeket talált abban is, ahogyan a szellemi szabadságot értelmezik a tanterv egyéb tárgyaihoz viszonyítva. A vizsgálat néhány japán résztvevője speciális tárgynak tartja, amelyet külön tanfolyamokon kell oktatni. Amerikában épp ellenkezőleg úgy

érvelnek, hogy ennek a témának az egész tantervet át kell hatnia.

(Autoref.)

10/2015

IPPOLITI, Cinthya: Are you being served? : designing the customer service curriculum. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 10. (2014) 3., p. 177-192.

Ügyfélszolgálati képzés megszervezése egy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Olvasószolgálat; Tanterv, óraterv; Továbbképzés

Az ügyfélszolgálat alapvető tapasztalat a használók számára, és fontos része annak a légkörnek, ahogyan fogadjuk és tiszteljük őket könyvtárunkon belül. A University of Maryland könyvtára arra a nem csekély feladatra vállalkozott, hogy az olvasószolgálatban dolgozók számára kidolgozza az ügyfélszolgálati képzés tantervét, és a (kreditet nem érő) tanfolyam sikeres elvégzését digitális jelvénnnyel honorálta. A cikk részletesen bemutatja azt az olykor nehéz, gyakran bizonytalan, de végül is minden fáradságot megérő folyamatot, amelynek során meghatározták a képzési igényeket, és megvalósították a tanfolyamot annak érdekében, hogy az ügyfélszolgálat a munkatársak mindennapi munkájának részévé váljon.

(Autoref.)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

Lásd 55, 60

Felsőoktatási könyvtárak

11/2015

CHADWELL, Faye – SUTTON, Shan C.: The future

of open access and library publishing. – Bibliogr. In: New library world. – 115. (2014) 5/6., p. 225-236.

A nyílt hozzáférés jövője és a könyvtárak kiadói tevékenysége

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Kiadói tevékenység -könyvtárban; Prognózis

Az elkövetkező 20 évben a nyílt hozzáférésű publikálás válhat majd a tudományos kutatásokról beszámoló cikkek, ezzel a kutatási eredmények terjesztésének domináns modelljévé. Jelenleg a nyílt hozzáférés ún. „arany útja” esetében a tartalom azonnal elérhető (bár a folyóiratok némelyike a szerzőktől megköveteli, hogy fizessenek a publikálásért). A „zöld út” azt jelenti, hogy a cikket előfizetéssel beszerezhető folyóiratban publikálják, és ezzel párhuzamosan a kézirat végső változatát letétbe helyezik egy nyílt hozzáférésű repozitóriumban (a folyóirat kiadója még ebben az esetben is élhet embargóval). A jövőben a kutatási eredményekhez való azonnali nyílt hozzáférés alapkövetelménnyé válhat. A könyvtárak mint kiadók ezzel az intézményi repozitóriumok révén kulcspozícióba kerülhetnek, ugyanis megfelelnek mind a tudományos követelményeknek (lektorálás), mind gazdaságilag vonzó megoldást jelentenek (a szerzőnek alig vagy semmit sem kell fizetnie).

A nyílt hozzáférésű folyóiratok száma már ma is megközelíti a tízezret. Húsz évre előretekintve az várható, hogy a repozitóriumokon alapuló publikálási modell sok tudományterületen elterjed majd, sőt a repozitóriumok maguk is egyre inkább áttérnek az eredeti tartalom saját publikálására. Ami a pénzügyeket illeti, a szerzők által fizetendő díjak jelentős csökkenése várható. A díjmentes, azonnali nyílt hozzáférés érdekében a szerzők együttműködési körökbe tömörülnek, kedvező tagsági díj fejében. A felsőoktatási könyvtárak különböző alapítványokkal, pályázati alapokkal, tudományos társaságokkal és szakmai egyesületekkel kooperálnak.

Az ArXiv (a Cornell University természettudományi repozitóriuma) már több gazdasági modellt is kidolgozott a nyílt hozzáférés hosszú

távú fenntarthatósága érdekében. Általános vélekedéssé vált, hogy a felsőoktatási könyvtárak és intézményeik az előfizetésre szánt összegeket távlatilag arra fordítják majd, hogy a kiadókat az azonnali nyílt és korlátozás nélküli hozzáférés biztosításában támogassák.

A felsőoktatási könyvtárak már jelenleg is sokat foglalkoznak a kiadói tevékenységgel. Hatvan könyvtár létrehozta a Library Publishing Coalition (LPC) nevű érdekvédelmi szervezetet. A felsőoktatási intézmények kiadói tevékenységüket gyakran teljes egészében a könyvtáraikra bízják. Az intézményi repozitóriumok, a nyílt folyóiratok és a digitális közterek ennek a tendenciának a megnyilvánulásai. A kutatók várhatóan húsz év múlva már nem egy-egy kiemelten fontos folyóiratban akarnak majd publikálni, hanem egész életművüket, az abban foglalt különféle dokumentumokat inkább az intézményükben működő repozitóriumokra bízják.

A nyílt hozzáférésnek és a könyvtárak kiadói tevékenységének jövője szorosan összefügg egymással. A felsőoktatási könyvtárak szerepe megváltozik: az információ fogyasztói helyett (akik használóik számára megvásárolják az információt) az intézményükben működő oktatók és kutatók tudományos eredményeit kezelő és terjesztő intézményekké válnak. E folyamat során az oktatók és más kutatók számára olyan kiadói szolgáltatásokat nyújtanak, amelyek támogatják a nyílt hozzáférést, és gazdaságosak. A váltásnak lendületet adhat, hogy a tudományos folyóiratok kiadóinak üzleti modelljei már hosszú ideje elégedetlenséget váltanak ki. A felmérések a 2014. évi folyóirat-áremelkedés alapján húsz év alatt összesen 250%-os áremelkedést prognosztizálnak. A felsőoktatás nincs és nem is lesz olyan helyzetben, hogy két dolgot párhuzamosan finanszírozzon: az előfizetéseket és ezekkel egyidejűleg a nyílt rendszerek és platformok létrehozását. Az egyetemi könyvtárak egyre fontosabb szerephez juthatnak egyetemi kiadói tevékenységük és repozitóriumaik révén. Amikor a felsőoktatási könyvtárak elvállalják a nyílt hozzáférésű kiadó szerepét, hagyományos szerepkörüket át kell gondolniuk. Új feladat- és munkakörök jönnek létre: digitális kiadással foglalkozó könyvtáros, kiadói rendszergazda,

adatkezelési és hozzáférési koordinátor stb. 2034-re minden nagy tudományos és felsőoktatási könyvtár 3-5 ilyen munkatársat foglalkoztat majd.

Fontos feladat, hogy a könyvtárak aktívan befolyásolják a felmerülő trendek alakulását, és az érintett intézmények, könyvtárak és tudósok ne egymástól elszigetelve működjenek. 2034-re közösen fel lehet építeni a tudományos kommunikáció olyan új, nyílt modelljeit, amelyek teljességgel felszámolják a mai publikálási rendszerek korlátait.

(Hegyközi Ilona)

12/2015

MATTHEWS, Graham – WALTON, Graham: Strategic development of university library space : widening the influence. – Bibliogr. In: New library world. – 115. (2014) 5/6., p. 237-249.

Az egyetemi könyvtári tér stratégiai fejlesztése a Loughborough-i Egyetem Könyvtárában

Átépités; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtár-épület -egyetemi, főiskolai; Munkaszervezés; Tervezés

Az egyetem átfogó fejlesztési tervével összhangban a tanulási terek megújítását is célul tűzték ki. Ennek során olyan, rugalmasan alakítható, többcélú, továbbá vonzó tanulási és közösségi tereket kívántak kialakítani, ahol a hallgatók, a dolgozók és a látogatók tanulni, étkezni és pihenni tudnak. A terek, a munkaerő és a bevételek hatékony kihasználását tűzték ki célul, továbbá annak eldöntését is, hogy mely épületek képezik az épített örökség részét (az 1960-as évekből) vagy, hogy mely fölösleges épületeket kell lebontani.

Egy-egy könyvtári vezető irányításával, három munkabizottságot állítottak fel a munkaerővel, a digitális forrásokkal és a fizikai térrel kapcsolatos stratégia megalkotására. A munkabizottságok három hónapot kaptak a javaslatok kidolgozására. A fizikai térrel foglalkozó munkabizottság különböző háttérű és beosztású munkatársakból állt össze. Munkájuk jelentős része a döntések

megalapozását lehetővé tevő bizonyítékok összegyűjtése volt. Ehhez volt alapanyag, mivel a könyvtár szisztematikusan és következetesen gyűjti a fizikai térre vonatkozó menedzsment- és teljesítményadatokat. 2006-ban és 2010-ben is végeztek felmérést. Az utóbbi a könyvtár átalakításának különböző formái nyomán keletkezett reakciókat vizsgálta. Általános felmérést háromévenként (2010-ben és 2013-ban) végeztek. Megkülönböztetett figyelmet fordítottak a térrel kapcsolatos álló- és mozgóképi információ értékelésére, különös hangsúllyal az azonos fizikai helyre vonatkozó longitudinális adatokra. Felhasználták a 2014 februárjában átrendezett könyvtár fogadtatását vizsgáló hallgatói felmérés adatait is. Elvégezték a könyvtári tér SWOT analízisét. A végső döntést a munkabizottságok élén álló könyvtári vezetők hozták meg.

(Koltay Tibor)

13/2015

SHARMAN, Alison: Roving librarian : the suitability of tablets in providing personalized help outside of the traditional library In: New review of academic librarianship. – 20. (2014) 2., p. 185-203.

Barangoló könyvtáros: avagy mennyire alkalmasak a tabletek a könyvtárépületen kívüli, személyre szabott segítségnyújtáshoz

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárosi hivatás

West Yorkshire-ben egy közepes méretű egyetemen (University of Huddersfield) akciókutatást (action research) végeztek a könyvtárosok, melynek során 11, tablettel felszerelkezett járkaló (barangoló) könyvtáros (roving librarian) kísérleti működését vizsgálták. Az előfeltevés szerint az információkeresésben nem túl magas szinten álló Google generációs hallgatók körében gyorsan népszerűvé válhat a tájékoztató pult bástyája mögül kimozduló, korszerű eszközt használó könyvtárosok személyre szabott tájékoztatási szolgáltatása.

A járkáló könyvtáros ideája már legalább harminc éves, gyakorlati megvalósulásai a szakirodalomban jól dokumentáltak. Az újdonságot a könnyen hordozható, internethez könnyen kapcsolódó technikai eszközök jelentik, melyekkel az egyetem egész területén kalandozhatnak a könyvtárosok, azonnali, személyre szabott segítséget nyújtva a hallgatóknak.

A tapasztalatokat a könyvtárosok által kitöltött kérdőívek, a szerző személyes élményei és a többiek tranzakcióinak megfigyelése útján gyűjtötték össze. A könyvtárosok választhattak az Android Asus Eee Pad Transformer és az Apple iPad táblagép között. Az eredmények összegzésekor előbbi nagy előnyének bizonyult a mobil dokkoló által biztosított hosszú üzemidő és a csatlakoztatható billentyűzet, mellyel noteszgép típusú munkaállomásként is funkcionálhat az eszköz. Az iPad mellett szól, hogy ismertebb a hallgatók körében, ezért jó szolgálatot tett a hallgatókkal való kapcsolatteremtésben. Mindkét géppel jól lehetett demonstrálni számukra és az oktatók számára is, hogy a könyvtári szolgáltatások hasznosak, és a hét minden napján 24 órában elérhetők. A kísérlet sikeres volt az információkeresési szokások fejlesztése szempontjából is, mivel a könyvtárosok könnyedén bemutathatták a pontos és releváns találatok elérésére szolgáló eljárásokat, mint például az idézőjelek, a kulcsszavak, a kategóriák használatának célszerű módját. Egyúttal fény derült a könyvtárosok szakismeretének hasznára is, és barátságosabbá vált a viszony a hallgatók és a valóságos könyvtár között. A hallgatók megismerték a könyvtár honlapját is, és hasznos tanácsokkal szolgáltak az új, mozgó szolgáltatás népszerűsítéséhez. A könyvtárosok szintén sikeresnek értékelték a kísérletet. A járkáló könyvtárossággal kapcsolatos további terv „A te könyvtárad” név alatt futó brand felépítése. Ennek részeként nemrég „A te könyvtárad” feliratú cupcake-kel (egyszemélyes tortácskákkal) várták a használókat a könyvtárosok az egyetem bejárata előtt. Nem meglepő módon eddig ez volt a legsikeresebb akciójuk.

(Fazakas Eszter)

14/2015

THOMPSON, Emily: Markerbot Replicator 2 : 3D printing tips from an early adopter In: Computers in libraries. – 34. (2014) 6., p. 4-8.

3D nyomtatási tapasztalatok egy főiskolai könyvtárban

Egyetemi hallgató; Főiskolai könyvtár; Nyomtatás

Az USA közkönyvtáraiban egy ideje divat lett a 3D nyomtatás, de felsőoktatási körökben még kevésbé elterjedt. A New York-i Állami Egyetemhez tartozó oswego-i főiskola Penfield könyvtárában viszont sikeres beruházásnak bizonyult a 3D nyomtató, egy MakerBot Replicator 2 megvásárlása, annak ellenére, hogy a főiskolának több gép is van a birtokában, ám azokat csak bizonyos szakok hallgatói használhatják. Annak igénye viszont, hogy legyen egy 3D nyomtató, amely valamennyi szak hallgatói számára elérhető, nemcsak a diákok, hanem tanáraik körében is felmerült. Közülük többen is jelezték, hogy a hallgatók felhasználhatják a nyomtatót tanulmányaik támogatására. A 3D nyomtató 2013 februárjában érkezett a könyvtárba, és a tavaszi szünet után vehették használatba a hallgatók. A tanulási technológiákkal foglalkozó könyvtárosnak egy hónapja volt, hogy megtanulja a nyomtató használatát, és az igazgatóval, valamint a közösségi koordinátorral kidolgozzák a nyomtatási szabályzatot és az árlistát. A fontos szabályok között szerepel, hogy tiszteletben kell tartani a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogokat, illetve tilos fegyverek nyomtatása.

A nyomtatás folyamata a következőképpen történik: a felhasználó e-mailben küldi el a könyvtárnak a kitöltött űrlapot, és csatolt fájlként a nyomtatási modellt. A csatolmányt a könyvtáros tölti le, és olvassa be a MakerWare szoftverrel, amely 3D nyomtatásokra alkalmas ingyenes program. Segítségével a könyvtáros eldöntheti, szükségesnek érzi-e különböző támasztékok nyomtatását, illetve változtathatja a jövőbeli tárgy méreteit. A beküldött e-mailben a megrendelőnek van lehetősége további instrukciókat megadni vagy kérdéseket feltenni, de sok esetben a nyomtatás előtt

a könyvtáros – az adatok pontosítása érdekében – egyébként is felveszi vele a kapcsolatot. Arra nincs lehetőség, hogy bárki saját maga kezelje a nyomtatót, de bármikor bemehet a könyvtárba, és nyomon követheti a nyomtatás folyamatát.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a 3D nyomtató nagyon népszerű: az első ügyfél egy zoológus hallgató volt, aki egy kígyó koponyájának modelljét nyomtatta ki, de azóta például grafikai tervezéssel foglalkozó diákok játékmodelleket, több hallgató pedig jövőbeli termékek prototípusait nyomtatta. Az iskolai feladatokon kívül a fiatalok privát projektjeik érdekében is éltek a nyomtatási lehetőséggel: az iskola színeibe öltözött mókus hadsereget, és filmes projektekhez nyomtattak különböző kellékeket. A főiskola oktatói még csak most kezdik felfedezni, hogyan tudják felhasználni a 3D nyomtatást kutatásaik és oktató munkájuk során.

Bár a MakerBot könnyen kezelhető, nem teljesen kezdőknek való, mivel rendszeresen merülnek fel vele szerelési feladatok. Ehhez a gyártó remek leírásokat szolgáltat, és minden segítséget megad. A megállapított grammonkénti 20 cent, amit a felhasználóknak fizetnie kell a nyomtatásért, bőven fedezi az anyag- és előállítási költséget, valamint a nyomtató esetlegesen felmerülő javítási költségeit. Ezenkívül a könyvtárnak volt kerete a befolyó összegekből bővíteni a nyomtatási színpalettát. A készüléknek nincs szüksége állandó felügyeletre, de hasznos, ha valaki hallja, mivel a leggyakoribb problémák speciális hanggal járnak, és a gyors reakció megelőzheti a komolyabb műszaki problémát. Ugyanakkor a legtöbb problémát az okozza, hogy a készülék automatikusan megállít minden folyamatot, ha a számítógép, amelyhez hozzá van kötve, ki van kapcsolva. Egy alkalommal egy Windows frissítés miatt a számítógép újraindult, a nyomtató 230C°-on leállította a programot, és nem lépett tovább a hűtési folyamatra, ahogy kellett volna. Bár a gép eredetileg egy SD kártya csatlakozóval rendelkezett, a gyakorlatban kiderült, hogy az USB csatlakozós megoldás sokkal megbízhatóbb.

A szolgáltatás továbbfejlesztésének érdekében a nyomtató után a könyvtár beszerzett egy 3D

szkennert annak érdekében, hogy az olvasók modellezhessék saját készítésű tárgyaikat.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 17, 18, 24, 26, 33, 40, 42, 50, 61, 62

Közművelődési könyvtárak általában

15/2015

HOFSCHIRE, Linda – WANUCHA, Meghan: Public library websites and social media : what's # trending now? In: Computers in libraries. – 34. (2014) 8., p. 4-9.

Közkönyvtári honlapok és a közösségi média

Felmérés; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárpropaganda; Közművelődési könyvtár

A Colorado Állami Könyvtárak kutatói szolgálata 2008 óta két évente rendszeresen vizsgálja a közkönyvtári weboldalakokat és az ott alkalmazott webes technológiákat. 2008-ban a könyvtárak már egyre több olyan webes eszközt kezdtek el használni, mint a blogok, virtuális tájékoztatás, közösségi hálózatok, amelyekkel interaktívabbá tehetők a szolgáltatások.

A 2008-ban 483, 2010-ben és 2012-ben 584 véletlenszerűen kiválasztott könyvtár honlapját látogatták végig a kutatók, hogy ellenőrizzék az egyes eszközök (RSS, virtuális referenz, közösségi hálózatok, mobiltelefonra optimalizált weboldal) meglétét. A kutatásba bevont könyvtárakat aszerint kategorizálták, hogy mekkora lakosságot látnak el a szolgáltatásaikkal. A legalsó kategóriába a 10 ezer főnél kisebb, a legfelsőbe az 500 ezer fő célközönséggel rendelkező könyvtárak tartoztak.

A 2012-es eredmények azt mutatják, hogy a nagykönyvtárak mindegyike rendelkezik önálló honlappal. A legkisebb könyvtárak esetében (10 ezer főnél kisebb célközönség) is 83%-nak volt saját honlapja. Ez utóbbi jelentős növekedés

a két évvel korábbi 71%-hoz képest. A kisebb könyvtáraknál nőtt, a legnagyobbaknál csökkent az RSS csatornával rendelkezők aránya. Egyre népszerűbb a virtuális tájékoztatás lehetősége. 2010-ben a könyvtárak 13%-a nyújtott ilyen szolgáltatást, 2012-ben már 43%-a. Hasonlóan nagy növekedés tapasztalható a mobil eszközre optimalizált weblapok tekintetében. Ez utóbbiaknál a legnépszerűbbek a mobil alkalmazások. A legnagyobb könyvtárak között 5-ből 3 fejlesztett ilyet. Ezt követik a mobil weboldalak (5-ből 2 a legnagyobb könyvtárakban). Ezzel szemben a reszponzív webdizájn (ahol a weboldal a különböző eszközök kijelzőihez igazodva jelenik meg) egyáltalán nem jellemző.

A könyvtárak többsége jelen van valamelyik közösségi oldalon. A legnagyobb könyvtárak esetében 93%, a 25 000–499 000 főt szolgálók körében 83%, a 10 000–24 999 fős célközönsséggel bírónál 69%, a legkisebbeknél pedig 54% legalább egy közösségi oldalon jelen van a Facebook, Twitter, YouTube, Flickr, Foursquare, Tumblr, Pinterest, Google+ és Vimeo közül. Ez minden kategóriában növekedést jelent a 2010-es eredményekhez képest. A közösségi oldalak közül a Facebookot használta a legtöbb könyvtár (a legnagyobbak 93%-a), ezt követi a Twitter és a YouTube (84 és 60% a legnagyobb könyvtárak között). A 2010-es felmérésben még nem szerepelt a Foursquare, a Pinterest, a Tumblr valamint a Google+. Ez utóbbiak közül a Foursquare-t használják a legtöbben (31% a legnagyobb és 8% a legkisebb könyvtárak körében). Minél kisebb a szolgáltató közösség, annál nagyobb arányban találhatunk követőket a lakosságon belül.

A közösségioldal-használat sajátosságainak megértése érdekében a négy legaktívabb könyvtár igazgatójával interjút készítettek. Az intézmények igyekeznek olyan tartalmakat közvetíteni a használóknak, amelyek népszerűsítik a könyvtár szolgáltatásait, gyűjteményét és rendezvényeit, valamint elősegítik a használókkal való interakciót. A rendezvények tekintetében gyakran nemcsak a saját, hanem a helyi közösség más programjaira is felhívják a figyelmet. A negatív hozzászólások kezelésében stratégiájuk a megjegyzésre való azonnali reakció és a tovább-

bi párbeszéd direkt csatornák (e-mail, személyes üzenet) irányába való terelése. Minden megkérdezett könyvtár méri valamilyen eszközzel a közösségi oldalak használatát is. Tapasztalataik szerint ez igen költséghatékony módja a közösséggel való kommunikációnak.

A 2010-es eredményekhez képest jelentős előrelépések történtek két év alatt, ráadásul az előző esztendőkből megfogalmazott várakozásokat is beigazolták az eredmények. Nagy növekedés volt tapasztalható a mobil weboldalak és a közösségi oldalak használata területén. Ez utóbbiak esetében további bővülés várható, jöllehet a technológiák adaptálásában érezhető némi bizonytalanság.

(Tóth Máté)

16/2015

VAKKARI, Pertti [et. al.] : Perceived outcomes of public libraries in Finland, Norway and the Netherlands. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 5., p. 927-944.

A közkönyvtárak hasznossága Finnországban, Norvégiában és Hollandiában

Felmérés; Használó; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Összehasonlító könyvtártudomány

Az elmúlt években egyre inkább szükség van rá, hogy megindokoljuk a közkönyvtári szolgáltatások fenntartásának szükségességét. Az olyan szolgáltatók, mint a Google vagy az Amazon, erősödő konkurenciát jelentenek a közkönyvtáraknak az információs szolgáltatásban. Egyre több kutatás méri a közkönyvtári rendszer működésének hasznosságát. Finnországban 2010-ben végeztek egy kutatást a közkönyvtárak használók által is tapasztalt hasznosságáról, ezzel párhuzamosan végeztek egy kutatást Norvégiában és Hollandiában, amellyel az adatok nemzetközi összehasonlításban is elemezhetők.

Finnországban 6000 15 és 80 év közötti lakosnak küldték ki a kérdőíveket 2010 májusa és júliusa között, amelyekből 1000 érkezett vissza. A norvég minta 1001 főből állt, az adatokat itt webpanelen keresztül gyűjtötték 2011 szeptem-

berében. Ez a minta a 18 és 80 év közötti norvég lakosságot reprezentálja. Hollandiában egy online panelen keresztül 1025 könyvtárhasználó és 477 nem használó véleményét gyűjtötték össze.

A kutatási kérdések a következők voltak:

1. Milyen gyakran profitálnak az emberek a közkönyvtári szolgáltatásokból az élet különböző területein Finnországban, Norvégiában és Hollandiában?
2. Az érzékelt hasznok struktúrája eltérő-e az egyes országok között?
3. Amennyiben igen, milyen tényezők magyarázhatják az országok közötti eltéréseket?

A kérdés úgy hangzott, hogy „Milyen gyakran hasznosítja Ön a közkönyvtári szolgáltatásokat (beleértve az elektronikus szolgáltatásokat is) a következő területeken?” Ezt követően egy hosszú lista következett négy fő területről: 1. Munka és üzlet (pl. munkahelykeresés, munkahelyi feladatok megoldása); 2. Tanulás (pl. önképzés, formális képzésben kapott feladatok teljesítése); 3. Háztartás, életvezetés (pl. gyermekfelügyelés, egészségmegőrzés, házimunka, utazás); 4. Kulturális tevékenységek (pl. színház-, mozi-, koncertlátogatás; szépirodalom olvasás vagy kreativitás: éneklés, kézimunka, hangszeren való játék). Mindezeket egy skálán kellett megjelölni, miszerint az adott tevékenységet gyakran, néha, ritkán vagy soha nem támogatják a könyvtári szolgáltatások.

A finnek azok, akik általában a legnagyobb arányban profitálnak a könyvtári szolgáltatásokból az élet egyes területein. Őket követik a norvégok, majd a hollandok. A finn válaszadók

között több mint kétszer annyian voltak azok, akik úgy érezték, hogy a könyvtár valamilyen formában hasznos volt számukra, mint az őket követő norvégok esetében. Az eredmények azt sugallják, hogy minél nagyobb összeget fordítanak a könyvtári területre általában, annál nagyobb arányban érzik úgy az emberek, hogy hasznosultak számukra a szolgáltatások. A szolgáltatások színvonalát jellemző adat például, hogy Finnországban 1124 lakosra jut egy könyvtáros, Norvégiában 2760-ra, Hollandiában pedig csupán 3311-re. Finnországban 6734, Norvégiában 6613, Hollandiában csupán 22 ezer főre jut egy könyvtár. A könyvtárak lakosonként 7,4 dokumentummal rendelkeznek Finnországban, 4,3-mal Norvégiában és mindössze 1,8-cal Hollandiában. A szolgáltatások színvonala tehát erősen befolyásolja a szubjektív hasznosulás érzetét.

Az egyes területeket végigtekintve az derül ki, hogy a válaszadók valamennyi országban az oktatás területén érezték leginkább hasznosnak a könyvtárat, ezt követi a kultúra, a mindennapi tevékenységek, végül a munka. A legtöbben az olvasás általi szórakozást kapták a könyvtártól (a finnek 74, a norvégok 45, a hollandok 70%-a az olvasás élményét legalább néha a közkönyvtáraknak köszönheti), a második legnépszerűbb válasz az önképzés volt (finnek 64%, norvégok 22%, hollandok 25%), a harmadik pedig az utazás, szabadidő (finnek 50%, norvégok 18%, hollandok 28%).

(Tóth Máté)

Lásd még 60

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

17/2015

SAN JOSE MONTANO, Blanca: The new paradigm

of collection management in university libraries : from crisis to revolution. – Bibliogr. In: Collection building. – 33. (2014) 3., p. 90-97,

A gyűjteményszervezés új paradigmája az egyetemi könyvtárakban: a válságtól a forradalomig

Állományalakítás; Együttműködés -belföldi

A spanyol szerző tanulmánya az egyetemi könyvtári állomány kialakulását tekinti át, és megkísérli a gyűjteményszervezés fejlődését tudományfilozófia segítségével bizonyítani, a kooperációt alapvető eszközként tekintve.

A könyvtári állomány jellege napjainkig számos ponton változott: beszerzése, összetétele, tulajdonlása, nagysága, változatossága, a nyomtatott és digitális dokumentumok életciklusa, az újfajta dokumentumok értékelése és feldolgozása stb.

A könyvtári állománygyarapítás fejlődése leírható a Thomas S. Kuhn (1922–1997), amerikai filozófus *A tudományos forradalmak szerkezte* c. művében szereplő időszakokkal. Azt írja Kuhn (Gondolat, 1984.), hogy *a tudomány nem az új ismeretek lineáris felhalmozódásával halad előre, hanem időszakos forradalmakon megy keresztül, melyeket „paradigmaváltásoknak” is nevezett – ezek során a tudományos érdeklődés egy bizonyos területen hirtelen alakul át. A tudomány általában különböző szakaszokra osztható. Az első a megsejtés, melyből hiányzik a központi paradigma. Ezt követi a „normál” tudomány, amikor a tudós szinte a kirakós játék darabjainak összeillesztésével próbálja szélesíteni a központi paradigmát. A paradigma által vezérelve a normál tudomány rendkívül produktív: „ha egy paradigma sikeres, a szakmabeliek olyan problémákat fognak megoldani, amit a tagok aligha hittek, és soha nem vállaltak volna a paradigma iránti elkötelezettség nélkül.” A normál tudomány időszakában a paradigmához való alkalmazkodás sikertelenségét nem a paradigma megcáfolásának tekintik, hanem a kutató hibájának. Amint anomáliás eredmények jönnek létre, a tudomány eléri a krízist, amely ponton egy új paradigmát fogadnak el, amely a régi eredményeket az anomáliás eredményekkel egy keretbe foglalja össze: ezt hívják forradalmi tudománynak. [A Wikipédia szövegének felhasználásával]*

A szerző a tudományos forradalmak elméletét alkalmazza a könyvtári gyűjteményszervezésre, Kuhn terminológiáját követve:

1. A paradigma előtti időszak: a „gyűjteményfejlesztés” ideája modelljének az elfogadása.

2. A normál tudomány szakasza, amikor a „gyűjteményszervezés” kialakul.
3. A válság időszaka, amikor a megoldatlan anomáliák a gyűjteményszervezés kríziséhez vezetnek: „fejlesztés” kontra „szervezés” kontra „fragmentáció”.
4. A forradalmi időszak a gyűjteményszervezésben: a kooperatív gyűjteményszervezés.
5. A rendkívüli kutatások időszaka: a közvetlen jövő.

A szerző következtetései az alábbiakban foglalhatók össze:

- a könyvtárak mindig is alkalmazkodtak történeti környezetükhöz;
- az egyetemi könyvtárak úgy módosították céljaikat és funkcióikat, hogy egységes egyetemi információs rendszert alkossanak;
- a hagyományos „gyűjteményszervezés” szabványai és eszközei igazi forradalmi változáson estek át.

Az új „kooperatív gyűjteményszervezésnek” ki kell dolgoznia: a könyvtár, az állomány és a szervezésének a koncepcióját, a könyvtárnak vezérfonalul szolgáló alapelveket, melyek figyelembe veszik a használói igényeket, állományát és intézményét, és olyan megoldásokat, melyek megváltoztatják szabályaikat, politikájukat és folyamataikat, ideértve az együttműködést, mint a könyvtári tevékenységek gerincét, és ami fejlődésének a záloga.

(Murányi Lajos)

18/2015

TYLER, David C. [et. al.] : Don't fear the reader: librarian versus interlibrary loan patron-driven acquisition of print books at an academic library by relative collecting level and by Library of Congress classes and subclasses. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 5., p. 684-704.

Ne féljünk az olvasótól: van-e különbség a könyvtáros által történő és a használó által kezdeményezett beszerzés között a gyűjtőkör szempontjából és a Library of Congress szakcsoportjai tekintetében?

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használó

Az utóbbi időben számos publikáció jelent meg a használók által kezdeményezett beszerzésről (patron-driven acquisition = PDA), amelyek a PDA programok alkalmazásával és eredményeivel foglalkoznak a felsőoktatási könyvtárakban. Mindazonáltal a széles körben elterjedt aggodalmak ellenére, hogy a PDA aránytalanságokhoz vezet a gyűjteményben, kevés figyelem irányul arra, vajon a használók, illetve a könyvtárosok vásárlása jelentősen különbözik-e. Ez a tanulmány egy egyetemi könyvtárban vizsgálja a könyvtárosok és a PDA-s használók beszerzéseit gyűjteményi szinten és szakterületek szerint (a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszere alapján), hogy megállapítsa, indokolt-e a használói beszerzésekkel kapcsolatos aggodalom.

(Autoref.)

Állományvédelem

Lásd 19, 31, 57, 63

Feldolgozó munka

Lásd 54

Katalógusok

Lásd 20

Információkeresés

19/2015

BEN-DAVID, Anat – HUURDEMAN, Hugo: Web archive search as research : methodological and theoretical implications In: Alexandria. – 25. (2014) 1/2., p. 93-111.

A webarchívumok kutatási igényű lekérdezése. Módszertani és elméleti vonatkozások

Elektronikus könyvtár; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Számítógép-hálózat

A webarchiválás fordulópontnál tart. Kezdetben az URL volt a megőrzés és hozzáférés domináns egysége. Az Internet Archívum Wayback Machine szolgáltatása például ezt a megközelítést tükrözi – alkalmanként egy-egy URL megtekintését, kikeresését teszi lehetővé. Az utóbbi időben azonban a webarchívumok fokozatosan áttértek a keresési interfészekre. A cikk az áttérés elméleti és módszertani vonatkozásait tárgyalja a kutatások tükrében. Bevezeti a „kutatási igényű lekérdezés” fogalmát, az élő weben a vizsgálatokban már alkalmazott gyakorlatokat, amelyeket az archivált webes adatok kritikus vizsgálata során alkalmazni lehet. Az újabb módszerek sokféle új elemzési lehetőséget kínálnak, amelyeket eddig az URL-lel való belépés akadályozott; ilyen például a meglévő gyűjtemények újfajta „tálalása” egy-egy téma vagy esemény köré szervezve, az archivált tárgyak tanulmányozása, és az a lehetőség, hogy ne az URL, hanem akár a teljes archívum legyen az elemzés egysége – mindez aggregált megtekintéssel és összefoglalók segítségével. A cikk példákat mutat be a kutatási igényű lekérdezésre az Amsterdami Egyetem, a Centrum Wiskunde WebART és a Holland Nemzeti Könyvtár projektje alapján. Azzal zárul, hogy számba veszi a kutatási igényű lekérdezési módszer jelenlegi és esetleges korlátait, kitérve azokra a módszerekre, hogy e korlátok hogyan küzdhetők le a közeljövőben.

(Autoref.)

20/2015

KORTEKAAS, Simone – KRAMER, Bianca: Thinking the unthinkable – doing away with the library catalogue In: Insights. – 27. (2014) 3.

Elképzelni az elképzelhetetlent: a könyvtári katalógus megszüntetése

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresés; Online katalógus; Szolgáltatások használata

A hallgatók és a kutatók egyre inkább eltávolodnak az egyetemi könyvtári weboldalaktól és OPAC-októl. A legtöbb hallgató általános gyűjtőkörű keresőmotorokat használ. Mivel tudományos információ ingyenesen kereshető a Google Scholar, valamint fizetős keresőeszközök segítségével, az Utrechti Egyetem könyvtárában úgy döntöttek, hogy lekapcsolják a könyvtár discovery rendszerét, és nem is fognak új rendszert vásárolni, hanem a dokumentumellátásra koncentrálnak. Az OPAC-ot megtartották, mert úgy látták, hogy egyelőre nincsen alternatívája. Ehhez át kellett tekinteniük a könyvtárnak a tudományos információ szolgáltatásában játszott szerepét. Ennek a folyamatnak a részeként felmérést és interjúkat készítettek a felhasználók körében, akik a Google Scholar mellett megtalálták maguknak az előfizetett Web of Science és a Scopus szolgáltatást, amelyekhez a campuson kívülről és a könyvtári weboldal használata nélkül is könnyű hozzáférést alakított ki a könyvtár. Közben az OPAC és a discovery rendszer használata stabil maradt, míg az előfizetett folyóiratokat többen vették igénybe. Ez azt mutatja, hogy a felhasználók más úton is eljutnak a cikkekhez, mint a discovery rendszer vagy az OPAC.

A könyvtár korábban 1,2 millió keresést mutató discovery rendszerének lekapcsolására 2013. szeptember 1-jén került sor. Ezt nem követték különösebb problémák vagy panaszok többek között azért, mert a lekapcsolást megelőzően tájékoztatták a felhasználókat a döntésről és az új információkeresési lehetőségekről. Ezenkívül átszervezték a könyvtári weboldalt, kiemelve a kutatóknak nyújtott szolgáltatásokat.

A következő kihívás az OPAC mint végfelhasználói keresőeszköz kiiktatása lesz, mivel úgy látják, hogy a helyi katalógusok nem életképesek. Ehhez megfelelő alternatívát kell kínálniuk, aminek a kulcsa az is lehet, hogy az utrechti állományadatok elérhetők a holland közös katalógusban és az OCLC WorldCat-ben is.

(Koltay Tibor)

21/2015

KOVÁCS Béla Lóránt – TAKÁCS Margit: New search method in digital library image collections : a theoretical inquiry. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 46. (2014) 3., p. 217-225.

Új keresési módszer a digitális könyvtárak képgyűjteményeiben. Elméleti vizsgálat

Elektronikus dokumentum; Gépi dokumentumleírás; Gépi információkeresés; Képgyűjtemény

Napjaink könyvtári gyakorlatának egyik kihívása, hogy a digitális képeken található elemek a felhasználók igényei szerint kereshetők legyenek. A cikk olyan új keresési módszert mutat be, amely ezeket az elemeket és képi környezeteket természetes nyelven teszi kereshetővé. A módszer egyik kulcseleme, hogy kibővíti a Dublin Core metaadat-rendszert egy új módosítóval, amelynek segítségével az elemek természetes nyelvű megnevezéseit és a hozzájuk tartozó képi pozíciókat fel lehet sorolni. Ezután az elemek megtalálhatók, majd Shannon entropia képletének egy módosított változatával kiszámolható környezetük információs értéke, ennek alapján pedig rendezhetők a találatok. A módszer alkalmazásával további értékszámításokat lehet végezni egy kép keretein belül, ami a későbbiekben még hatékonyabb kereséseket eredményezhet.

(Autoref.)

22/2015

YANG, Sharon Q.: Charting discovery system improvements (2010-2013) In: Computers in libraries. – 34. (2014) 8., p. 10-14.

A keresőrendszerek fejlődésének feltérképezése (2010-2013)

Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Hatékonyság; Információkeresési rendszer értékelése

Egy 2010-ben és egy 2013-ban végzett kutatás eredménye azt mutatja, hogy a keresőrendszerek

közül az új generációs technológiák „tudása” már jócskán felülmúlja a hagyományos kereső-rendszerekét.

A szakirodalomban az EBSCO Discovery Service, az Encore, a Primo, a Summon és a WorldCat Local rendszerek használhatóságát vizsgáló tesztek és esettanulmányok a leggyakoribbak. A vizsgálatok többsége kimutatja, hogy a használók keresési gyakorlata általában szegényes, és gyakran képtelenek a források értékelésére és differenciált keresési eszközök alkalmazására. Viszonylag kevés tanulmány foglalkozik a keresőrendszerek huzamosabb ideig tartó precíz figyelésével, értékelésével, összehasonlításával. Ezek közül kettőnek az adatai, illetve egymással azonos, 12 szempontú értékelési rendszere szolgál alapul a 2010 és 2013 közötti fejlődés történetének feltérképezéséhez. Grafikonon is jól ábrázolható az a látványos fejlődés, melyben az AquaBrowser, a Primo és a WorldCat Local vezet, és a nyílt forráskódú Blacklight is állja a versenyt. (Az EBSCO Discovery adatai az első felmérésnél még nem álltak rendelkezésre.) A részletes összehasonlításból kiderül például, hogy míg 2010-ben átlagosan 6,5 speciális funkcióval rendelkeztek a rendszerek, addig 2013-ban már nyolccal. Messze kiemelkedik a mezőnyből a Primo, mely a 12 elvárás közül tizenegyenek megfelel, és egyedülként rendelkezik statisztikai számításokon alapuló rangsorolási képességgel. Az egyes művek különböző kiadásainak és megjelenési formáinak az FRBR adatmodell alapján megkülönböztetésére jelenleg csak a WorldCat Local és a Primo képes.

Egylépcsős keresést és a lehető legtöbb könyvtári forrásban – egyesített, központi indexálománnyal segítségével történő – egyidejű keresést az EDS, az Encore, a Primo, a Summon és a Worldcat Local képes biztosítani. E nélkül a rendkívül forrás- és technológia-igényes kiegészítő nélkül pedig bármely keresőrendszer hátrányba kerül. Nagyon nehéz felmérni az összes könyvtári forrásból a keresők indexei által lefedett tartalmak valódi nagyságát, és még nehezebb a webmértű keresőket ebből a szempontból összehasonlítani. 2014 júniusában a NISO szabványjavaslatot terjesztett a tartalom- és keresőrendszer-szolgáltatók elé, mely az átláthatóság

érdekében alkalmazandó jó gyakorlat elemeit tartalmazza.

A könyvtárak számára mára világossá vált, hogy az univerzális, minden könyvtári forrást lefedő, egylépcsős keresőrendszerre hiába várnak, mert ez elérhetetlen idea. A hibrid rendszer azonban, mely egy nagy keresőt kombinál regionális keresőrendszerekkel, nagyobb reményekre jogosít. Mindazonáltal a következő években a fejlesztések nyilván folytatódnak, és remélhetőleg ez és a NISO kezdeményezése még jobban körvonalazott, még hatékonyabb és kifinomultabb rendszereket eredményez majd.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 29

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

23/2015

LUO, Lili: Text a librarian : a look from the user perspective. – Bibliogr. In: Reference services review. – 42. (2014) 1., p. 34-51.

Virtuális tájékoztatás: küldj egy SMS-t a könyvtárosnak!

Felmérés; Mobilkommunikáció; Referenz; Szolgáltatások használata

2011-ben online és papíralapú felmérés készült a My Info Quest virtuális tájékoztatási konzorcium 25 tagkönyvtárában. Válasz azonban csak 7 könyvtárból érkezett. A kérdőívet három hétig osztották a könyvtárak felhasználóinak.

A 303 válaszoló felhasználó 84,2%-a nem élt az SMS-alapú virtuális tájékoztatási szolgáltatással. A válaszok alacsony száma (48) folytán és amiatt, hogy a könyvtárak a magánélet titkoságát védendő nem adták ki a kitöltők adatait, a rendelkezésre álló alanyokra alapozták a mintát. Annak, hogy nem használják a szolgáltatást, elsődleges oka, hogy nem tudnak róla, ezért népszerűsítésekor arra is kellene koncentrálni, hogy miként lehetne a legjobban használni. Emellett meg kell ismertetni a potenciális felhasználókat

azokkal a kérdésekkel, amelyekre a legjobban lehet SMS-ben válaszolni. A nem használat másik oka az volt, hogy sokan nem SMS-eznek.

A harmadik ok az volt, hogy ezek az olvasók vagy maguk keresnek információt, vagy más tájékoztatási szolgáltatásokkal élnek. Ha őket be akarjuk vonni, pontosan meg kell nekik mondani, mit kínál ez a szolgáltatás, kiemelve, hogy a könyvtár nyitvatartási idején kívül is elérhető lehet, főleg akkor, ha több könyvtár együttműködésben nyújtja. Aki szorong attól, hogy szemtől szemben beszéljen a könyvtárossal, annak jó a SMS-ezés, ráadásul nem kell internetre kötött számítógép, viszont ugyanúgy megőrizhetők a kapott információk. Bár a megkérdezetteknek csak 15%-a használta az SMS-ben történő tájékoztatást, tapasztalataik pozitívak és kielégítőek voltak, mivel könnyen használható, kényelmes, gyors és megbízható.

(Koltay Tibor)

Lásd még 10, 34

Kölcsönzés

24/2015

DAVIES, Rachel – SEN, Barbara: Overdue books at Leeds University Library. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 46. (2014) 3., p. 226-242.

Lejárt határidejű könyvek a Leedsi Egyetemi Könyvtárban

Bírság -kölcsonzésnél; Egyetemi könyvtár; Kölcsonzés; Könyvtárhasználati szabályzat

Az egyetemi könyvtárak egyre kevesebb forrásból próbálják kielégíteni a megnövekedett használói igényeket, ezért rendkívül fontos azt elérni, hogy a meglévő könyvvállomány állandóan forgásban legyen. A tanulmány a késedelmeket vizsgálja a Leedsi Egyetemi Könyvtárban, három fő kérdésre koncentrálván: (1) miért hozzák vissza késve a könyveket a használók, (2)

mennyire hatékony a késedelmi díjak szabályozásának gyakorlata, (3) javaslatok e gyakorlat javítására. A vizsgálat során kétféle módszert alkalmaztak: egyrészt 181 könyvtárhasználóval nyomtatott kérdőívet töltettek ki, másrészt kvalitatív interjút készítettek 10 könyvtárossal. A késedelmes visszahozatal fő oka az olvasók felelőssége, és hogy nem veszik észre, hogy a könyvek kölcsönzési határideje lejárt. A könyvtár jelenlegi kölcsönzési szabályzatát könnyen érthetőnek gondolták, de találtak néhány problémát. Ezek közé tartozik többek között az online hosszabbítás nehézsége, az előjegyzési rendszerrel kapcsolatos panaszok, az ellátandó hallgatók magas száma és a használók idegenkedése a segítségkéréstől. A javításra irányuló javaslatok között szerepel az e-könyvek használatának ösztönzése, sms-ben küldött emlékeztetők és a könyvtár jobb népszerűsítése.

(Autoref.)

25/2015

HJELT, Marja: Verlage, Autoren, Leser und Bibliotheken profitieren : finnische Bibliotheken stellen in Frankfurt ihr nationales E-Book-Projekt vor : erfolgreiche Kooperation mit Vorbildcharakter In: BuB. – 66. (2014) 9., p. 620-622.

Res. angol és francia nyelven

Kiadók, szerzők, olvasók és könyvtárak is profitálnak belőle: nemzeti e-könyv programjukat mutatják be a finn könyvtárak a frankfurti könyvvásáron

Elektronikus könyv; Felmérés; Kölcsonzés; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások használata

Kétéves közkönyvtári elektronikuskönyv-programjukat mutatják be a finnek Frankfurtban fővendégként. Céljuk olyan modell kidolgozása volt, amely a kiadóknak rentábilis üzleti tevékenységet, a könyvtáraknak megfelelő szolgáltatásokat, az olvasóknak pedig értékes hazai irodalmat biztosít. Egy kis ország számára nagyon fontos olyan funkciós modellek kidolgozása, amelyek elősegítik a nemzeti irodalom olvasását.

A program 2012-ban a különböző licenmodellek tisztázásával és értékelésével indult. Egy modell (a költségek és a fizetendő díjak mértéke) segítségével – mellyel a résztvevők egyetértettek – próbaüzemre is sor került (rövid határidőre egyfelhasználós licencekkel). Már az elején tisztázták a technikai kérdéseket. Fontos szempont volt, hogy a szolgáltatás (*ebib*) olvasóbarát legyen. Egy kisebb olvasói csoporton tesztelték a szolgáltatást, és csak az alkalmazási problémák megoldása után próbálták ki szélesebb körben a főváros könyvtáraiban. A könyvek használatáról a teszt ideje alatt is statisztikák készültek (címek, témakör, használói csoportok szerint); azt is számba vették, milyen olvasókészülékeket használtak, és az e-könyvek forgalmát összevetették a nyomtatottakéval, valamint összegezték az olvasói véleményeket kérdőíves felmérés és a közösségi média segítségével. (Közben is gyorsan módosították a szolgáltatást az egybehangzó olvasói vélemények nyomán.) A szolgáltatás kétféle megoldást kínált, a böngészőn keresztül való olvasást és a letöltést. (Utóbbi volt a népszerűbb.)

Az első nagy tesztelési periódus 2012. október 15-én kezdődött; ebben 36 cím állt rendelkezésre (490 licenccel). A másodikban 2013. június 5-től 102 cím (1000 licenccel) volt elérhető. (A kínálat ekkor már felkeltette az olvasók érdeklődését, és egy ideig ébren is tartotta azt.) Az első szakaszban a kölcsönzések egynaposak és hétnaposak voltak, de biztosították az előjegyzés lehetőségét. (Később ezt olvasói kérésre módosították két hétre.) Az új szépirodalmi művek iránt volt a legnagyobb az érdeklődés. A második szakaszban egy új, éves és húsz felhasználós licenmodellel próbálták ki.

Összesen 18 ezer kölcsönzést regisztráltak a tesztidőszakban 12 ezer felhasználóval. A nők voltak aktívabb kölcsönzők (56%), a legnépszerűbb olvasókészülék a táblagép (55–65%). A projekt során szemináriumokat is szerveztek a tapasztalatok megvitatása érdekében.

A sikeres tesztek után az e-könyvek szolgáltatása 2014 januárjában megindult, bizonyítva, hogy érdemes a könyvtáraknak elektronikus könyveket eladni.

A frankfurti könyvvásáron a 8. számú épület „Digitális innováció” részlegében és a 4. épületben két-két előadás fog elhangzani a projektről, míg Finnország pavilonjában pódiumbeszélgetésre kerül sor, amelyen írók, kiadók, könyvtárak és számítástechnikai cégek képviselői vesznek részt. (A projektet népszerűsítő három angol nyelvű kiadvány is az érdeklődők rendelkezésére áll majd a könyvvásáron.)

(Murányi Lajos)

26/2015

REED, Kathleen – BLACKBURN, Jean – SIFTON, Daniel: Putting a sacred cow out to pasture : assessing the removal of fines and reduction of barriers at a small academic library. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 3-4., p. 275-280.

A késedelmi díjak megszüntetése és egyéb akadályok csökkentése egy kis felsőoktatási könyvtárban

Bírság -kölcsonznésnél; Egyetemi könyvtár; Hatékonyág; Kölcsonznés

A 2012/2013-as tanév kezdetén a Vancouver Island Egyetem (VIU) Könyvtára – más felsőoktatási könyvtárakhoz csatlakozva – megszüntette a bírságok legtöbbjét, és egyéb változtatásokat is végrehajtott a kölcsönzésben, hogy javítsa a fizikai gyűjteményhez való hozzáférést. Ízelítő az intézkedésekből: a késedelmi díjat csak a könyvtárközi kölcsönzés és a keresett tananyagok esetében tartották meg, de utóbbi esetben csökkentették. A bírságok helyett a késedelem 5., 15. és 25. napján e-mailben küldenek figyelmeztetést. A 25. napon zárolják a késedelmes olvasó elől a könyvtári szolgáltatásokat, és számláját megterhelik a dokumentum pótlásának költségével. Amikor az olvasó visszaviszi a könyvet, minden bírságot törölnek a számlájáról. Ha elvesztette a könyvet, meg kell térítenie a pótlás és a számlázás díját.

Egy évvel az intézkedések után a kölcsönzési adatok elemzésével és a munkatársakkal készített interjúkkal értékelték a változásokat. Azt

tapasztalták, hogy a bírságok megszüntetése nem befolyásolta lényegesen a kikölcsönzött könyvek visszahozatalának arányát és a kölcsönzési adatokat, viszont mind a használók, mind a könyvtárosok pozitívan ítélték meg a változásokat.

Egy korábbi publikáció szerint a könyvtárosok elsősorban azért tartják fenn a bírságokat, mert a dokumentumok hatékony kölcsönzésére töreksenek, a közösség iránti felelősségérzetet kívánják erősíteni, és fontosnak ítélik a bevételeket. A vizsgálat azt illusztrálja, hogy a VIU-n a bírságok zömének eltörlése nem befolyásolta a kölcsönzések mennyiségét. A bevételek csökkentek ugyan, de ezzel a könyvtárosok előre tisztában voltak.

Egy olyan időszakban, amikor egyre kevesebb a „fizikai” kölcsönzés, és a használók egyre inkább elvárják az ingyenes információt, a VIU könyvtára úgy döntött, hogy nem korlátozza a fizikai kölcsönzést. A legtöbb bírság megszüntetésével és a kölcsönzési időszak megnövelésével a könyvtár feláldozott némi bevételt, de kárpótolta őket az, hogy a használók pozitívan fogadták a kezdeményezést.

Az esettanulmány keretében egy kis egyetemi könyvtárban, szűk körű elemzés során vizsgálták a szerény bevétel ügyét (maga a döntés is viszonylag egyszerűen megszületett). A nagyobb intézmények könyvtárai nagyobb mértékben függnék a bírságokból származó bevételektől, ezért nehezebb hasonló döntést hozniuk. Felmerült, hogy a könyvtári bírságok ügyét érdemes lenne kritikusan szemügyre venni más köz- és felsőoktatási könyvtárakban is.

(Hegyközi Ilona)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentszolgáltatás

27/2015

McGRATH, Mike: Viewpoint : open access – a nail in the coffin of ILL? In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 4., p. 196-198.

Vélemény: a nyílt hozzáférés lenne a könyvtárközi kölcsönzés koporsószoja?

Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés

A nyílt hozzáférés (OA) diadalútja 1994 óta töretlen. Az OA folyóiratok kalauzában (DOAJ) 134 ország közel 10 ezer címe található – ez 1,7 millió közleményt jelent. A kiadók is próbálkoznak vele, bár felemás sikerrel. Tehát az általunk ismert könyvtárközi kölcsönzés már halott, és már csak a rendes temetés van hátra? Nos, várjunk még azokkal a koporsószojékkal, a dolog bonyolultabb, mint aminek látszik.

Az Egyesült Királyságban (UK) az *arany út* a kedvezményezett, de már sokan tiltakoznak a szerzői hozzájárulás (APC) miatt: a folyóiratok előfizetési díja viszont változatlan. Az Egyesült Államok és az EU azonban a *zöld út* mellett döntött. A brit szerzők publikációi a világ termésének 7%-át teszik ki, de a Scopus szerint valamilyen más országbeli társszerzővel készültek, így az UK fel fog hagyni az *arany út* támogatásával a (zöld) társszerzők érdekében, ami nem fenntartható. Számos szakterület szerzői nem kapnak támogatást, így nem tudnak majd hibrid OA folyóiratokban publikálni, hacsak nem fizetik meg a díját, ami nem valószínű. Az ő cikkeikhez csak könyvtárközi kölcsönzés útján lehet hozzáférni, hacsak a könyvtár nem fizette elő a kérdéses szaklapot, vagy ha nem választják a *zöld utat*.

Azok a zöld OA cikkek, melyek elő nem fizetett folyóiratban jelentek meg, és még valamelyik repozitóriumban sem helyezték el őket, vagy még embargósak, vagy egyszerűen nem lelhetők fel, mind könyvtárközi kölcsönzést igényelnek. Az USA, az UK és az EU is fél éves embargóban egyezett meg a természet-, a műszaki és a matematikai tudományok (STEM) terén, míg a társadalom- és humán tudományok (HSS) esetében ez az idő egy-két év, amennyiben a cikkeket közpénzből támogatták. Ha sokáig fennmarad ez a rövid embargó, le fogják mondani a folyóiratokat a könyvtárak, s az első hat hónapban könyvtárközi kölcsönzésben fogják beszerezni a cikkeket, utána pedig valamelyik repozitóriumból.

Van néhány egyéb ok is, melyek tovább fogják éltetni a könyvtárközi kölcsönzést:

- a keresett cikkek zöme csak nyomtatott formában létezik;
- a nyílt hozzáférésű cikkért nem fizet a végfelhasználó;
- a nyílt hozzáférésű cikkek a közkönyvtárakban elérhetők, de sem letölteni, sem kinyomtatni nem szabad: marad a könyvtárközi kölcsönzés (másolatban);
- a nyílt hozzáférésű cikkeket átdolgozva újra közölheti egy nem nyílt hozzáférésű folyóirat, így ha az adott könyvtár nem fizette elő, csak könyvtárközi kölcsönzéssel juthat a cikkhez.

A brit szerző azzal a következtetéssel fejezi be írását, hogy a könyvtárközi kölcsönzés fontos szerepe megmarad a nyílt hozzáférés uralta körülmények között is, sőt, a könyvtárközi kölcsönzést végző gyakorlottságára és komplex tudására még nagyobb szükség lesz ezután. Ezt is figyelembe kell venni, amikor a szolgáltatás tervezése során a nyílt hozzáférés hatását kell mérlegelni.

(Murányi Lajos)

28/2015

SCHÖPFEL, Joachim: Open access and document supply In: Interlending & document supply. – 42. (2014) 4., p. 187-195.

A nyílt hozzáférés és a dokumentumszolgáltatás

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés

A nyílt hozzáférést sokféleképpen ítélik meg. Vannak, akik a dokumentumszolgáltatás ingyenes alternatívájaként tartják számon; a dokumentumszolgáltatók inkább fenyegetésnek, mint lehetőségnek tartják; a kiadók pedig általában sem a nyílt hozzáférést, sem a dokumentumszolgáltatást nem kedvelik, mert nem tudják saját játékszabályaikat érvényesíteni. A cikk a 2004 és 2011 között erről a kérdéskörrel született szakirodalmat szemlézi, sokszor hivatkozva a gyakorlatra.

A közvélekedés a nyílt hozzáférést trendinek tartja, a dokumentumszolgáltatást nem. A két szolgáltatási forma a gyakorlatban egymástól elszigetelten működik, mind kommunikációs, mind stratégiai szempontból. Kapcsolatukkal eddig kevés kutatás és publikáció foglalkozott. A dokumentumszolgáltatás iránti igény visszaesését sokan magyarázzák a nyílt hozzáféréssel (mivel az online források általa is könnyebben hozzáférhetőek); a másik okként a licencek keretében beszerzett tartalmakat említik. A dokumentumszolgáltatás különböző területeit az egyes országokban eltérő mértékben érinti a nyílt hozzáférés terjedése. Összességében megállapítható, hogy a dokumentumszolgáltatás egyelőre még nem került csődbe a nyílt hozzáférés miatt.

A hagyományos dokumentumszolgáltatók jól ismerik a használók igényeit, ami kulcsfontosságú a gyarapítási politika, az együttműködés és a forrásmegosztás szempontjából. A nyílt hozzáférés potenciális lehetőségei attól függenek, hogyan fejlődik tovább ez a megoldás (a fő szempontok: mennyire írják elő kötelezően a finanszírozók és az intézmények a nyílt hozzáférésű publikálást, továbbá a tudományos publikációk milyen arányban terelődnek át a nyílt hozzáférésű folyóiratokba).

A felsőoktatási könyvtárosok szerint a dokumentumszolgáltatás jövőjét a szerzői jog fogja leginkább befolyásolni, a használók ugyanis jogtisztta megoldásokra vágnak. Előadódhat, hogy a felsőoktatási könyvtárak visszavonulót fújnak, és ezután csak a hagyományos (és minimális) könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatásokkal élnek, amely a közszférára, a felsőoktatásra és a kutatási intézményekre támaszkodik, és mellőzni fogják az üzleti, kutatási és magán megrendelőket. A dokumentumszolgáltatás ezáltal egyfajta Facebook-közösséggé válna, amely különböző hozzáférési és felhasználási jogosultságokat biztosít egyes használói csoportoknak. Ez nem lenne kielégítő megoldás.

Egy másik lehetőség: a szolgáltatások fejlesztése. A nyílt repozitóriumok és a nyílt hozzáférésű folyóiratok részben kielégítik ugyan, de nem helyettesítik a dokumentumszolgáltatást. A nyílt hozzáférést lehet horizontálisan integrálni

(ekkor a szolgáltatások kínálatát bővítik a nyílt hozzáféréssel, anélkül, hogy az alapkínálatot megváltoztatnák; a gyakorlatban ez dominál) és vertikálisan integrálni (ekkor a nyílt hozzáférés – választható vagy kötelező jelleggel, látható vagy nem látható módon – kiegészítő szolgáltatásként közvetlenül kapcsolódik a dokumentumszolgáltatáshoz, és az alapkínálat is módosul). A tapasztalatok szerint a használók egyre kevésbé szorulnak közvetítőre az információkeresésben. Mivel azonban színvonalas, jogtiszt és jól használható információt keresnek, vertikális integráció esetén elengedhetetlen a könyvtári háttér munka, a megbízható visszakeresés.

A tudományos irodalom hozzáférhetősége nem egyenletesen oszlik el. A dokumentumszolgáltatás az egyik módszer a helyzet kezelésére, az információ újraelosztására; közte és más, például referenz szolgáltatások között ma már elmosódnak a határok. A nyílt hozzáférés már sok változást idézett elő, és ez várható a jövőben is. További kutatásokra van szükség olyan kérdések tisztázása érdekében, mint például, hogy a szakmai közvélemény csak a nyílt hozzáférés kínálati oldalával (a repozitóriumok infrastruktúrájával és a szerzők közlési díjaival) szándékozik-e foglalkozni, és az információigények kielégítését a piaci erőkre kívánja-e hagyni.

(Hegyközi Ilona)

Felmérés; Könyvtártudományi adatbázis; Összehasonlító könyvtártudomány; Teljes szövegű adatbázis

A tanulmány a Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA), a Library Literature & Full-Text Articles (LLISFT) és az Information Science & Technology Abstracts (ISTA) tudományos adatbázisokat hasonlítja össze. Öt különböző keresési stratégiát alkalmaz, hogy feltárja a három könyvtár- és információtudományi (KIT) adatbázis anyagát kiválasztott témákról és a köztük lévő átfedés mértékét. A tanulmány hasonló keresési stratégiákat használ, mint a Read és Smith által 2000-ben végzett, KIT adatbázisokat összehasonlító vizsgálat, hogy az eredmények a kiválasztott témakörökben egymáshoz mérhetőek legyenek. A LISTA rendelkezik a legszélesebb gyűjtőkörrel, az ISTA erőssége a technológiai jellegű tartalom, az LLISFT adatbázisban pedig inkább a hagyományos könyvtári témák dominálnak. Gyűjtőkörének gazdagsága miatt a LISTA logikus választás lenne azon könyvtárak számára, amelyek csak egyetlen KIT adatbázis előfizetését engedhetik meg maguknak. A felsőfokú képzést támogató könyvtáraknak viszont mindhárom adatbázis előfizetését mérlegelniük kellene, hogy biztosítsák mind a technológiai, mind a könyvtárosképzéshez és a könyvtári szolgáltatásokhoz kapcsolódó hagyományos témák lefedettségét is.

(Autoref.)

Tájékoztatási eszközök

29/2015

VINSON, Thomas Corey – WELSH, Teresa S.: A comparison of three library and information science databases. – Bibliogr. In: Journal of electronic resources librarianship. – 26. (2014) 2., p. 114-126.

Három könyvtár- és információtudományi adatbázis összehasonlítása

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

30/2015

SCHNEEHORST, Susanne: Interkulturelle Bibliotheksarbeit ganz praktisch : das Portal www.interkulturellebibliothek.de In: Bibliotheksdienst. – 48. (2014) 6., p. 384-392.

Bevándorlók könyvtári ellátása Németországban: a www.interkulturellebibliothek.de portál

Az utóbbi évtizedekben mindenki tudomásul vette, hogy Németország a bevándorlás célországa lett. Sok könyvtár reagált a demográfiai változásra, és egyre inkább az interkulturális képzés különleges helyeként definiálta magát. Hiányzik azonban a központi tájékoztatás és egyéb segítség a többnyelvű gyűjtemények fejlesztésével

és a különböző interkulturális szolgáltatások kialakításával kapcsolatban. 2008 óta a német könyvtáros egyesület (dbv) interkulturális szolgáltatások bizottsága támogatja az ilyen szolgáltatásokat bevezető könyvtárakat többek között a www.interkulturellebibliothek.de webportál révén, amely elméleti és gyakorlati segítséget nyújt.

(Autoref.)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

31/2015

BINGHAM, Nicola: Quality assurance paradigms in web archiving pre and post legal deposit. – Bibliogr. In: Alexandria. – 25. (2014) 1/2., p. 51-68.

Minőségbiztosítási paradigmák a webarchiválásban a kötelezpéldány-jogszabály előtt és után

Elektronikus publikáció; Hatékonyság; Jogszabály-könyvtárügyi; Kötelezpéldány; Megőrzés

A webarchiválásban eltérő minőségbiztosítási paradigmák voltak jellemzőek a kötelezpéldány-jogszabály előtti és utáni környezetben. A munkafolyamatok és egyéb folyamatok megváltoztak, amikor megtörtént az áttérés a kisebb, válogató modellről az egész doménre kiterjedő begyűjtésre. A cikk összehasonlítja e két megközelítést, és szól arról, hogy milyen kompromisszumokkal járt a webarchiválás nagyságrendi változása. A nem nyomtatott dokumentumok kötelezpéldányainak beszolgáltatásáról szóló 2013. évi brit jogszabály követelményei és a webarchiválási tevékenység nagyságrendi változása új minőségi mérőszámokat tett szükségesé a webarchívumokra nézve. Míg eddig „kézi módszerekkel” át lehetett tekinteni egy-egy begyűjtött webhely minden mozzanatát, az új mo-

dell inkább számítógépes módszereket követel. A cikk áttekinti a szelektív webarchiválásban (pl. Web Curator Tool) és a kötelezpéldány-munkafolyamatban alkalmazott eszközöket (Annotation and Curation Tool). Megvizsgálja a webarchiválás legfontosabb technikai kérdéseit, továbbá azt, hogy a tartalmat hogyan lehet prioritási sorrendbe állítani a minőségbiztosítás jegyében. A cikk a nagyközönség mellett azok számára lehet érdekes, akik a közgyűjteményekben, köztük a nemzeti könyvtárakban dolgoznak az online tartalom megőrzésén.

(Autoref.)

Lásd még 19, 63

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 37

Közérdekű tájékoztatás

32/2015

HIDER, Philip – GIVEN, Lisa M. – SCIFLEET, Paul: Community information portals : content and design issues for information access. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 32. (2014) 3., p. 435-449.

Közérdekű információs portálok: tartalmi és dizájn kérdések

Közérdekű tájékoztatás; Közművelődési könyvtár; Portál

Az internet megteremtette a lehetőséget arra, hogy a könyvtárak és más szolgáltatók széles körű és gazdag közérdekű információs szolgáltatásokat nyújtsanak. A *közérdekű információs portál* a közösség számára fontos szolgáltatásokról, programokról, csoportokról, eseményekről nyújt információkat az egészségügy, pénzügyi segítségnyújtás, lakhatás, közlekedés, oktatás, gyermekfelügyelet, rekreáció és kormányzati ügyek területén.

A kutatás során 100 ausztrál közérdekű információs portálból 88-at választottak ki, amelyeket először általános tartalmi szempontból elemeztek. Ezt követően tovább szűkítették a vizsgált mintát 20-ra. Ezeket az oldalakat Nielsen heurisztikus értékelése és az Ausztrál Kormányzati Információmenedzsment Iroda további tíz használhatósági szempontja szerint vizsgálták. Az egyes oldalaknak a vizsgált szempontok alapján két kutató egymástól függetlenül adott osztályzatot 1-től 5-ig terjedő skálán.

Az eredmények megerősítették, hogy a könyvtárak a közérdekű információs szolgáltatás meghatározó szereplői, ugyanakkor nem ők az egyetlenek ezen a területen. A 88 portálból 10-et működtetett közkönyvtár, 26-ot valamilyen települési szervezet, 31-et a helyi, 6-ot a központi kormányzat, 11-et pedig más szervezet. A földrajzi lefedettség tekintetében leggyakrabban csupán a helyi önkormányzat területe jelenti az információs szolgáltatás fókuszát (59 esetben), de vannak portálok, ahol a régió (8), ahol az állam (10) vagy az ország (11). Sokkal több portál szolgál vidéki területeket, mint nagyvárosokat. A vizsgált portálok közül 75 általában a nagyközönségnek szól, míg csupán a maradék 13 választott egy speciális célcsoportot (pl. etnikai csoport, fiatalok, idősek, fogyatékkal élők).

A tartalmazott információ mennyiségét illetően nagy eltérések vannak. A legkisebb kevesebb mint 100, a legnagyobb több mint 100 ezer rekordot tartalmazott. Az információ döntő több-

ségében szöveges, 11 oldalon voltak állóképek, 18-on pedig térképek a szolgáltatások elérhetőségéről. 68 oldalon volt lehetőség kulcsszavas keresésre. A portálok közül 66 mind a kormányzati, mind pedig a magánszolgáltatásokat bemutatta, 18 csak a nem kormányzatiakat. Az oldalak körülbelül egyharmada (36) engedte meg, hogy a használók is bővítsék a tartalmat.

A használhatósági vizsgálatba bevont 20 portál eredményei rendkívül eltérőek voltak. A szakértők által legjobbnak ítélt oldal értékeléseinek átlaga 4,55 lett, a legrosszabbnak 3,05. A húsz vizsgált szempontból a legjobb értékeket „A keretek használatának gondos mérlegelése” kapta (4,7), míg a legrosszabbat „A használó tudja, hogy éppen hol van az oldalon” (2,7). Sok probléma volt azzal, hogy bizonyos oldalak nem választhatók el világosan a működtető szervezet oldalától. Kevés esetben voltak megtalálhatók segítő és magyarázó funkciók. Gyakran nehézkes a tájékozódás az oldalon, nem egyértelmű, hogy mi merre található, a terminológia használata nem kellően használóközpontú. A többnyelvűség kritériuma, különösen az etnikai kisebbségek számára sem mindig teljesül.

A fejlesztések során a megfelelő szabványok alkalmazásával a közérdekű információ begyűjtésében ki lehetne használni a szemantikus web előnyeit. Mindez növelné a portálok megbízhatóságát, aktualitását. Lehetővé tenné a központi repozitóriumok és a helyi portálok közötti információcserét. A fejlesztések másik iránya lehetne a második generációs web lehetőségeinek kihasználása. A használók bevonása, az interaktív megoldások elkötelezettebbé tennék a használókat az oldalak iránt. Mindezekkel ezek a portálok még jobban eleget tehetnének a küldetésüknek, hogy a közösséget leghatékonyabban szolgálva szervezzék az információt.

(Tóth Máté)

Vezetés, irányítás

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

33/2015

LIGHTMAN, Harriet: Reimagining or revisioning? : how one library studied information services In: College & research libraries news. – 75. (2014) 8., p. 445-462.

Újraképzés vagy újraálmódás? Hogyan tanulmányozta információs szolgáltatásait egy könyvtár

Egyetemi könyvtár; Használó; Igény; Munkaszervezés; Szolgáltatások

2010-ben az Illinois állambeli *Northwest University Library* (NUL) közszolgáltató egysége átszervezésbe kezdett. Egyéves előkészítés után új szervezeti struktúrát alakítottak ki: az addigi helyhez kötött helyett funkcionális, négyrészes modellt hoztak létre. Ez azonban csak a szolgáltatások teljes felülvizsgálatának a kezdete: a következő lépésekre, az egységek és részlegek helyének és szolgáltatásainak az ellenőrzésére azonnal sor került.

Először az információs szolgáltatások vizsgálatára és ajánlások megfogalmazására egy nyolctagú munkacsoportot (information service task force, ISTF) hoztak létre.

A szakirodalom áttekintésével kezdték a munkát, de a NUL helyzetének megfelelő cikket nem találtak. A legjobb segédletnek a 2011-ben megjelent *Zlatos – Vyhnánek* szerzőpáros könyve (Reconfiguring service delivery) bizonyult. Ennek nyomán a munkacsoport arra a következtetésre jutott, hogy a szolgáltatási modell teljes felújítást igényel, és hat alapvető fogalmat meg:

1. Igyekszünk láthatóvá és elérhetővé tenni magunkat az épület adta lehetőségeken belül.

2. Udvariasan bánunk az olvasókkal, és közösen derítjük ki, milyen információs igényeik vannak.
3. Azt kínáljuk olvasóinknak, ami lehetőségeink és képességeink szerint a legjobban szolgálja igényeiket.
4. Ügyelünk a kommunikáció különböző módszereire.
5. Segítjük olvasóinkat, és közben felvilágosítást adunk az információs forrásokról és szolgáltatásokról.
6. Úgy hívjuk fel szolgáltatásainkra a figyelmüket, hogy az megfeleljen nekik, és hatékony is legyen számukra.

Ennek alapján működött a munkacsoport kilenc hónapon át. Abból indultak ki, hogy a könyvtárosok elkötelezettek abban, hogy az egyetemi közösség számára színvonalas szolgáltatásokat biztosítsanak. Két nehézséget is felfedtek munkájuk során: 1) a főépület belső tereiben nehéz eligazodni és 2) a fő tájékoztatópult nem látható, ha az olvasó belép a könyvtárba.

Ezt követően úgy vélték, konkrét adatokra is szükség van annak alátámasztására, hogy a jelenlegi szolgáltatások nem optimálisak, s ezért két felmérésre került sor. Az első felmérést olyan konzorciumok könyvtárosképző intézeteihez küldték, melynek a NUL is tagja (CARLI, CIC, ARL). A másodikat az olvasószolgálat munkatársai körében végezték. (A munkatársak több tréning, jobb feliratok, a nyújtott szolgáltatások jegyzéke, valamint a tájékoztató pontok áthelyezése iránti igényt fogalmaztak meg.)

A munkacsoport ajánlásai között szerepelt a főkönyvtár három tájékoztatósi pontjának (általános, hivatalos és az információs köztér) összevonása és felköltöztetése az első emeletre, az irodalomkutatáshoz nyújtott segítségadás módosítása, a két fiókkönyvtárban a személyzeti modell megváltoztatása, továbbá egy szaktájékoztatósi portál kialakítása, a telefonos és online tájékoztatás korszerűsítése, valamint folyama-

tos oktatási program a szolgálatban dolgozók számára.

A változtatások megvalósítására 2013-ban került sor, de befejezték a tájékoztató munka értékelési tervét is, melynek alapján a nyitva tartást és a szolgálat létszámát módosították. (A tréning program 2014 telén indul.) A szolgáltatások színvonalának emelése érdekében végzett munka tehát folytatódik.

(Murányi Lajos)

34/2015

RED'KINA, N. S.: Kačestvo onlajn-uslug bibliotek. – Bibliogr. 6 tétel In: Naučnye i tehničskie biblioteki. – (2014) 8., p. 18-27.

A könyvtári online szolgáltatások minősége

Felmérés; Hatékonyság; Online üzem mód; Tájékoztató munka

Az Oroszországi Tudományos Akadémia szibériai tagozatában működő tudományos-műszaki könyvtárban fokozatosan épül az internetes könyvtári-információs szolgáltatások rendszere. A könyvtárról akkor alakulhat ki pozitív kép, ha szolgáltatásait a használók minőségileg megfelelőnek, hasznosnak ítélik. A „minőség” fogalma azonban messze nem egyértelmű, könyvtári vonatkozásban az olvasók/használók igényeinek lehető legteljesebb kielégítését jelenti. Néhány oroszországi könyvtárban a minőségirányításhoz nemzetközi, országos, ágazati vagy vállalati szabványokat alkalmaznak. Különböző módszerekkel gyűjtik a használók viszonyát tükröző adatokat, különböző minőségi modelleket dolgoznak ki, meghatározott minőségi kritériumokra és mutatókra támaszkodnak. A használók az online szolgáltatások minőségét a költségek, a megjelenítés eszközei és módjai, a szolgáltatóról alkotott kép stb. alapján értékelik. Ezért az interneten szolgáltató könyvtáraknak a használói bizalom növelése érdekében érzékelhetővé kell tenni a szolgáltatásokat, hangsúlyozni azok jelentőségét, értékét, hasznát. A szolgáltatások mi-

nőségi mutatói relatívak, mivel a konkrét használók kérdéseitől és igényeitől függenek.

A Library.ru portálon 2013 végén a virtuális tájékoztató szolgálatok és konzultációk katalógusban 413 könyvtári cím volt. A szolgálatokat vizsgálva megállapítható, hogy minőségi, operatív szolgáltatásra törekszenek, biztosítva a szolgáltatások elérhetőségét és ingyenességét. Néhány esetben azonban előfordul, hogy prioritásokat jelölnek meg, vagy korlátozzák a kérdések fogadását és teljesítését, például helytörténeti vagy olyan tudományos témára, amit az olvasó sem önállóan, sem más könyvtárak segítségével nem tud megtalálni. Máshol területi korlátok vannak. A msytery shopping módszerével 18 különböző szervezeti-jogi formában működő könyvtár tájékoztató szolgálatában végzett felmérés szerint a használók elégedetlenek. A tesztelés során fel tett 1–1 faktografikus, tematikus és bibliográfiai kérdésre 16 értékelhető választ kaptak, ebből 7 magas elégedettségi szintet tükrözött, 5 közepes és 4 alacsony. Alacsony szintre kerültek a faktografikus kérdésre kapott válaszok, mivel a használó nem a kért adatokat, hanem csak egy utalót (linket) kapott. Tematikus kérdéseknél elegendőnek bizonyult a nyílt elérésű, teljes szövegű forrásra utaló hivatkozás. A bibliográfiai kérdések pontosítása negatív értékelést kapott pontatlansága és megbízhatatlansága miatt. Az instabil és változékony szolgáltatásokat a könyvtáros nem megfelelő személyisége, képzettsége, az információs források és kommunikációs eszközök nem elegendő használata okozza. Másrészt a rosszul megfogalmazott kérdésre a könyvtáros nem tud teljes értékű választ adni; ha viszont a válasz nem korrekt, a könyvtár tekintélye csorbul, elveszti olvasóját.

Az online szolgáltatásokkal szembeni követelmények hasonlóak a hagyományos szolgáltatásokéhoz, fontosabbá válik a megbízhatóság, operativitás, a bizalom, a kommunikáció, az elérhetőség, a nagyobb figyelem a használóra és kérdésére. Ide sorolható még az udvariasság és a tapintat, a tájékozottság a kérdés megfogalmazásához és teljesítéséhez, a válaszadás kötelezettsége, korlátlan elérhetőség/a korlátok minimálisra csökkentése.

A szolgáltatások minőségének komplex (pszichológiai, esztétikai és műszaki szempontokat is figyelembe vevő) értékeléséhez a használói vélemények alapján a termékekkel és szolgáltatásokkal, a műszaki megoldásokkal és a munkatársak képzettségével/kompetenciájával kapcsolatban lehet követelményeket meghatározni.

Egyik legfontosabb feladat a minőségjavítás érdekében kitűzött célok teljesítése. Ezt segíti a közös szolgáltató központok létesítése, internetes tájékoztatás az online szolgáltatásokról, elektronikus fizetési lehetőségek, minőségi szabványok kidolgozása.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 3, 12, 44

Pénzügyi és gazdasági kérdések

35/2015

GOLOVKO, Svetlana Ivanovna: Finansovaâ podderška bibliotek : poisk istočnikov i konstruktivnyh rešenij In: Vestnik BAE. – (2014) 2., p. 58-61.

A könyvtárak pénzügyi támogatása: források és konstruktív megoldások keresése

Pályázat -könyvtáraknak; Public relations; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

Oroszországban a társadalomra hagyományosan jellemző jótékonykodás mindig is állami ügynek számított, kedvezményekkel, címek és érdemrendek adományozásával támogatták és ösztönözték. Mindig voltak a kultúra támogatására, fejlesztésére áldozatkész emberek; a 18–19. századból a Cári Nyilvános Könyvtár több mecénásának neve is fennmaradt, közülük is kiemelkedik báró M. A. Korf (igazgatóként a 19. század közepén a könyvtárat Európa második legjobb könyvtárává tette), aki meghonosította a dísztag és a levelező tag intézményét. Ezt a címet ismert könyvtárosok és könyvkereskedők kapták. 1917 után az adományozás, a mecénatúra hagyománya megszakadt. A közkönyvtáraknak

mind a mai napig szükségük van a gyarapításban a megújításhoz, az új dokumentumtípusok beszerzéséhez szükséges támogatásra. Aktuálisá vált a jótékonykodás újjáélesztése, fejlesztése. Meg kell találni a korszerű módszereket a jövő könyvtárosainak ez irányú képzéséhez.

A könyvtárügyben az adományozás magánszemélyek és vállalkozások önkéntes, humanitárius és etikai motivációk által keltett tevékenysége. Sok országban elismerést vált ki, ha valaki pénzt fektet a kultúrába; az adományozóról a könyvtárak gyakran állományokat vagy magát a könyvtárat nevezik el. Nevük megörökítése a mecénások újabb nemzedékének lehet vonzó. A nem kereskedelmi intézmények küldetésük és stratégiai terveik teljesítéséhez különböző pénzügyi forrásokat használhatnak. A *fundraising* (szponzori pénzek keresése és használata), a vezetés és a marketing viszonylag új iránya bekerült a könyvtári gyakorlatba. A támogatás legnépszerűbb formái a jótékony célú segítség, a szponzorálás és az alapítványi pályázatok (grant). A szponzorok és mecénások keresése része a könyvtáros mindennapi feladatának, amire a könyvtáros hallgatókat fel kell készíteni. A fundraising leghatékonyabb módszerei közé tartozik a publikációkban az adományozók nevének feltüntetése, sajtóközlemények a jelentős jótékonyági és szponzori tevékenységekről, felkérő levelek a potenciális szponzoroknak, az adományok emléklapon vagy egyéb formában történő megköszönése. Fontos szerepe lehet a könyvtár támogatásáért megítélhető prémiumnak, amelynek modelljét például a könyvtáros hallgatók kidolgozhatják.

A regionális gyakorlatban számos eszköz terjedt el a jótékony célú tevékenység morális elismerésére és jutalmazására a díszlevelektől kezdve a speciális prémiumokig (például a szentpétervári Daškova díj, amelyet az országos könyvtári napon adnak át). A hallgatók képzése során nagy hangsúlyt kell fektetni az elismerés alkalmával szükséges légkör, a minél nagyobb nyilvánosság megteremtésére, például az adományokból vett könyvek megjelölésére. A hallgatók az ajándékba kapott könyvekből kiállításokat rendezhetnek, prospektusokat állíthatnak össze, a

témában sajtókonferenciát imitáló játékot szervezhetnek.

A kiegészítő forrásokhoz tartoznak a kiemelt fejlesztési irányokat támogató, jótékony célú alapítványok pályázatai. Az 1990-es évektől, amikor folyamatosan csökkent a költségvetési támogatás, a külföldi pályázatok jelentették a könyvtárak egyetlen, innovációs célú pénzügyi forrását. A jelenlegi állami alapítványok között a legismertebb az Oroszországi Humán Tudományos Alap és az Alaputatások Oroszországi Alapja. A vállalati alapítványok általában a profiljuknak megfelelő kezdeményezéseket támogatják. Helyi szinten az adományok többnyire a vállalkozások termékeiből állnak, a magán-alapítványok pedig a befektetett tőke kamatait ajánlják fel. Oroszországban az egyetlen társadalmi szervezet, az 1991-ben alapított Könyvtári Jótékonyági Alap fejlesztési koncepciók, innovációs modellek kidolgozását támogatja, a fiatal kutatókat ösztöndíjakkal, pályázatokkal segíti. A sikeres munka feltétele a fejlesztési menedzser, aki többek között, folyamatosan keresi az újabb adományozókat, tartja a kapcsolatot a meglévőkkel. Az új pénzügyi források bevonásához ismerni kell a könyvtár és támogatói közötti együttműködés módszereit és technikáit.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Személyzet

36/2015

NOH, Younghee: Analysis of the effects of a librarian-prospective librarian mentoring program. – Bibliogr. In: Libri. – 64. (2014) 3., p. 224-246.

Egy leendő könyvtáros és könyvtáros közötti mentorálási program hatásvizsgálata

Hatékonyság; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárostoborzás; Könyvtáros-utánpótlás; Személyzet

A cikkben ismertetett kutatás egy mentorálási program létrehozását és működtetését javasolta annak érdekében, hogy támogassák a leendő

könyvtárosok és a jelenlegi könyvtári szakemberek közötti kapcsolatokat. Ezt követően a program eredményeit és hatékonyságát értékelték. A koreai Konkuk Egyetemen erre a célra egy három hónapos mentorálási programot bonyolítottak le önként jelentkező mentoráltak és a terepen dolgozó mentorok részvételével. A program eredményeit felmérésekkel és minőség-elemzési módszerekkel tekintették át. A résztvevők a mentorálási üléseken főként a szakmával mint foglalkozással és a szakmai pályafutással kapcsolatos kérdésekre összpontosítottak. A mentorálás következtében a mentoráltak szembesültek a munkahelyi realitásokkal és felelőségekkel, több információhoz jutottak a szakmaválasztás lehetőségeiről, megváltozott viselkedésük és értékrendjük. A mentorok ugyanakkor tanulási lehetőséghez jutottak az önértékelés és a felmerülő ötletek és technikák mérlegelése területén. A mentoráltak távolabbi céljai pontosabbak és gyakorlatiasabbak lettek, szemmel láthatóan tájékozottabbá váltak azzal kapcsolatban, hogy milyen pályát szeretnének befutni, és hogyan tudnak ahhoz hozzájutni. Azok a felsőévesek, akik részt vettek a mentorálásban, végzéskor jobb alkalmazási arányt értek el a tanszék összes hallgatóihoz viszonyítva. A mentoráltak GPA (Grade Point Average; amerikai, kb. tanulmányi átlag) számai 3,75-ről 3,84-ra emelkedtek. A résztvevők számára az jelentette a legnagyobb gondot, hogy a mentorok nagyon elfoglaltak voltak, és a program meglehetősen rövid ideig tartott. A mentorálási program mindkét fél számára hasznos volt, mindkét csoport jobban megismerte mind saját területét, mind saját magát.

(Autoref.)

Marketing, közönségkapcsolatok

37/2015

FEDOROV, Andrej Olegovič: Bibliotečnyj blog – éffektivnyj kanal kommunikacii sovremennyh bibliotek. – Bibliogr. 13 tétel In: Vestnik BAE. – (2014) 2., p. 53-57.

Könyvtári blog – a korszerű könyvtárak hatékony kommunikációs csatornája

Elektronikus hirdetőtábla; Kommunikáció -használókkal; Public relations

Az internetet eredetileg információátvitelre tervezték, mára a legfontosabb információforrás lett. A blog az internet egészétől abban különbözik, hogy használója hogyan viszonyul a kapott információhoz. A blogok tulajdonképpen személyes honlapok, amelyen a tartalom időrendben visszafelé jelenik meg (a legfrissebb lefelől). A blogok fogalmát évtizedek óta próbálják pontosan megfogalmazni, ma már a Britannica és a Wikipédia is tartalmazza a fogalmat.

A blog a könyvtárak számára is fontos eszközzé vált: még ha az olvasó első alkalommal el is megy egy könyvtárba, a továbbiakban a látogatásról az interneten szerzett információk alapján dönt, megszerzésükre igyekszik minél kevesebb energiát fordítani. Csak ha tényleg nem találja meg a szükséges információt, megy el végül a könyvtárba. Emellett az ember általában jobban hisz a mások tapasztalatainak, mint a hivatalos közleményeknek, vagyis a könyvtárak honlapjai nem a legmegbízhatóbbak számára. Az emberek szeretnek hasonló gondolkodásúakkal összejönni, döntésüket saját tapasztalatuk, baráti tanácsok és a könyvtári reklám alapján hozni. A könyvtár (amúgy sem létező) marketing-költségvetésére nem lehet számítani, az olvasónak fontosabbak a használói vélemények; ugyanakkor ő is szívesen megosztja másokkal már az első tapasztalatait. Ilyen körülmények között a könyvtár teljesen új helyzetbe került: a döntést egy csoport sugallja anélkül, hogy a könyvtárt megkeresné. Az első könyvtári blogok ezért inkább ösztönösen, mint tudatosan indultak. Mára ezen a téren is sikerült sok tapasztalatot szerezni, vannak erre szakosodott szakemberek, szakmai konferenciák.

Megjelent a könyvtári blogoszféra fogalma, ami a könyvtári blogok összességét (közösséget, közhálót) jelenti. 2014 elején Oroszországban és a FÁK-tagországokban összesen 924 könyvtári blog működött (ebből 600 oroszországi), szoros együttműködésük saját szubkultúrát alkotott.

A blogok által a könyvtárnak nyújtott lehetőségek: PR-eszköz; a könyvtár bemutatása pdf-fájlok helyett rendszerezett (az információk mellett hangulatot is sugárzó) posztok formájában; a nyitott könyvtár politikája (közvetlen kapcsolat az olvasókkal) növeli a tekintélyét; motiváló tényező a könyvtári termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos vélemények gyűjtésében és az időbeni válaszadásban; a felhasználói kör lojalitását növeli, hogy a blogok általában egyes szám első személyben írt mondandót tükröznek; a blogok révén megtakaríthatók a honlap költségei. A piaci jelenlétről és az előnyökről szóló tájékoztatáshoz a blog elegendő.

A könyvtári blogok készítésénél figyelembe vendő tényezők:

- stratégia és taktika,
- a blog célja,
- a felelős személy megválasztása,
- a blog tartalma és stílusa.

Ahhoz, hogy a blog hatékony és sikeres legyen, a következő elveket kell betartani: nyitottság, becsületesség, az új közlemények rendszeres megjelenése, feltétlen válaszadás az észrevételekre (comment).

A könyvtárak vezetői sokszor azzal érvelnek a blogok ellen, hogy a munkatársak esetleg rossz fényben állítják be munkahelyüket, vagy bizalmas információt adnak közre. Az etikai oldal a szerzőket érinti, mivel valóban egy blogot nem lehet közömbösen írni, és a szerzők a könyvtár alkalmazottai. A blogok másrészt közelebb hozzák egymáshoz a bloggereket és a vezetőket. A legfontosabb általános hibák a következők:

- nem tartják be a terveket, ígéreteket (csökken a kezdeti lelkesedés),
- nem viselik el a bírálatot,
- érdektelenné válnak,
- nem fejlődnek,
- elvesztik tekintélyüket/hitelességüket (általában a szerzők hibái miatt; az ő nevüket azonban senki sem jegyzi meg, csak a könyvtárét),
- nem értékelik a munkatársakat (egy tehetséges alkalmazott posztjai nyilvánvalóan szakmai színvonalát, éles elméjét tükrözik).

A fentiekből is látható, hogy a könyvtári blog vezetése humán erőforrást, hivatástudatot, fi-

gyelmet, megfelelő döntések meghozatalát és állandó készenlétet igénylő, komoly munka.

(Viszocsekné Péteri Éva)

38/2015

PHILLIPS, Abigail Leigh: Systematic marketing facilitates optimal customer service : the marketing audit of a rural public library system In: Public library quarterly. – 33. (2014) 3., p. 219-235.

Hogyan segíti a rendszeres marketing a használók jobb kiszolgálását: marketingvizsgálat egy vidéki könyvtári hálózatban

Esettanulmány; Könyvtári hálózat; Községi könyvtár; Marketing; Szolgáltatások

Az Egyesült Államok Georgia államában működő Lee Megyei Könyvtári Hálózat (Lee County Library System) négy könyvtárból áll, amelyek körülbelül 28 ezer főt szolgálnak ki. Az esettanulmány e könyvtárak marketingszempon্তু vizsgálatát írja le. A marketing audit különösen a kis vidéki könyvtárak életében játszik fontos szerepet, hiszen e könyvtárak egyedülálló módon, szorosan kapcsolódnak ellátandó közösségükhöz. Ideális esetben ilyen elemzést egy független személynek kellene elvégeznie, azonban ebben az esetben a könyvtár egyik alkalmazottja tette ezt meg aktuális tanulmányai miatt (mesterszintű marketing kurzus).

Az esettanulmány rámutat a marketing komplexitására és azokra a kihívásokra és lehetőségekre, amelyek a vidéki kis könyvtárakra jellemzőek. A szerző Kotler, Gregor és Rodgers által meghatározott marketing audit definíciót használta, ennek alapján értékelte a könyvtári hálózat aktuális helyzetét. A könyvtárak számára az audit nemcsak azt elemzi, milyen típusú szolgáltatásokat és forrásokat kell fejleszteni, hanem stratégiákat is javasol, hogy hatékonyan és eredményesen tudják népszerűsíteni jelenlegi és jövőbeni szolgáltatásaikat és forrásaikat a környezetüknek. A vizsgálat legfőbb előnye a kis vidéki könyvtárak számára, hogy általa alaposabban megismerhetik azokat a különböző társadalmi csoportokat, amelyeket ellátnak. A

csoportok megismerése sokat segíthet a szolgáltatások javításában.

A vizsgálat a könyvtári hálózat küldetését, céljait, környezetét, a könyvtárakban dolgozók és az őket körülvevő közösségek demográfiai jellemzőit tárta fel. A szerző kitért a hálózat erősségeire, gyengeségeire, lehetőségeire és veszélyeire, melyet SWOT analízis segítségével határozott meg. Ezek eredményeképp ajánlásokat fogalmazott meg a könyvtárak számára, mit kellene másképp tenni az eredményesebb működés érdekében.

Az elemzésből a következő fontos megállapítások, javaslatok emelhetők ki:

- A könyvtári hálózat küldetésének felülvizsgálatára van szükség: testre szabottnak, egyedi-nek, világosnak, tömörnek és lendületesnek kell lennie a küldetésnyilatkozatnak, amelyet legalább ötévente át kell vizsgálni.
- A célokhoz vezető úton néha kismértékben módosítani kell a külső és belső változások függvényében.
- A külső és belső környezet vizsgálatára SWOT elemzés készítése 3 évente ajánlott csoportmunkában.
- A közönségre irányuló felmérés nemcsak a könyvtár falain belül szükséges: meg kell célozni a könyvtárba nem járókat is a kérdésekkel.
- A marketingeszközök közül az online marketingre érdemes fókuszálni a menedzsmentnek, mert az internet hatékonyabban tudja közvetíteni az üzeneteket a megcélzott közönségnek.
- Célszerű az értékelő módszerek használata az elégedettség mérésére: felmérések, kérdőíves kutatások, véleménykártyák alkalmazása.

A könyvtári hálózat küldetésének alapos vizsgálatán keresztül jobban megérthetőek a célok, a környezeti és a demográfiai adatok és a marketing lehetőségek. A marketing audit elvégzése az első lépés a közönség számára ismeretlen vagy kevésbé ismert szolgáltatások és források eredményes népszerűsítéséhez, a szolgáltató közönség jobb megismeréséhez, továbbá a legjobb marketing szemléletmód kialakításához a könyvtárhasználat ösztönzésére.

(Bognár Noémi Erika)

39/2015

SOMMER, Frank: Die Selbstbeteiligung ist der Schlüssel zum Erfolg : Veranstaltungen und Aktionen für die schwierige Zielgruppe 12 bis 16 Jahre : Tipps vom Literaturvermittler In: BuB. – 66. (2014) 7/8., p. 545-547.

Res. angol és francia nyelven

A részvétel kulcs a sikerhez. Rendezvények és akciók a nehéz célcsoportnak számító 12-16 éves korosztálynak

Ifjúság nevelése olvasásra; Ifjúsági olvasó; Könyvtárhasználat; Rendezvény

A 12 éven felüli fiatalok nehéz célcsoportnak számítanak, a könyvtáraknak azonban nem szabad kizárniuk őket a tervezett programokból. De melyek azok a rendezvények, amelyek elég vonzóak ahhoz, hogy a tizenévesek saját jószántukból bemenjenek a könyvtárba? A szerző erre a kérdésre próbál választ adni.

A rendezvények lebonyolításánál meghatározó tényező, hogy a fiatal aktív résztvevővé válik-e. Vannak „aktívan érdeklődők”, akik a témától vagy a média típusától függetlenül rendszere-

sen részt vesznek az eseményeken. A második csoport az „aktív résztvevők”, akiket az első csoport motivál, ezáltal „meghódítható”. A harmadik csoport a „passzív visszautasítók”, akik nehezen elérhetők, és azt akarják, hogy hagyják békén őket. A negyedik csoportba tartozó fiatalok az „aktív visszautasítók”, akik tudatosan provokatívak lehetnek, és ellentétes álláspontokat képviselhetnek, de legalább élénk hangulatú rendezvényt biztosíthatnak.

A sikeres rendezvény kulcsa tehát az résztvevők bevonása és az interakció. A könyvtárosok és a fiatalok partnerként tekintenek egymásra (szemtől szemben találkoznak), és a párbeszéd során módosíthatják nézeteiket. Interakciót őszinte kérdésekkel és beszélgetésekkel lehet kezdeményezni. Alapvetően a fiataloknak szóló rendezvények a játék elvén alapulnak. A könyvtár a játék helyszíne, és a könyvekről szóló tájékoztatás kommunikatív és közösségi tevékenység. Tudás- és tapasztalatcsere zajlik, melynek során különböző információforrásokat dolgoznak fel.

(Autoref. alapján)

Lásd még 35

Felhasználók és használat

Általános kérdések

Lásd 56

Használat- és igényvizsgálat

40/2015

BREWERTON, Gary: Implications of student and lecturer qualitative views on reading lists : a case study at Loughborough University, UK In: New review of academic librarianship. – 20. (2014) 1., p. 78-90.

Hogyan látják a hallgatók és az oktatók az ajánlott irodalom jegyzékeinek minőségét? Esettanulmány a Loughborough-i Egyetemen

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Oktatás információellátása; Válogató bibliográfia

Az ajánló jegyzékek régóta segítik a hallgatók, az oktatók és a könyvtárak munkáját. Fontos szerepet játszanak a tanulási folyamatban. Tartalmuk, formátumuk és kezelésük sokat változott az idők folyamán. A Loughborough-i Egyetemen 2000 óta egy számítógépes rendszer (ún. RLMS) segítségével kezelik (hozzák létre, frissítik stb.)

az ajánló jegyzékeket, és az egyetemi könyvtár is tájékoztatást kap a változásairól.

Egy felmérés során két korábban végzett vizsgálat minőséggel kapcsolatos adatait alapul véve azt igyekeztek megállapítani, hogy melyek az ajánló jegyzékek céljával, fontosságával, láthatóságával, tartalmával, frissességével és terjedelmével kapcsolatos legfontosabb szempontok, beleértve a hozzáférhetőséget. A hallgatók azért aggódtak, hogy egyes jegyzékek nem elég frisssek. Az RLMS lekérdezésével a kutatók megállapították, hogy a jegyzékek 86,5%-át egy éven belül, 59%-át egy hónapon belül frissítették. Az oktatók körében a jegyzékeket jobban kell népszerűsíteni, nem mindegyikük van meggyőződve a jegyzékek értékes voltáról.

A hallgatók fontosabbnak tartják e jegyzékeket, mint az oktatók. Manapság, amikor a hallgatók elvárásai növekednek, az intézményeknek meg kell fontolniuk, vajon az ajánló jegyzékek megfelelnek-e céljuknak. Számos megfontolandó kérdés merült fel, mind az RLMS-ek technikai, mind az ajánló jegyzékek pedagógiai fejlesztését tekintve.

Az ajánló jegyzékek terjedelme és jellege tudományterületenként eltérő. Vannak azonban olyan kritériumok, amelyeket mindenütt érdemes érvényesíteni, ezek a következők: létrehozásuknak legyen világos célja, a diákok kapjanak útmutatást a használathoz, a jegyzékeket frissítés rendszeresen. E célok megvalósításához az oktatóknak, a hallgatóknak és a könyvtáraknak egyaránt hozzá kell járulniuk.

A vizsgálat kezdetekor a kutatócsoport úgy vélte, hogy kellően tájékozott az ajánló jegyzékek létrehozását és használatát illetően. Az eredmények viszont azt mutatják, hogy még sokat kell megtudni a tanulási és tanítási folyamat ezen alulértékelt eszközéről. Kérdés például, hogy az ajánló jegyzék terjedelmétől függ-e, hogy a hallgatók mennyi szakirodalmat olvasnak el. Remélhetőleg lesz mód további kutatásokra, hogy az eredményeket részletesebben megvizsgálják. A jelen vizsgálat egy intézményre összpontosított, érdekes lenne megismerni más intézmények hallgatóinak és oktatóinak véleményét.

(Hegyközi Ilona)

41/2015

CAMARERO, Carmen – ANTÓN, Carmen – RODRÍGUEZ, Javier: Technological and ethical antecedents of e-book piracy and price acceptance : evidence from the Spanish case. – Bibliogr. In: The electronic library. – 32. (2014) 4., p. 542-566.

Az e-könyv kalózkodás technológiai és etikai háttere: Spanyolország példája

Elektronikus könyv; Felmérés; Használó; Letöltés; Szolgáltatások használata

2013-ban a 14 éves és annál idősebb spanyol fogyasztók mindössze 1,7%-a olvasott e-könyveket. Egy eladott e-könyvre 1,5 e-könyv olvasókészülék esett. Ennek fényében a spanyol kiadók – bár felismerték az e-könyvek fontosságát – félnek a kalózkodástól, amely más digitális iparágakat is fenyeget, ráadásul Spanyolországban különösen virulens. Részben ez az oka annak, hogy a spanyol kiadók körében lassú volt az e-könyvek térnyerése, bár 2012-ben már az új megjelenések 22%-a volt e-book. Az eladások azonban csak az összbevétel 2,6%-át adták.

Online felmérés készült, amelyet 227-en töltöttek ki. Ebből 114 fő e-könyv olvasókészüléket, 93 iPad-et vagy hasonló eszközt használt.

Az eredmények azt mutatják, hogy az olvasókészülékek megléte közvetlenül nem befolyásolta az illegális letöltések számát. Közvetett, a letöltést növelő hatása volt annak, hogyha valaki képesnek érzi magát arra, hogy hozzáférjen e-könyvekhez. Aki viszont tisztában van az e-könyvek értékével, továbbá a jogi és társadalmi normákkal, az ritkábban töltötte le őket illegálisan, és jobban elfogadta a magasabb árakat. Aki viszont nem fogadta el az árakat, tehát minél kevesebbet volt hajlandó fizetni egy-egy e-könyvért, nagyobb eséllyel töltött le e-könyveket illegálisan. Ahogy az várható volt, a könyvekről alkotott értékítéletet a vélt hasznosság határozta meg, ami – sajátos természetétől függetlenül – növelte az illegális letöltések számát. Aki mihamarabb kívánta megkapni a legújabb könyveket, az gyakrabban, aki sokféle könyvet

olvasott, az ritkában nyúlt az illegális letöltés eszközhöz.

(Koltay Tibor)

42/2015

DATIG, Ilka: What is a library? : international college students' perceptions of libraries. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 3-4., p. 350-356.

Mi a könyvtár? Külföldi hallgatók véleménye a könyvtárakról

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Könyvtárkép; Külföldi hallgató

A New York-i Egyetemi hálózathoz az Abu Dhabiban működő karán (New York University Abu Dhabi) felmérést végeztek a leendő és az elsőéves hallgatók körében abból a célból, hogy feltárják a diákok érzéseit, tapasztalatait, véleményét a könyvtárakról és a könyvtárosokról, valamint a könyvtárakkal kapcsolatos elvárásait. A karon sok külföldi hallgató tanul, így heterogén mintán tudták a vizsgálatot elvégezni. A kutatás 2013 nyarán és őszén folyt többféle módszer alkalmazásával. Egyrészt online kérdőívvel – melyet az egyetemi üdvözlő e-mailben helyeztek el – fordultak a leendő hallgatókhoz az egyetem megkezdése előtt. A kérdőív a középiskolai könyvtárról alkotott véleményre és a könyvtár szerepére vonatkozó kérdéseket tartalmazott. Összesen 42 hallgató válaszolt a kérdésekre. Másrészt meginterjúválták az elsőéves diákokat a tanév legelején, amikor még kevés tapasztalatot szereztek a kari könyvtárral kapcsolatban. Az interjúalanyokat a közösségi médián és a honlapjukon keresztül toborozták. A kérdések a könyvtár és a könyvtáros szerepére, a hallgatók előző iskolájában lévő könyvtárra, könyvtári élményekre és a kari könyvtárral kapcsolatos elvárásokra, tervekre vonatkoztak. Az interjúkérdések megválaszolásában 17 hallgató vett részt. Az adatok kiértékeléséhez az Atlas.ti adatelemző szoftvert használták.

A válaszokból kiderült, hogy még a mai digitális korban is a legtöbb hallgató a könyvtárakat csendes, könyvekkel és más nyomtatott dokumentumokkal teli helynek tartja, melynek szerepe a dokumentumok összegyűjtése és hozzáférhetővé tétele. Az online forrásokat, mint pl. az adatbázisokat, e-könyveket csak néhány esetben említették a válaszaikban a tanulók. Ennek a szerény személyes könyvtári tapasztalat lehet az oka vagy a középiskolai környezet, ahol a könyvtár csak könyveket tartalmazott. A könyvtárról kialakult kép sokszor kizárólag különböző médiumokból táplálkozik. Szükség van a hallgatókat a könyvtár egyéb szolgáltatásaival is megismertetni, és a „tudásközpont” szerepet hangsúlyozni.

A könyvtárak a hallgatók szemében nagyon szorosan kapcsolódnak a tanuláshoz, kutatáshoz és a tudományos élethez. Sokak tapasztalata szerint (az iskolai könyvtárak esetében) a gyűjtemény is csupán szakmai dokumentumokból áll. A könyvtár a tanuláshoz, az egyetemi feladatokhoz és a tudásátadáshoz azonban inspiráló környezetet nyújt.

A diákoknak határozott véleménye van arról, hogyan kell a könyvtárakban viselkedni (csendes, tisztelettudóan). A könyvtárnak azonban kettős funkciót kell betöltenie, és meg kell találnia az egyensúlyt a két szerep között. Egyrészt csendes, elmélyülésre hivatott helynek kell lennie, másrészt közösségi térnek, ahol csoportok tudnak együtt dolgozni, tanulni.

A tanulmányból kitűnik, hogy a diákok nem tudják pontosan, mi a könyvtárosok feladata, munkája. Fontos lenne hangsúlyozni számukra a könyvtárosok kutatói, technológiai szakértelmét, ismereteit már akkor, amikor bevezetik őket az egyetemi könyvtár használatába. A hallgatók pozitívan állnak a könyvtárosokkal való jó kapcsolat kialakításához, és az esetek többségében eddig jó tapasztalatokat szereztek. A könyvtárosokról alkotott kép nagy hatással van a könyvtár megítélésére is.

(Bognár Noémi Erika)

43/2015

FAJKOVIC, Muhamed – BJÖRNEBORN, Lennart: Marginalia as message : affordances for reader-to-reader communication. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 70. (2014) 5., p. 902-926.

A lapszéli jegyzetek mint üzenetek: az olvasók közötti kommunikáció lehetősége

Felmérés; Használó; Kommunikáció; Olvasási szokások

A tanulmány célja, hogy megvizsgálja az olvasók könyvtári könyvekbe írt megjegyzéseit és a lapszéli jegyzetekkel (margináliákkal) kapcsolatos véleményeket a könyvtárhasználók körében, különös tekintettel arra, hogy ezek milyen szerepet töltenek be az olvasók közötti kommunikációban.

A vizsgálat során mind közkönyvtári, mind egyetemi könyvtári gyűjteményekből szereztek adatokat, valamint felmérést is végeztek könyvtárhasználók körében. A szerzők az empirikus eredményeket az affordancia-elmélet (affordancia: a tárgyak észlelésének olyan eleme, amely a használati tulajdonságokat kapcsolja hozzá az észlelt jellemzőkhöz) tükrében tárgyalták, hogy bemutassák, (1) mi jellemzi azt a szociális-fizikai környezetet, amelyen belül a margináliák léteznek, és (2) milyen speciális feltételek között válhat a lapszéli jegyzet az olvasók között kommunikáció eszközévé.

A könyvtári könyvekbe írt megjegyzések az olvasási/tanulási folyamat melléktermékei. A használói felmérés azt mutatja, hogy az olvasók bizonytalanok a lapszéli jegyzetekkel kapcsolatban. Azzal érvelnek, hogy a kommunikációként való felfogásuk nagyrészt a kontextus közelségén és a fizikai médium állandóságán alapul. A lapszéli jegyzetek osztályozására – a szöveggel való kapcsolatuk alapján – három különböző kategóriát javasoltak: beágyazott, értékelő és szövegen kívüli. Annak ellenére, hogy gyakran nem kívánatos kommunikációnak tartják, a lapszéli jegyzetek az elsődleges szöveg mondani-valójának kiegészítését jelentik.

A kutatás eredményei jelzésértékűek, amelyeket további vizsgálatok megerősíthetnek, és referenciaként szolgálnak a témáról. A tanulmány a lapszéli jegyzetek konkrét és kommunikatív jellegét elemzi, amellyel korábbi kutatások kevésbé foglalkoztak, ezért további – többek között az e-könyvekben lévő megjegyzések affordanciáit feltáró – vizsgálatok alapját képezik.

(Autoref.)

44/2015

JIRÁSKOVÁ, Magdalena – MACHOVSKÁ, Monika – MIKULÁŠKOVÁ, Anna: Projekt MyS3 – Mystery shopping v českých knihovnách. – Bibliogr. lábjegyzetben In: ITlib. – 17. (2014) 1., p. 56-60.

A MyS3 projekt – Mystery shopping a cseh könyvtárakban

Felmérés; Hatékonyság; Szolgáltatások

A *mystery shopping* fogalma a kereskedelemben használatos, de a közszolgáltatások minőségének értékelésére is alkalmas objektív módszer, amely néhány látogatás vagy több látogató alkalmazásával célravezető eredményt hoz. Az álcázott (titkos) vásárló előkészített terv alapján értékeli a szolgáltatásokat és azok körülményeit (a személyzet megfelelőségét, a kiszolgálás minőségét, a tisztaságot, tájékozódást stb.). Az értékelést fotókkal ki lehet egészíteni. Az értékelés során az etikai elvárásokat be kell tartani, a foglalkoztató tájékoztathatja munkatársait a várható eseményről, de a pontos dátumot nem árulhatja el. Az álcázott vásárló titokban, tárgyilagosan és felelősségteljesen végzi munkáját. Az eredmények megosztása fontos a szolgáltatások javítása érdekében.

A *mystery shopping* első könyvtári alkalmazására Angliában 15 évvel ezelőtt került sor. A Westminsteri Egyetemi Könyvtár először az elégedettségmérési kérdőív helyett alkalmazta 2001-ben, ajánlásait a következőkben fogalmazták meg: a könyvtárosok tudjanak az értékelés időintervallumáról, a rossz minősítést kapó könyvtárosokat érzékenyen érintette az

eredmény, a jókat el kell ismerni, meg kell dicsérni. Fontos, hogy a titokzatos vevők ismerjék a könyvtár körülményeit, a könyvtárosoktól elvárt viselkedést.

Új-Zélandon négy közkönyvtárban próbálták ki a mystery shoppingot, egy év alatt négy alkalommal vizsgálták a látogatói élményeket. A pozitív esetek során a látogatás hozzájárult a szolgáltatások javításához, de akadtak negatív példák is. Az USA-ban is közkönyvtárakat vizsgáltak, telefonos módszert is alkalmazva a mystery shopping keretében.

Csehországban az olvasói elégedettséget kérdőíves kutatás keretében szokás vizsgálni. 2012-ben négy napon át hét könyvtárat vizsgáltak meg a szolgáltatás minősége szempontjából. Új módszerként első alkalommal próbálták ki a könyvtárban megforduló látogatók elégedettségének vizsgálatát, önkéntesek bevonásával, különböző témákban: keresés a katalógusban, a könyvek megtalálása a polcon, a könyvtárosokkal való kapcsolat, stb. Az új látogatók véleménye általában elfogulatlan, ezért ez a módszer hozzájárult a szolgáltatások minőségének javításához. Felsőoktatási könyvtári kutatások keretében e-mailes és hagyományos kérdőívek kiküldésével elemezték a szolgáltatásokkal való elégedettséget.

A MyS3 projekt, a mystery shopping hallgatói projektként indult 2012-ben a Masaryk Egyetem informatikus könyvtáros hallgatói szervezésében, egy ügynökség közreműködésével. A vizsgálat három területet érintett: a körülményeket, a funkcionalitást és a szolgáltatásokat valós látogatások, telefonos tesztelés és e-mailes kérdőíves módszerek alkalmazásával. Először a dolgozók véleményét vizsgálták a mystery shoppingról: ismerik-e ezt a módszert, és hajlandók-e alkalmazni könyvtárukban. A kérdőíves felmérés 15 kérdést tartalmazott a mystery shoppingról mint szolgáltatáselemzési módszerrel, 100 regionális, 77 felsőoktatási és 4 más típusú könyvtár vett benne részt.

A 155 válaszadó közül legnagyobb számban igazgatók és vezető beosztásúak szerepeltek, a szolgáltatásban dolgozók aránya 22,1%-os volt, az egyéb 17,5%. A válaszadók 54,9%-a a mystery shoppingról egyáltalán nem hallott, és

még ennél is több, 56,9% válaszolta, hogy nem is tudja, mit jelent a kifejezés. A válaszadók többsége azonban (83,4%) el tudta képzelni annak könyvtári alkalmazását, 77,4% pedig ki is próbálná ezt a lehetőséget.

A mystery shoppingon kívül említésre került az auditálás, a tesztelés, olvasói kérdőívezés, dolgozói képzés és néhány kevésbé ismert módszer is: pl. gerillamarketing, sajtóvisshang, szolgáltatásteresztelés konkrét látogatók által, fókuszcsoport, mystery mailing és calling.

Összességében a kutatás eredményei pozitívak lettek, a többség könyvtári környezetben alkalmazhatónak találta a módszert, és 97% fontosnak tartotta a használói elégedettség mérését.

2013 tavaszán öt, magas szinten teljesítő könyvtárban folytattak mystery shopping módszerrel vizsgálatot. A könyvtárak összességében nagyon jó értékeléseket kaptak, igazolódott a módszer alkalmassága a szolgáltatások minőségének mérésére.

(Prókai Margit)

45/2015

KIM, Kyung-Sun – SIN, Sei-Ching Joanna – YOO-LEE, Eun Young: Undergraduates' use of social media as information sources. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 4., p. 442-457.

Hogyan használják a hallgatók a közösségi médiát információforrásként?

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használói szokások; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal

A közösségi média egyre népszerűbb a különböző használói csoportok körében. Néhány közösségi média platform, bár közösségi célokra használják őket, fontos információforrásként jött létre (pl. a Wikipédia). A cikkben leírt vizsgálat alsóéves hallgatók körében tanulmányozta a következőket: (1) milyen közösségi média platformokat használnak információforrásként, (2) miért éppen ezeket a platformokat használják információkeresésre, és (3) milyen eszközökkel

értékelik az ezekből a forrásokból nyert információt. A tanulmány bepillantás nyújt a közösségi média információforrásként történő használatának jelenlegi irányzataiba. Rávilágít azokra a módszerekre, amelyekkel a diákok a közösségi médiából származó információt értékelni próbálják, beleértve a közösségi hálózatokat és a videomegosztó oldalakat, amelyekkel korábban kevés vizsgálat foglalkozott. Az eredmények alapján javaslatokat tesz információs műveltségi programokra, a könyvtárosok és az oktatók szerepére vonatkozóan egyaránt.

(Autoref.)

Lásd még 34, 39, 61

Olvasás

46/2015

HÄNSSLER, Boris: Bücher und was noch? : Kampf um Aufmerksamkeit der Leser wird im digitalen Zeitalter härter : Verlage und Bibliotheken suchen nach neuen Modellen In: BuB. – 66. (2014) 9., p. 611-615.

Res. angol és francia nyelven

Harc az olvasóért a digitális korban: a kiadók és a könyvtárak új modelleket keresnek

Elektronikus könyv; Ifjúsági olvasó; Mobilkommunikáció; Olvasási szokások

A szerző először a *Spritz* nevű okostelefon-alkalmazással hökkenti meg olvasót, amely az olvasni való szöveget villanyújságszerűen futtatja az olvasó szeme előtt, ha kell, 400 szó percenkénti sebességgel. Ralf Engelbert pszichológus szerint a figyelem sérül ennél az olvasási technikánál, felületes olvasást eredményez. A *Spritz* jó példa a könyvszakma görcsös erőfeszítésére, hogy az olvasást a digitális korszakban is megőrizze. Az okostelefonok tulajdonosai multimédiás tartalmakat várnak, de senki sem tudja, mi lenne az ideális megoldás.

A kiadók próbálkozásai nagyrészt reménytelennek tűnnek, például a kísérő videók a szakácskönyvekhez. Megpróbálják a nyomtatott könyvet a vele adott kóddal elektronikus formában is eladni, ebben az esetben viszont a forgalmi adó kulcsával gyűlik meg a bajuk. A könyvkiadók próbálkoznak az úgynevezett *flatrate*-tel (olcsó kínálattal) is: havidíj ellenében tetszőleges számú e-könyvet olvashatunk. (A könyvtárraktól független kínálatuk a jövőben növekedni fog.) Az egyik vállalkozás (*Readfy*) újfajta olcsó megoldással jelentkezett: ingyenesen biztosít ma már 35 ezer e-könyvet olvasásra, ha webes hirdetéseket engedünk megjelenni telefonunkon vagy táblagépünkön. (Az amerikai *Rooster* és a német *Snippy* rövid történeteket kínál kisebb összegért.)

Néhány nagyobb francia (*Hachette*) és német kiadó inkább honlapján árulja e-könyveit. (A kötött árak miatt a németek nem adhatnak kedvezményt.) Természetesen nagyon fontosá vált a marketing – hogy elérjék a potenciális vásárlókat – és a nagy recenziós oldalak (*Goodreads*, *Bookish*). Németországban elég sikeres a *Lovelybooks*, de nemrég jelentkezett a *Flipintu* is. Míg a fentiek a kiadók „alá” dolgoznak, vannak vállalkozások, melyek inkább konkurensként lépnek fel: a *Widbook*nak és a *Wattpad*nak bárki beküldheti írásait és megoszthatja másokkal. (Utóbbiban tízmillió történet van már, heti látogatottsága pedig 25 milliós!)

A mobil eszközökre szánt kínálatokkal ma már a tankönyvkiadóknak is harcba kell szállniuk, bár megvan az az előnyük, hogy a német iskolákban még nem terjedtek el az alkalmazások. Számítógépekkel és laptopokkal el vannak látva, de a tanároknak mindössze 18%-a tud használni táblagépet. (Ausztriában egy tanár a T-Mobile segítségével indított egy programot *Connected Kid* néven. Nem lenne helyes, ha a vállalkozók kezébe kerülne a pedagógiai munkának ez a szegmense.) Vannak már önképző alkalmazások felnőttek számára mobil eszközökre is.

A tanulmány végül a hírlapok és a folyóiratok nehéz helyzetével – az olvasók és az eladott példányok számának drasztikus csökkenésével és a hirdetési árak zuhanásával – foglalkozik, és nemzetközi példákon ismerteti azokat a megoldásokat, amelyekkel a kiadók próbálják megőrizni a piacukat.

dásokat, melyekkel patinás lapok és folyóiratok próbálják túlélni ezt az átmeneti korszakot (digitális kiadás, előfizetési megoldások stb.).

(Murányi Lajos)

Lásd még 43, 58

Olvasáskutatás

47/2015

FOASBERG, Nancy M.: Student reading practices in print and electronic media. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 75. (2014) 5., p. 705-723.

Hogyan olvassák a hallgatók a nyomtatott és az elektronikus dokumentumokat?

Egyetemi hallgató; Elektronikus dokumentum; Felmérés; Olvasási szokások

A City University of New York részét képező Queens College hallgatóinak olvasási szokásait vizsgálták. Mivel a napi gyakorlatot kívánták rögzíteni, 17 hallgató vezetett naplót 12 napon át. Ezt két fókuszcsoporthoz interjú egészítette ki. A résztvevők túlnyomó többsége nő volt, és számos, különböző szak, főként felsőbb évfolyamaiból került ki, így életkoruk 18 és 32 év között mozgott.

A naplóbejegyzések megmutatják, hogy a résztvevők hányszor olvastak legalább 10 percig szórakozási vagy tanulási céllal, nyomtatott vagy elektronikus formában. Elektronikus naplóban rögzítették a műfajt, a konkrét eszközt és az időtartamot. Bár az új típusú olvasás népszerűsége nő, a résztvevők nagyon is hagyományos módon olvasnak. Számukra meghatározók a tanulmányaikhoz kötődő olvasnivalók. Erre a célra többségük előnyben részesíti a nyomtatott formát főként azért, mert hosszabb szövegekről van szó. Az elektronikus olvasásának a szabadidő a fő színtere. A résztvevők számára a tanulási célú olvasás mentális és fizikai tapasztalása jelentősen eltért a szabadidőtől. Az olvasási cél ezért befolyásolta a résztvevők testtartását, a

szöveggel való interakciójukat és a műfajokat. Az ilyen olvasás nem passzív, hanem az a célja, hogy az olvasottakat meglévő ismereteikkel integrálják, amit szövegrészek kijelölése, jegyzetelés vagy annotálás mutat. Egyértelművé vált, hogy az eszközök kiválasztását nagyban differenciálja a cél.

A könyvolvasó készülékeket, mobil eszközöket és táblagépeket szinte kizárólag a tanulást nem érintő olvasásra használták. A papírra kinyomtatott szövegek viszont a tanulási célú olvasást szolgálták. Még az asztali számítógépek és a laptopok, valamint a nyomtatott könyvek felhasználása is alapvetően egy irányba mutatott, pedig ezeknél látható némi többcélú felhasználás. A számítógépekről történő olvasás 60%-ban, míg a nyomtatott könyvek (amelyekhez a papíralapú magazinokat és újságokat is sorolták) 66%-ban szolgálták a szórakozást. Bár az eleve nyomtatásban publikált könyvek és az online anyagok kinyomtatott változatai között világos a különbség, használatuk nagyon hasonló volt. A résztvevők arra panaszkodtak, hogy kevés az idejük a szabadidős olvasásra, de ebből a célból is olvastak nyomtatott és elektronikus formában egyaránt. A nyomtatott források között a szépróza és a nem tudományos magazincikkek domináltak 79%-os részesedéssel.

Az online olvasmányokat a rövidség jellemezte. A résztvevők ki is emelték, hogy előnyben részesítik a rövidséget. Az egyetemisták nem szeretik az elektronikus tankönyveket, amelyek használatát – főként anyagi okokból – politikusok és egyetemi vezetők próbálják elterjeszteni. Sokuk számára anyagi nehézséget jelent az elektronikus eszközök beszerzése.

(Koltay Tibor)

Olvasómozgalmak, olvasótáborok

48/2015

YAN, Tsun: Sovremennoe sostojanie i strategija nacional'noj programmy podderzki i razvitiia čtenija v KNR. – Bibliogr. 9 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2014) 3., p. 100-105.

Az olvasás támogatására és fejlesztésére irányuló nemzeti program helyzete és stratégiája a Kínai Népköztársaságban

Fejlesztési terv; Olvasómozgalom; Olvasásra nevelés; Rendezvény

Ősi kínai közmondás: „A könyvben aranypaloták vannak”. A szépirodalom olvasása hagyomány Kínában, támogatása az állami kultúrpolitika egyik fő feladata. A tendenciák megismerésére az információt és sajtót kutató intézet 1999-ben indított országos felmérést, amelyet 2007-ig kétévenként, 2008-tól évente végeztek, 2013-ig összesen tíz alkalommal. A könyvolvasás/olvasottság együtthatóját az olvasók és a felnőtt iskolázott lakosság aránya adja. 1999 és 2005 között a mutató értéke folyamatosan csökkent, amit az új információhordozók és olvasóeszközök megjelenésének, a közkönyvtárak alacsony számának, a könyvek magas árának és az egyetemi könyvtárak zártságának tulajdonítottak. A mutató 2005-től megindult növekedését azzal magyarázzák, hogy az elektronikus eszközöknek köszönhetően kényelmesebbé vált az olvasás.

A 2013 januárjában közzétett statisztikai adatok szerint az internet elterjedtsége 2012-ben 42,1% volt (3,8%-os növekedés 2011-hez képest), az internetet mobiltelefonnal használók száma 420 millió fő volt (18,1%-os növekmény). A nyomtatott könyvek vásárlásának aránya stabilan 35% körül van. A 18–70 év közötti lakosság olvasási szokásai: 74,4% szívesebben olvas papíralapú könyveket, 13,2% online, 9% mobiltelefonról, 1,3% a letöltött műveket kinyomtatva. Jelentősen nőtt az e-könyvek olvasása: 2012-ben 2,35 könyv/fő (2011-hez képest 65,5%-os növekedés). A hagyományos és az e-könyv azonban még hosszú ideig együtt lesz és kiegészíti egymást.

A kormány minden szinten támogatja az olvasás ösztönzését célzó intézkedéseket. 2008-tól külön hivatalt hoztak létre az országos mozgalom szervezésére és koordinálására. A 12. ötéves tervben az olvasómozgalom már az egyik legfontosabb kulturális projekt, az időszak végére a tervek szerint az olvasási együttható értéke 80% lesz, egy embernek 5,8 kötet könyve, 3,1 példány időszaki kiadványa és 1000 embernek

100 példány napilapja lesz, 2020-ra még többet terveznek. Egy 2013 nyári közlemény szerint az olvasómozgalom a törvényalkotási programba is bekerült.

2004-től a kínai könyvtáros egyesület felel a szakmai rendezvények lebonyolításáért, mint például az „Olvasás hónapja” vagy az évenként tartott fórumok, és szorosan együttműködik a szakmai egyesületekkel (írószövetség, kiadói egyesület). 2006-ban a nemzeti könyvtárral együtt tartották „Az olvasómozgalom ösztönzése, az olvasó társadalom létrehozása” rendezvényt, 2009-ben a Goethe Intézettel együttműködve Münchenben volt a „Könyvtárak és az olvasás” fórum. A kínai központi televízió Tudomány nevű csatornáján 2010-ben indult és 2013-ban már az egész országban látható volt a „Művelt Kína” nevű sorozat, a tájékoztatásba 3 mobiltelefonos cég is bekapcsolódott.

Érdekes kezdeményezés a nap 24 órájában (egyelőre 18 városban) működő önkiszolgáló könyvtár. A különös figyelmet igénylő lakossági csoportokról az állam gondoskodik, kényelmes körülményeket biztosít a fogyatékkal élőknek, kiskorúaknak, időseknek stb. A kínai könyvtáros egyesület 2009-et a gyermekek olvasásának szentelte, gyermekkönyvtárakat nyitottak, támogatták az iskolai olvasást. A falusi lakosság kiszolgálására számos helyen olvasószobák, járási szinten fiókkönyvtárak nyíltak; a szegényebb körzeteket mozgó könyvtárak látják el. A vakok olvasótermeiben térítésmentesen olvashatók a Braille-írású művek, hallgathatók a hangos könyvek.

A hagyományos olvasás támogatása mellett fejleszteni kell a különböző platformokon nyújtható digitális szolgáltatásokat is. A China Mobile 2010-ben indította a mobil olvasást lehetővé tévő kereskedelmi szolgáltatását. Több tartományban foglalkoznak az elektronikus olvasás fejlesztésével. 2012-ben a központi kulturális bizottság kiadói szervezetekkel és mobilszolgáltatókkal együttműködve indította a „Kulturált Kína” projektet (könyvajánlások mobiltelefonon), más mobilszolgáltatók pedig az olvasást népszerűsítő mikroblogokat.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Használók képzése

49/2015

ALFONZO, Paige: Using Twitter hashtags for information literacy instruction In: Computers in libraries. – 34. (2014) 7., p. 19-22.

Twitter hashtagok felhasználása az információs műveltség oktatásában

Gépi információkeresés; Használati szokások; Használati képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia

Az információs műveltség és az összetett keresési stratégiák tanítása során komoly problémát okoz, hogy a fiatalok számára teljesen idegen (és gyakran érdektelen) az a terminológia, amelyet a könyvtárosok használnak. Ennek a problémának az áthidalására lehetnek ideális eszközök a hashtagok, amelyek lényege, hogy a számjel (#) karakterrel kezdődően egybeírt szavak címkéként működnek, hiperlinkekkel alakulnak. Ezeket a metaadat címkéket az internetes tartalmak felhasználók általi rendszerezésére találták ki, és elsőnek a Twitteren vezették be, de mára szinte a teljes közösségi média hálózatban alkalmazhatók. A legnagyobb oldalak, ahol találkozhatunk velük: Twitter, Facebook, Pinterest, Instagram, YouTube, Tumblr, Google+. Mind a tárgyszavazáshoz, mind pedig a kulcsszavas kereséshez tökéletes példaként szolgálhatnak, hiszen a hashtagok és a tárgyszavak is olyan tudatosan kijelölt, információs értékkel bíró szavak, amelyek célja a tartalom azonosítása és besorolása. Így ha a felhasználók megértik a hashtagokkal végzett információszervezés lényegét, akkor sokkal egyszerűbb lesz számukra a többi könyvtárral kapcsolatos szakfogalom megértése is.

A rendszeres használat során a fiatalok a gyakorlatban szembesülnek az információszervezés olyan problémáival, amelyekkel a könyvtárosok is évtizedek óta küzdenek (rossz tartalomszervezés, a használó által meghatározott osztályozási rendszer stb.), ez a tény pedig megkönnyíti a közös hang megtalálását az információs műveltség

feladatok megoldásánál. A cikk szerzője hat ilyen kellemetlenséget említ példaként: 1. Nem a megfelelő kontextusban használt hashtagok: Mivel a számjel karakterrel kezdődően leírt szavak automatikusan hiperlinkké alakulnak, megváltozik a színük a szövegen belül, sokan pedig ezt a lehetőséget kiemelésre használják, de nem feltétlenül a tartalom szempontjából releváns szavakéra, így a hashtagok keresés során számtalan nem releváns találatot kaphatunk. 2. A hashtagok formája szabadon választható, bárki létrehozhat hashtagot, használatukat és a követésüket éppen ez nehezíti meg, mivel így egyetlen fogalmat több kifejezés is jelölhet. Ebből a témából kiindulva az információs műveltség oktatása során eljuthatunk az ellenőrzött szókészletek fontosságához, és adhatunk ki feladatokat egy-egy választott téma fix hashtagjeinek összeállítására. De akár írathatunk a hallgatókkal pro és kontra listákat a hashtagok és a tárgyszavak összehasonlítására. 3. A Twitter keresője válogatós: találati listáját a retweetek, megosztások és népszerű hashtagok alapján állítja össze. Ez ugyan hasznos a spamekkel szemben, de sokszor értékes tartalmak elvesztésével jár. A téma jó alkalmat ad a keresési algoritmusok működésének megbeszélésére. 4. Bár nincs szabályozás arra, pontosan hányat használjunk, a Twitter ajánlása maximum két hashtag egy posztban belül, több ugyanis az internetes etikett megszegését jelenti. Érdekes feladat lehet annak vizsgálata, hogy egy átlagos tweet tartalmát hány hashtaggal lehet pontosan leírni. Ehhez kapcsolódóan foglalkozhatunk az indexelt kulcsszavak és a tárgyszavak közötti különbségekkel. 5. Ha felkapott hashtagokat használunk is, még egyáltalán nem biztos, hogy bárki elolvassa őket, sőt. Például egy nagyobb nemzetközi rendezvény alkalmával számtalan poszt érkezik rövid időn belül, mindegyik ugyanazokat a hashtagokat használva, így bizonyos tartalmak elvesznek az áradatban. Ez a jelenség jó alkalmat ad az információs túlterhelés fogalmának és a szakterületi adatbázisok fontosságának megbeszélésére. 6. A hashtagokat gyakran használják spam üzenetekben is. Ezzel kapcsolatosan feladatként kiadható a poszt írója profiljának elemzése: egy cég vagy egy magánszemély tette ki az adott információt?

Vajon önszántából vagy feltörték a profilját? A téma kapcsán beszélgethetünk a digitális biztonság fontosságáról.

A cikk szerzője a leírt ötleteket már sikeresen alkalmazta egyetemi órái során. Úgy véli, annak a technológiának a felhasználása, amely folyamatosan jelen van a hallgatók életében, nagyban megkönnyítheti az információs műveltség oktatását számukra.

(Jávorka Brigitta)

50/2015

GUNNARSSON, Jenny – KULESZA, Wlodek J. – PETERSSON, Anette: Teaching international students how to avoid plagiarism : librarians and faculty in collaboration. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 40. (2014) 3-4., p. 413-417.

Külföldi diákok oktatása a plágium elkerülésére a könyvtárosok és tanszékek közötti együttműködés keretében

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Külföldi hallgató

A plagizáláshoz sokféle ok vezethet, melyek közül a legnyilvánvalóbb az internet által könnyen hozzáférhető források átvételének csábítása. Szerepet játszhatnak még a hosszú távú következmények felmérésére való éretlenség, etikai hiányosságok, nyelvi nehézségek, az információhasználati készségek szegényessége és a kulturális különbségek, valamint a nyomasztó elvárások a tudományos publikálás területén. A plagizálás tehát nemcsak morális probléma, hanem oktatási kérdés is.

A svédországi Blekinge Institute of Technology műszaki informatikai, villamos- és gépészmérnöki mesterképzésén a kutatási módszerekkel foglalkozó kurzusnak szerves részévé vált a plagizálással kapcsolatos tudnivalók oktatása. E karok hallgatóinak 80%-a ázsiai országokból érkezett, és a többiek nagy része is külföldi – kultúrájuk és habitusuk igen változatos. Sokuk számára idegenek a nyugati tudományos élet hagyományai, konvenciói. Egyes kultúrákban az

írott szöveget is közkincként kezelik, a szerzők jogait nem tartják számon. Ezért fontos a hallgatók számára a pontos határvonalak meghúzése, az egyértelmű elvárások meghatározása, a kulturális és etikai vonatkozások tisztázása.

A könyvtári szakirodalomban dokumentált kutatások azt mutatják, hogy a helyes idézés, hivatkozás, forrásmegjelölés tanítása után a hallgatók tudatosabban kerülnek el a plagizálást.

A könyvtárosok általában átfogó megközelítésben ismertetik a plágium kérdését, de ezen túl szükség lehet a diákok saját tudományterületére jellemző etikai finomságok megtanítására is, ezért célszerű a könyvtárosok és oktatók együttműködésén alapuló oktatás.

A módszer elemei: a kurzust a tanszék munkatársa vezeti két könyvtáros részvételével, végkimenete a hallgatók által megírt próba szakdolgozat. A kurzuson megtanulnak parafrázist készíteni (szövegeket átfogalmazni), megismerik a keresési eszközöket és forrásokat, a kutatás jogi és etikai normáit. Mindez csoportmunkában, interaktív feladatokkal, tapasztalati úton történik, a projektmenedzsment eszközök megismerésével fűszerezve. A hetente leadandó kutatási beszámolók egyúttal a hallgatók szakszókincsét is fejlesztik. A tanórákon megismerik a szakmai etikai kódexet, és megvitatják, hogyan függ össze a szakmai tisztesség és a szakmai presztízs. Az egyetemi könyvtár által összeállított Refero nevű, webes plágiumellenes segédlettel gyakorlati példákon tanulják meg az idézés és a hivatkozás szabályait, valamint a legtöbb nehézséget okozó parafrázis-készítést. Ellenőrzésként egy kvízt töltenek ki. Az oktatók 2011-ben végzett felmérése szerint a 35 résztvevő túlnyomó többsége újdonságként értékelte a tananyag zömét, és hasznosnak tartotta a plágium témájának beillesztését a tantervbe.

A plagizálás kezelésében az oktatás középpontba helyezése eredményesebbnek bizonyult a büntetéspárti hozzáállásnál. A holisztikus megközelítés, a tanárokkal folyó kommunikáció eredményesen segítette a hallgatókat a plagizálás elkerülésében.

(Fazakas Eszter)

WITEK, Donna – GRETTANO, Teresa: Teaching metaliteracy : a new paradigm in action. – Bibliogr. In: Reference services review. – 42. (2014) 2., p. 188-208.

Új paradigma: az információs műveltség mint metaírástudás oktatása

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség

Az információs műveltség területén paradigmaváltásnak vagyunk tanúi. Az Association of College and Research Libraries által kibocsátott, „Az információs műveltség és kompetencia követelményrendszere a felsőoktatásban” címet viselő dokumentum még a web 2.0 megjelenése előtt született meg. A web 2.0 megléte azonban arra készítet bennünket, hogy az információs műveltséget a közösségi média kontextusában gondoljuk újra. Ezt teszi a metaírástudás.

A Scrantoni Egyetem (Pennsylvania) könyvtára az oktatók és könyvtárosok együttműködésében 2011 óta kínálja a „Retorika és közösségi média” elnevezésű alapképzési kurzust. Ennek céljával azt tűzték ki, hogy elvégzésével a hallgatók képesek legyenek elemezni a retorikai helyzetet a célközönség, a célkitűzések és a stílus szempontjából; meg tudják határozni, milyen kommunikációs opciót válasszanak; vagy mások érvelését a sajátjukba be tudják integrálni. Ezt az információs műveltség elsajátítása is lehe-

tővé teszi, viszont a mások online viselkedésének megismeréséhez és a közösségi hálózatok hatékony használatához szükséges készségek a metaírástudás körébe tartoznak.

A kurzus hallgatóinak véleménye alapján négy olyan kérdéskör határozható meg, amely mutatja, miként változott a hallgatók viselkedése, amióta 2000-ben az ACRL Irányelvek megjelentek. (1) Az információ ma már „maga jön” a felhasználóhoz. (2) Az információ teljességének és tulajdonságainak megítélése, valamint (3) értékelése közösségi természetű, (4) maga az információ pedig szabad. Ebből következik, hogy aki információhoz akar jutni, annak aktívan kell értékelnie a másoktól érkező visszacsatolást. Az egyetemisták nem a tartalom vagy az információforrás alapján kategorizálják az információt, hanem arra figyelnek, hogy ki osztotta meg velük. Hasonlóképpen az online hozzáférhető információ értéke is attól függ számukra, hogy a velük kapcsolatban állók hogyan értékelik azt, hogy barátaik számára mennyire releváns.

Az információs műveltség segít abban, hogy feloldjuk azt az ellentmondást, amely abból ered, hogy a népszerűsége alapozzuk döntéseinket, miközben az nem feltétlenül a minőséget tükrözi.

A metaírástudás fontosságát aláhúzza, hogy az ACRL Irányelvek folyamatban levő felülvizsgálata és megújítása tartalmazza a kiegészítő írástudások szükségességét. Ehhez mutat jó példát a „Retorika és közösségi média” kurzus.

(Koltay Tibor)

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

52/2015

FABIAN, Claudia – SCHREIBER, CarolIn: Piloting a national programme for the digitization of medieval manuscripts in Germany In: LIBER quarterly. – 24. (2014) 1.

Országos program a középkori kéziratok digitalizálására Németországban

Adatbázis; Digitalizálás; Fejlesztési terv; Kézirat -muzeális

2013 januárjában Németországban öt kézirat-központ kezdeményezésére összehangolt nemzeti program indult a középkori kéziratok digitalizálására; célja a Németországban fennmaradt középkori kéziratok digitalizálására kiterjedő terv kidolgozása és új finanszírozási program kialakítása a Német Kutatási Alap (DFG) támogatásával. Az alapvető pénzügyi szempontokon kívül a további feladat műszaki szabványok és know-how eljuttatása a kevésbé tapasztalt kulturális intézményekhez, továbbá az illetékes partnerek országos hálózatának a létrehozása a digitalizálás, a digitális adatok hosszú távú tárolása, az állandó azonosítók (PI) kezelése és a digitális gyűjtemények internetes megjelenítése területén. Fontos szerep jut majd a német kéziratok portáljának (*Manuscripta Mediaevalia*), mely központi szerepet kap mind a digitalizált kéziratanyag, mind a vonatkozó metaadatok – azaz a tudományos, részletes kéziratleírások digitális és ideális esetben kereshető, teljes szövegű változata – internetes megjelenítésében. Természetesen ez a központosítás és aggregálás megkönnyíti majd a többi intézménnyel az adatcserét.

A kísérleti szakaszban első lépésként világosan megfogalmazzák a nemzeti digitalizálási stratégiát, tisztázva a tervezett projektek sorrendjét. A további cél a fenntartható műszaki infrastruktúra létrehozása az elsődleges és a másodlagos digitális adatok integrációjára. Így a hatalmas mennyiségű helyi digitalizálási program információinak jelenlegi széttagoltságát az egységes és teljesen virtuális kutatási környezet váltja fel az érdeklődők számára.

(Autoref.)

53/2015

PUNZALAN, Ricardo L.: Understanding virtual reunification. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 84. (2014) 3., p. 294-323.

A virtuális újraegyesítésről

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Megőrzés

A virtuális újraegyesítés azt a stratégiát jelenti, amikor fizikailag szétszórt örökségi gyűjteményeket újra összegyűjtenek annak érdekében, hogy a szétszórtan fellelhető tárgyakból, irodalmi és művészeti művekből és/vagy az egy helyről származó vagy közös helyen őrzött archivális rekordokból rendezett digitális reprezentációt hozzanak létre. Digitalizálási kutatók becslése szerint a virtuális újraegyesítési projektek iránt egyre nagyobb az érdeklődés az örökségi intézmények körében, különösen azokban az esetekben, amikor a szétszórt gyűjtemények olyan földrajzi, anyagi természetű vagy politikai kihívást vetnek fel, amely könnyebben áthidalható a digitális világban. A cikk a virtuális újraegyesítési törekvések legfőbb jellemzőit mutatja be különböző projektek és a szakirodalom alapján, és segítséget nyújt az ilyen jellegű projektek megtervezéséhez. Míg a szakirodalom a külön-

böző projektek részletkérdéseire és technikai megfontolásaira összpontosít, a cikk olyan modelleket mutat be, amelyek segítenek megérteni azokat a szervezeti és menedzselési kihívásokat, amelyek a virtuális újraegyesítés tervezése során várhatóan felmerülhetnek. Végezetül áttekinti, hogy melyek e digitális gyakorlat további kutatásra érdemes területei.

(Autoref.)

54/2015

STEEN, Siren: Linked data as a tool for attractive user services : report on a complex, ongoing project
In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 3., p. 10-11.

A linked data eszköz a vonzó szolgáltatásokhoz

Digitalizálás; Gépi dokumentumleírás; Hozzáférhetőség; Kézirat; Kotta

A Bergeni Filharmonikusok 250 éves jubileuma alkalmából a város közkönyvtára 1765-től napjainkig digitalizálta és katalogizálta a zenekar koncertprogramjait. Az 1990-es évektől kezdve a könyvtár szintén digitalizálta Edvard Grieg hagyatékát, kézirateit, leveleit, koncert programjait. A cél az volt, hogy ezeket az anyagokat egymással minél több ponton összekapcsolva hatékony megoldásokat kínáljanak a kutatóknak és a nagyközönségnek a dokumentumok keresésére és használatára.

A norvég nemzeti könyvtár 2012-ben felkérte az intézményt, hogy kísérleti jelleggel a Bergeni Filharmonikusok dokumentumait nyitott Linked Data metadatokkal tegyék közzé. A projekt annak a lehetőségét szándékozik feltárni, hogy miként tudja egy könyvtár a saját gyűjteményét más digitális anyagokkal összekapcsolva szolgáltatni. A projekt tovább gazdagítja a metaadatokat, hiszen a webes tartalmakat összekapcsolja a katalógus rekordjaival, majd mindezt olyan nyílt formátumokban teszi közzé, hogy azt bárki használhassa, továbbbájpíthesse.

A projekt a könyvtáron belül az informatikai és a zenei osztály együttműködésével valósult meg.

A munkához egyszerre volt szükség informatikai, modellezési és webes készségekre, valamint a zenei anyag és a katalogizálás ismeretére. Nagyon sok időt vett igénybe a metaadatok strukturálása, a modellek elkészítése. Készítettek egy demó verziót, amellyel megbizonyosodhattak arról, hogy a projektben hatékonyan lehet majd kezelni a különböző forrásokból származó adatokat.

Az elmúlt években kevés figyelmet fordítottak arra, hogy a használók számára is vonzó felületeket hozzanak létre. A lehetőségeket és korlátokat szintén egy demóval kísérelik meg feltérképezni. Ebben lehetőség van arra, hogy egyetlen oldalon feltárják a használók az egyes dokumentumok mélyrétegeit, képeket, idővonalat mindezt különböző típusú eszközökre – mobiltelefonra, számítógépre – optimalizáltan.

A demó funkciói között van a keresés, szűrés típus és címkék szerint, a külső forrásból származó adatok megjelenítése, tartalomkezelő rendszer (CMS) gyűjtemények létrehozására és megjelenítésére, csatolás a források szerkesztéséhez, szerzői jogi információ a tartalmakról, lefűrás a nyers adatok szintjére, lehetőség a különösen érdekes tartalmak kiemelésére, fényképek, idővonalak és térképek megjelenítése. A filharmonikusok anyagainak szkennelését követően – amíg a végleges szolgáltatási formátum elkészült – minden dokumentumot feltöltöttek az Issuu-ra (<http://www.issuu.com/bergenbibiotek>).

A projekt ugyan még folyamatban van, de néhány következtetést már le lehet vonni az eddigi tapasztalatok alapján. Beigazolódtott, hogy az RDF rugalmas struktúrája új megközelítést jelent a katalogizálásban, a tartalmak közötti kapcsolatok létrehozásában, valamint az információ közzétételében. Szintén megtapasztalhatták, hogy a különböző forrásokból származó adatok miként jeleníthetők meg egyetlen felületen.

A könyvtárosság változó természete megköveteli, hogy jártasságot szerezzünk az új technológiák terén, új munkamódszereket, nézeteket ismerjünk meg. A projektben szerzői jogi ismeretekre is szert tettek, és tapasztalatokat nyertek új típusú együttműködések terén is.

(Tóth Máté)

55/2015

YAMADA, Toshiyuki: Politika formirovaniâ cifrovoj kollekcij v Nacional'noj parlamentskoj biblioteke Âponii In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2014) 7., p. 49-55.

Digitális állományalakítási politika a japán nemzeti és parlamenti könyvtárban

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Országgyűlési könyvtár

A japán nemzeti és parlamenti könyvtárban (National Diet Library = NDL) a digitális állományalakítási politika kidolgozása 1998-tól több szakaszban történt. 2004-ben kezdték a könyvtári állományok digitalizálására és az online információforrások széles körű gyűjtésére vonatkozó középtávú terv kidolgozását; 2009-ben jelentős anyagi források nyíltak meg, majd többször módosították a kötelezpéldány-törvényt; 2012-ben készült el a *Küldetés és feladatok 2012–2016 c. ötéves terv*.

1998-ban a digitalizálást a ritka könyvek és régi anyagok gyűjteményével kezdték, ez 2000-ben került az internetre. Ezt a Meidzsi-restauráció (1868–1912) feldolgozása követte, a *Meidzsi-korszak elektronikus könyvtára* 2002-ben lett elérhető. A szűkös finanszírozás miatt 2008-ra a könyvvállománynak mindössze a 2%-át sikerült digitalizálni, ezért volt nagy jelentőségű a 12,7 milliárd jen támogatás 2009-ben. A szerzői jogi törvény 2009. évi módosítása szerint az NDL, japán egyetlen letéti könyvtára a hosszú távú megőrzés érdekében – a jogtulajdonosok engedélye nélkül – digitalizálhatja teljes állományát, az elektronikus másolatokat saját helyiségeiben rendelkezésre bocsáthatja. 2012-re sikerült az 1968-ig kiadott japán könyvek nagy részét, a 2000-ig megjelent, népszerű időszaki kiadványokat és az 1991–2000. években megvédett doktori disszertációkat feldolgozni (az állomány egynegyed részét, 470 ezer dokumentumot). Az újabb törvénymódosítás az egyetemi könyvtárakban elérhetővé tette a kereskedelmi forgalomban már nem lévő dokumentumok elektronikus változatait.

Az online információforrások gyűjtését a könyvtár 2002-ben kezdte a Web Archiving Project kidolgozásával. Kezdetben szükség volt a honlapok tulajdonosainak engedélyére. A nemzeti könyvtári törvény 2010. évi módosítása szerint a könyvtár a közzsféra honlapjait engedély nélkül gyűjtheti és tárolhatja. A honlapokat a Heritrix program vizsgálja, majd az ott található legfontosabb közleményeket lemásolja, metaadatokkal látja el, és külön is tárolja. 2013 májusára 7466 honlapot sikerült összegyűjteni, ezek nagyrészt a könyvtárban érhetők el.

A nemzeti könyvtári törvény fenti módosítása a kereskedelmi kiadók, cégek, magánszemélyek és -egyetemek, tudományos intézetek honlapjainak gyűjtését továbbra is a tulajdonosok engedélyéhez kötötte. A magánszektor által kiadott elektronikus könyvek és folyóiratok szolgáltatása csak 2013 nyarán vált kötelezővé. Mivel a fizetős kiadványok műszakilag is védettek, egyelőre csak az ingyenes és a nem védett kiadványokat dolgozzák fel. A japán törvények szerint a doktori disszertációkat publikálni kell az interneten; a korábban ajándékként kapott nyomtatott dokumentumok helyett 2013-tól az NDL a digitális változatokat gyűjti és tárolja.

A 2011. évi nagy földrengés dokumentumaiból épülő archívum célja az összes fellelhető dokumentum beszerzése és tárolása a katasztrófa utáni helyreállításhoz, a károk csökkentéséhez. A teljesen nyitott archívumban a helyi hatóságok, különféle szervezetek és magánszemélyek anyagai találhatóak, a HINAGIKU portálon integrált keresés végezhető, hang- és videoanyagok, honlapok érhetők el.

A szerzői jogi törvény 2009. évi módosítása lehetővé tette, hogy a gyengén látókat és más fogyatékkal élőkét kiszolgáló könyvtárak hangos könyveket készítsenek, és ezeket a hálózaton közreadják. Az NDL 2011-ben dolgozta ki a gyengén látóknak nyújtandó szolgáltatások fejlesztési tervét, és felkészült a hangzó anyagoknak közkönyvtárakon vagy meghatalmazott személyeken keresztül, DAISY formátumban történő szolgáltatására.

A hangrögzítések, audiovizuális és egyéb anyagok állománya 48 ezer tételtől áll, széles körben 2011-ben vált elérhetővé. A digitalizálás az ille-

tékes archívum segítségével folyt, az állományba az 1900–1950. évek hanglemezei kerültek. A szerzői joggal védett műveket 2012-ig csak a könyvtárban lehetett meghallgatni, majd ezután minden mű elérhetővé vált az interneten, mivel a könyvtár fizeti a jogdíjat.

(Viszocsekné Péteri Éva)

56/2015

ZASTROW, Jan: Crowdsourcing cultural heritage : 'citizen archivists' for the future In: Computers in libraries. – 34. (2014) 8., p. 21-23.

A kulturális örökség feldolgozása „crowdsourcing” keretében. Mit tehetnek az állampolgárok mint „amatőr archiválók” a jövőért

Digitalizálás; Használó; Kulturális örökség; Megőrzés

A *crowdsourcing* fogalma a 2000-es évek közepétől ismert. Azt jelenti, hogy valamely probléma megoldására nyilvános felhívással keresnek kreatív résztvevőket, akik közösségi, önkéntes munkaként végeznek el bizonyos apróbb feladatokat, mégpedig online. Világszerte a közgyűjteményekben is folynak ilyen tevékenységek: például kéziratos anyagok begépelése, emberek és helyek azonosítása fotókon, az optikai karakterfelismerés hibáinak javítása és egyebek. A cikk négy amerikai példát idéz nagy intézmények gyakorlatából.

A Kongresszusi Könyvtár Flickr Commons projektje (https://www.flickr.com/photos/library_of_congress/) 2008-ban kezdődött néhány ezer fényképpel. Történeti fényképeket kellett kulcsszavakkal ellátni, a képeken szereplők nevét, foglalkozását és kronologikus adatait megadni. Mára a projekt eredménye: 20 ezer kép, 6000 katalógusrekord és 60 millió megtekintés. A Flickr közössége végezte el a munkát, a könyvtárnak mindez csak heti 10 órai munkaidejébe és évi 25 dollárjába került.

A NARA (National Archives and Records Administration) az állampolgárok segítségét archiválásban, pontosabban levéltári rekordok címkézésében, átírásában és szerkesztésében

kérte (<http://archives.gov/citizen-archivist>). A feldolgozandó dokumentumokat nehézségi szintjük szerint kezdő, középszintű és haladó kategóriába sorolták. Egy másik projektben történeti tengerhajózási naplók adatait dolgozzák fel klímakutatási célokra.

A Smithsonian Intézet 19 múzeuma és levéltára vesz részt a Transcription Center projektben (<https://transcription.si.edu>), amelyben igen változatos dokumentumokat (feljegyzéseket, naplókat, botanikai és numizmatikai leírásokat stb.) visznek számítógépre. Az elvégzendő feladatok szabadon választhatók ki a honlapról különböző szempontok alapján. A munkát három lépcsőben végzik el: 1. önkéntesek leírást készítenek, 2. más önkéntesek ezt ellenőrzik, 3. a személyzet vagy erre kiképzett belső önkéntesek véglegesítik. A munkálatok állását egy kezelőrendszer segítségével követik nyomon.

A New York Public Library projektje (<http://nypl.org/collections/labs>) a nagyközönséget igyekszik bevonni, hogy segítsenek különböző feladatok elvégzésében, ilyenek: régi ételmenük leírása, 19. századi biztosítási atlaszok információinak korrigálása, népszámlálási adatok összevetése régi telefonkönyvekkel, történeti sztereo felvételek konvertálása 3D formátumba, régi térképek összehangolása maiakkal.

Az önkéntesek foglalkoztatása sok teendővel jár (tervezés, szkennelés, metaadatok megadása, marketing, minőségellenőrzés, képzés, verzióellenőrzés, értékelés stb.). Miért éri meg a közgyűjteményeknek ezzel foglalkozni? A digitális világban a használok nemcsak aktív részvételre törekcsenek, hanem készek közreműködni abban, hogy az információk elérhetőbbek, pontosabbak és érdekesebbek legyenek. Az önkéntesek bevonásával olyan munkák végezhetők el, amelyekre máshonnan nincs forrás. Az elvégzett munka eredményeként egyrészt olyan archív dokumentumok válnak digitálisan elérhetővé, amelyek megóvásra szorulnak, másrészt amelyek támogatják a kutatást, a fontos történeti dokumentumokhoz való hozzáférést.

A crowdsourcing-honlapok legtöbbjének nincs vagy nagyon kevés fizetett munkatársa van, ők irányítják és koordinálják az önkéntesek tömegét. A fizetett munkatársak feladata az útmuta-

tók, koncepciók, segédletek összeállítása. Ami a szoftvereket illeti, ma már rendelkezésre állnak a munkálatokhoz nyílt forráskódú termékek, a NARA például mások rendelkezésére bocsátotta Drupal kódját.

A kollektív kreativitásnak nagy tere lesz a jövőben is. Várható, hogy az összetett feladatoknál néhány célszerűen kiválasztott önkéntes szakértőt alkalmaznak. Ilyen feladatok például: tudósok jegyzeteinek átírása, audio- és videofájlok időkódolása indexelt kereséshez, antik kották átírása modern kottákká stb.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 7

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

57/2015

CADAVID, Jhonny Antonio Pabón – BASHA, Johnkhan Sathik – KALEESWARAN, Gandhimani: Ūridičeskie i tehničeskie problemy setevogo arhivirovaniā v Singapore In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2014) 9., p. 56-67.

A webarchiválás jogi és műszaki problémái Szingapúrban

Elektronikus publikáció; Megőrzés; Számítógép-hálózat; Szerzői jog

A digitálisan írt publikációk számának növekedése és annak nemzetközi elismerése, hogy ezek a publikációk is a nemzeti örökség részét képezik, a kormányokat arra ösztönözte, hogy az ún. digitális örökség megőrzését nemzeti jelentőségű feladatnak tekintsék. Ázsiában a nemzeti domének archiválásával csak Dél-Koreában, Japánban, Kínában és Szingapúrban foglalkoznak. A feladat többek között érinti a szerzői jogi és a kötelezpéldányról szóló törvényt.

A nyomtatott és az elektronikus publikációk állandósága közötti különbség számos etikai kérdést vet fel: a cél a kulturális identitás megőrzése

se és gyűjtemények kialakítása, ami a gyűjtést támogató és finanszírozó társadalom számára szociális és gazdasági haszonnal jár. Míg a nyomtatott efemer publikációkból keveset archiválnak, a digitális publikációk (köztük a Twitter-közlemények és Facebook-posztok) sokaságát. A weben a szellemi termékek ellenőrzése, cenzúrázása az elérhetőség korlátozásában, egyes honlapok tudatos kerülésében, politikai vagy egyéb okokból nem kívánatos hosszú távú megőrzésében nyilvánul meg. A szerzői jog felhasználható egyes archív anyagok politikai okokból történő törlésére vagy megsemmisítésére.

A Szingapúri Nemzeti Könyvtár (National Library of Singapore, NLS) szolgáltatásai követik az ország fejlődését. A könyvtár felügyelőtanácsa (FT) a webarchívum célját a Szingapúrban előállított és az interneten publikált anyagok elektronikus, a kulturális örökség sokféleségét tükröző gyűjteményének építésében határozta meg. Az NLS 1995 óta felelős (hordozótól függetlenül) a kötelezpéldányok gyűjtéséért. 2004-ben az FT javasolta az elektronikus dokumentumok önkéntes szolgáltatását és egyidejűleg a nemzeti könyvtárról szóló törvény megfelelő módosítását. 2005-ben a Szingapúri Internetkutató Központ kezdeményezte a cunamival foglalkozó ázsiai webarchívum létrehozását; a kéthónapos munka során 40 országból 13 nyelven 1600 honlapot sikerült összegyűjteni. A tapasztalatokat felhasználva indult a *Szingapúri Webarchívum* (Web Archive Singapore, WAS) projekt. Főleg hivatalos és kormánysszervek mintegy 100 honlapját válogatták ki, 2007-ben megkezdték az .sg domének szelektív gyűjtését. 2010-re mintegy 100 ezer honlapot regisztráltak, ekkor indult a *Nemzeti Elektronikus Könyvtár*, a *Singapore Infopedia* enciklopédia, *NewspaperSG* és a *Singapore Memory* projekt.

A szingapúri szerzői jogi törvények nem említik a webarchiválást; mivel a honlapok rögzítése a tartalom másolását jelenti, az NLS a válogatáskor a „hallgatólagosan megengedett” (opt-out policy) eljárást követi. A felvétel után a rendszer azonnal értesíti a honlap adminisztrátorát jogairól és lehetőségeiről, Hollandiához hasonlóan anyagot lehet az archívumból törölni

(takedown). A szerzői jogi törvények amúgy is elévültek, a hosszú távú megőrzéshez meg kell engedni az anyagok konvertálását az új protokolloknak és számítógépes platformoknak megfelelően. A fentiek miatt jelenleg a WAS-ban csak a speciális engedéllyel rendelkező anyagok és a kormányzervek anyagai érhetők el.

Az archívum 1174 honlapját tematikusan 11 kategóriába sorolták, a legnagyobb a *Szervezetek*, ezt követi a *Politika és a kormány*, majd a *Művészetek*; legkisebb a *Személyek* csoport (4 honlap). Elemezték a hibák gyakoriságát, legtöbbször (61%) a Művészetek kategóriában találtak.

Az archívumok a legtöbb dokumentumot tudományos célokra tárolják. Még a tapasztalt felhasználók is úgy gondolják, hogy egy archívumban ugyanúgy lehet keresni, mint a honlapon. Az interfészek nagy része azonban csak URL-alapú, a webarchívumok egyelőre csak szöveges dokumentumokat indexelnek. A könyvtárak a hálózati dokumentumok feldolgozásakor saját hagyományos katalógizálási módszereiket igyekeznek alkalmazni, ami nehezíti a keresést. A hatalmas adatmennyiséggel dolgozó archívumok gyakran osztott rendszerben működnek (grid computing systems), és a felhő-technológiát használják. A WAS a szelektív archiváláshoz szintén a felhő-technológiát tervezi.

(Viszocsekné Péteri Éva)

58/2015

HAUCK, Stefan: E-Medien für Kinder und Jugendliche? : zwischen Babysitterersatz und Lesförderung : E-Book, Apps und Co In: BuB. – 66. (2014) 7/8., p. 528-531.

Res. angol és francia nyelven

E-média gyermekek és fiatalok számára? Bébiszitter-pótló és olvasásfejlesztés között: e-könyvek, applikációk és társaik

Elektronikus könyv; Gyerme- és ifjúsági olvasók; Ifjúság nevelése olvasásra; Információtechnológia

A közösségi média használata a mindennapok része a fiatalok számára; a német tinik 72%-ának

van okostelefonja, függetlenül jövedelmüktől, iskolai végzettségüktől. Egy 2012. októberi német felmérés szerint a társadalom minden rétege rendelkezik táblagéppel. Minden hetedik család használt már képeskönyv-alkalmazást, a táblagép-tulajdonosok közül viszont minden harmadik. Az iskolákban is jelen vannak már a táblagépek: tankönyvek és munkafüzetek tölthetők le rájuk. Hajlamosak vagyunk arra, hogy a változások miatt megkondítsuk a vészharangot, de a digitális technika következtében bekövetkező változások az olvasási szokások változását jelzik csupán. A lexikonok forgatása helyett az interneten böngésznek például az információt keresők.

Tanulmányok igazolják, hogy a képernyőn másképp olvasunk (pásztázó olvasás), és egy-egy oldalon 20 másodpercig maradunk, aztán továbblépünk. Egyéb változás is tapasztalható: korábban az olvasás egybeesett a tudáselsajátítással; ma már böngészünk és olvasunk, de nem kell semmit sem megjegyezni, hiszen bármikor visszakéreshető.

Fontos kérdés, milyen korban érdemes a digitális médiával megismerkedni. Az egyik szakértő, Dieter F. Braus pszichiáter véleménye szerint kétéves korig mindenképp káros; az e-könyvek esetében is kételkedő: 9–10 éves kor előtt nem ajánlott. (Ennek ellentmondanak azok a kísérletek, melyek azt igazolják, hogy az e-könyvek esetén az olvasástól való félelem nem lépett fel.)

Az e-könyveket olvasókról készült statisztikák szerint sokat olvasnak, 60%-uk nő, a többség 40–49 éves, és szelektíven olvasnak.

A digitalizálás még nem tart ott, hogy a gyermekek és a fiatalok jelentős száma az e-könyv révén válna olvasóvá: még a nyomtatott könyvet kedvelik inkább. (A hangos könyvek a forgalom 2%-át adják, az e-könyveké 1%.)

A gyermek- és ifjúsági könyveknél az e-könyvek PDF- vagy EPUB-formátumban készülnek. Egyik sem nyújt többet, mint az eredeti változat. A kiadók persze nem érik be ennyivel, minél több lehetőséggel „fejeli meg” e-könyveiket (linkekkel, videókkal stb.).

Végül az alkalmazásokról esik szó, melyek többségében felmerül a kérdés, vajon beszélhetünk-e

esetükben kezdetleges könyvekről. A varázsigé a *játékos elemek alkalmazása (gamification)*, melynek segítségével a könyves tartalom játéktöbbletet frissít fel, és kihasználja a szerzett pontokért, jutalomért folytatott játék örömét. Mindezt – ahogy a többi ilyen hibrid terméknel – érintőképernyőn keresztül tökéletesítették. (A kicsiknek szánt könyveket is zajokkal, animációkkal, kirakós játékokkal stb. bővítik.)

Egy 2012-es felmérés szerint minden ötödik 26–29 éves megkérdezett több időt tölt könyvekkel, amióta táblagépe van; 50% ritkán olvas nyomtatott könyvet, harmaduk ritkán vagy már nem olvas nyomtatott, csak elektronikus könyvet. A táblagépet használók 60%-a csak akkor vesz e-könyvet, ha olcsóbb, mint a nyomtatott verzió. (Nehezen értik meg, hogy az e-könyv előállítása is rengeteg költséggel jár.)

A gyermekek fejlődése szempontjából még mindig célravezetőbbnek tartják a nyomtatott könyvet. Nagy-Britannia és az USA szülőinek 69%-a véli ezt a 0–6 évesek, 61% a 7–12 évesek esetében. A fő érv az, hogy a könyv tartalmára jobban lehet összpontosítani, míg az alkalmazások esetében félő, hogy „bébicsőszként” használják a szülők. Egy német felmérésben viszont a szülők 67%-a azzal indokolta az applikációk használatát, hogy a gyerek a képeskönyv-applikációkat egyedül is tudja nézegetni.

(Murányi Lajos)

Lásd még 7, 21, 25, 41, 46, 47, 52

Információ- és kommunikációs technológia

59/2015

VASSILAKAKI Evgenia – GAROUFALLOU, Emmanouel: The impact of Facebook on libraries and librarians : a review of the literature. – Bibliogr. In: Program. – 48. (2014) 3., p. 226-245.

A Facebook hatása a könyvtárakra és a könyvtárosokra: szakirodalmi áttekintés

Felmérés; Információtechnológia; Kommunikáció-használókkal; Könyvtárpropaganda

A közösségi oldalak egyre népszerűbbek, nemcsak mindennapi életünket befolyásolják, hanem újabb publikálási fórumot is létrehoztak. A cikk bemutatja, a könyvtárosok és könyvtárak hogyan fogadták és hogyan használják a közösségi oldalakat, például a Facebookot a kapcsolatépítésre, a könyvtári szolgáltatások népszerűsítésére. A szemle a 2006-2012-es időszak vonatkozó szakirodalmát strukturáltan, annotált formában dolgozza fel.

A szakirodalom javarészt a Facebookon való jelenlét tapasztalataival, problémáival és tanulságaival foglalkozik. Néhány publikáció szól arról, hogy a használók és a könyvtárosok hogyan látják a közösségi oldalakat. Beigazolódott, hogy igény lenne olyan irányelvekre, amelyek a könyvtárakat és a könyvtárosokat segítik a Facebook alkalmazásában.

A cikk összefoglalja a Facebook könyvtári felhasználásáról szóló kutatások eredményeit.

(Autoref.)

Lásd még 13, 15, 45

Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület

Könyvtárgépesítés általában

Lásd 14

Könyvtáráépítés, -berendezés

60/2015

BERNDTSON, Maija – ÖSTRÖM, Mats: Two new cultural capitals : two new libraries In: Scandinavian library quarterly. – 47. (2014) 3., p. 20-23.

Két új kulturális főváros, két új könyvtár

Fejlesztési terv; Könyvtáráépület -közművelődési; Könyvtáráépület -nemzeti; Városi könyvtár

Az Európai Unió 1985 óta évente adományozza az európai kulturális főváros címet egy vagy több európai városnak. 2014-ben a lett főváros, Riga a svédországi Umeåval nyerte el a címet, amelyet nagy könyvtári beruházásokkal (is) emlékeztetéssé tesznek.

2014 nyarán Rigában új nemzeti könyvtárat avatnak. 2014 őszén új városi könyvtár nyitására kerül sor Umeåban. Ezeknek a látványos beruházásoknak a tervezési és megvalósítási fázisai évek óta tartanak annak érdekében, hogy a kijelölt évre elkészüljenek az új épületek. Nem férhet kétség hozzá, hogy mindkét könyvtár kivételes és fontos szerepet fog játszani a jövőben. A könyvtárak alkalmazottai és pártfogói felvillanyozódtak attól, milyen nagy szerepet kap intézményük a kulturális főváros cím elnyerésében és az események lebonyolításában (az ehhez tartozó támogatásokkal, beruházásokkal).

Rigában pozitív hatása volt a jelölésnek nemcsak a nemzeti, hanem a közkönyvtárakra nézve is. Az előző évben már 25 fiókkönyvtárat felszereltek, valamint a központi könyvtár is bővíti területét, és fejleszti médiagyűjteményét, azon-

ban ezeket a kiadásokat a rendes költségvetésből kell fedezniük. Remény van az együttműködés, összefogás megerősítésére az irodalom és az olvasás területén. Fontos közös projektje lehetne a nyolc balti és skandináv országnak egy irodalmi fesztivál megszervezése, amely szerzőknek, kiadóknak, könyvtárosoknak szólna.

Rigában az új könyvtári épület körül viták keletkeztek, azonban a könyvtár környezetére (Daugava folyó, óváros) nem lehet panasz. A könyvtár igazgatójának mottója, hogy „Nem telhet el úgy nap, hogy ne tartanának valamilyen programot, rendezvényt a könyvtárban.” Tavasszal például egy nemzetközi gyermekkönyv pályázat díjátadójára kerül itt sor. A 163 millió euróból felépülő új lett nemzeti könyvtár a „The Castle of Light” („A fény kastélya”) nevet kapta, és 40 ezer m²-en fog működni. Megnyitása augusztus 29-én várható. 2015-ben bérbe fogják adni több hónapra az Európai Unió részére, amikor az Európai Unió Tanácsának soros elnökségi szerepét Lettország veszi át, talán ezért is nagyon fontos az épület kiváló minősége. Fontos találkozókat fognak itt tartani, amely a könyvtárnak további lökést ad az elinduláshoz és státuszának emeléséhez.

Umeå Városi Könyvtára (Umeå City Library) sem kapott extra támogatást a kulturális főváros évére, azonban az umeåi irodalmi fesztiválhoz (Umeå's literature festival) külön forrásokat biztosítottak számukra. A könyvtár egy új, sokoldalú, közösségi központban kap helyet, melynek neve „Väven”(Háló). Ez nagyszerű lehetőség újabb csoportok elérésére, hiszen egy új kulturális aréna képes átlépni az eddigi határokat. A számi (lapp) kultúra fontos szerepet kap az éves programban. Hét új szolgáltatást tudnak bevezetni az új könyvtárban. Területileg a háromszintes városi könyvtár lesz a legnagyobb önkormányzati beruházás a Vävenben. Umeå új városi könyvtárára 80 millió eurót költöttek, 5000 m²-en fogja szolgálni a használókat. Az új könyvtár a városközpontban, az Ume folyó part-

ján, lenyűgöző környezetben fog elhelyezkedni, megnyitására november 21-én kerül sor.

2017-ben a dán Aarhus veszi át a címet, ahol szintén a már meglévő, de új könyvtár lesz az események egyik fontos helyszíne.

(Bognár Noémi Erika)

61/2015

FRANKS, Janet F.: Noise management in twenty-first century libraries : case studies of four U.S. academic institutions In: New review of academic librarianship. – 20. (2014) 3., p. 320-331.

A zaj kezelése a 21. századi könyvtárakban. Esettanulmányok négy amerikai felsőoktatási könyvtárból

Egyetemi könyvtár; Enteriőr; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Könyvtáráépület -egyetemi, főiskolai

Az egyetemi könyvtáraktól sok évtizeden át azt várták el, hogy a nyugodt tanuláshoz biztosítanak helyet. Ez a nyomás nem csökkent a 21. században sem, bár időközben a könyvtárak a közös tanulás színterei és találkozóhelyek lettek. Különböző funkciójú és zajosságú övezetek alakultak ki, például a referenzs övezet a bejáratnál, a kávézó, a laptop-használók területe, az elmélyült egyéni és zajos csoportos tanulásra alkalmas terek. Korábban a könyvtári épületeket és tereket úgy tervezték meg, hogy a könyvtár csendes helynek számított, szó sem volt zajos közösségi funkciókról.

Dél-Florida négy egyetemi könyvtárában azt vizsgálták, hogy a könyvtárak (amelyeket egyre inkább tanulási közterekként értelmeznek) hogyan hasznosíthatnák tereiket a hallgatók egyéni és csoportos tanulási és egyben közösségi tér iránti igényeinek kielégítésére. A felmérést és interjúkat nagyrészt a könyvtárigazgatók és vezető munkatársaik, kisebb részt a hallgatók körében készítették, és helyszíni látogatásokkal kombinálták. Felmérték, hogy az egyes könyvtárakban milyen terek állnak rendelkezésre; vannak-e csendes és a zajosabb csoportmunkára szolgáló övezetek; melyeket használják a

hallgatók szívesen; hogy vannak ezek a terek elválasztva egymástól; milyen tereket kéne megszüntetni; és milyen új terekre lenne szükség. A továbbiakban a válaszolók tippeket adhattak, hogyan lehetne még javítani a zajszint kezelését a könyvtárakban.

Megállapítást nyert, hogy folyamatosan nő az igény a csoportos tanulásra és a kényelmes üldögélésre alkalmas terek iránt, ezáltal viszont csökken a nyugodt tanulásra alkalmas területek nagysága. Kevés olyan tér van, amely a hangszigetelés érdekében elkülöníthető, ugyanis sok épületre jellemző a több szintet összenyitó ún. mezzanine (átrium), ahol szabadon terjed (és felerősödik) a hang az egyes szintek között. A cikk röviden megemlíti néhány – felsőoktatási könyvtárakban alkalmazható – gyakorlati megoldást, amely a zaj minimalizálására született. Összességében a felmérés eredményei megerősítették a szakirodalom megállapításait, hogy az a legjobb módszer, ha a könyvtárosok megfigyelik a hallgatók természetes viselkedését a könyvtári térben, és annak megfelelően jelölik ki a zajos és csendes területeket, továbbá az egyes szinteknek zajosságuk szerint különböző funkciókat jelölnek ki. Az átriumokat szükség esetén dupla falú üveggel lenne érdemes szigetelni.

Ha a könyvtárak megtalálják a megoldást arra, hogy az egyének és a csoportok igen sokféle tanulási igényét kielégítsék, a jövőben is relevánsak maradhatnak.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 12

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 22

62/2015

BRUNS, Todd A. [et. al.] : It takes a library : growing a robust institutional repository in two years. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 21. (2014) 3-4., p. 244-262.

Intézményi repozitórium kiépítése két év alatt egy egyetemi könyvtárban

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Munkaszervezés

2010-ben a Kelet-Illinoisi Egyetem Booth Könyvtára elkezdte a „The Keep” nevű intézményi repozitórium kiépítését, amelyben a könyvtár számos részlege vett részt. A repozitóriumhoz a tartalom begyűjtését egyrészt az archivális anyagok nagyszabású digitalizálásával, másrészt a korábban digitalizált gyűjtemények migrációjával valósították meg. A repozitórium létrehozásával könnyebb hozzáférést, a korábban elavult, hagyományos web platformokon létező tartalom jobb megjelenítését és az egyéb digitális hordozón tárolt, sérült tartalmak megmentését tették lehetővé. A sokféle osztályon dolgozó munkatársak és az archivált és digitális gyűjtemények anyagának bevonásával a Booth Könyvtár robusztus intézményi repozitóriumot fejlesztett ki mindössze két év alatt.

(Autoref.)

63/2015

HOCKX-YU, Helen: Access and scholarly use of web archives In: Alexandria. – 25. (2014) 1/2., p. 113-127.

A webarchívumok hozzáférése és tudományos használata

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása; Megőrzés; Számítógép-hálózat

Webarchívumok a 90-es évek közepe óta léteznek (2011-ben 26 országban 42 kezdeményezés működött). Az International Internet Preservation Consortiumnak (IIPC) 48 tagja van, többségükben nemzeti könyvtárak. Az archívumok között vannak kisebb, szűkebb hatókörű, válogató és nagy, országos gyűjtemények. A nemzeti webarchívumokban az Unesco kötelespéldányokkal kapcsolatos ajánlásai alapján a hozzáférés meglehetősen korlátozott. A használoknak személyesen kell felkeresniük a webarchiválást végző intézményeket. Egyes webarchívumok licencek vagy kutatási projektek keretében engednek online hozzáférést a gyűjteményhez.

A webarchívumok történeti dokumentumokat tartalmaznak, amelyeket tájékozódásra használnak az emberek. A következő keresési-böngészési funkciókat lehet használni: URL szerinti, kulcsszavas, teljes szövegű keresés, tematikus gyűjtemények, tematikus böngészés, betűrendes böngészés. A megtekintés újabb eszközei a vizuális megjelenítés és az adatelemzéssel készült összeállítások. Az a lényeg, hogy a használó gyorsan áttekinthesse, annotálhassa, összefüggésbe helyezhesse és vizuálisan megjeleníthesse az archívum tartalmát.

A UK Web Archive válogató archívum, a British Library üzemelteti partnerei közreműködésével. Az Open UK Web Archive 14 ezer brit webhely 60 ezer előfordulását archiválta 2004 óta. A tartalom egy részét (2013-ig) licencek keretében gyűjtötték össze. 2013-ban kezdték meg a nem nyomtatott dokumentum kötelespéldány-szolgáltatásáról szóló törvény értelmében a brit web tömeges archiválását. Az Open UK Web Archive szelektív, kisebb gyűjtemény, amely kiemelten fontos dokumentumokat tartalmaz, másrészt áttekintést nyújt az átfogó gyűjtemény egészéről. A hozzáférési lehetőségek: Google-szerű N-gram keresés, teljes szövegű keresés az egyes webhelyeken, és – Mementos néven – keresés egyszerre több archívumban. A Google Analytics szerint 2013 áprilisától – a vonatkozó jogszabály hatályba lépésétől – a használat je-

lentős növekedése volt tapasztalható. Leggyakrabban olyan webhelyeket kerestek, amelyek az élő webről már eltűntek.

Egy használói felmérés során a webarchívumok tudományos felhasználását vizsgálták. A meginterjúvált 94 használó túlnyomó többsége a human és a társadalomtudományok területéről került ki. Mindannyian elismerték a webarchívum potenciális tudományos értékét; a tényleges használók nagyra értékelték a vizuális megjelenítés lehetőségét. Szívesen fogadták a tematikus összeállításokat (az ún. különgyűjteményeket). Több képet és blogot igényelnének. Az első használatnál meglepetést okozott az archívum válogató jellege. A releváns tartalom döntő fontosságú egy webarchívum használata szempontjából.

A webarchívumok fejlődésének első szakaszában a tudósok részt vesznek a gyűjtemények építésében. A második szakaszban megkérdezik őket, milyen kutatási kérdéseik megválaszolásában számítanak segítségre. A harmadik szakaszban a webarchívumokat önállóan használják, amihez egyszerű használói interfészek szükségesek.

A tudományos források fogalma napjainkban jelentős változáson megy át, a tudományos munkában új módszerek jelennek meg, a webnek ugyanakkor megmarad a központi szerepe. A webarchívumok tudományos felhasználásának alapvető követelményei a következők: online elérhetőség (bárhonnan, bármikor), az alapvető keresési és kezelési lehetőségek biztosítása, jó minőség (azaz az archív másolat hasonlítson az élő változatra, az interaktív lehetőségeket is beleértve, szükség esetén tájékoztatás arról, hogy mi maradt ki az eredetihez képest). Fontos szempontok a teljesség, az intellektuális tartalom, az élő változathoz hasonló „viselkedés”, megjelenítés, a hosszú távú elérhetőség és az idézhetőség, a más digitális és nyomtatott állományokkal való közös keresés lehetősége. Az utóbbi idők fejleménye a közösségi média tartalmának kutatási felhasználása.

Az archivált web soha sem lesz az élő web hű mása, és soha nem is vetekedhet vele. Gyors előnyöket kínál: a webről már eltűnt webes források egyetlen másolatát, az egyes webhelyek

fejlődését tükröző pillanatfelvételeket, átfogó történeti adatállományokat.

(Hegyközi Ilona)

64/2015

STERMAN, Leila: Institutional repositories : an analysis of trends and a proposed collaborative future. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 21. (2014) 3-4., p. 360-376.

Intézményi repozitóriumok: a trendek elemzése és javaslat a jövőbeni együttműködésekre

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Felmérés; Hozzáférhetőség; Megőrzés

A tanulmány módszertani segítséget próbál adni a könyvtáraknak intézmények közötti kooperációhoz intézményi repozitórium (IR) létrehozása érdekében, ami minden résztvevő – kutatók, intézmények és végső soron az egész tudományos élet – számára hasznos lesz. A kutatás során felhasználtak repozitóriumokról szóló korábbi tanulmányokat, a repozitóriumok kezelőivel készített interjúkat és a repozitórium létrehozását tervező könyvtárak hozzájárulását, hogy bemutassák az IR-ek közös kifejlesztésének és fenntartásának lehetőségeit. A cikk javaslatot tesz az intézmények közötti együttműködés területeire, hogy meggyőzze a könyvtárakat, lehetséges és hatékony az együtt munkálkodás a közös célért. Rávilágít meglévő munkacsoportok és szövetségek tevékenységére, a technológia és a hardver megosztására, a repozitórium elhelyezése érdekében külön intézményközi testületek létesítésére és a szakemberek munkájának megosztására.

(Autoref.)

Lásd még 1, 53, 55

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

Lásd 11, 41

Az ismertetett cikkek forrásai

Alexandria (GB)	25. (2014) 1/2.
Bibliotekovedenie (RU)	(2014) 3.
Bibliotheksdienst (DE)	48. (2014) 6., 7.
BuB (DE)	66. (2014) 7/8., 9.
Collection building (US)	33. (2014) 3.
College & research libraries (US)	75. (2014) 4., 5.
College & research libraries news (US)	75. (2014) 8.
College & undergraduate libraries (US)	21. (2014) 3-4.
Computers in libraries (US)	34. (2014) 6., 7., 8.
Dialog mit Bibliotheken (DE)	26. (2014) 2.
The electronic library (I)	32. (2014) 4.
Insights (GB)	27. (2014) 3.
Interlending & document supply (GB)	42. (2014) 4.
The international information & library review (I)	46. (2014) 1-2.
ITlib (SK)	17. (2014) 1.
The journal of academic librarianship (US)	40. (2014) 3-4.
Journal of documentation (GB)	70. (2014) 5.
Journal of electronic resources librarianship (US)	26. (2014) 2.
Journal of librarianship and information science (GB)	46. (2014) 3.
Journal of the Association for Information Science and Technology (US)	65. (2014) 7.
Knižnica (SK)	15. (2014) 3.
LIBER quarterly (I)	24. (2014) 1.
Library hi tech (US)	32. (2014) 3.
The library quarterly (US)	84. (2014) 3.
Libri (I)	64. (2014) 3.
Naučnye i tehničeskije biblioteki (RU)	(2014) 7., 8., 9.
New library world (GB)	115. (2014) 5/6., 7/8.
New review of academic librarianship (GB)	20. (2014) 1., 2., 3.
Program (GB)	48. (2014) 3.
Public library quarterly (US)	33. (2014) 3.
Public services quarterly (US)	10. (2014) 3.
Reference services review (US)	42. (2014) 1., 2.
Scandinavian library quarterly (Sx)	47. (2014) 3.
Vestnik BAE (RU)	(2014) 2.